Colum McCann

Zoli

„McCann a scris o carte profund emoționantă care ne-ar putea schimba părerea despre lume."
The Irish Mail

Colum McCann

editura rao

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
McCANN, COLUM
Zoli / Colum McCann; trad.: Gabriela Tănase.
Bucureşti; Editura RAO, 2013
ISBN 978-606-609-430-6

I. Tănase, Gabriela (trad.)

821.111(415)-31=135.1

Editura RAO
.Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117–119, Bucureşti, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

COLUM McCANN
Zoli

Traducere din limba engleză
GABRIELA TĂNASE

2013

ISBN 978-606-609-430-6

Pentru Allison, Isabella, John Michael și Christian

Am scris și am adunat informații pentru cea mai mare parte a acestui roman în timp ce eram bursier al Centrului Dorothy și Lewis B. Cullman pentru Cercetători și Scriitori din cadrul Bibliotecii Publice a New Yorkului.
O dedic tuturor angajaților bibliotecii și bibliotecarilor din întreaga lume. Vă mulțumesc!

„Dacă îți ții gura, mori. Dacă vorbești, mori. Așa că vorbește și mori."

TAHAR DJAOUR

„Dar, în secolul nostru, când numai răul și indiferența sunt fără de limite, nu ne putem permite întrebări inutile; mai degrabă, trebuie să ne apărăm convingerile cu hotărâre, folosind orice avem la îndemână. Știu că vă veți aduce aminte..."

JOHN BERGER
And Our Faces, My Heart, Brief as Photos

„Să te întorci înaintea căderii întunericului înseamnă că deții arta de a putea merge mai departe."

WENDELL BERRY
Collected Poems

SLOVACIA

2003

Îşi conducea maşina pe lângă albia îngustă a râului, în faţa sa aşternându-se o privelişte ca vai de lume, groaznică, presărată pe ici, pe colo de tot felul de gunoaie – căldări dogite, răsturnate, aruncate lângă cotul râului, un landou stricat printre buruieni, un fost butoi de benzină pătat de limbi de rugină, carcasa unui frigider zăcând printre rugii de mur.

Un câine slab mort, plin de cicatrici veni în goană să adulmece ceva în faţa maşinii, fiind urmat în câteva secunde de un pâlc de copii care se luptau dându-şi coate, să se poată căţăra pe parbriz. El mimează nepăsarea în timp ce împinge încuietorile în jos cu ajutorul cotului. Un puşti sprinten sare pe capotă aproape fără zgomot – se agaţă cu mâinile de ştergătoare şi se întinde acolo. În aclamaţiile celorlalţi, alţi doi puşti se prind de bara de protecţie, patinând în urma vehiculului pe tălpile goale. Adolescente în blugi cu talia joasă aleargă pe lângă automobil. Una din ele arată spre el şi râde, dar apoi se opreşte tăcută, nemişcată. Băiatul se rostogoleşte-n jos de pe capotă şi puştii din spate dau drumul la bară când, pe neaşteptate, în faţa lui se iveşte râul, curgând repede, plin de vârtejuri, pământiu. Smuceşte cu putere volanul. Rugii îi zgârie geamurile. Striveşte iarba înaltă sub roţi. Maşina se hurducă înapoi pe drumul noroios şi copiii o flanchează, stârnind din nou un adevărat vacarm.

Departe, pe mal, două femei bătrâne se ridică în picioare în locul unde îşi freacă cearşafurile cu pietre de râu şi leşie. Îşi scutură capetele zâmbind umil şi se încovoaie din nou să-şi continue treaba.

Trage de volan pentru a coti din nou, strâns, spre locul unde se vede un şir de copaci, trecând pe lângă o veche lădiţă de salată, spulberată în iarba înaltă, şi acolo, dincolo de un podeţ şubred, se iveşte aşezarea cenuşie a ţiganilor, eşuată pe o insulă din mijlocul râului, ca şi cum chiar apa ar fi decis asta, despicându-se şi curgând de o parte şi de alta. Mai multe bordeie. Cocioabe fără ferestre. Conducte ciuruite şi tot felul de bucăţi de lemn. Dâre subţiri de fum ridicându-se din hornuri. Fiecare acoperiş pare ca ciupit de vărsat, marcat de pâlnia unei antene de satelit, cârpit din loc în loc cu bucăţi de tablă ondulată. Departe, la mare distanţă, agăţată de ramurile unui copac, se zbate o haină albastră.

Îşi conduce maşina printre buruienile înalte, se opreşte, trage frâna de mână şi, pentru o secundă, se preface că îşi caută ceva în torpedou, scotoceşte şi mai adânc, deşi nu-i nimic acolo, niciun lucru, doar pretextul pentru un mic răgaz. Copiii se îngrămădesc în dreptul geamurilor. Împinge uşa maşinii şi tot ce poate auzi dinspre aşezarea de dincolo de apă este zgomotul făcut de o duzină de radiouri, toate date la maximum, din care se aud bubuind cântece slovace, americane şi cehe.

Instantaneu, copiii îl trag de mânecă, îl înghiontesc în spate şi piept, îl bat peste buzunarele jachetei. Simte ca şi cum i-ar fi crescut zeci de mâini prin toate părţile.

– Încetaţi! le strigă el, încercând să-i împingă la o parte.

Un băiat sare pe bara de protecţie din faţă, astfel că întreaga maşină începe să se hâţâne odată cu el.

– OK! strigă el din nou. Ajunge!

Adolescenţii mai mari, purtând jachete din piele neagră, ridică din umeri. Fetele, cu bluze descheiate, se dau un pas înapoi, începând să chicotească. Ce dinţi imaculaţi au! Cât de rapid îşi mişcă ochii, dând la iveală albul lor. Cel mai înalt dintre băieţi, cu un tricou mulat pe corp, face un pas înainte.

– Robo, se recomandă băiatul, umflându-şi pieptul.

Dau mâna şi îl trage pe băiat deoparte, să-i spună ceva, apropiindu-şi faţa de urechea lui.

Încearcă să blocheze mirosul greu ce vine dinspre băiat, de lână umedă şi de fum şi, în câteva secunde, face un târg cu el: pentru cincizeci de coroane să-l conducă la vârstnicii aşezării şi să aibă grijă de maşină.

Robo le transmite un avertisment celorlalţi şi îl mătură cu dosul palmei pe copilul cocoţat în vârful picioarelor pe bara de protecţie din spate. Îşi croiesc drum spre pod. Încă şi mai mulţi copii se adună, venind din josul râului, unii goi, alţii în pampers, o fetiţă cu o rochie roz ruptă şi cu şlapi în picioare. I se pare că-i aceeaşi fată care poate fi văzută din unghiuri diferite, deşi cu o altă pereche de pantofi de fiecare dată; frumoasă, cu ochii de tăciune şi părul încâlcit.

Se uită la copii cum traversează podul ca un şir ciudat de stârci, păşind cu toată greutatea pe scândurile mai solide, ţopăind în vârful degetelor pe celelalte. Barele de metal vibrează sub greutatea lor. El se dezechilibrează când ajunge pe o bucată de placaj, se clatină şi întinde mâna, căutând un sprijin, dar nu-i niciunul de găsit. Copiii îşi acoperă gura cu mâinile chicotind – gândeşte că e cel mai mare idiot care a trecut vreodată pe-aici. Simte din plin toată greutatea lucrurilor pe care le cară cu el: două sticle, carnet de note, pix, ţigări, aparat de fotografiat şi un mic reportofon, toate ascunse adânc, în buzunarele hainei. Îşi strânge haina pe lângă el şi face un salt peste ultima gaură înainte de a ateriza în noroiul moale din capătul celălalt al podului, la doar douăzeci de metri de bordeie. Caută în sus, spre cer, respiră profund, dar simte ca şi cum o mie de corzi ar fi ciupite în interiorul său, toate deodată, şi coastele i se mişcă sub răsuflarea grea – n-ar fi trebuit să vină singur aici, un ziarist slovac, în vârstă de patruzeci şi patru de ani, puţin rotofei din cauza vieţii bune, soţ, tată, şi acum la un pas de a intra în inima unei tabere de ţigani. Face un pas înainte prin mocirlă, gândindu-se cât fusese de idiot să-şi pună pantofii de piele moale, nepotriviţi pentru o astfel de călătorie, mai ales dacă ar fi fost forţat s-o şteargă grabnic.

La marginea bordeielor devine conştient de prezenţa bărbaţilor, care îl studiază rezemaţi de cadrul uşilor. Femeile îşi ţin mâinile încrucişate pe burtă. Încearcă să le prindă privirea, dar ei parcă se uită prin el, ca şi cum ar fi fost la mii de metri depărtare. Ce-i mai ciudat, gândeşte el, e faptul că nu-i pun nicio întrebare, poate că se gândesc că-i un poliţist sau asistent social, sau ofiţer însărcinat cu eliberarea condiţionată, sau cine ştie ce funcţionar aterizat aici în vizită oficială.

Pentru scurt timp se simte în forţă, în timp ce Robo îl conduce prin labirintul de poteci noroite.

Uşi smulse folosite în chip de mese. Bucăţi de pânză de sac pe post de perdele. Sticle goale de tărie, înşirate, printre care şuieră vântul. Calcă pe bucăţi de lemn şi cutii goale de păsat de ovăz, beţe de la acadele şi cioburi de sticlă printre care zăreşte şi oasele nu se ştie cărui animal. Vede în trecere bebeluşi în hamacuri atârnate de tavan, muştele bâzâind în jurul lor în timp ce dorm. Întinde mâna după aparatul de fotografiat, dar e împins de mulţimea de copii. Uşile deschise se închid rapid în faţa sa. Becurile atârnate sunt stinse şi ele. Remarcă şi carpetele atârnate pe pereţi şi fotografiile cu Isus Cristos, altele cu Lenin şi cu Maria Magdalena, ca şi pe cele înfăţişându-l pe Sfântul Sisoe luminat de mici candele roşii plasate pe rafturile goale de sus. De pretutindeni e izbit de un val masiv de muzică, nu de acordeon, de chitare sau viori, ci ieşind dintr-un radio sau televizor nelipsite din orice baracă, date la maximum.

Robo se apleacă spre el şi-i ţipă în ureche:

– Aicea, unchiule, ţin-te după mine!

Bărbatul e izbit de cât de străin i se pare acest băiat, cât de distant, cât de tuciuriu.

Dau colţul spre cea mai mare cocioabă dintre toate. Pe acoperiş străluceşte nouă-nouţă o farfurie satelit. Ciocăneşte în uşa de placaj. La fiecare bătaie aceasta se deschide tot mai larg. În interior se află opt, nouă sau poate chiar zece bărbaţi. Îşi ridică repede capetele ca un parlament de corbi. Câţiva dau din cap, dar se fac că nu-l văd şi el ştie că se prefac nepăsători – la fel

s-au purtat cu el şi în alte părţi ale ţării, în apartamentele din Bratislava, ghetourile din Prešov, mahalalele din Letanovce.

În colţul îndepărtat al încăperii remarcă două femei care se holbează la el. Simte cum o mână îl împinge înainte.

– Nene, te-aştept afară, zice Robo, şi uşa scârţâie, trântindu-se în urma lui.

Priveşte în jur, podeaua imaculată, dulapurile ordonate, albeaţa unei cămăşi atârnate într-un cui de tavan.

– Frumoasă casă! zice el şi îşi dă seama imediat cât de prosteşte sună asta.

Simte cum roşeaţa i se-ntinde pe obraji, apoi se îndreaptă de spate. Într-un colţ se află un bărbat cu spate lat, cu faţa dură, maxilar proeminent, părul grizonant, încâlcit după o noapte de nesomn. Se duce spre el şi-i spune pe un ton degajat că e ziarist, că a venit aici să scrie un reportaj şi că ar vrea să vorbească şi cu nişte oameni mai bătrâni.

– Uite-i aci! zice bărbatul.

– Bun, răspunde el şi pipăie buzunarul jachetei.

Scotoceşte prin el şi scoate un pachet de Marlboro. Ce mai idiot, îşi zise, să nu-l fi desfăcut mai înainte. Ceilalţi îl privesc în tăcere. Mâinile îi tremură şi broboane de sudoare i se-ngrămădesc pe frunte. Desface sigiliul, scoate celofanul şi scutură pachetul, dând la iveală capetele a trei ţigări, de parcă trăgeau cu ochiul.

– Vreau să vorbim, zise el.

Bărbatul luă o ţigară, aşteptă să i-o aprindă, suflă în lături fumul.

– Dă ce?

– Timpuri trecute.

– Zi lungă aia dă ieri, zice bărbatul cu un râs molipsitor, care se întinde peste tot în cameră, mai întâi firav, până când femeile se dezlănţuie şi ele, destinzând atmosfera.

Subit, simte un ghiont în umăr şi se trezeşte şi el zâmbind larg, în timp ce bărbaţii din jur vorbesc cu un accent pronunţat, cu note profunde şi înalte, muzical, rapid şi sălbatic. Unele cuvinte sunt rostite în romani şi, din câte îşi poate da seama, bărbatul se numea Boşor. Trece pe lângă bătrân, aruncă ţigările

pe masă şi bărbaţii îşi întind imediat mâinile după ele. Femeile fac şi ele un pas înainte, una dintre ele, tânără şi frumoasă. Se apleacă să-şi aprindă ţigara şi el îşi mută ochii în altă parte, ocolind priveliştea oferită de sânii ei grei. Boşor îi arată pachetul de cărţi de pe masă şi-i spune:

– Mai jucăm şi noi pe-un pic de haleală şi tărie. Omul trage din nou cu sete din ţigară. Da' nu să ne matolim.

Pricepe aluzia făcută de Boşor, îşi desface nasturii de la haină şi scoate prima sticlă ca pe-un trofeu. Boşor o prinde abil, o răsuceşte-n mâini, dă aprobator din cap şi sloboade o salvă în romani, stârnind şi mai multe hohote de râs.

O urmăreşte cu privirea pe fată cum se întinde spre dulap, scoate o cutie de mahon cu încuietoare de argint şi o deschide larg. Dă la iveală un set de ceşti de porţelan. Le pune pe masă şi scoate dopul de la sticlă. Îi întinde lui singura ceaşcă neciobită.

Boşor se lasă pe spate şi-i urează politicos:

– Hai să trăieşti!

Ciocnesc ceştile şi Boşor se-apleacă în faţă şi-i şopteşte:

– Şi pă bani, amice, jucăm cărţi pă bani.

Nici nu clipeşte; aruncă două sute de coroane pe masă.

Boşor le ia, le strecoară în buzunarul pantalonilor, zâmbeşte, aruncă fumul spre tavan.

– Mulţam, amice!

Cărţile sunt date deoparte şi oamenii se pun serios pe băut. E uimit de cât de aproape stă Boşor de el, cu genunchii aproape atingându-li-se, cu mâna acestuia, neagră, pe mâneca hainei sale şi se întreabă cum va putea să le afle secretele – ţinând cont că până şi slovaca pe care o vorbesc ei, un dialectul rural, îi e greu s-o înţeleagă –, dar destul de curând pune repede o a doua sticlă pe masă. Se mişcă iute şi calm, de parcă sticla ar fi fost dintotdeauna acolo. În timp ce sorb băutura, oamenii încep să-i povestească tot felul de şmecherii făcute de primari şi de funcţionari corupţi, apoi despre ajutoare şi şomaj şi cum Kolia a fost bătut c-un târnăcop săptămâna trecută, apoi că nu sunt lăsaţi să intre-n cârciumi.

– Nu ne lasă ai dracu' nici la cincizăci de metri.

Îi spun tot felul de lucruri pe care ştiu c-ar vrea să le audă un jurnalist. Până şi ţiganii recurg la stereotipii, se gândeşte el, ca şi cum ar fi trebuit să fie surprins, bat şaua pe cuvinte ca *rasism, integrare, educaţie, drepturile comunităţii rome, discriminare.* Ascultă discuţii fără noimă, dar obţine totuşi ceva, ei devenind tot mai vorbăreţi pe măsură ce sticlele se golesc; tonul se ridică până la vociferări şi toţi se afundă într-o istorie încâlcită despre o motocicletă confiscată de copoi.

– Toate ciordelile zic că le-am făcut noi, zice Boşor, în timp ce se apleacă în faţă, cu albul ochilor uşor injectat de sânge şi cu o tentă gălbuie. Numa' noi, nu? Ştii, suntem mai fuduli de-atât.

Dă aprobator din cap spre Boşor, se fâţâie pe scaun, tânjind după un moment de linişte, le întinde alte ţigări şi agită băţul de chibrit ca să stingă flacăra.

– Păi, zice el, motocicletele sunt acum caii ţiganilor?

Se simte mândru de întrebare, până când Boşor o repetă, nu o dată, ci de două ori, şi se aude un chicot scos de fată, iar bărbaţii se bat peste şolduri prăpădindu-se de râs.

– Rahat, amice, zice Boşor, n-avem nici frâie.

Alt hohot de râs se aude în cameră, însă el presează în continuare pe acelaşi subiect, zicând că, desigur, caii se numără printre posesiunile lor cele mai vechi.

– Ştiţi, zice el, mândrie, tradiţie, moştenire, cam aşa ceva.

Picioarele scaunului lui Boşor scârţâie pe podea în timp ce el se apleacă din nou în faţă.

– Ţi-am zis, omule, n-avem niciun cal.

– Alte timpuri?

– Era mai bine sub comunişti, zice Boşor, scuturând ţigara spre uşa de intrare. Era bine atunci.

Simte cum inima i-o ia la goană, momentan se simte încântat de ce aude şi se înclină puţin, apucându-l pe Boşor pe după gât, o şmecherie de ziarist.

– Mda, sub comunişti aveam dă lucru, aveam case, aveam haleală, zice Boşor, nu ne dădeau şuturi de colo-colo, nu, amice, să-mi stea inima neagră-n loc dacă te mint.

– Chiar aşa?

Boşor dă afirmativ din cap şi, dintr-un portofel jerpelit, extrage o fotografie cu o trupă de *kumpanija*, un grup de dansatori de demult, în care bărbaţii sunt îmbrăcaţi elegant, iar femeile poartă fuste lungi. Sunt pozaţi pe un drum de ţară şi deasupra rulotei flutură un steag roşu cu secera şi ciocanul.

– Ăsta-i unchi-meu, Jozef!

Jurnalistul ia fotografia de la Boşor, o întoarce pe faţă şi pe dos şi îşi doreşte pe Cristos din ceruri să fi dat drumul la reportofon, pentru că acum era sigur că-şi vor da drumul la gură, întrebându-se cum ar fi putut să-şi strecoare mâna în buzunar fără să le atragă prea mult atenţia, dacă lumina minusculului bec roşu nu se va zări prin stofa hainei sale şi de unde ar trebui să-nceapă cu întrebările pentru care bătuse tot drumul până aici. Ar fi vrut să le spună că venise pentru Zoli, o ştiţi pe Zoli, s-a născut în acest loc, o ţigancă, poetă, cântăreaţă şi comunistă, membră de partid, făcea parte dintr-o orchestră de harpe, a fost dată afară, n-au auzit de ea? N-au ascultat-o niciodată *Cântăm să crească din nou firul ierbii uscate?* Au văzut-o vreodată? Se mai vorbeşte despre ea? *Din tot ce-i spart, din toate cioburile, fac tot ce am nevoie?* O acuzau în continuare sau fusese iertată, lăsase vreo urmă? *Nu, nu, niciodată nu voi spune că un deget strâmb e drept.* V-au spus taţii voştri poveşti despre ea, au cântat mamele voastre cântecele ei, i s-a dat voie să se-ntoarcă?

Dar când îi pronunţă numele aplecându-se în faţă să-i întrebe:

– Aţi auzit vreodată de Zoli Novotna?

Aerul îngheaţă, oamenii se opresc din băut, cu ţigările înţepenite-n mâini şi se aşterne tăcerea.

Boşor aruncă repede o privire spre uşă şi zise:

– Nu, n-am auzit numele ăsta, pricepi, umflatule, şi chiar dac-am auzit, nu-i ceva să vorbim dă asta.

CEHOSLOVACIA
Anii 1930–1949

Sunt lucruri despre tineri pe care numai tinerii le ştiu, dar ce-mi aduc cel mai bine aminte e că stăteam în spatele căruţei cu coviltir, îmbrăcată-n roşu, uitându-mă la drumul lăsat în spate.

Aveam şase ani. Părul tăiat scurt. Îl retezasem c-un cuţit. Spun totul direct pentru că altfel nu pot povesti ce s-a întâmplat atunci – mama pierise, la fel şi tatăl meu, fratele meu, surorile mele şi toţi verii. Fuseseră duşi departe, pe gheaţă, de gărzile Hlinka[1]. Pe tot malul din jurul lacului fuseseră aprinse focuri şi ei erau prinşi într-un foc încrucişat de arme aţintite asupra lor, să nu fugă. Căruţele fuseseră împinse spre mijlocul lacului, în timp ce soarele urca pe cer şi vremea se încălzea. După un timp, gheaţa a crăpat, roţile s-au scufundat, urmate apoi de restul, de cai şi căruţe. N-am văzut nimic din cele întâmplate atunci, fata mea, dar puteam auzi totul în cap şi, deşi mai târziu au venit vremuri mai bune pentru noi, când oamenii noştri au reuşit să se ridice, să fie puternici şi preţuiţi, continuam să aud tot ce se petrecuse atunci şi să-i aştept pe morţii familiei să ne ajungă din urmă.

Numai eu şi bunicul am scăpat atunci – fusesem cu el dincolo de lac, plecaţi trei zile. Când ne-am întors, era o linişte mormântală. Şi-a dus mâna la gură. Caii s-au oprit brusc şi căruţa a părut că se cutremură. Cenuşa de la focurile stinse împrejmuia lacul. Bunicul a sărit jos.

– Aşteaptă aici, mi-a zis el.

---

[1] Garda Hlinka, forţe de securitate ale Partidului Slovac al Poporului, active între 1938 şi 1945; poartă numele lui Andrej Hlinka. (n.tr.)

Nu era un bărbat pe care să-l fi contrazis. Trăia cu convingerea că locurile erau bune şi majoritatea oamenilor buni, dar că legile locului erau rele şi oamenii se făceau şi ei răi ca ele.

N-a stat să verse o lacrimă, nici să pescuiască pălării şi basmale, şi cutii, care pluteau printre bucăţile de gheaţă. În schimb, a venit spre mine cu părul lui lung până la umeri încâlcit şi mi-a spus:

– Să plecăm repede de-aici şi să-ţi ţii gura, Zoli, să nu scoţi un cuvânt!

Am tras în jos coviltirul şi am învelit cuţitele ascuţite în prosoape, ca să nu scoată vreun clinchet. El a acoperit oglinda cu o cămaşă. Toate farfuriile au fost puse şi ele între haine. Drumul pe care am apucat-o era îngust, cu iarbă crescută pe mijloc, un drum desfundat. Era deja primăvară, de aceea crăpase gheaţa. Copacii înmuguriseră. Păsărelele cântau şi soarele strălucea ca alama. Mi-am închis ochii. O tot aşteptam pe mama să apară, şi pe tata, pe fratele meu şi pe cele două surori, ca şi pe toţi verii mei, dar bunicul m-a tras lângă el, uitându-se tot timpul în spate şi mi-a zis:

– Ascultă aici, copilă, gărzile Hlinka sunt încă prin preajmă, să nu scoţi un sunet!

Îi văzusem pe cei din gărzile Hlinka, cu cizmele din piele încreţită sub genunchi, cu bastoanele atârnate la şold, cu puştile de-a curmezişul pieptului, cu colacii de grăsime de pe ceafă.

Bunicul a tot mânat-o pe Roşcata până s-a întunecat, apoi ne-am oprit în mijlocul unui pâlc de copaci. Stelele deasupra parcă erau urme de gheare. Stăteam într-un colţ şi mă legănam înainte şi-napoi, apoi mi-am retezat părul cu un cuţit foarte ascuţit. Mi-am ascuns cozile în pernă. Când m-a văzut bunicul, mi-a tras două palme şi m-a certat:

– Ce-ai făcut?

A luat una din cozi şi a pus-o în buzunar, apoi mi-a şoptit că şi mama făcuse la fel în copilărie, dar că nu era un lucru bun, era împotriva legilor noastre.

Când ne-am trezit, pe obrajii bunicului erau dâre lungi şi negre. A ieşit afară, şi-a scufundat faţa-n pârâu, i-a dat nişte zăpadă topită Roşcatei şi ne-am continuat drumul.

Am mers zile-ntregi, de la primele raze de lumină până la ultimele. Am trecut printr-un sat unde, pe cele patru laturi ale turnului, ceasul arăta trei ore diferite. Prăvăliile erau deschise şi piaţa înţesată de oameni. Când am intrat în piaţă, bunicul a înţepenit.

Nişte gărzi Hlinka se adunaseră în jurul treptelor din faţa bisericii, râzând şi fumând. Au tăcut când au auzit tropăitul iepei noastre. Din spatele turnului a apărut un camion militar.

– Linişte acum, mi-a zis bunicul.

A biciuit-o pe Roşcata şi am luat-o rapid din loc, am trecut de biserică şi am ieşit din localitate.

– Şerpi fascişti! a exclamat el.

Am ciocănit la multe uşi, căutând ceva hrană, şi noaptea târziu am ajuns pe o alee mărginită de rugi de mur. O casă de piatră se afla acolo, înconjurată de copaci înalţi. O pisică ne privea de pe marginea ferestrei. Bunicul s-a tocmit cu un ţăran să-i repare zidul din faţă pentru nişte supă şi ceva bani. Ţăranul i-a zis:

– Du-te mai întâi şi repară zidul.

Bunicul i-a răspuns:

– Nu pot, cu un copil mort de foame, uite-te la ea, am nevoie de lovele să-i cumpăr de-ale gurii.

Ţăranul i-a zis:

– Dacă-ţi dau bani, o să fugi şi o să mă laşi baltă.

Bunicul şi-a muşcat limba şi apoi a zis:

– Îţi fac zidul, dacă-i dai copilului ceva de mâncare.

Ţăranul a ieşit din casă cu o mică strachină cu borş, să-l mâncăm amândoi. Am sorbit nenorocita de ciorbă pe aceeaşi parte a vasului ciobit.

– Sunt zile în viaţa unei fântâni, mi-a zis bunicul, când chiar şi ea trebuie să-nveţe să-nghită pişat.

Am petrecut noaptea pe câmpul plin de buruieni din spatele casei țăranului. El avea un radio și îl puteam auzi încet, dar nu spuneau nimic despre omoruri. M-am rezemat de bunicul și l-am întrebat de ce familia noastră nu încercase să fugă pe gheață și el mi-a spus că tatăl meu era puternic, dar nu suficient de puternic ca să scape de fasciști, iar mama era și ea puternică, dar cu o forță diferită, și fratele meu, cu siguranță, încercase, dar probabil că-l siliseră să dea înapoi. Privi apoi în depărtare și-mi zise:

– Dumnezeu sau oricine altcineva să aibă milă de sufletul surorii tale mai mici.

Când s-a întunecat de tot, bunicul și-a aprins luleaua și mi-a spus:

– Când gheața se sparge, trimite un semnal, copilă. Gărzile Hlinka au înconjurat lacul cu focurile lor și-au așteptat să se-ncălzească vremea. Am fost norocoși că n-au dat și de noi.

Își trecu degetul peste lama cuțitului. L-am întrebat cât de adâncă era apa și ce se-ntâmplase când gheața se subțiase, dar bunicul mi-a zis să nu mai pun nici o întrebare, curând ei vor fi *mule,* adică spirite, și nu mai vor să fie deranjate.

– Poate că au putut să înoate pe sub gheață, am zis eu.

Bunicul s-a uitat la mine și a suspinat. L-am întrebat dacă și caii erau spirite acum și el a repetat:

– Nu mai pune întrebări, fato.

Dar mai apoi, după căderea nopții, când se lungise lângă mine să doarmă, mi-a zis că nu voia să se gândească cum fusese când se crăpase gheața, nici la nechezatul cailor, la scrâșnetul roților și la răsuflarea soldaților, la nimic din toate astea. M-a ciupit de obraz și, în schimb, mi-a istorisit o poveste despre cuie și o forjă, și un cer care a fost pus la locul lui de mâini puternice, pe care a încheiat-o spunând că, în lungile zile ce vor urma, vor fi făcute multe lucruri bune.

Dimineața, țăranul a ieșit din casă și ne-a zis:

– Plecați de-aici!

Bunicul a pocnit iapa peste crupă şi a îndemnat-o să-i lase o dâră aburindă în faţa casei, dar n-a fost aşa. Ne-am continuat drumul şi asta a devenit expresia lui favorită, gluma preferată ori de câte ori treceam printr-un loc care nu-i plăcea:

– Haide, iapo, trage-i o balegă!

Niciun amănunt despre bunicul nu mi-a scăpat, *čhonorroeja*. Îmi amintesc o mulţime de detalii. Avea trei cămăşi şi nu credea că un bărbat ar fi trebuit să aibă mai multe. Le purta descheiate la gât, cu gulerul răsfrânt deasupra reverului hainei sale negre. Avea o mustaţă enormă, răsucită, şi perii de pe bărbie lungi. Nasul lui mare şi osos fusese spart de mai multe ori. Purta o insignă cu numele lui Marx la pălărie, dar şi-o scotea întotdeauna când intram într-un sat, o vâra în cingătoarea pantalonilor şi haina i se bomba deasupra ei. Insigna n-ar aduce decât necazuri, obişnuia el să zică, şi avusesem destule până atunci. Îi plăcea să fumeze ţigări subţiri pe care le rula singur, le ţinea între inelar şi degetul mic al mâinii drepte. Degetele îi erau verzi de la viţa-de-vie şi aroma tutunului se răspândea în spatele lui, prin aer.

Din câte ştiu, bunicul avea treizeci şi nouă de ani. Bunica scăpase de numărătoarea de pe lumea asta înainte să apar eu în ea. Ţinea o fotografie a ei la piept, în haină, dar jumătate din ea se uzase de atâta scos şi băgat în buzunar. Fuseseră tată şi mamă a numeroşi copii, dar toţi, cu excepţia unuia, erau deja îngropaţi. Ultimul, încă în viaţă, devenise *gadžikano,* un străin, trecând la alte obiceiuri, ceea ce însemna că şi el era mort. Nimeni nu-l mai pomenea în niciun fel, nici măcar numele. Imediat după ce m-am născut, bunicul mi-a pus numele Zoli, un nume de băiat, după primul său fiu. Uneori, când mă strigau Marienka, nici măcar nu întorceam capul. El susţinea că cel mai important lucru legat de nume era naşul, şi la naiba cu ce spuneau toţi ceilalţi.

– Avem o grămadă de nume, zicea el, şi le vom avea mereu, ăsta-i obiceiul nostru.

Am mers mai departe, bunicul şi cu mine, lăsând totul în urmă: fabrica de ciocolată, fabrica de cauciucuri, râuri şi munţi. Munţilor le spuneam „Dealurile tremurătoare“, deşi sigur că erau Carpaţii. El purta cizme lucioase până la genunchi, încreţite ca o armonică în dreptul gleznelor şi la cea din dreapta avea o despicătură în dreptul cusăturii. Îmi plăcea să mă aplec în afara căruţei ca s-o privesc, parcă vorbea, se închidea şi deschidea, se închidea şi deschidea, deşi pe lungi bucăţi din drum părea că n-are nimic de zis.

Fata mea, încă n-am îmbătrânit destul ca să aflu de ce familia mea a fost mânată să moară pe gheaţă.

Îmi amintesc că, în urmă cu un an, în primăvară, ne sculaserăm devreme într-o dimineaţă eu, fratele şi sora mea mai mare. Tata şi mama dormeau, ca şi micuţa Angela. Am tras cu ochiul în *zelfya,* leagănul atârnat de tavan, şi i-am văzut pieptul micuţ cum se ridica şi cobora. Ne-am strecurat afară, coborând cele trei trepte. Soarele încă nu urcase pe cer. Afară, câmpurile aveau o strălucire de verde cu alb. Majoritatea celorlalţi copii se aflau deja acolo, la joacă. Eram vreo douăzeci, poate mai mulţi, făcând multă zarvă. Tata s-a ivit în prag şi a aruncat cu papucul după noi, să facem linişte.

– Linişte! a strigat el spre noi.

Am tăcut şi am fugit pe câmp, până lângă fabrică, sărind peste gardul jos făcut din cauciucuri vechi. Ne dădea un uşor avânt. Pantofii mei erau făcuţi şi ei din bucăţi de cauciuc şi scârţâiau când aterizam. Ne-am uitat la câmpul acoperit cu iarbă plină de promoroacă.

Ne-am jucat, încercând să vedem cine putea descoperi cel mai lung tub de gheaţă. Firele cele mai verzi erau cele mai bune pentru că stăteau drepte, fără să se încovoaie sub greutate. Înaintam încet pe câmp, peste brazdele tari, noroioase, căutând. L-am auzit pe fratele meu când a strigat că găsise un tub de gheaţă, posibil cel mai mare vreodată, puteai să bagi degetul în

el, braţul, poate chiar piciorul. Toţi ne împingeam, ne îmbrânceam, râdeam, ţipam şi băgam degetele în conurile de gheaţă, să le măsurăm cât erau de lungi înainte să se topească.

Îmi plăcea să simt gheaţa pe limbă şi am stat să caut printre firele înalte de iarbă. Şmecheria era să ţii drept firul de iarbă şi apoi să încerci să faci gheaţa să lunece în sus – prea încet, şi se rupea, prea repede, se scutura la pământ. Cel mai minunat tub era cel întreg, se desprindea aproape întreg de firul de iarbă şi îl puteai vedea strălucind pe toată lungimea sa. L-am băgat în gură şi am suflat aer prin el. Puteam simţi răsuflarea mea la capătul celălalt, şi apoi gheaţa cum se topea pe limbă.

Am rămas pe câmp până când soarele s-a ridicat deasupra copacilor şi ceilalţi plecaseră. Umbrele s-au lungit mai întâi, ca apoi să se scurteze dintr-odată. Soarele se afla în dreptul celor mai înalte crengi şi, curând, totul a început să se topească. Şosetele mi se udaseră de tot. Am fugit înapoi, peste gardul din cauciucuri, spre căruţe, până la marginea chiparoşilor. Focul era deja aprins şi tatăl meu avea mâinile cupă în jurul primei ţigări din acea zi. Toţi ceilalţi mâncaseră, alergând apoi spre fabrica de ciocolată. Mama a scos din oală ce mai rămăsese din *kaşa,* fiertura de cereale, şi mi-a zis:

– Zoli, credeam că te-au furat străinii, *gadže*, unde-ai fost?

Tatăl meu mi-a zis:

– Vin aci, căţelule! M-a apucat de ureche şi a tras tare. Apoi a scos o bucată de pâine din buzunar şi mi-a dat-o. Cum a fost gheaţa? m-a întrebat.

– Delicioasă, i-am spus.

– Nu era prea rece? a continuat el, râzând.

Şi eu i-am spus:

– Ba da, era rece şi delicioasă.

Odată bunicul mi-a spus:

– Arată-mi un copil de ţigan care nu-i fericit şi eu îţi voi arăta un *gadžo* pitic.

Ne-am continuat drumul eu şi bunicul. Îmi petreceam zilele privind în spatele căruţei, aşteptând să ne ajungă din urmă morţii noştri, deşi ştiam sigur că nu aveau s-o mai facă niciodată.

Mâncam ce găseam prin pădure: frunze fierte, conuri de pin prăjite pe foc, usturoi sălbatic şi mici animale prinse în capcana pusă cu o seară înainte. Nu puteam mânca păsări sălbatice, n-aveam voie, era legea străveche, dar am mâncat iepure şi arici. Ne umpleam bidoanele cu apă în gospodăriile ţărăneşti unde eram primiţi, sau din izvoare ce curgeau învolburate de la zăpada topită-n munţi, sau din puţuri abandonate pe câmpii. Uneori, făceam popas în vreo aşezare de romi care trăiau în colibe de tablă şi bordeie săpate-n pământ. Ne întâmpinau cu multă prietenie, dar nu rămâneam în acele aşezări, continuam să mergem înainte, nu venise încă timpul pentru asta, bunicul zicea că eram sortiţi să trăim sub cerul liber, nu sub tavane.

Seara, bunicul se aşeza să citească – era singura persoană cunoscută de mine care ştia să citească, să scrie şi să socotească. Avea o carte preţioasă, al cărei nume nu-l ştiam, şi nici nu mă interesa. Suna straniu şi ridicol şi plin de vorbe mari, nu ca poveştile lui. El spunea că o carte bună are întotdeauna nevoie de un ascultător şi mă trimitea repede la culcare – citea mereu aceleaşi pagini, se scorojiseră pe margini de atâta răsfoit şi chiar purtau urma unei arsuri de ţigară în colţul de jos, din stânga. Era singura lui carte şi-i cususe alte coperte, din piele maronie cu litere aurii de la un Catehism, ca să-i păcălească pe cei care l-ar fi întrebat ce ţine în mână. Mulţi ani mai târziu am aflat că era *Das Kapital* – asta mă face să mă treacă fiori, deşi, de fapt, nu sunt sigură, *čhonorroeja,* dacă el reuşise să priceapă ceva din acele pagini sau îl zăpăceau de cap, aşa cum îi zăpăciseră şi pe alţii.

– De ce nu citea şi mama? l-am întrebat.

– De-aia.

– Dar de ce?

– Fiindcă nu voia să simtă mâna mea grea, mi-a zis el. Acum fugi de-aci şi nu-mi mai pune întrebări prosteşti.

Mai târziu mă lua în braţe şi eu mă cuibăream cu capul lipit de părul lui lung şi îmi spunea că asta e tradiţia, aşa fusese dintotdeauna, numai bătrânii citeau, şi că într-o zi voi înţelege de ce. Tradiţia însemna să respecţi obiceiuri, mi-a mai zis el, dar uneori însemna să vii şi cu lucruri noi. Apoi m-a trimis la culcare, învelindu-mă bine cu pătura.

În drumul nostru încet, spre răsărit, în umbra munţilor, mi-a promis că, dacă păstrez secretul, mă va învăţa să citesc şi să scriu, dar că nu trebuie să spun nimănui, nimeni nu trebuie să ştie, va fi mai bine astfel, pentru că altfel ar stârni agitaţie în rândul celor care n-au încredere în cărţi.

Şi-a desfăcut nasturele de la buzunarul de la piept al cămăşii, unde îşi ţinea ochelarii. Ramele erau rupte, înfăşurate în bucăţi de sârmă şi de sfoară. Cadrul transversal era ţinut la un loc cu ajutorul unei crenguţe. Am izbucnit în râs când şi i-a pus pe nas.

A început nu cu A, B, C, ci cu Z, deşi celălalt prenume al meu era Marienka.

Dormeam în aer liber, vremea era bună şi nopţile plăcute, sigur, cu excepţia dorului mistuitor de toţi cei lăsaţi în urmă. Aveam puţine lucruri care să ne-aducă aminte de ei, dar era un vechi cântec al mamei: *Să nu rupi pâinea ca brutarul, are un cuptor întunecat, se deschide larg, se deschide larg.* Îl cântam uneori bunicului, în timp ce el stătea pe treptele joase şi asculta. Îşi închidea ochii şi fuma ţigara, în timp ce fredona împreună cu mine până când, într-o zi, m-a oprit brusc şi m-a întrebat:

– Ce vrei să zici, Zoli?

M-am dat un pas în spate.

– Ce vrei să spui, copilă?

Am început din nou: *Să nu rupi pâinea cu Hlinka, el are un cuptor întunecat, se deschide larg, se deschide larg.*

– Ai schimbat cuvintele, mi-a zis el.

Stam acolo, tremurând.

– Dă-i înainte, vei vedea singură.

Aşa am făcut, în timp ce el pocnea din palme, apoi rosti stăruitor *Hlinka*. Repetă cântecul şi apoi îmi spuse:

– Fă acelaşi lucru cu măcelarul, inimioară.

Aşa c-am făcut cum mi-a spus el.

– *Nu tăia carnea cu Hlinka, el are un cuţit ascuţit, taie adânc, taie adânc.*

– Şi acum cu fierarul, îmi ceru el.

– *Nu potcovi caii cu Hlinka, el are cuie lungi, te va lăsa şchiop, te va lăsa şchiop.*

Eram prea mică ca să ştiu ce făceam, dar peste câţiva ani, când am aflat ce făcuseră Hlinka şi naziştii cu cuptoarele şi cuiele şi cuţitele, cântecul şi-a schimbat din nou înţelesul.

De fapt, când îmi aduc aminte cum eram atunci, când privesc în urmă, simt că nu eram decât o fetiţă obişnuită, într-o rochie cu buline, pe drumurile mărginaşe ale unei ţări care mi se părea tot mai străină cu fiecare colţ.

Odată am fost depăşiţi de un automobil şi un bărbat îmbrăcat într-un pardesiu maro scump a vrut să ne fotografieze. Bunicul a întors capul.

– Nu suntem la circ, domnu'!

Omul ne-a întins câteva monede. Bunicul i-a zis:

– Mai repede adun nişte pietre.

Atunci omul a extras o bancnotă nouă din portofel şi i-a întins-o, bătând în ea ca într-o tobă, iar bunicul i-a zis, ridicând din umeri:

– Ei bine, de ce nu spuseşi asta de la început?

M-a pus să stau nemişcată pe trepte şi să-mi ţin poalele fustei, care fluturau în vânt. Omul şi-a băgat capul într-o pânză neagră. Arăta ca o pasăre cu glugă. A licărit un bec şi eu am tresărit. A repetat figura de şase ori. Atunci bunicul i-a zis:

– Ajunge, domnu', e-n regulă!

A păstrat mult timp tăcerea, în timp ce iapa tropotea pe sub copaci, dar în următorul sat mi-a cumpărat o acadea roşie cu alb, cu iz de mentă. A lovit iapa cu biciul şi mi-a spus:

– Zoli, să nu dai vreodată ceva pe nimic, auzi?

M-au înregistrat când am ajuns la Poprád, pentru că toţi copiii de etnie romă trebuiau examinaţi începând cu vârsta de cinci ani, şi eu aveam deja şapte. Clădirea era mare şi albă, cu statui în faţă şi un şir de trepte cenuşii ducând în sus, spre o uşă imensă de lemn. În interior era o scară curbată, dar nouă ne-au indicat să ne ducem la micile cabine instalate în curtea din spate.

Asistenta a examinat îndelung documentele bunicului, scrutându-l apoi de sus în jos, de la creştet până la cizme şi apoi l-a întrebat:

– E fiica ta?

– Fata fetii mele, i-a răspuns el.

– Mi se pare uimitor de înaltă.

Am auzit cum scârţâie pielea cizmelor şi l-am văzut pe bunicul că se ridică pe vârfuri.

Femeia m-a luat cu ea în birou, a închis uşa în faţa bunicului şi mi-a examinat faţa, sucind-o în mâinile ei.

– Ai strabism la ochiul drept, mi-a zis ea.

Mi-a tras capul în jos, căutându-mă de păduchi prin păr şi apoi m-a întrebat de unde aveam vânătaia.

– Ce vânătaie? am întrebat eu.

Părul începuse să-mi crească din nou şi bunicul îmi prinsese o monedă într-o şuviţă, într-un loc unde se lovea de frunte. Ea a scos moneda, presând locul cu degetul.

– E caraghios să ţii bani în păr, a zis ea. De ce faceţi aşa ceva?

Mă uitam la rotogolul argintiu de la gâtul ei. A apăsat bucata rotundă de metal pe pieptul meu şi a ascultat prin tuburi. S-a uitat apoi în gât cu o lanternă, m-a aşezat lângă perete şi a murmurat ceva. S-a uitat la mine şi mi-a spus că eram foarte

înaltă pentru vârsta mea. Eram într-adevăr înaltă, chiar şi pentru şapte ani, dar acum trebuia să arăt ca de cinci.

Asistenta a zis:

– La naiba, cinci!

Mi-a măsurat nasul şi distanţa dintre ochi, chiar şi lungimea mâinilor şi a notat totul în carnet. Mi-a luat degetul mare şi l-a rulat înainte şi-napoi pe o perniţă înmuiată în cerneală neagră, apoi mi-a presat tare toate degetele pe o coală de hârtie. Îmi plăcea să văd urmele lăsate de degetele mele, ca de paşi pe malul râului. Mi-a pus o mulţime de întrebări, unde m-am născut, care era numele meu real, dacă mă dusesem la şcoală, unde se aflau părinţii mei şi de ce nu erau împreună cu mine. I-am spus că gheaţa se spărsese sub picioarele lor şi ei se înecaseră, fără să pomenesc de gărzile Hlinka. Ea a zis:

– Şi ce-i cu fraţii şi surorile tale?

I-am răspuns:

– Şi ei.

Asistenta a ridicat din sprâncene, m-a privit sever şi apoi am izbucnit:

– Fratele meu Anton a încercat să fugă.

– Să fugă, unde? m-a interogat ea.

Mi-am privit degetele.

– Unde să fugă, domnişoară?

– Dinspre lac în pădure.

– Unde în pădure? întrebă ea.

– La lupi, am răspuns eu.

– Doamne sfinte! a exclamat ea. Şi cum arătau aceşti lupi'

N-am mai rostit niciun cuvânt, dar ea a continuat:

– Of, biata de tine.

Şi apoi m-a mângâiat pe faţă. M-a dus afară, unde mă aştep ta bunicul. A făcut ochii roată-n jur, s-a dus spre el şi i-a şopti ceva despre o plângere. Bunicul s-a tras înapoi şi a înghiţit în sec.

Asistenta s-a uitat din nou în dreapta şi-n stânga.

– Vrei să depui o plângere? l-a întrebat ea din nou.

– Dă ce?

– Mă voi asigura să ajungă la nişte oameni corecţi.

– Nu ştiu dă ce vorbeşti, i-a zis bunicul.

– Mi-a povestit fetiţa, a şoptit ea.

– Ce a povestit?

– Nu trebuie să-ţi fie teamă, a zis ea.

Bunicul mi-a aruncat o privire scurtă, apoi a început să înşire tot felul de prostii despre o haită de lupi şi oameni flămânzi şi roţi care lăsau urme prin pădure şi păsări ce zburau deasupra pomilor. Lucruri fără sens, chiar şi pentru el.

Asistenta se uita fix la el.

– Te întreb pentru ultima dată. Vrei să depui o plângere sau nu?

Bunicul a continuat cu o altă lungă litanie de tot felul de prostii.

Asistenta a suspinat şi vocea ei a redevenit severă când a vorbit tare cu noi:

– M-am săturat de oameni ca voi, a zis ea. Într-o zi vreţi ajutor, a doua zi nu spuneţi decât prostii.

A pocnit cu mâna un clopoţel de pe birou. Un funcţionar a intrat pe uşă. Purta benzi negre, elastice pe mâneci. Şi-a ridicat ochii la cer când ne-a zărit.

– Cristoase! a murmurat el. A împins documentele spre noi pe suprafaţa din lemn, fără să ne privească. În regulă, fata trebuie să vină aici, să se înregistreze o dată la trei luni.

– Şi ceilalţi copii? a întrebat bunicul.

– Toţi copiii de ţigan trebuie s-o facă.

– Şi ceilalţi copii?

– Oh, ei? a zis funcţionarul. Nu, de ce?

S-a auzit un hârâit în gâtul bunicului, apoi el a semnat hârtiile cu XXX. În timp ce ieşeam l-am întrebat de ce n-a folosit literele aşa cum mă-nvăţase, dar s-a întors spre mine şi m-a ţintuit cu privirea. Câteva trepte mai jos m-a apucat de ureche şi mi-a zis:

– Niciodată să nu mai spui povestea aia, niciodată! Auzi? Ne vor face de două ori mai mult rău, a continuat el. Şi apoi ne vor împinge dedesubt. Pricepi ce spun, copilă? Niciodată!

Simţeam cum mă străfulgera durerea. Am terminat de coborât treptele. Mă uitam la mâinile mele. Erau negre de la cerneala de amprentare. Am încercat să le ling, dar el mi-a dat peste mână.

– O fată care se respectă are grijă să fie curată înăuntru, zise el, nu-ţi mai băga cerneala aia-n burtă.

Coviltirul stătea înclinat pe pietrele de pavaj. M-am dus şi am apucat-o pe Roşcată de frâie, frecându-mă de ea. Simţeam urechea fierbinte lipită de gâtul ei care pulsa. Bunicul s-a urcat şi a rămas aşa mult timp, uitându-se lung la clădire. În final, mi-a zis:

– Hai, sus, inimioara mea!

M-a ridicat cu o singură mână şi m-a aşezat pe capră lângă el. A rămas tăcut mult timp, apoi a scuípat într-o parte, şi-a pus braţul în jurul umerilor mei şi mi-a spus că unul din motivele pentru care pusese XXX era că nu dorea să fie un idiot care să le respecte legile.

A luat frâul în mâini şi era pe punctul să lovească crupa Roşcatei, când a întors capul, uitându-se peste umăr, apoi i-a şoptit:

– Haide, iapo, trage-i o balegă!

Şi, ca şi cum cerul l-ar fi ascultat, Roşcata şi-a ridicat coada şi a lăsat două maldăre aburinde pe pavajul din faţa marii clădiri albe şi noi am plecat râzând, n-am mai râs niciodată cu atâta poftă. La capătul aleii ne-am uitat înapoi şi am văzut un om îndepărtând baliga cu o lopată, cu faţa roşie, crispată. Am pufnit şi mai tare în râs până când clădirea a dispărut în spatele nostru şi am apucat-o pe un drum de ţară mărginit de copaci înfloriţi, cu roiuri de musculiţe şi libelule albastre în aer, de felul celor care fac sticla strălucitoare când le pui într-un borcan.

Bunicul şi-a îndesat pălăria pe cap şi şi-a pipăit mustaţa lungă cu degetul, apoi a răcnit spre drum:

– Haide, iapo, trage-i înc-o balegă!

Ne orientam după semne – un iadeş îndoit, să o luăm la stânga, o crenguţă frântă pentru o bifurcaţie în faţă, o bucată de pânză albă pentru o fermă primitoare, unde o puteam adăpa pe Roşcata şi umple cu apă bidoanele noastre.

Era spre sfârşitul verii şi ramuri grele atârnau din cireşi. Am traversat un râu frumos, cu apă curată, şi am pătruns în mijlocul pădurii, unde eram feriţi de ochii răi de frunzişul des de tisă, stejar şi platan. Prin iarba aspră creşteau orhidee sălbatice şi păpădii. Bunicul m-a dus într-o poiană, unde se mai aflau paisprezece coviltire, şi ei erau *Vlax*[1] ca şi noi şi mi s-a tăiat respiraţia cât de frumos colorate şi sculptate erau. Apa ţâşnea din pământ lângă un ochi de mlaştină. O cană de tinichea atârna de-un băţ înfipt într-o buturugă. O fată a venit spre noi să ne dea să bem. Simţeam cum alunecă apa rece pe gâtlej. Mă uitam cum bunicul a străbătut cu paşi mari tabăra ca să-şi îmbrăţişeze fratele, pe care nu-l mai văzuse de ani buni. Mi-a strigat să mă grăbesc şi să vin să-mi cunosc verii şi verii verilor şi verii altor veri. Curând, eram înconjuraţi de întreaga şatră şi am fost atrasă într-o nouă viaţă care-mi amintea de trecut.

Câţiva dintre ei coborâseră din Polonia, cu harpele lor. Nu mai văzusem niciodată harpe atât de înalte, frumos sculptate şi cu coarde din catgut. Erau de două ori cât mine. Chiar şi atunci când mă ridicam pe vârfuri, nu puteam atinge capătul corzilor. Erau lăcuite şi sculptate cu tot felul de roţi, păsări şi grifoni. Sunetul de corzi ciupite răzbătea printre copaci. Nimic nu putea fi mai frumos. Femeile care cântau la harpă aveau unghiile foarte lungi. Îşi vopseau unghiile în fiecare seară, folosind orice culori le picau în mână, vopsele naturale din pietre roşii de râu

[1] Vlax Romani este un dialect romani. Varietăţi de Vlax Romani sunt vorbite mai ales în Europa de Sud-Est de către populaţia de etnie romă (n.tr.)

şi ouă de păsări, de culoare bleu. Vopseaua era întinsă cu mici pensule făcute din buruieni. Eliška, o poloneză cu părul negru ca cerneala de pe degetele mele, avea o pensulă foarte fină din email – o găsise în spatele unui teatru din Cracovia şi spunea că aparţinuse unei actriţe celebre, care putea fi auzită la radio. Dar cine are nevoie de radio, când o are pe Eliška! striga ea.

M-a luat de mână şi am făcut înconjurul taberei.

– Ai ochi de drăcuşor, mi-a spus ea.

Râdea şi mă-nvârtea prin aer şi mai târziu m-a îndemnat să mă aşez alături de ea în timp ce-şi picta unghiile. Vorbea repede şi cu modulaţii. Eliška se îndrăgostise de un tânăr, pe nume Vaşengo şi urmau să se căsătorească în curând. Mi-a spus că mă va învăţa un cântec vechi, pe care aş putea să-l interpretez la nunta lor. Cânta vechi balade pe care le ştiam, dar m-a învăţat şi una nouă. *Voi umple ceaşca goală, nu va mai fi goală, o voi umple cu vin, care se va scurge din palma mâinii tale.* L-am învăţat repede şi mă plimbam prin tabără şi îl cântam cât mă ţinea gura, până când Vaşengo mi-a zis:

– Mai taci odată, mă bagi în casa de nebuni.

Am mai cântat un vers şi atunci el m-a apucat de ureche. Eliška mi-a şoptit că-i în regulă, să nu-mi fac griji, să nu le dau atenţie bărbaţilor, pentru că ei n-ar putea şti ce-i un cântec bun nici dacă i-ar săruta pe gură.

– Vin' aci, mi-a zis ea, şi-ţi voi împleti părul cum făcea maică-ta.

– Cum de ştii cum îmi împletea mama părul? am întrebat-o eu.

– E un secret, a răspuns ea.

Am început să plâng, aşa că ea mi-a zis:

– Of, mama ta era faimoasă pentru multe lucruri, dar mai ales era o mare cântăreaţă.

S-a aplecat spre urechea mea şi a început să cânte, şi cântecele se succedau unul după altul. În final mi-a luat faţa între mâini şi m-a sărutat pe frunte.

– Păcat de ochiul tău, mi-a zis Eliška, altfel ai fi fost la fel de frumoasă ca ea.

Aveam talentul să-mi amintesc cuvintele şi frazele, aşa că mă ţineau până seara târziu să ascult tot felul de cântece. Uneori le schimbau. Dacă femeile se legănau după ce beau tărie, *čuču*, nu-şi mai aminteau ce mai cântaseră noaptea trecută, aşa că mă-ntrebau:

– Zoli, ce-am cântat?

Şi eu începeam: *Mi-au rupt, mi-au rupt micul meu braţ negru, acum tatăl meu plânge ca ploaia.* Sau: *Am doi soţi, unul nu bea, celălalt e beţiv, dar îi iubesc la fel pe amândoi.* Sau: *Nu vreau nicio umbră să cadă peste umbra ta, umbra ta e suficient de deasă pentru mine.* Ele zâmbeau când auzeau aceste cuvinte ieşind din gura mea şi-mi spuneau din nou că semăn leit cu maică-mea. Seara, adormeam cu gândul la ea. Îmi aminteam cum arăta, avea nişte dinţi perfecţi, cu excepţia unuia lipsă, în spate.

E ciudat că vorbesc acum despre astfel de lucruri, dar de aceste momente îmi aduc aminte, *čhonorroeja,* asta a fost copilăria mea, încerc să-ţi povestesc cum era atunci, ce simţeam, când nu eram încă închisă-n mine, când totul era liber şi deschis şi majoritatea timpului eram fericită. Încă nu începuse marele război şi, deşi fasciştii ne hăituiau uneori, ca să mai gustăm încă o doză din ura lor – nu ne considerau mai mult decât nişte animale sălbatice – ne aşezam tabăra cât de departe puteam de ei, ne păstram obiceiurile şi cântam oriunde puteam. Asta ne era îndeajuns atunci.

În noua tabără mai era o fată cam de aceeaşi vârstă cu mine, avea opt ani: Conka, cu părul ei roşu şi pistrui, presăraţi ca o bandă deasupra nasului. Maică-sa îi cususe un şir de perle-n păr. Rochiile îi erau ţesute cu fir de argint şi avea cea mai frumoasă voce, aşa că o ţineau şi pe ea până seara târziu, ca să le cânte. O parte din pânza cortului unde cântam era dată într-o

parte. Ne urcam pe căldări răsturnate, ca să ne vadă toţi. Bunicul îşi împingea pălăria pe spate şi aprindea o ţigară. Se strângeau toţi în semicerc în jurul nostru. Femeile cântau la harpă într-un ritm furios, o dată sau de două ori şi-au dat unghiile peste cap, prinzându-le în corzi, dar tot nu se opreau.

Nu aveam vocea la fel de dulce ca a Conkăi, dar bunicul zicea că asta nu conta deloc, cel mai important era cum rosteai cuvântul, cum îl scoteai afară sau îl retezai scurt şi apoi îl împodobeai cu toată răsuflarea care-ţi ţâşnea afară din plămâni. Mai zicea că, atunci când Conka şi cu mine cântam, eram ca aerul şi apa într-o oală şi că împreună reuşeam să dăm în clocot.

Noaptea încercam să adormim lângă foc, dar poveştile favorite ne ţineau treze până târziu şi, când una din ele era cu adevărat bună, ajungeam să ne clătinăm pe picioare. Tatăl ei ne plesnea şi ne spunea să mergem la culcare, că altfel îi vom scula până şi pe morţi. Bunicul mă ducea în braţe şi mă culca sub pilota pe care mama cususe odată o lăută, cu fir din scoarţă de plop.

Într-o seară, bunicul a venit acasă cu o carpetă, cu faţa unui om pe ea, şi a atârnat-o pe perete, deasupra dulapului în care-şi ţinea cuţitele. Era portretul unui bărbat cu barbă cenuşie, o privire ciudată şi o frunte foarte înaltă.

– Este Vladimir Lenin, mi-a zis el, să nu spui la nimeni, mă auzi, mai ales poliţiştilor călare, dacă vin pe-aci.

Spre sfârşitul săptămânii a mai cumpărat o carpetă – de data asta cu Sfânta Fecioară. A rulat-o pe cea cu Sfânta Fecioară, legând-o cu o sfoară şi a aşezat-o deasupra celei cu Lenin, aşa că, dacă vreun străin intra, reteza sfoara cu cuţitul şi Sfânta Fecioară îl ascundea pe Lenin imediat. Bunicul găsea că-i o chestie hilară, şi uneori tăia sfoara numai ca să se distreze şi, dacă era matol, vorbea cu cele două figuri şi le spunea că sunt cei mai grozavi tovarăşi de somn. Dacă se-auzeau zgomote în tabără, tăia repede sfoara şi îşi vâra cartea legată-n piele într-un buzunar secret, cusut pe partea din spate

a hainei. Apoi ieşea afară, unde stătea încruntat, cu braţele încrucişate pe piept.

Mai curând ar fi invitat tifosul decât să vadă un poliţist în casa lui.

După ce-au forţat intrarea, împingându-l de o parte, fără să-i ceară voie, bocănind cu cizmele lor grele pe podea, trupeţii tot n-au reuşit să găsească chipul lui Lenin sau cartea. Au făcut totul praf în calea lor, au spart ceştile, ciocnindu-le unele de altele. De afară îi puteam auzi cum le fac zob, dar ce puteam face? Am aşteptat până au ieşit afară, coborând treptele, cu cizmele lustruite sub genunchi, dar zgâriate în partea de jos.

După ce-au plecat, am curăţat locul şi bunicul a rulat din nou, în sus, Fecioara, descoperindu-l pe Lenin.

Într-o zi, bunicul s-a dus la piaţă, în Poprád, şi nu s-a întors decât peste patru zile. A construit un zid pentru un om, care i-a dat un radio pe baterii. L-a adus în tabără cu ostentaţie, l-a pus jos, lângă foc şi a dat drumul la muzică. Tatăl lui Vaşengo a venit să se uite la el. Îi plăcea, într-adevăr, să asculte muzică şi toată lumea s-a îngrămădit în jur, învârtind butoanele. Dar a doua zi dimineaţă a venit la noi un grup de bătrâni să-i spună că nu le plăcea să-i vadă pe copii ascultându-i pe străini.

– E numai un radio, a argumentat bunicul.

– Da, au răspuns ei, dar ăştia vorbesc ca nişte neruşinaţi.

Bunicul l-a luat pe tatăl lui Vaşengo de braţ şi s-au dus să se plimbe pe lângă râu, făurind un plan: el va asculta numai muzică şi nu alte emisiuni. Bunicul a băgat radioul în coviltirul nostru şi l-a dat foarte încet, ascultând tot ce dorea.

– E de datoria mea să ştiu, îmi spunea el, mişcând micul ac galben pe scala de sub cadranul de sticlă, Varşovia, Kiev, Viena, Praga şi, ce-i plăcea cel mai tare, deşi nu reuşea să prindă postul prea bine, Moscova.

Într-o zi l-am auzit cum dă de pământ cu cutia de lemn.

– Nenorocitul ăsta de lucru are nevoie de baterii, ţi-ar fi trecut prin minte aşa ceva?

Peste câteva zile s-a înapoiat cu un sac plin de baterii aruncat pe spate şi cu hainele mânjite de pete gri. Ne-a spus că străinii, *gadže,* voiau acum ciment la construcţia zidurilor, un lucru pe care-l ura – toate celelalte ziduri le făcuse numai din pietre şi aer –, dar dacă asta trebuia să facă pentru a obţine bateriile, asta va face.

În curând, tuturor le plăcea să asculte radioul. Ascultam mai ales muzică, dar uneori se auzeau şi voci, care vorbeau în numele guvernului. În coviltir, bunicul asculta orice post putea găsi, în diferite limbi. El vorbea cinci – romani, slovaca, ceha, maghiara şi puţină poloneză –, deşi Eliška zicea că el ar fi trebuit să uite păsăreasca aia, suna la fel în toate limbile, şi c-ar trebui să fie într-o altă viaţă un megafon legat de-un stâlp de telegraf. Bunicul i-a replicat că megafoanele erau fasciste şi, stai să vezi, bruneto, *chovahanio*, vrăjitoareo, când vor veni în final la putere cei buni, comuniştii! Ea ţipa spre el că nu-l putea auzi, că aţipise în timp ce el îi vorbea. Bunicul striga la ea:

– Ce naiba vrei să spui, femeie?

Mă gândeam că poate Eliška îşi va ridica fusta să-l facă de ruşine, dar n-a fost aşa, i-a întors numai spatele. Atunci el a început s-o facă albie de porci, pomenind şi de mica pensulă de email şi unde să şi-o bage. Toată lumea a izbucnit în râs, făcând tot felul de glume şi totul a fost dat uitării.

Totuşi, bunicul a făcut şi-un schimb de pumni pe tema cărţii pe care o căra cu el. Stătea alături de bătrâni în jurul focului şi încerca să le vorbească despre revoluţie, dar ei i-au spus că bărbaţii romi nu erau făcuţi pentru astfel de lucruri. Petr, violonistul, dădea aprobator din cap, la fel şi Vaşengo, dar tatăl Conkăi se manifesta cel mai zgomotos împotriva sa.

– Aţi mai auzit vreodată asemenea prostii! Dacă Marx a fost cu adevărat un muncitor, cum se face că n-a muncit niciodată? Cum se face că numai a scris cărţi despre muncă? Spune-mi, voia numai să se pişe pe-o sobă fierbinte?

Bunicul a pocnit din degete, s-a ridicat şi a ţipat la el:

– Cine nu-i cu noi e împotriva noastră!

El şi tatăl Conkăi au sărit peste oale şi-au început să-şi care pumni în cap.

Dimineaţa, şi-au băut cafeaua şi au luat-o de la capăt.

– Nu mi-ai răspuns la întrebare, a zis tatăl Conkăi, dacă Marx îi iubea atâta pe săraci, cum de a avut timp să-şi scrie cărţile?

Bunicul m-a luat cu el pe malul râului. Şi-a dat pălăria pe spate şi ne-am căţărat pe-un buştean căzut. Mă ţinea de mână, în timp ce încercam să ne păstrăm echilibrul.

– Ascultă la mine, Zoli! a zis el. Râul de-aici nu-i al nimănui, dar unii dintre ei zic că-i al lor, toţi zic că e proprietatea lor, chiar şi unii dintre noi zic că e al lor, dar noi nu facem asta. Uită-te aici, vezi cum se mişcă apa dedesubt? Şi se va mişca mereu. La numai câţiva centimetri mai jos, fato, s-a terminat cu proprietatea, chiar şi a noastră, şi trebuie să ţii minte asta, altfel te prostesc cu vorbele lor.

A doua zi m-a dus la şcoală.

Auzisem despre şcoli şi nu voiam să mă duc, dar m-a târât până sub acoperişul ei verde, povârnit. Am încercat să mă smulg din mâna lui, dar m-a înşfăcat de cot. Înăuntru, pupitrele erau frumos aliniate. Tablouri ciudate, cu mult verde şi albastru atârnau pe pereţi – încă nu ştiam cum arăta o hartă. Bunicul a vorbit cu învăţătoarea şi i-a spus că am şase ani. Profesoara a ridicat din sprâncene şi l-a întrebat:

– Eşti sigur?

Bunicul a întrebat-o, la rândul lui, de ce n-ar fi. Mâinile învăţătoarei tremurau puţin. Bunicul s-a aplecat spre ea, privind-o fix, în ochi, în timp ce ea pălea tot mai tare.

– Ad-o aici, domnule! i-a zis ea în final, voi fi bucuroasă să am grijă de ea.

M-a pus într-un colţ, în rând cu cei mai mici copii, cu muci la nas, unul din ei în scutece. Copiii mai mari au început să

chicotească, când m-am aşezat pe scaunul mic, dar, după ce le-am aruncat o căutătură cruntă, s-au liniştit.

În seara aceea, în timp ce ascultam ropotele ploii, în cortul unde se cânta s-a dezlănţuit o bătaie zdravănă.

– Stai acolo! mi-a zis Eliška.

– Dar vreau să cânt! am replicat eu.

– Să nu te mişti de-acolo, mi-a zis ea din nou, dacă vrei să-ţi fie bine.

M-am cuibărit sub pilotă. Se auzeau ţipete şi urlete. Apoi linişte şi am auzit din nouă muzică şi vocea Conkăi cum îşi croia drum prin ploaie. *Mi-au rupt, mi-au rupt micul meu braţ cafeniu.* Amesteca cuvintele, încurca totul şi aş fi vrut să alerg prin iarba udă să-i spun, dar am auzit din nou ţipete şi şfichiul unei crengi, aşa că mi-am tras pilota peste cap şi nu m-am mai mişcat. Când a intrat bunicul, din pălăria udă se scurgeau stropi de apă. Părea că nu-şi dă seama că are o tăietură pe obraz, sub ochi. S-a aşezat lângă fereastră, trăgând din ţigară şi privind afară.

– Orice-ar fi, a zis el, asta-i alegerea mea.

M-a sărutat pe frunte, urându-mi noapte bună, şi a deschis radioul – se auzea o polcă.

Dimineaţa, cea mai bătrână dintre femei m-a prins în gheare – îi ziceam Cuţit-de-Orz din cauza cicatricii de pe sân. M-a pălmuit de nouă ori. M-a împins spre gard, în timp ce simţeam cum mă usturǎ faţa. Îşi lega părul la spate cu o cârpă şi ţipa după mine:

– Te măriţi cu câinele măcelarului, stai să vezi, ascultă-mă pe mine, te măriţi cu cel mai naşpa câine al măcelarului!

De pe acoperişul în pantă al şcolii se prelingea ploaia în jos, pe geamuri. Învăţătoarea mirosea a leşie. Avea gâtul alb, ca de gâscă, şi ştergea creta de pe tablă cu cotul. Mă loveam tot timpul cu genunchii de pupitru. Purtam o fustă albastră, cu buline albe şi volănaşe pe margine. Din cealaltă parte a clasei, băieţii *gadžo,* mai mari, puteau să scuipe prin găurile dintre

dinţi fără să facă zgomot. Curând partea de păr dinspre ei îmi era muiată de scuipat, dar n-am întors capul. Cred că se-aşteptau să ţip, dar n-am făcut-o. Apoi au început să şoptească o adaptare a unei rime vechi: *Marienka a vândut un cal pentru un câine, a mâncat câinele cu haluški, tăiţei putrezi.* N-am zis nimic, priveam fix înainte. Uram modul în care creta scârţâia pe tablă, îmi dădea fiori reci. Ei îşi băteau joc de mine şi de felul cum vorbeam, iar învăţătoarei nu-i venea să creadă că ştiam deja alfabetul şi, după vreo două săptămâni, mi-a dat o carte despre un prinţ care se transformase într-un leu.

Copiii mai mari strigau după mine şi aruncau cu ouă de păsări. Adunam cojile de ouă şi le puneam în buzunarul rochiei. Am ascuns cartea în tufele de lângă şcoală şi am acoperit-o cu frunze. Când m-am întors în tabără, am scos un pumn plin de coji de ouă. Femeile erau încântate, chiar şi Cuţit-de-orz, care a zis că poate şcoala nu-i chiar atât de rea, la urma urmei, ducându-se să-şi vopsească unghiile de la mâini în albastru, apoi şi pe cele de la picioare. Asta era o diferenţă între slovace şi poloneze, noi nu ne vopseam unghiile de la picioare şi nici nu purtam inele pe degetele mari.

Într-o zi am uitat că ploua şi cartea din tufe arăta ruinată, toate paginile lipite unele de altele. Se rupeau când încercam să le desfac. Învăţătoarea mi-a zis c-ar fi trebuit să fiu mai atentă, totuşi mi-a mai dat una, învelită de data asta într-o bucată de muşama.

Insista să fac baie acasă la ea, aproape de şcoală, în fiecare dimineaţă, deşi mă spălam la râu cu Conka, în fiecare zi. I-am spus că o fată de ţigan se spală în apă curgătoare, nu în baie, şi atunci ea a râs şi mi-a zis:

– Of, ce mai oameni!

O preocupau lucrurile mele, chiar mi-a dat unele, pretinzând că erau noi. Mi le-a adus înfăşurate în hârtie maronie, dar puteam să jur că mai fuseseră purtate – zărisem sulul de hârtie şi sfoara pe colţul pupitrului ei.

Îşi trecea degetele apăsat prin părul meu, căutând păduchi, apoi mă pieptăna cu un pieptene muiat în gaz. I-a trimis şi o scrisoare bunicului, în care îi spunea:

> Domnule, Marienka trebuie să aibă mare grijă de igiena ei. Matematica ei şi arta cuvintelor sunt conform normelor, mai ales având în vedere împrejurările în care a crescut, dar este imperativ necesar să menţină cel mai înalt standard de curăţenie. Vă rog să aveţi grijă de asta. A dvs., Bronislava Podrova.

Bunicul a rulat o frunză de viţă-de-vie tocată în acea notă şi a fumat-o.

– Hârtia asta scoate mai mult miros de căcat decât latrina unei fabrici, a mormăit el.

După aceea, o vreme, nu m-am mai dus la şcoală. Toţi erau încântaţi, mai ales Cuţit-de-Orz, care compusese un cântec despre o fată cu pielea neagră, care se ducea la o şcoală verde şi după aceea se albea, dar în final, în drum spre casă, îşi recăpăta culoarea neagră. Mă gândeam că-i un cântec tâmpit, şi ceilalţi la fel, dar Cuţit-de-Orz îl cânta ori de câte ori trăgea la măsea.

Se discuta pe la colţuri despre pedeapsa pe care ar trebui s-o primească bunicul, nu numai pentru că mă trimisese pe mine la şcoală, dar şi pentru faptul că, uneori, îşi citea cartea în văzul tuturor. Totuşi, nu l-au pedepsit niciodată. Unchiul lui Vaşengo i-a luat apărarea, susţinând că era în regulă pentru unul din copii să meargă la şcoală, pentru că aşa puteam şti ce se mai întâmplă, şi că nu era cazul să fie îngrijoraţi, venise timpul să fim uniţi şi, cândva, am putea folosi asta în avantajul nostru, aveţi răbdare şi veţi vedea.

Petr, un bătrân cu o faţă plăcută, cânta la vioară şi bunicul stătea în picioare, bătând din palme în mijlocul marelui cort, unde ne adunam toţi seara. Se părea că totul va fi în regulă.

Învăţătoarea mi-a dat mai multe cărţi. Conkăi îi plăceau fotografiile cu animale sălbatice şi, după ce ne strecuram afară, încercam să descoperim jaguarul, delfinul, tigrul, sus, printre

stele, alături de viezure şi de căruţă, de găină şi roată – n-aveam pe atunci idee că alţii dăduseră constelaţiilor denumiri diferite, plugul, vânătorul, cele şapte surori. Mai aveam încă atâtea lucruri de învăţat. Încet, încet, stelele alunecau într-o parte şi apoi dispăreau sub linia orizontului.

Încă de la o vârstă fragedă îmi plăcea senzaţia dată de-un creion strâns între degete. Zile întregi stăteam tăcută în coviltir, în timp ce bunicul îşi etala cărţile de joc pe masă. Roşcata mergea, şchiopătând prin noroi, pe afară. Într-o dimineaţă, bunicul stătea lângă mine şi se uita pe fereastră. Mi-a zis că i se părea că iapa arăta ca şi cum ar fi luat o boală. Călărise animalul de multe ori şi, din vocea lui, se-nţelegea că s-ar putea să nu mai poată s-o facă mult timp. Asta era, zicea el, era în regulă, îi va putea încă auzi fornăitul, tot ce avea de făcut era să-şi destupe urechile şi să asculte, ar fi fost de-ajuns.

Roşcata a dispărut printre pomii de lângă apă. O auzeam cum îşi scutura coama şi fornăia, şi pleoscăitul ei când se scălda în râu. Mai târziu, tufele cum se-ndoiau şi plesnetul tulpinilor când s-a întors tropăind prin noroi. I-am pus hamul. Eu am rămas în coviltir, în timp ce ne continuam drumul. Stăteam cu creionul meu, ascuţindu-l, şi auzeam sunetul surd al copitelor prin nămolul de-afară: *boc, boc.*

Treceam pe lângă mirişti cenuşii şi loturi întunecate de pământ arat. Când treceam peste vreo colină, puteam auzi sunete şoptite de harpă. Noaptea săream jos din coviltire şi deschideam indiferent ce porţi puteam găsi. Toţi dădeau câte un ban pentru kerosen şi unchiul Conkăi istorisea poveşti romani grozave. Adesea, nu ne culcam decât după miezul nopţii, când pierdeam şirul poveştilor despre cai cu douăsprezece picioare şi dragoni, demoni şi fecioare, şi nobili plini de cruzime, despre cum fierarii străini ne păcăleau cu nasturii lor, care se topeau.

Asta vreau să-ţi spun, fata mea: erau nopţi calde, chiar şi-atunci când vremea era rece, şi îmi amintesc de ele cu drag.

Adevărul e că erau mult mai calde comparativ cu cele ce urmau să vină.

Ne-am mutat *kumpanija* lângă micul oraş Banksâ Bystrica şi am primit aprobare să ridicăm tabăra pe-un câmp al unui om căruia noi îi ziceam Fermierul-Galben. Fermierul avea nişte cizme galbene, imense, care-i ajungeau pân' la brâu. Urmele lor erau vizibile peste tot prin jur, şi câteodată se ducea să pescuiască-n jos, pe râu. Janko avea patru ani şi fusese găsit într-o zi pe malul râului, ascuns în una din cizme, iţindu-şi micul lui cap pe marginea lor. Restul corpului era îndesat înăuntru, numai zâmbetul lui putea fi văzut, şi de aceea i-am zis Cizmă.

Aveam parte de un trai liniştit atunci, pe terenul Fermierului-Galben, dar puţin câte puţin am început să aflăm ce lucruri teribile se întâmplau prin ţară. Germanii nu-şi extinseseră ocupaţia, cum făcuseră în Cehia, dar bunicul zicea că nu prea conta, pentru că Hlinka erau la fel ca Gestapoul, cu excepţia faptului că purtau embleme diferite. Războiul se-ndrepta spre noi. Fuseseră adoptate legi noi. Aveam voie să intrăm în oraşe şi sate numai două ore pe zi, de la prânz la ora două după-amiază, şi uneori nici măcar atunci. În afara acelor ore, niciun bărbat şi nicio femeie de etnie romă nu puteau intra în locuri publice. Uneori, chiar şi cea mai curată dintre femei era acuzată că răspândeşte boli infecţioase şi era aruncată-n închisoare. Dacă un bărbat era prins într-un autobuz sau tren, îl băteau până când nu mai putea nici să se târască. Dacă ieşea pe stradă, era arestat şi trimis într-un lagăr de muncă, să taie buşteni. Am învăţat ce zgomote fac vehiculele militare, la fel cum învăţasem sunetele scoase de animale – jeepuri, tancuri, convoaie de camioane acoperite cu prelate, puteam spune ce se va ivi de după colţ. Şi totuşi, credeam că suntem printre cei norocoşi – mulţi dintre fraţii noştri cehi aduceau cu ei, în sud, poveşti îngrozitoare despre cum fuseseră izgoniţi de peste tot din ţară. Acum, toţi ascultau ce spunea bunicul când stăteam în jurul focului. El ştia ce se întâmplă de la radio, şi chiar şi tatăl Conkăi

mergea cu el până la moară, unde puteau, la schimb, să facă rost de baterii.

Bunicul nu mai avea timp să construiască niciun zid, zicea că acum se folosea ciment de fabrică, dar, dacă va mai construi vreodată, va face zidul aşa cum ştia el, cu pietrele ţinute la un loc de ceea ce el numea viclenie.

Noaptea dădea drumul la radio şi ascultam muzică de polcă, departe de orice ştiri despre război. Cineva pe nume Chamberlain devenise preş de şters picioarele, zicea el. Bunicul stătea pe coviltir şi bea, până adormea sub stele. Eu roteam butoanele şi, în loc de polcă, auzeam un bărbat care anunţa în poloneză ce se întâmpla, acelaşi lucru şi-n slovacă. Sigur că nu era niciun post romani de radio, nici măcar o emisiune de-o jumate de oră, aşa că n-aveam cum să aflăm ştiri despre cei din etnia noastră.

– Cine are nevoie de ştiri, zicea bunicul, când avem totul în jur? Un porc n-are nevoie de-un inel de aur în nas ca să ştie unde trebuie să doarmă, nu-i aşa?

Mama Conkăi s-a dus la Poprad, dar s-a rătăcit pe străzile din spatele promenadei, în apropiere de piaţa de fructe. Au căutat-o toţi, însă fusese ridicată de cei din gărzile Hlinka. Au dus-o în camera din spate a unei librării, au împins-o jos pe-o masă. Râdeau de unghiile ei lungi, ziceau că sunt aşa frumoase. Unul din ei a zis că-i plăceau atât de mult încât voia să ducă una din ele cu el acasă, poate că nevestei lui îi va place să le vadă. Au ţinut-o pe mama Conkăi de umeri. Tot ce putea să vadă era o bucată de tavan întunecat deasupra capului ei şi apoi camera a început să se învârtească. Unul i-a luat braţul. Altul ţinea nişte cleşti. I-au smuls o unghie după alta, deşi i-au lăsat degetul mic neatins – ziceau că să se poată scărpina, dacă se alegea cu o râie ţigănească.

I-au înşirat unghiile pe-un lănţişor în jurul gâtului şi au lăsat-o să iasă pe stradă, unde s-a prăbuşit. Gărzile au ieşit din librărie şi au dus-o la spital pentru că, ziceau ei, se lovise la

genunchi. I-au spus infirmierei să aibă grijă de genunchi, e foarte important să-i vindeci genunchiul. Şi o ţineau întruna vorbind despre genunchi. Asistentele au ridicat-o pe mama Conkăi de pe jos. Din mâini îi ţâşnea sângele.

Au încercat s-o vindece, dar ea a plecat cât de repede a putut. Niciunul dintre oamenii noştri nu dorea să fie în spital, printre bolnavi şi în apropierea morţii, nu era un loc unde să stai. Tatăl Conkăi a adus-o acasă şi ea stătea şi plângea în spatele căruţei. Mâinile îi erau imense de la bandajele albe, care repede s-au înnegrit, indiferent cât de mult le fierbea. A rămas în coviltirul ei. În fiecare zi îşi scotea bandajele şi îşi spăla mâinile în apă cu frunze de măcriş şi apoi presăra cioturile degetelor cu sevă de copac şi muşeţel. Se uita fix la mâini ca şi cum nu i-ar fi aparţinut. Conka zicea că nu de durere urla maică-sa, ci pentru că ştia că nu va mai putea niciodată cânta la harpă. A încercat să ciupească corzile de catgut cu cioturile degetelor, dar mâinile au început din nou să-i sângereze şi asta a fost tot – bufniţele stăteau ascunse în platani şi lucrurile nu aveau să se mai schimbe niciodată.

Librăria a ars. Bunicul şi tatăl Conkăi s-au înapoiat mirosind a petrol. A urmat un ospăţ. Pânza cortului se zbătea împinsă de vânt şi bunicul cânta *Internaţionala* – nu era prima dată când o auzeam, dar acum chiar şi Eliška i s-a alăturat. A compus şi ea un cântec – *Sunt pietre bune de aruncat şi acoperişuri bune de ars* –, chiar şi bunicului i-a plăcut, şi-mi amintesc de ultimul vers, care spunea că din inimile celor din gărzile Hlinka vor creşte pomi cu ţepi.

Intrasem acum în ochiul uraganului. Osiile erau pline de grăsime şi ne pregăteam să-i părăsim pe fraţii şi surorile din Polonia, deşi Eliška urma să vină cu noi. Se măritase cu Vaşengo. Înainte de a ne despărţi, ne-am adunat în cerc, în cortul mare, şi bunicul ne-a spus ultimele ştiri: ieşise o nouă lege care spunea că aveam nevoie de autorizaţii pentru fiecare tip de instrument muzical şi asta însemna, pentru un timp, sfârşitul harpelor. Au

fost îngropate în cutii de lemn mari, pe care bărbații le-au făcut din arțarii doborâți din pădurea Fermierului-Galben. Apoi, bărbații au săpat gropi imense și au pus harpele pe fundul lor. Am acoperit solul cu rugi și am pus plante în jurul lor, ca nimeni să nu le poată găsi. Eu și Conka am alergat spre locul de îngropăciune și ea a născocit un joc, sărind în sus și-n jos pe pământ și zicând că aude cum vine muzica de sub pământ, și atunci am compus un cântec în minte, despre locul de sub pământ unde vibrează corzile. Îmi pot aminti până-n ziua de azi fiecare cuvânt – harpele ascultând cum crește iarba deasupra lor și iarba ascultând, la rândul ei, sunetele harpelor, îngropate la doi metri-n pământ.

Am plecat în seara aceea de pe câmpul Fermierului-Galben, bălăcindu-ne prin noroi pe potecile de sub frunziș, în timpul unei furtuni. Roțile se-nțepeneau în drumul presărat cu bălți. Le săltam afară și, cu picioarele îndoite, continuam să sprijinim coviltirul, urmând oasele crestate și paiele împletite, ca și alte semne. Un băiat de vârsta mea, Bakro, vărul Conkăi, mergea alături de mine. Cred că deja mă dorea. Își pierdea timpul privindu-se în oglinda din spatele coviltirului, aranjându-și părul negru. Mai multe tancuri ne-au depășit și ultimul a oprit ca soldații să ne percheziționeze, nici măcar nu și-au curățat tălpile cizmelor de trepte. Eu și Conka ne-am ascuns sub o pilotă, dar una dintre gărzile Hlinka a ridicat-o imediat și ne-a împuns cu cizma, apoi ne-a scuipat. Nimic nu putea fi mai rău pentru o fată de etnie romă. Când au plecat, am zis că sunt niște porci, șopârle și șerpi. Erau niște împuțiți, oameni de ultimă speță.

Am mers mai departe, la pas, în tropăitul sec al copitelor calului. Bakro mi-a șoptit că mă va apăra indiferent ce se va întâmpla, dar bunicul ne-a aruncat o privire aspră. Oricum, nu simțeam un fior în pântec ca în cazul altor băieți.

Când s-a întunecat, bunicul a deshămat-o pe Roșcata și a pășit între hulubele coviltirului, trăgându-l cu mâinile goale.

L-a întors încet, în timp ce eu puneam pietre sub roţi, iar dimineaţa am pornit mai departe.

Ascultam la radio relatări de pe teritoriul pe care-l numeam, din nou, Slovacia – îl confundam cu Boemia şi Moravia, şi Germania, şi Ungaria, şi Polonia, şi Rusia, aşa că bunicul s-a ridicat într-o seară şi-a zis că, într-o zi, se va numi curând Rromanestan sau Rusia sovietică, însă altcineva a zis că s-ar putea să fie America, unde o doamnă foarte albastră ţine-n sus o torţă pentru noi şi pentru toţi ceilalţi oameni care au fost creaţi egali. Ne deplasam prin toată ţara, în fiecare săptămână ajungând într-un loc nou, însă cineva, de obicei tatăl lui Cizmă, se întorcea în pădure să stea aproape de harpe. Noaptea dormea alături de ele şi se jura că putea auzi spiritele care nu-şi găseau liniştea venind să cânte la acele instrumente.

Nu peste mult timp am ajuns la maturitate şi a trebuit să ard cârpele roşii. S-a întâmplat în pădurea de plopi albi. Conka ştia ce se petrece, trecuse prin asta. Mi-a dat o bucată de pânză să mă şterg. Acum aveam mare grijă unde păşeam, pentru că atingerea fustei mele putea murdări orice bărbat. Ea zicea că nu contează, dar să am grijă să nu mă duc cu vreun băiat în spatele unei tufe, putea să profite de mine. Am cusut împreună pietricele în tivul rochiilor noastre, ca să stea poalele-n jos când bătea vântul. Peste nouă zile, bunicul mi-a zis că trebuie să mă obişnuiesc să-i spun pe nume – Stanislaus; nu voia să fie bunicul unei femei în toată regula. Am roşit şi mi-am dat seama că va veni curând momentul să merg pe sub teii înfloriţi alături de-un soţ.

– Stanislaus, i-am zis, dă-i bătaie, iapo, şi trage-i o balegă!

Era prima dată când spuneam aşa ceva în prezenţa lui şi m-a apucat de umăr, m-a tras la pieptul lui, în timp ce slobozea un hohot de râs.

Bakro mi-a dat un lănţişor de argint şi, deşi nu mi l-am pus la gât, îl păstram în buzunar, înfăşurându-l în jurul degetelor. A doua zi, a venit la mine şi mi-a pus în mână o turtă dulce, ca

o inimioară. Eram aproape sigură că ne vom căsători şi l-am implorat pe Stanislaus să nu permită aşa ceva, dar el a întors capul şi mi-a zis că are alte lucruri de care să fie îngrijorat. A luat-o apoi prin noroi, ducându-se să vorbească cu Petr.

Bunicul i-a făcut semn spre mine, şi Petr a dat aprobator din cap. Mi-am plecat ochii, fără să mai spun nimic. Mi se roteau vechi cântece prin minte, se-ndepărtau, apoi se întorceau din nou.

Mergeam în continuare spre răsărit şi pe malurile râului Hron, când, într-o dimineaţă mocirloasă, Roşcata a murit. A fost găsită zăcând pe pământ cu un singur ochi deschis. Bunicul a ridicat-o cu ajutorul frânghiilor şi a dus-o la fabrica de clei. Curgea sângele din ea, în timp ce o târau pe pământ. N-o să uit niciodată acel sunet. A fost ridicată şi aruncată în căruţă. Am auzit buşitura şi-i puteam vedea ochiul încă deschis. Bunicul s-a întors cu o sticlă de şliboviţă veche şi mi-a dat-o şi mie, să trag o duşcă, dar l-am refuzat. Mi-a zis:

– Astfel de lucruri se mai întâmplă, fato!

– Nu, nu-i aşa! i-am răspuns.

M-a apucat de cozi şi a repetat:

– Mă auzi, fato, astfel de lucruri se întâmplă, nu mai eşti copilă!

Mi-a dat drumul şi l-am urmărit cu privirea cum se-ndepărta, călcând apăsat printre tufe.

Câţiva ani mai târziu, *čhonorreoeja,* în timp ce-mi petreceam o mare parte din viaţă în oraşul Bratislava şi-n tipografie, folosind cuvinte pe care le ştiam din balade, le-am cerut lui Stránský şi englezului Swann să nu lege puţinele pagini cu primele mele poezii folosind clei, ci mai degrabă să le coasă. Mă gândeam că s-ar fi putut să folosească clei de la acea fabrică. Nu ştiau la ce mă refer şi, de fapt, nu ştiu de ce m-aş fi putut aştepta la aşa ceva. Nu suport să ştiu că Roşcata putea călători pe muchia unei cărţi, sprijinită pe nişte lucruri atât de străine de ea. Cine ar vrea ca propriul cal să-i intre în carte, să-i ţină paginile lipite la un loc?

Pe atunci scriam tot felul de lucruri pe orice bucată de hârtie îmi cădea în mână, chiar şi pe etichete de pe sticle. Le muiam în apă, le uscam şi umpleam golul lăsat cu cerneală. Ziare vechi. Hârtie maro de la măcelar. O uscam până dispăreau urmele de sânge. Era încă un secret faptul că scriam. Pretindeam în faţa majorităţii că nu ştiam nici să citesc, însă mai târziu m-am gândit că, desigur, aşa ceva n-ar fi dăunat nimănui. Îmi spuneam că scrisul nu era nici mai mult, nici mai puţin decât o baladă. Creionul meu era foarte ocupat şi ajunsese aproape un ciot.

Spală-ţi rochia în apă curgătoare. S-o usuci pe partea de miazăzi a unei stânci. Lasă-i să ghicească de patru ori şi dovedeşte c-au greşit de fiecare dată. Ia un pumn de zăpadă în arşiţa verii. Găteşte *haluški* cu unt dulce, fierbinte. Bea lapte rece să te speli în interior. Atenţie când te scoli: respiraţia ta îi face să ştie dacă mai dormi sau nu. Să nu-ţi agăţi haina de-un cârlig în uşă. Ignoră interdicţia de a ieşi din casă după o anume oră. Ţine minte cum e vremea după zgomotul făcut de roată. Să n-ajungi proasta care vor ei să fii. Schimbă-ţi numele. Desfă şireturile de la pantofi. Practică îndoiala. Când eşti bolnavă, oblojeşte-te înfăşurându-te în pânză înmuiată în ulei. Adoră întunericul. Stai pe o parte când bate vântul. Schimbarea cursului acţiunii e o treabă nostimă. Dă impresia că n-ai ştiut. Atenţie la Hlinka, masacrele au loc întotdeauna noaptea.

Sunt lucruri pe care le poţi vedea şi auzi – în prezent, la mult timp după ce se petreceau – felul în care erau săpate şanţurile şi felul cum pământul tremura şi felul în care păsările nu mai zburau deasupra Belsenului, despre tot ce li s-a întâmplat tuturor fraţilor noştri cehi, surorilor noastre poloneze, verilor noştri unguri, cum noi, în Slovacia, am fost cruţaţi, deşi ne-au bătut şi torturat şi închis şi ne-au privat de muzică, despre cum ne-au forţat în lagărele de muncă. Hodonin şi Lety şi Petič, cum au impus o stare de asediu foarte dură şi, ca şi cum

n-ar fi fost de-ajuns, veneau cu alte şi alte interdicţii, cum ne scuipau pe stradă. Poţi auzi relatări despre emblemele cusute pe mânecă şi „Z"-ul care despica lungimea braţelor etniei noastre, banderolele roşu cu alb, şi felul în care nu erau câini slabi pe lângă lagăre, felul în care Zyklon-B făcea ca părul morţilor să devină maro şi modul în care pe sârma ghimpată fluturau mici bucăţi de piele, papucii făcuţi din părul nostru. Poţi auzi toate astea şi multe altele. Ce au păţit unii dintre noi, am păţit noi toţi, deşi nimic nu mi s-a înfipt în suflet ca ziua când bunicul meu Stanislaus a fost oprit de-un soldat înalt, cu părul deschis la culoare, pe una dintre îngustele străzi cenuşii ale Bratislavei.

Călătoriserăm într-un tren care transporta cărbune, tot drumul prin Trnava, dincolo de lac, spre aerul greu şi bălţile împuţite ale oraşului. Bunicul ducea cu el şase periuţe de dinţi făcute de el, ca să le vândă într-un loc unde se ştia că se opreau drumeţii; era singurul mod în care putea face ceva bani în acele zile.

După treisprezece ani în rai, eram curioasă să aflu mai multe despre viaţa în afara şatrei. Ce privelişte mi-a oferit oraşul – cămăşile proaspăt spălate, agăţate de-a curmezişul străzii la uscat, pe jos resturi de ambalaje frumoase de hârtie, catedrala înaltă, pisicile slabe, uitându-se afară prin ferestre. Bunicul m-a avertizat să stau aproape de el – erau cu mult mai mulţi germani în jur acum, că rezistenţa se-ntărise, îi ajutau pe cei din gărzile Hlinka cu forţe noi şi cel mai bine era să te fereşti să dai nas în nas cu ei. Circulau zvonuri despre ce ne-ar fi făcut dacă comiteam şi cea mai mică greşeală. Totuşi, rămâneam mereu în urma lui. La un moment dat m-a strigat:

– Haide, cămilă slăbănoagă, ţine pasul!

M-am grăbit spre el şi m-am agăţat de braţul lui. Am ajuns pe o alee îngustă, una dintre sutele de alei înguste, sus pe deal, aproape de castel. M-am oprit o clipă, uitându-mă la un copil care se juca vesel cu un zmeu de hârtie. Bunicul a dat colţul.

Când l-am ajuns din urmă, rămăsese înghețat lângă un chioșc. L-am întrebat:

– Bunicule, ce s-a întâmplat?

– Taci! mi-a zis el.

Ochii îi erau larg deschiși și începuse să tremure puțin. Un soldat german se îndrepta spre noi. Avea părul deschis la culoare, la fel ca mulți dintre ei. Nu încălcasem nicio interdicție și i-am zis bunicului:

– Haide, nu te teme!

Uniforma soldatului era cenușie și scorțoasă. Încă nu ne văzuse, dar bunicul nu se putea stăpâni să nu se uite fix la el, urmărind ce face – un rom recunoaște un alt rom, indiferent unde se află.

Bunicul m-a apucat de cot și m-a tras după el. M-am întors, dar tocmai atunci tânărul soldat german ne-a zărit și fața i s-a lungit ca o bucată de zăpadă alunecând de pe o ramură. Presupun c-ar fi putut să-și vadă de drum, dar și-a smucit arma în față, pe piept, a armat-o și s-a îndreptat spre noi, ignorând fără dificultate privirea mea rugătoare. În timp ce-l privea fix pe bunicul, îi scotea periuțele din buzunar una după alta, punându-le apoi la loc la fel de-ncet. Un câine se strecura pe lângă noi și soldatul i-a dat un picior.

– Și ce ai de spus? a întrebat soldatul.

– Ce vrei să spun?

Soldatul l-a împuns cu arma în piept, atât de tare, încât bunicul s-a tras în spate.

Fusesem sfătuiți să-i aducem osanale lui Tiso și apoi, dacă era nevoie, să strigăm „Heil Hitler", cu mâna zvâcnind în sus. Bunicul s-a conformat destul de ușor cu prima parte. Învățase să spună ce trebuia cu râvnă, astfel că-i intrase în obișnuință ca un simplu „Salut".

– Bine, a zis soldatul, continuând s-aștepte.

O venă pulsa tot mai tare pe gâtul bunicului. Și-a supt obrajii, s-a aplecat spre soldatul german și i-a șoptit în romani:

– Dar tu eşti unul de-ai noştri, ţi-ai vopsit părul, asta-i tot.

Soldatul german ştia exact ce spunea bunicul şi l-a izbit peste obraz cu patul puştii. Am auzit cum îi pocneşte osul maxilarului şi bunicul s-a prăbuşit jos, la pământ. Apoi s-a ridicat, a scuturat din cap şi-a zis:

– Binecuvântat să fie preţiosul loc de unde a venit maică-ta.

Soldatul l-a izbit a doua oară, trimiţându-l la pământ.

A treia oară s-a ridicat din nou şi a strigat „Heil Hitler", pocnind tare din călcâie.

– Încă o dată, a zis soldatul, şi de data asta să pocneşti şi mai tare din călcâie şi după aia să saluţi.

Scena s-a repetat de opt ori. În buzunarul hainei bunicului toate periuţele se umpluseră de sânge.

În final, soldatul a dat din cap şi apoi a zis, fără greş, în romani:

– Să mulţumeşti, unchiule, că tu şi fiica ta sunteţi încă în viaţă. Acum, luaţi-o din loc şi să nu priviţi înapoi.

Bunicul şi-a pus capul pe umărul meu şi a încercat să-şi cureţe reverele hainei.

– Ţin-te de cotul meu! mi-a zis el, şi nu te uita la faţa mea.

Încet, a luat-o din loc, punând cu greu un picior înaintea celuilalt, pe pietrele ascuţite şi lunecoase. În dreptul uşii drumeţilor, s-a aplecat şi-a început să cureţe periuţele într-o băltoacă. Pe capul pleşuv, mărginit de plete lungi, i s-a aşezat o muscă. S-a uitat în sus şi a zis ceva cunoscut, dar într-un fel foarte ciudat:

– Ei bine, cred că nu s-au bălegat caii, mare păcat!

M-am măritat la paisprezece ani. Eu şi Petr ne-am unit mâinile în linişte, sub copaci. Stanislaus mi-l alesese ca mire. N-aveam de ales. Era mai bătrân decât o rocă, mergea încet şi adormea repede, dar Petr beneficia de respect în comunitatea noastră în calitatea lui de violonist. Avea umerii laţi şi părul încă bogat. Şi Conka avea dreptate, putea face ca vioara să stea singură-n sus şi să cânte, avea încă sacâz în el, şi râdeam

de asta, deşi am plâns în dimineaţa când mi-au verificat cearşafurile. Toate femeile m-au întrebat de asta, Eliška nu mai contenea, deşi pot spune că, pentru mult timp, mâinile aspre ale lui Petr nu şi-au pierdut farmecul în ochii mei şi, afară de asta, doream să-l fac fericit pe bunicul meu, dintotdeauna un vechi obicei romani.

– Nu mă interesează protestele tale, mi-a zis el, dar de acum înainte, fiindcă eşti măritată, să-mi spui mereu pe nume, Stanislaus, ai înţeles?

M-am uitat după Stanislaus cum se-ndepărtează şi se aşază pe un scaun rablagit lângă tufe. Apoi a adormit cu o sticlă de vin din fructe în buzunarul hainei şi, când s-a trezit, i se vărsase pe cămaşă, pătând-o în culoarea sângelui.

– Cum mă cheamă? m-a întrebat el.

Am pufnit în râs.

– Nu-i mare scofală un nume, a zis el.

I-am descheiat cămaşa şi l-am schimbat. A adormit din nou. Petr a venit şi el spre noi şi l-a proptit mai bine pe Stanislaus în scaun.

Departe, printre coviltire, începuse să se audă muzica. Ne-au strigat pe nume, al meu sunând atât de ciudat alături de cel al lui Petr.

Îmi amintesc încă restul zilei, dar, de fapt, nu de propria mea căsătorie îmi aduc aminte acum, fata mea, ci de măritişul celei mai bune prietene, Conka, care a fost în final cel mai splendid eveniment din timpul războiului. Tânărul ei soţ, Fiodor, provenea dintr-o familie bogată. Părea că zâmbeşte tot timpul, cu gura până la urechi, când trecea pe lângă noi. Căsătoria lor a fost anunţată cu surle şi trâmbiţe. Interdicţia a fost încălcată şi toată comunitatea a venit, unii în camioane, alţii pe jos, alţii pe cai, deja acordându-şi instrumentele, şi harpele au fost scoase din pământ, curăţate, date cu sacâz. El purta la cingătoare mai multe şiruri de arginţi. Aproape toţi trecuserăm pe la croitoria din Trnava, unde ştiam că tânărul din spatele

tejghelei ne simpatiza – îşi asumase riscul, croindu-ne haine fără să ne ardă la preţ, cum făceau ceilalţi croitori care nu mai doreau să le trecem pragul.

Stanislaus îşi alesese o cravată îngustă şi îşi prinsese insigna cu Marx pe-un rever, astfel că, atunci când dansa, emblema ţopăia odată cu el. Haina lui era de catifea albastru-deschis. Eu purtam trei rânduri de fuste, cea de deasupra din mătase – veşminte mai bune decât purtasem la nunta mea, cu o lună înainte.

Petr m-a ţinut la dreapta lui tot timpul cât a durat ceremonia Conkăi, şi nu m-am mişcat de-acolo decât ca să cânt, cântecul meu preferat fiind unul despre un beţivan care credea că are şapte neveste, când, de fapt, avea numai una, pentru că-i dădea un nume diferit în fiecare zi a săptămânii. Era un cântec amuzant şi soţul meu s-a ridicat în picioare, foarte mândru de pălăria şi vesta sa, şi a început să mă acompanieze. Şi-a înfipt vioara în umăr, a ridicat arcuşul într-o mână, a apucat gâtul instrumentului cu cealaltă şi un fior de bucurie părea că-i netezeşte fruntea.

Ne uitam la Conka cum strălucea, în timp ce-şi urma drumul pe sub măturile noi ridicate-n sus. Câteva automobile erau aliniate lângă tufişuri, cu faruri noi, strălucitoare. De sus cădeau flori de tei, răsucindu-se prin aer şi înmiresmând pământul. Deasupra noastră, luna arăta ca o bucată de măr tăiat în două, la fel de albă ca florile de tei. Cele mai grase animale fuseseră tăiate şi cele mai lungi mese, întinse, pline cu şunci, muşchi de vacă, urechi de porc, arici. Doamne, un adevărat ospăţ! Oale de pământ pline cu ţuică de prune. Votcă, vin. Atât de multe lumânări înfipte în cartofi scobiţi, încât nu mai erau suficiente insecte ca să bâzâie în jurul lor. Conka şi Fiodor stăteau faţă-n faţă. Le-au fost turnate câteva picături de tărie în palme şi ei le-au sorbit fiecare din palma celuilalt, apoi o batistă le-a fost înnodată în jurul încheieturii de la mâini. După aceea, au aruncat o cheie în pârâu şi, la sfârşit, erau căsătoriţi. Conka şi-a desfăcut batista şi şi-a legat părul cu ea. Pe pământ

au fost aşternute pilote umplute cu puf. Şedeam sub cerul înstelat şi-am aruncat câţiva bănuţi pe fundul unei găleţi, ca banii să se înmulţească sub influenţa lunii. N-a venit nici o gardă Hlinka, nici un ţăran n-a trecut pe sub furci, a fost cea mai paşnică noapte imaginabilă, cu aproape niciun cuvânt răstit despre zestre, neîncredere, păcat.

Bărbaţii îşi ţineau mâinile la spate, ca să nu murdărească rochia Conkăi, şi chiar şi micuţul Jolanei, Woowoodzhi, care se născuse cam ciudat, a dansat şi el. Mi se părea că acea noapte ar fi trebuit să ţină cu mult mai mult timp decât cele trei cât a durat. Eram orbi de-atâta fericire.

A fost prima seară când m-am îmbătat – n-avusesem voie să beau când mă măritasem eu. I-am şoptit soţului meu:

– Petr, dă-ţi cu sacâz pe arcuş.

Şi ne-am pierdut în noapte, e exact ce s-a-ntâmplat şi, deşi sunt conştientă că, dacă mai pui stavilă fericirii, te mai poţi aştepta la ea şi-n viitor, încă mai continui să zâmbesc.

Deşi erau momente când tânjeam să ating o faţă mai netedă sau să văd o ceafă fără creţuri, nu m-am ruşinat niciodată să admit că dormeam mulţumită cu capul rezemat pe cotul lui Petr. Stătea sub plapumă, purtând o flanelă subţire de corp. Presupun că începusem să cred că şi eu devenisem, dintr-odată, mai bătrână alături de el. Între un moment şi celălalt, *čhonorroeja*, crescusem cât într-o întreagă viaţă. Puştii se uitau la mine şi-mi spuneau în glumă c-ar fi trebuit să-i cumpăr o banană mai verde lui Petr. Toţi mă ţinteau cu ochii, ca Bakro, peţitorul meu, dar eu nu-mi întorceam privirea spre ei.

Stanislaus hotărâse ca Petr să-mi fie bărbat pentru că ştia că îmi va îngădui să folosesc creionul, chiar şi după ce războiul se va termina. Numai alţi câţiva şi-ar fi lăsat nevestele să aştearnă cuvinte pe hârtie. Depăşisem cu mult primele mâzgăleli, şi acum scriam în slovacă. Limba romani nu mi se părea că arată bine pe hârtie, deşi suna frumos în mintea mea. Nu scriam

niciodată în faţa lui Petr şi nici nu citeam în prezenţa lui, la ce mi-ar fi folosit să atrag batjocura asupra sa? Dar mă îndrăgostisem de cărţi, îmi erau prietene în orele liniştite. Îmi amintesc că mult timp singura carte pe care o aveam era primul volum din *Winnetou*, de un autor german al cărui nume nu mi-l amintesc acum. Era o carte destul de simplă. Totuşi, mă duceam mereu în pădure şi am citit-o de suficiente de ori ca s-o ştiu pe dinafară. Era despre apaşi şi oameni albi cu arme de foc, un volum pentru băieţi. Într-o bună zi, am primit o carte diferită, *Doamna din Čachtice,* de care m-am îndrăgostit – a ajuns ferfeniţă de-atâta folosinţă.

Stanislaus primise un exemplar al unei cărţi de Engels de la nişte oameni care munceau în minele de sare. Era periculos să deţii o astfel de carte şi a cusut-o în căptuşeala hainei sale. Am citit parabola despre stăpân şi servitor şi, deşi nu prea pricepeam mare lucru, erau alte voci, ale lui Kranko şi Stens, care-mi plăceau cu adevărat. Într-o zi, Stanislaus a găsit o Biblie în slovacă şi a zis că e un manual pentru revoluţionari, o noţiune pe care am testat-o şi a început să-mi placă fiindcă erau acolo idei pe care puteai să le-nţelegi.

Şi totuşi, numai cântecele mă ţineau cu picioarele bine înfipte în pământ.

Noi legi s-au abătut asupra noastră, încă şi mai aspre decât cele de până atunci. Nu mai aveam voie deloc să călătorim. Ne-am strecurat înapoi spre Trnava şi ne-am ascuns în pădure, la opt kilometri în interior. Fabrica de ciocolată făcea acum arme. Pe deasupra noastră plutea fumul scos din coşurile ei. Ni s-au alăturat nişte femei rome, care aveau o viaţă sedentară, dar fugiseră din oraş după ce bărbaţii lor fuseseră spânzuraţi de stâlpii de iluminat la începutul represaliilor. Legea spunea: zece săteni pentru un om de-al lor. Primarul oraşului le dăduse fasciştilor pe cei mai amărâţi cetăţeni, şi cine erau mai amărâţi dec[redacted] opt de-un stâlp de oţel şi-[redacted] lăsaseră [redacted]rilor. Mu[redacted]i ani

după aceea niciun bărbat sau femeie nu a mai călcat pe acea stradă cunoscută ca „Locul stâlpului îndoit“.

Conka avea o vânătaie pe gât, unde Fiodor o lovise în ultima noapte înainte de a fugi în munți să se alăture partizanilor. Parcă se prăbușise ceva în ea. Mergea în jur fără să vadă nimic, albă ca un cearșaf atârnat pe sârmă între copaci. Cânta: *Dacă mă iubești, bea din acest vin negru.*

Vașengo se alăturase și el partizanilor din munți. Stanislaus ar fi plecat și el, dar era bătrân și trupul începea să-l lase. Totuși, adăpostea pe oricine venea la noi: luptători din Cehia, refugiați din lagărele de muncă, chiar și doi preoți rătăciți. Umblau zvonuri că în munți sosiseră soldați americani. Ne ascundeam coviltirele, însă au fost reperate de două ori, iar avioanele Luftwaffe, în zbor pe deasupra noastră, ne-au împroșcat cu gloanțe. Am reparat după aceea scândurile distruse, am adunat cioburile de sticlă de la borcanele de dulceață sparte. Am săpat și mai multe bordeie în dâmburile de argilă, le-am acoperit cu chirpici, am împletit trestie în crengile copacilor astfel ca tabăra să nu se mai vadă de sus. Am găsit cartofi înghețați pe câmp. Petr a scobit până și ultimul cartof cu ajutorul unei linguri, turnând înauntru seu de oaie dintr-un vas. A rulat apoi o bucată de cârpă sub forma unui fitil fin, l-a pus în seul acela și a așteptat să se-ntărească. Nu peste mult timp aveam lumânări în adăposturile noastre. Dacă ne era foame, mâneam din cartofi, deși aveau gust de seu și de ars. Bărbații au vânat o căprioară și în ea am găsit un pui.

Vremea s-a înrăutățit. Uneori bordeiele erau inundate, apa cărând cu ea puținul pe care-l aveam, și după aceea trebuia să construim altele. Eram lipiți de malurile râului, renunțând la viața nomadă.

Când Vașengo s-a întors, coborând din munți, n-am fost tocmai surprinși să-l auzim cum cântă *Internaționala*. Bunicul s-a du[redacted]când au revenit, se țineau de după gât[redacted]plecat din nou, cu două cingători

pline de argint, ca să cumpere muniţie. Cântecele noastre deveneau din ce în ce mai „roşii" şi, de fapt, cine ne putea blama – se petrecea lucrul pe care bunicul îl prezisese cu mulţi ani în urmă. Singurul lucru care părea drept era schimbarea, iar singurul lucru care putea aduce schimbarea era cel bun, corect şi roşu, suferiserăm atât de mult timp din pricina fasciştilor. După aceea, ni s-au alăturat şi mai mulţi etnici romi, sedentari, veneau şi trăiau în pădure împreună cu noi. În anii dinainte, ne încăieram adesea, ei fiind convinşi că ne ţineam nasurile pe sus, iar noi gândind că ei beau lac de lustruit mobila, fiind însuraţi cu tinctura lui Hoffman, însă acum zâzaniile dintre noi luaseră sfârşit. Fierbeam zăpadă ca să avem apă şi căutam de mâncare prin păduri. Am omorât un viezure şi i-am vândut grăsimea farmacistului din sat. Eram prea mândri ca să ne mâncăm caii, n-am fi făcut niciodată aşa ceva, însă cei sedentari mâncau orice găseau, şi noi ne prefăceam că nu-i vedem.

Alte ştiri ne parveneau prin radio: ruşii avansau, la fel şi americanii şi britanicii. Indiferent care din ei, erau ceva bun pentru noi. M-am trezit într-o dimineaţă şi am văzut ultimele avioane fasciste venind în picaj, din cer, spre noi. Eram pe malul râului şi am privit pentru ultima dată cum ne-au ciuruit coviltirele cu gloanţele lor.

Când am intrat înăuntru, să reparăm stricăciunile făcute, l-am găsit pe bunicul. Se dusese acolo să-şi poată citi cartea în linişte. Stătea încă deschisă pe pieptul lui. Am aşezat-o alături de el şi i-am citit ultimele patruzeci de pagini cu voce tare, înainte să-i pun doi bani pe ochi şi să-l scoatem afară. Cizmă, care crescuse înalt şi se întorsese din război, se minuna cât de uşor ajunsese să fie bunicul. Am pus cartea lui Marx în coşciugul bunicului, sub pătură, împreună cu ţigările răsucite din foi de viţă, astfel ca el să le aibă la îndemână în locul necunoscut. Cel mai tare m-au surprins cizmele lui; le prinsese cusăturile desfăcute cu catgut. Aş fi vrut să le scot cusăturile şi să le păstrez,

dar i-am ars aproape toate lucrurile ca să-i țină cald la începutul călătoriei. Flăcările s-au ridicat drept în sus, și din pământ ieșeau aburi. În crâng erau câțiva arbori arși, arătau ca niște oase negre înfipte în pământ. Eu și Petr ne-am culcat cu picioarele în direcția maldărului de cenușă. Trei zile nu s-a auzit niciun cântec și lumânărele aprinse erau trimise-n jos, să plutească pe apa pârâului. Șase săptămâni mai târziu, știam că plecase pentru totdeauna, deși eu continuam să port doliu.

Sunt lucruri care-ți scot viața din tine.

Într-o zi m-am dus singură la lac și m-am aruncat în el. Simțeam cum îmi îngheață pielea în apă și trupul meu arăta ca un buștean cărat de ape. Am stat mai multe ore, încercând să mă scufund cât mai adânc, drept în mijloc, să văd dacă aș fi putut atinge ce căzuse acolo, în trecut. Întindeam mâinile-n lături, și cu cât mă scufundam mai mult, cu atât se răcea apa mai tare, și simțeam presiunea din urechi ca o voce fără sunet. Când am deschis ochii, parcă ardeam. Cu cât stăteam mai mult sub apă, cu atât mă luptam mai tare, însă plămânii mei n-au mai rezistat și am simțit viteza cu care mă ridicam în sus. Am spart suprafața lacului. Părul mi se lipise de umeri și mi-am simțit salba îndepărtându-se, luată de apă. M-am scufundat din nou, mai mult timp de data asta. Eram aproape sigură că mă voi îneca. Ei erau încă toți acolo, simțeam asta – mama mea, tatăl meu, fratele meu, surorile mele –, dar cine poate da foc unui lac? Pe mal, am stat îndelung cu genunchii lipiți de piept, și două zile mai târziu, când m-am întors în pădure, spre ușurarea lui Petr, am ars ultimele lucruri ale bunicului. Aerul era plin de scântei galbene. Mi-am înfipt degetele-n pământ, lăsând urmele lor acolo.

– Haide, iapo, trage-i o balegă!

În momentul acela am simțit că renasc și așa va fi mereu.

Nu-mi mai e teamă să povestesc aceste lucruri, fata mea: chiar așa s-au întâmplat.

Chiar și când eram mică, întotdeauna mi-am dorit prea mult.

Războiul a luat sfârşit şi cred c-aveam aproape şaisprezece ani. Ne-au eliberat ruşii. Au venit, făcând mult zgomot, aducând comunismul cu ei. Vaşengo şi partizanii au coborât şi ei din munţi şi flori le erau aruncate la picioare. Au fost organizate mai multe parade ale victoriei. Obloanele prăvăliilor au fost date de pereţi. Ne-am dus în oraş să strângem nişte bani cântând. Ne-am stabilit pe un câmp de lângă cotul îndepărtat al râului. Dimineţile ne duceam în gară şi Petr cânta la vioară. Eu şi Conka îl acompaniam cu glasul: *Nu da vina pe cizme fiindcă te dor picioarele.* Se adunau mulţi oameni şi ne aruncau bani într-o pălărie pusă pe jos. Unii dintre ruşi începeau să danseze, bătând din palme şi întinzând picioarele. Seara târziu, în timp ce erau număraţi banii, mă duceam cu Conka să ne plimbăm prin gară. Ne plăcea şuierul motoarelor, al uşilor, mişcarea, puzderia de voci diferite împletite la un loc. Ce vremuri! Străzile erau înţesate. La ferestre atârnau cearşafuri cu secera rusească pictată pe ele. Lumea ardea uniformele Hlinka şi le călca chipiurile-n picioare. Membrii vechii gărzi au fost arestaţi şi spânzuraţi. De data asta, stâlpii de iluminat nu s-au mai încovoiat.

Străinii, *gadže,* ne trăgeau de mânecă şi ne spuneau: „Veniţi să ne cântaţi, ţiganilor, veniţi cu noi!“ „Povestiţi-ne cum aţi trăit în pădure“, ne mai cereau ei. Nu mă gândisem niciodată că pădurea era un loc special, mi se părea că-i unul la fel ca toate celelalte, întrucât copacii au tot atâtea motive ca şi oamenii să se oprească.

Le cântam totuşi balade vechi şi *gadže* ne aruncau monede la picioare şi ne lăsam şi noi purtaţi de val. În curţile caselor, luate înapoi de la fascişti, erau organizate ospeţe imense şi muzica bubuia din difuzoare. Ne strângeam sub ele să auzim ultimele ştiri. Bisericile erau folosite ca puncte de distribuţie a alimentelor, şi uneori ne lăsau să fim primii la coada care se forma, nu se mai pomenise niciodată aşa ceva, părea un adevărat miracol. Ni s-au dat cărţi de identitate, conserve de carne,

făină albă, cutii cu lapte condensat. Ne-am ars vechile brasarde. Sub stâlpii de reazem ai unor case apărea o piaţă înfloritoare. Soldaţii ne spuneau „cetăţene“ şi ne dădeau cartele pentru ţigări. Erau proiectate filme pe zidurile de cărămidă ale catedralei – cât de imense arătau feţele, *čhonorroeja,* pe acele ziduri! Fasciştii ne trataseră ca pe nişte gunoaie, dar acum numele noastre căpătau, din nou, însemnătate.

Avioane cargo ale regimentului de paraşutişti zburau pe deasupra oraşului, distribuind manifeste: „Viitorul e aici“.

La ţară manifestele atârnau de crengile copacilor, se învârtejau printre tufe şi vântul le zburătăcea pe poteci. Unele aterizau în râuri şi erau purtate-n jos, pe ape. Le luam şi le citeam cu voce tare celor mai în vârstă: „Cetăţeni ţigani, veniţi alături de noi“.

Ţăranii nu ne mai tratau ca pe o pacoste. Când ni se adresau, ne spuneau pe nume. Ascultam un program radio care transmitea muzică lăutărească. Interpretam cântece noi. Eu şi Conka, şi sute de oameni ne adunam de peste tot să le ascultăm. Fotografi cu camere de luat vederi veneau şi ei în jeepuri şi tot felul de vehicule. Fluturam drapelul roşu şi priveam în lungul drumului spre viitor.

Am nutrit speranţe aproape până la sfârşit. Era un vechi obicei romani să ai nădejde. Poate că eu nu mi l-am pierdut niciodată.

Mulţi ani mai târziu, urcam treptele din granit, trecând apoi pe sub coloanele Teatrului Naţional, încălţată cu pantofi noi şi îmbrăcată cu o bluză de dantelă neagră cu un desen de frunze, pentru a-l asculta pe Martin Stránský recitând versuri din cântecele mele. Nu-ţi dai seama prea bine ce auzi, când auzi ceva pentru prima dată, fata mea, dar asculţi ca şi cum nu vei mai auzi aşa ceva niciodată. Publicul din teatru îşi ţinea respiraţia. Stránský nu prea era muzical pentru un poet, dar, când a terminat, mulţimea s-a sculat în picioare, ovaţionând, şi un proiector şi-a îndreptat lumina spre mine. M-am ascuns

din calea lui, ronțăindu-mi vârful cozii, până când Stránský mi-a săltat bărbia-n sus cu degetele sale, și aplauzele au devenit tot mai furtunoase: poeți, membri ai consiliului, muncitori, toți fluturând în aer foile cu programul. Englezul Swann stătea în culisele teatrului, uitându-se la mine cu ochii lui verzi. Avea părul deschis la culoare.

Am fost condusă în curtea interioară unde, pe mese lungi, de lemn, erau puse tot felul de sortimente de vinuri și de votcă, de fructe și boluri cu brânză. A urmat o sumedenie de luări de cuvânt.

„Slavă proletariatului literat!“

„Este dreptul nostru de revoluționari să recâștigăm de partea noastră cuvântul scris!“

„Cetățeni, trebuie să descoperim rădăcinile profunde ale fraților noștri de etnie romă!“

Eram condusă prin mulțime, în timp ce oamenii se îmbulzeau să mă atingă, întinzând mâinile, și puteam auzi cum îmi foșnesc fustele, da, mai mult decât orice altceva. Puteam auzi sunetul pe care-l scoteau țesăturile când se frecau unele de altele, în timp ce mergeam, după aceea, pe străzile pașnice, și a fost unul din cele mai fericite momente de care-mi pot aminti, fata mea. Din interiorul teatrului auzeam zumzetul mulțimii, erau de partea noastră, un lucru nemaiauzit. Am ieșit afară, în aerul rece. Lumini se reflectau în băltoace și păsările de noapte se roteau pe sub felinare. Stăteam acolo în tăcere și mi se părea că venise primăvara vieții mele.

Eram o poetă.

Așternusem lucruri pe hârtie.

ANGLIA – CEHOSLOVACIA
Anii 1930–1959

Camera unde stăteam lungită era mică, dar avea o fereastră spre un petic de cer. Albastrul din timpul zilei era ceva obişnuit, dar în nopţile senine îmi devenea clar – ca şi cum ar fi fost pentru prima dată – că roata lumii nu era fixă: luceafărul de seară zăbovea câteva momente tulburătoare agăţat în acel cadru. Ciripitul păsărelelor de pe acoperişuri alternează în ritmuri ciudate, şi aproape pot auzi ticăitul motorului de la motoreta mea de jos, din stradă. Simt încă în trup huruitul ei pe drum: dau un ultim colţ şi motoreta sare de sub mine. Mi se pare straniu să văd scânteile pe asfalt. Alunec şi mă izbesc de-un zid scund din piatră. La spital n-au avut ghips – mi-au fixat piciorul într-o atelă şi m-au trimis acasă.

Am renunţat să o mai caut, dar îmi e imposibil să cred că a plecat pentru totdeauna, că n-o voi mai vedea niciodată sau că nu-i voi mai auzi din nou timbrul aparte.

Cu puţin timp înainte de accident, lângă Piešt'any, o pală puternică de vânt de februarie mi-a smuls fularul de la gât, aruncându-l pe-un gard de sârmă ghimpată din jurul unui poligon, unde a fluturat o vreme înainte de a cădea la pământ, de cealaltă parte. Zoli îmi dăruise fularul cu mulţi ani în urmă, însă nu vedeam nicio cale să-l pot recupera şi mă temeam de ce s-ar fi putut întâmpla dac-aş fi încercat să sar acel gard. Fularul se agita încoace şi-ncolo ca toate celelalte lucruri bătute de vânt, la numai câţiva paşi distanţă de mine, dar fără să pot ajunge la el.

La treizeci și patru de ani – cu o rotulă sfărâmată, un maldăr de haine groase, o grămadă de traduceri neterminate pe masă. Aud din hol scârțâitul podelei de scânduri și pocnetul delicat al pieselor de domino. Pot auzi mopul cum e înmuiat în detergent, cheile răsucite-n ușă, cuvintele rostite de bărbați și femei în liniște, reveniți de la muncă. Cristoase, nu sunt cu nimic mai bun decât toți cei fără de număr care murmură *Ave Maria.* Cât de mult uram confesionalul pe când eram copil, pe acei preoți încruntați din Liverpool, care trăgeau în jos grilajul; binecuvântează-mă, părinte, și iartă tot ce-am păcătuit. Câte decenii trecuseră de când nu mă mai spovedisem?

Tata îmi spusese odată că nu poți evalua tot ce are un om în inima sa numai prin cea mai mare ticăloșie comisă, dar, dacă-i adevărat, atunci trebuie să fie la fel de adevărat că nu-l poți judeca făcând excepție de asta: eu o comisesem într-o după-amiază înghețată de iarnă, în tipografia de pe strada Godrova, când stătusem alături de Zoli Novotna și-am trădat-o în bâzâitul mașinilor de tipărit. Întrucât am făcut prea puține lucruri mai rele sau mult mai bune, în zilele anterioare sau de atunci, sunt forțat să admit că moștenirea pe care o las lumii s-ar putea foarte bine să fie acest gest solitar, ce mă apasă aproape la fiecare răsuflare.

Sunt unii dintre noi care nu și-au spus încă poveștile sau refuză s-o facă, astfel că devenim parte a lor: ne ascundem în amintiri până când nu mai putem suporta acel șoc – poate c-ar trebui să le spunem până când nu sunt date uitării sau se transformă, la fel ca toate lucrurile, în altceva.

Memoria te poartă-n zbor, înapoi în timp, dar este imposibil să aterizezi exact în locul de unde te-ai ridicat. Mama mea era o soră medicală din Irlanda, tatăl meu, muncitor în dană, în Slovacia. Mama crescuse într-un mic sat de la malul mării, în Donegal. Purtase permanent povara convingerii că durerea era inevitabilă, că soarta era crudă și că toată ingeniozitatea omului

trebuia canalizată spre a obţine o ceaşcă bună de ceai. Tatăl meu a emigrat în Marea Britanie la începutul secolului, schimbându-şi numele de familie în Swann, însă fără ca asta să-i altereze sufletul; în ultimii ani îi plăcea să spună că e un comunist, un pacifist şi un catolic, nu neapărat în această ordine.

Când venea acasă, după o zi de lucru în doc, obişnuia să pună amprenta neagră a degetului mare pe pâine, pentru ca eu să ştiu de unde aveam ce mânca.

De la o vârstă fragedă am fost fascinat de locul de naştere al tatălui meu. Stăteam aşezaţi pe lăzi răsturnate, în magazia de cărbune, căutând posturi de radio. Pe aleea din spatele casei, prietenii mei jucau fotbal. Tata petrecea ore întregi încercând să găsească transmisiuni pe unde lungi din Bratislava, Košice, Praga, în timp ce eu ascultam cum mingea loveşte surd peretele din spate. Numai câteodată, când permitea vremea, puteam auzi pârâitul posturilor de acolo – ne aplecam deasupra radioului până când frunţile ni se atingeau. El îşi nota ce auzea, ca să-mi traducă după aceea. Seara, îmi rosteam rugăciunile în limba lui maternă.

Când a izbucnit cel de-al Doilea Război Mondial, n-a părut deloc deplasat faptul că el a plecat să se alăture partizanilor din munţii Cehoslovaciei – spusese c-ar fi vrut să servească în corpul medical şi să care brancarde, că războaiele erau fără rost şi Dumnezeu un democrat şi, cu toate astea-n cap, se va întoarce repede. Mi-a lăsat un ceas de mână şi o carte de Engels în limba slovacă. Am descoperit, peste ani, că devenise expert în dinamită; specialitatea lui era să arunce poduri în aer. Am primit ştirea că fusese ucis într-o ambuscadă, printr-o telegramă cu două rânduri. Mama s-a pierdut cu firea. M-a luat cu ea într-o călătorie înapoi, la Donegal, pentru o săptămână, dar nu se ştie de ce nu mai era acelaşi loc de unde plecase ea.

– Nimeni nu mai locuieşte unde s-a născut, mi-a spus ea cu puţin înainte de a muri.

Am fost luat în grija statului şi mi-am petrecut ultimii doi ani de şcoală la iezuiţii din Woolton, plimbându-mă în jurul terenurilor de rugby îmbrăcat cu un pulover gri, cu anchior.

Ce-mi amintesc din perioada adolescenţei sunt şirurile de case din cărămidă roşie, cărbunii aspri scoşi din mină, umerii arşi de soare, macaralele din docuri, dulciuri de-un ban, pescăruşi, confesionale, cum îndepărtam chiciura depusă de pe şaua bicicletei. Nu pot spune că auzeam sunet de viori când am scos capul pe fereastra trenului, luându-mi rămas-bun de la Liverpool. Am ratat războiul – un pic de noroc şi vârstă fragedă şi o doză de laşitate. Am plecat în sud, la Londra, unde mi-am petrecut doi ani studiind limba slovacă, după ce primisem o bursă. M-am alăturat marxiştilor şi vociferam alături de ei, căţărat pe platforme improvizate, în Hyde Park, fără vreun succes. Ocazional mai publicam câte ceva, deşi o mare parte din timp mi-o petreceam în faţa unei ferestre mici, care dădea spre un zid afumat şi o porţiune decolorată a unei reclame de ciocolată Ovaltine.

M-am îndrăgostit pentru scurt timp de o frumoasă şi tânără bibliotecară, Caitlin, din Cardiff. Pur şi simplu m-am lovit de scara pe care era căţărată, ca să pună o carte de Gramsci înapoi în raft, însă aveam înclinaţii politice diferite şi Caitlin mi-a dat papucii cu un bilet pe care scria că viaţa ei era prea banală ca să poată fi o revoluţionară.

Din apartamentul meu linia cerului mi se arăta ca un raft cu cărţi. Trimiteam scrisori lungi romancierilor şi dramaturgilor din ţara de origine a tatălui meu, însă rareori îmi răspundea cineva. Eram aproape sigur că scrisorile erau cenzurate la Londra, dar, din când în când, câte un plic îmi parvenea, strecurat pe sub uşă. Îl luam cu mine la o ceainărie din apropiere, unde îl deschideam pe masa pătată şi plină de prăjituri.

Răspunsurile erau întotdeauna scurte, concise şi la obiect: le dădeam foc în scrumieră cu vârful ţigării aprinse. Apoi, în 1948, după un schimb intens de corespondenţă, mă aflam în

drum spre Cehoslovacia, ca traducător pentru o revistă literară condusă de faimosul poet Martin Stránský. Acesta îmi scrisese că i-ar fi fost de folos încă o pereche de picioare – ar fi oare posibil, mă-ntreba el, să aduc şi câteva sticle de scotch în bagajul meu?

La Viena, micile barăci din lemn din sectorul rusesc erau încălzite de radiatoare cu un singur filament. Am fost interogat de gărzi, în timp ce-mi ofereau ceşti de ceai negru. M-au pasat de la o baracă la alta şi în final m-au urcat într-un tren. La graniţa Cehoslovaciei, nişte foşti fascişti din corpul de gardă m-au tratat cu brutalitate, răscolind cu patul puştii prin geamantanul meu, mi-au confiscat sticlele şi m-au aruncat într-o celulă improvizată. Mi-au legat mâinile la spate şi m-au bătut la tălpi cu bastoane înfăşurate-n ziare. Am fost acuzat de fals în documente, dar peste două săptămâni uşa s-a deschis şi în pragul ei a apărut Martin Stránský, care la început mi s-a părut că arăta ca o umbră. Mi-a spus pe nume, m-a ridicat în sus, şi-a muiat mâneca în apa rece din găleată şi mi-a şters rănile de sânge. Spre deosebire de ce-mi imaginasem, era micuţ de statură, dur şi avea chelie.

– Ai adus băutura? m-a întrebat el.

În tinereţe fusese prieten cu tatăl meu, amândoi membri ai unui grup de tineri socialişti în ilegalitate, şi acum ajunsese departe; avusese un rol major în lovitura de stat comunistă şi era pe placul celor de la putere. M-a bătut pe spate, mi-a înconjurat umerii cu braţul şi m-a condus afară din barăcile cu acoperiş de tablă, după ce avusese grijă să mi se înapoieze documentele. Cei doi gardieni care mă bătuseră şi-mi confiscaseră sticlele erau aşezaţi încătuşaţi, în spatele unui camion. Unul din ei se uita cu încăpăţânare în jos, dar celălalt îşi tot rotea ochii injectaţi.

– O, n-are rost să-ţi faci griji din cauza lor, tovarăşe, mi-a zis Stránský, vor fi trataţi cum se cuvine.

Mă ţinea strâns de braţ şi m-a dirijat spre un tren militar. Puteam vedea farurile albe aprinse şi un drapel nou-nouţ al Cehoslovaciei fluturând deasupra locomotivei. Ne-am aşezat pe locurile noastre şi m-am bucurat când am auzit fluieratul ascuţit şi am văzut ţâşnind un val de abur. În timp ce trenul se punea în mişcare, le-am zărit din nou pe cele două gărzi încătuşate.

Stránský râse şi mă plesni peste genunchi.

– Nu-i chiar atât de serios, zise el. Vor sta după gratii o zi sau două, ca să-şi revină după beţie, asta-i tot.

Trenul se puse în mişcare şi treceam prin păduri cu copaci înalţi, apoi printre lanuri de porumb, în drum spre Bratislava. Piloni. Coşuri. Bariere de cale ferată vopsite alb cu roşu.

Din gara Hlvaná am mers pe jos, pe lângă şinele de tramvai, coborând dealul spre vechiul oraş. Am fost izbit de aspectul său medieval, cu turle ascuţite, pitoreşti, însă afişe revoluţionare erau lipite pe toate zidurile şi muzica bubuia din difuzoare. Şchiopătam puţin din cauza bătăilor, dar reuşeam să înaintez prin ploaia uşoară, cărând o valiză cartonată. Stránský râse înfundat când aceasta s-a deschis – o cămaşă de noapte ieşise afară şi o mânecă lungă atârna pe pavaj.

– O cămaşă de noapte? a râs el. Două săptămâni de reeducare politică pentru tine.

Apoi, m-a bătut pe umăr. Într-o berărie cu tavan boltit, plină de beţivi şi ulcele atârnate, am ciocnit paharele în cinstea revoluţiei şi pentru ceea ce Stránský numea, în timp ce se uita pe fereastră, spre stradă, ceilalţi părinţi ai acesteia.

În iarna lui 1950 am fost bolnav mai mult timp. Când a sosit ziua externării din spital, doctorul a semnat ieşirea fără să-mi pună diagnosticul, şi mi-a spus să mă duc acasă să mă odihnesc.

Locuiam într-un apartament muncitoresc din oraşul vechi. Bucătăria comună, de la primul etaj, era plină de şoareci. De-a

lungul coridorului atârnau frânghii cu rufe puse la uscat – salopete, haine groase, cămăşi zdrenţuite de acid. Când am urcat treptele, scara se mişca la propriu sub picioare. Odată ajuns sus, în camera mică de la etajul patru, am văzut zăpadă strânsă pe podeaua de lemn. Administratoarea uitase să repare fereastra spartă – cu o săptămână-n urmă când, cuprins de ameţeală, căzusem, lovindu-mă de ea – şi vântul rece şuiera trecând pe acolo. Mi-am pus aşternuturile în singurul colţ mai cald al camerei, unde se auzea radiatorul şuierând. M-am încolăcit lângă el, cu haina pe mine şi cu mănuşile-n mâini. M-am trezit tuşind dimineaţa devreme. Ninsese aprig toată noaptea şi podeaua era aproape toată acoperită cu un strat de nea. În jurul ţevilor radiatorului podeaua se udase. Lucrurile pe care le iubeam cel mai mult, cărţile mele, zăceau pe rafturi, atât de multe volume, încât era imposibil să vezi tapetul de dedesubt. Mă aşteptau trei traduceri – capitole din Theodore Dreiser, Jack Lindsay şi un articol de Duncan Hallas –, însă gândul de a mă apuca de ele mă îngrozea.

Îmi cumpărasem o a doua pereche de cizme purtând marca unui fabricant rus şi, deşi apa pătrundea prin ele, îmi plăceau, mi se părea că au o istorie. Ieşeam încălţat cu ele afară, mă plimbam pe străzile reci, păşind peste gurile de canal şi pietrele de pavaj, dincolo de barăci, dincolo de punctul de control.

La tipografie, Stránský se instalase într-o mică încăpere unde, când termina treburile, obişnuia să stea şi să citească. Camera n-avea tavan. Puteai să vezi, în sus, acoperişul boltit al tipografiei şi să urmăreşti porumbeii cum zboară de colo-colo. M-am lungit pe patul verde de campanie pe care îl instalase într-un colţ, şi zgomotul monoton al maşinilor m-a făcut să aţipesc. Nu ştiu cât de mult am dormit, dar m-am trezit dezorientat, fără să ştiu ce zi era.

– Doamne sfinte, pune-ţi ciorapii! mi-a zis Stránský din cadrul uşii.

În spatele lui, puţin derutată, stătea o femeie tânără şi înaltă. Avea douăzeci şi ceva de ani, nu era frumoasă, oricum nu în modul tradiţional, ci genul de femeie care îţi tăia răsuflarea. Rămăsese nervoasă în prag, ca şi cum ţinea un bol cu apă în mână şi-i era frică să nu-l verse. Avea pielea întunecată şi ochii cei mai negri pe care-i văzusem vreodată. Purta un palton bărbătesc, închis la culoare, dar sub el se vedea o fustă largă în trei straturi; arăta de parcă îşi pusese două sau trei fuste una peste alta, rulându-le tivul laolaltă. Îşi legase părul la spate sub batic şi faţa îi era încadrată de două cozi groase. Nu purta cercei, nici brăţări, şi nici salbe zornăitoare. M-am ridicat de sub pătură şi am alunecat pe podeaua udă.

– Ţi-ai uitat manierele, tinere învăţat? m-a întrebat Stránský, trecând pe lângă mine. Fă cunoştinţă cu Zoli Novotna.

Am întins mâna spre ea, dar n-a schiţat niciun gest. A trecut pragul numai la insistenţele lui Stránský, îndreptându-se spre masă, unde el pusese deja o sticlă scoasă din buzunarul hainei.

– Tovarăşe, m-a salutat ea, înclinând din cap.

Stránský dăduse întâmplător peste Zoli în faţa Uniunii Muzicienilor şi, prin intermediul unui membru mai în vârstă, primise permisiunea să i se adreseze în legătură cu cântecele ei. Ţiganii formau un grup rezervat, dar Stránský avea capacitatea de a atrage oamenii. Vorbea puţin romani, le ştia obiceiurile, cum să negocieze şi era unul dintre puţinii în care ei aveau încredere. În plus, îi datorau mai multe favoruri – în timpul revoltei naţionale comandase un regiment de partizani ţigani în munţi şi, după cum se spunea, îi salvase pe mulţi dintre ei de la moarte cu ajutorul unor flacoane de penicilină.

Îmi amintesc de acea după-amiază ca şi cum aş păşi înapoi pe tărâmul unor lucruri în care crezusem odată: revoluţie, egalitate, poezie. Am tras nişte scaune în jurul mesei şi am stat acolo mai multe ore, fără să ne dăm seama cum trece timpul. Zoli îşi ţinea capul uşor înclinat, fără să se atingă de paharul din faţa ei. Recita din când în când câteva versuri din vechile

ei cântece. Cuvintele erau în slovacă, însă rostite de ea căpătau un farmec sălbatic: nu era obişnuită să le spună cu glas tare, numai le cântase. Avea un stil de a merge spre crescendo până când, în final, baladele sunau trist şi declamator, poveşti pline de amărăciune şi trădare, versuri repetate mereu, asemenea unor frunze care cad şi se aştern straturi-straturi pe pământ. Când a terminat, Zoli şi-a împreunat mâinile, rămânând cu privirea aţintită drept în faţă.

– Bun! a exclamat Stránský, bătând darabana în masă.

Ea şi-a ridicat ochii în sus, spre o pană de pasăre care plutea în jos dinspre tavan şi care s-a aşternut în tăcere pe podea, apoi a zâmbit urmărind porumbeii zburând printre bârne, unii dintre ei cu pete de cerneală.

– Pot ieşi afară?

– Numai să se găinăţeze, a zis Stránský.

Ea a izbucnit în râs, a ridicat pana de jos şi, nu se ştie din ce motiv, a băgat-o în buzunarul hainei.

Atunci nu ştiam că erau numai câţiva scriitori ţigani răspândiţi prin Europa şi Rusia, niciunul dintre ei recunoscut ca atare. Era o cultură orală, n-aveau cărţi sau povestiri aşternute în scris despre care să se vorbească, n-aveau încredere în cuvântul ce nu mai putea fi schimbat. Dar Zoli fusese crescută de un bunic care o învăţase să scrie şi să citească, ceva extraordinar în rândul comunităţii sale.

Stránský scotea o revistă, *Credo,* în care încerca mereu să depăşească limitele: se ştia că publică lucrările îndrăzneţe ale unor tineri dramaturgi socialişti, ca şi pe cele ale unor intelectuali obscuri sau ale oricui corespundea, chiar şi vag, ideilor sale. Eu mă aflam acolo ca să traduc scrierile străine care îi cădeau în mână: poeţi mexicani, comunişti cubanezi, broşuri ale unor sindicalişti galezi, pe oricine Stránský îl considera un camarad de drum. Mulţi dintre intelectualii slovaci plecaseră deja în nord, la Praga, dar Stránský dorea să rămână la Bratislava, unde, spunea el, era centrul revoluţiei. El însuşi scria în

slovacă, contrar ideii că o limbă cu o mai mică circulaţie nu te putea face cunoscut. Şi acum, în persoana lui Zoli, era convins că întâlnise o poetă proletară perfectă.

Bătea din palme şi pocnea din degete.

– Asta e, asta e, asta e!

Se rezema încântat de spătarul scaunului şi îşi învârtea şuviţa de păr care-i cădea pe frunte.

În timp ce Zoli recita, improviza tot timpul – el o ruga să repete un anume vers, ca să-l poată transcrie, dar versul se schimba continuu. Mi se părea că Zoli folosea nişte cuvinte alcătuite din sunete simple, străvechi, uitate de ceilalţi sau pe care nu mai ştiau cum să le pronunţe: copaci, iazuri, pădure, cenuşă, stejar, foc. Stránský îşi ţinea mâna pe paharul cu votcă rezemat pe genunchi. Bătea tot timpul din picior, astfel că, atunci când în final s-a sculat şi s-a dus la fereastră, hainele sale erau presărate cu pete întunecate. Spre seară, când umbrele se lungeau tot mai mult pe podea, Stránský i-a întins un creion. Zoli l-a luat cu delicateţe şi i-a prins capătul între dinţi, ţinându-l acolo, ca şi cum ar fi descris-o.

– Dă-i bătaie! i-a zis Stránský. Pune totul în scris!

– Nu le-am compus ca să fie aşternute pe hârtie, a zis ea.

– Haide, numai ultimul vers, a îndemnat-o el.

Stránský bătea nerăbdător cu degetele în masă. Zoli răsucea firul de la un nasture. Îşi muşcase buza până se albise. Şi-a plecat privirea şi a început să scrie. Scrisul ei arăta neîngrijit, nu prea ştia unde se termina un vers, nici să folosească literele mari şl nici chiar ortografie, dar Stránský a înhăţat foaia de hârtie după ce ea terminase şi a strâns-o la piept.

– Nu-i rău, nu-i rău deloc, pot să arăt asta oamenilor.

Zoli şi-a împins scaunul departe de masă, s-a înclinat uşor spre Stránský, apoi s-a întors spre mine şi mi-a spus un formal „La revedere". Baticul îi alunecase mai pe spate şi am remarcat cât de pură era linia ce-i despărţea părul în două, cât de neagră

era pielea între cele două părţi încă şi mai întunecate, cât de dreaptă era şi cât de netedă. Şi-a reaşezat baticul şi şi-a rotit ochii, punându-le albul în evidenţă. A păşit spre uşă şi apoi a plecat pe stradă, în ultimele raze de lumină, pe sub copaci. O aşteptau câţiva bărbaţi tineri într-o căruţă trasă de cal. Ea şi-a pus obrazul pe gâtul calului şi şi-a frecat apoi fruntea de el.

– Bine, bine, bine! a exclamat încântat Stránský.

Căruţa a trecut de colţul străzii, îndepărtându-se. Iar eu simţeam ca şi cum aş fi avut o un cuţit înfipt în piept.

A doua zi eu şi Stránský am fost invitaţi la un show aviatic, organizat pentru ziarişti la marginea Bratislavei: trei avioane cu reacţie Meta-Sokol, noi-nouţe, erau expuse acolo, cu boturile îndreptate spre vest. În jurul Bratislavei era încă declarată o zonă de interdicţie aeriană şi piloţii fuseseră forţaţi să aducă avioanele pe aerodrom cu ajutorul unor camioane imense, împotmolite la un moment dat în noroi şi remorcate cu ajutorul unor frânghii. Lui Stránský i se ceruse să scrie un articol despre piloţii slovaci de avioane militare. Am vizitat aparatele însoţiţi de-un general, care ne-a descris trenul de aterizare, radarul performant şi scaunele ejectoare ale piloţilor.

Când a terminat, de avioane s-a apropiat o tânără femeie din forţele aeriene. Stránský m-a înghiontit şi mi-a şoptit:

– Arată foarte calmă, sigură pe ea, dar nu-i aşa, e mai degrabă tensiunea pe care o simt dansatorii pe sârmă.

Avea părul blond tuns scurt, era subţire şi atrăgătoare. Stránský s-a căţărat după ea în carlinga avionului şi au stat acolo o vreme vorbind şi flirtând până când cineva a strigat-o. În timp ce cobora din avion, mişcările agile ale trupului său zvelt erau urmărite de ziariştii şi demnitarii prezenţi. A întins apoi mâna, ajutându-l pe Stránský să coboare.

– Stai puţin, i-a zis el.

I-a sărutat mâna şi m-a prezentat, spunând că sunt fiul lui năbădăios, dar ea a roşit şi s-a întors, aruncând o ultimă privire

peste umăr – nu spre Stránský sau spre mine, ci spre avionul militar aşezat pe iarbă.

– Hei-ho, noua femeie sovietică! mi-a şoptit Stránský din nou.

Am traversat aerodromul pe urmele imense lăsate de roţile camioanelor prin noroi. La capătul pistei, Stránský s-a oprit să-şi scuture pământul lipit de manşetele pantalonilor. Apoi s-a întors, şi-a curăţat tălpile pantofilor în iarbă şi a rostit subit, ca şi cum s-ar fi adresat gazonului făcut praf sub picioare:

– Zoli!

Şi-a săltat pantalonii şi a păşit peste urmele lăsate de roţi.

– Hai să mergem, mi-a zis el.

Am trecut de Trnava, îndreptându-ne spre dealuri, pe un drum noroios, printre pâlcuri izolate de copaci. M-am agăţat instinctiv de el, când Stránský a frânat brusc motocicleta, patinând puţin, şi mi-a arătat un maldăr de crenguţe rupte aranjate astfel ca să indice o direcţie.

– Trebuie să fie pe aici, pe undeva, a zis el.

Motorul Jawei fierbea. Am sărit jos. La distanţă, printre copaci, se ridica un nor de fum şi se auzeau strigăte. Am împins motocicleta într-o poiană, unde erau aşezate în semicerc coviltire acoperite cu desene complicate pe partea din lemn cioplit. Printre pinii înalţi se strecurau raze de lumină întretăiate de umbre lungi. Nişte bărbaţi tineri stăteau în jurul unui foc. Unul întorcea lama unui topor cu nişte cleşti; un altul acţiona foalele. Mai mulţi copii au ţâşnit spre noi. S-au căţărat repede pe motocicletă, ţipând când au atins ţevile fierbinţi cu tălpile goale ale picioarelor. Unul mi-a sărit în spate şi m-a înghiontit, apoi m-a tras de păr.

– Să nu zici nimic! m-a sfătuit Stránský. Sunt numai curioşi.

Mulţimea din jurul nostru creştea văzând cu ochii. Bărbaţii purtau cămăşi şi pantaloni uzaţi. Femeile, rochii lungi şi

podoabe grele. Câţiva copii cărau bebeluşi în braţe agăţaţi de gâtul lor. Unii dintre bebeluşi aveau funde roşii prinse la încheietura mâinilor.

– E o lume plină de podoabe, mi-a şoptit Stránský, dar vei vedea că pe sub veşminte sunt nişte oameni simpli.

Un bărbat de vârstă mijlocie, Vaşengo, cu şuviţe lungi de păr grizonant, şi-a făcut loc printre ceilalţi şi s-a oprit în faţa noastră, cu picioarele depărtate şi mâinile-n şolduri. L-a îmbrăţişat apoi pe Stránský, după care Vaşengo s-a întors spre mine şi m-a studiat. O privire lungă. Un miros de fum de lemn şi pământ reavăn.

– Ăsta cine-i?

Stránský m-a bătut pe umăr.

– Arată ca un slovac, vorbeşte ca un slovac, dar de fapt e britanic.

Vaşengo a mijit ochii şi a venit mai aproape de mine, înfigându-şi degetele în umărul meu. Albul ochilor săi avea o uşoară tentă cenuşie.

– Un vechi amic de-al meu, a zis Stránský, înainte ca Vaşengo să mai întrebe ceva. Îmi e un pic dator.

În spatele mulţimii, lângă coviltirile împodobite cu cioplituri în lemn, stătea Zoli alături de alte patru femei, toate purtând rochii viu colorate. Ea mai avea un palton militar deasupra, cizme lăsate-n jos, spre glezne şi o cingătoare făcută din scoarţă de salcie. Avea în mână un umeraş în care era înfiptă o bucată de cartof. Ne-a aruncat o privire şi s-a dus spre o căruţă, a urcat şi a tras uşa după ea.

O secundă s-a ridicat un colţ al perdelei, apoi a căzut brusc în jos.

Mâncarea era gata, o bucată de carne servită cu găluşti şi lipii.

– Ce gust are ariciul tău? m-a întrebat Stránský.

Am scuipat ce-aveam în gură. Vaşengo s-a holbat la mine. Se părea că era o delicatesă. Am adunat ghemotocul din noroi.

– Delicios, am rostit eu şi m-am aventurat să muşc din el.

Vaşengo s-a lăsat pe spate şi a râs vesel şi prietenos. Bărbaţii au venit lângă mine, bătându-mă pe spate. Mi-au umplut din nou paharul şi mi-au îndesat mai multă mâncare pe farfurie. Mi-am clătit gura după arici cu o sticlă de vin de fructe, apoi am încercat să trec sticla celorlalţi, dar ei mi-au întors spatele.

– Nici măcar să nu-ndrăzneşti, mi-a zis Stránský, n-o să bea niciodată după tine.

– De ce nu?

– Învaţă să-ţi ţii gura, fiule, dacă ţii la viaţa ta.

Stránský s-a cuibărit lângă foc şi a început să cânte o baladă veche, învăţată-n munţi. Vântul bătea, stârnind cenuşa. Ţiganii dădeau aprobator din cap şi ascultau serioşi, apoi şi-au scos viorile şi harpele. Noaptea îşi deschidea porţile. O fetiţă mi s-a căţărat pe umeri şi a început să-i lustruiască chelia lui Stránský cu piciorul ei gol. După a doua sticlă, nu mi se mai părea că sunt atât de străin de ei – mi-am descheiat cămaşa la gât şi i-am şoptit lui Stránský că sunt pregătit pentru orice va urma.

La căderea serii, pâlcuri de ţigani au început să sosească din întreg ţinutul. Se-nghesuiau într-un cort mare, alb, unde un şir de lumânări delimita o scenă improvizată. Foloseau buşteni în loc de bănci. Spectacolul a început cu balade cântate răguşit, cântece de pahar, de cununie, de dragoste, de seară. Când Zoli a intrat, purta o rochie imprimată lungă, cu mâneci bufante. Pe corsaj avea cusute mărgele mici şi în jurul gâtului un colier ca de antracit. La început arăta la fel ca oricare alta dintre cântăreţe. Stătea foarte dreaptă şi ţinea capul aproape nemişcat, numai umerii, mâinile şi palmele fremătând. De abia mai târziu, când se făcuse întuneric beznă afară, a început să cânte singură. Fără harpă, fără vioară. Aspru. Trist. Un cântec vechi, lung şi întortocheat, nostalgic. Faţa îi era luminată de foc, avea ochii închişi, pleoapele uşor învineţite şi o umbră de zâmbet îi plutea pe buze. Şi nu era numai vocea ei – versurile erau zguduitoare. Compusese singură acel cântec, o poveste cu multe

denumiri, cehe, poloneze şi slovace, date şi momente în timp. Hodonin. Lety. Brno. 1943. Legiunea neagră. Hornurile. Stâlpii ciopliţi ai porţilor. Osuare. Câmpuri de oase.

– Ţi-am zis, fiule! mi-a şoptit Stránský.

Când Zoli a terminat, în cort s-a aşternut tăcerea; se auzea numai şuierul vântului prin pomii de afară, vechi, neschimbat. Ea s-a îndreptat spre un bărbat bătrân, o epavă – felul de creatură care ar fi putut trăi în mizerie şi bâiguind întruna într-un adăpost improvizat. Purta o cămaşă fără spate, de felul celei preferate de muzicieni. Când şi-a întins mâinile spre ea, i se putea zări pielea dezgolită. Ea l-a sărutat blajin pe cap, apoi s-a aşezat alături de el, în timp ce omul fuma o pipă.

– Soţul ei, mi-a şoptit Stránský din nou.

M-am aşezat pe-un buştean.

– Ai grijă, Swann, iar ai rămas cu gura căscată.

Zoli s-a aplecat spre bătrân. Acesta arăta ca şi cum cândva ar fi fost înalt şi cu umeri laţi şi părea încă stăpân pe forţele lui, deşi era în mod clar bolnav. Noaptea, mai târziu, a scos nişte sunete din arcuşul viorii pe care nu le mai auzisem niciodată înainte – rapid, sălbatic, scrâşnind. A primit un ropot prelungit de aplauze şi, cu Zoli sprijinindu-i cotul, au ieşit împreună din cort. Ea nu s-a mai înapoiat, dar spectacolul a continuat, cu avânt şi puritate. Aveam cămaşa deschisă până la buric. Nu mai ştiam ce să cred. Cineva mi-a aruncat o sticlă de şliboviţă – i-am desfăcut capacul şi-am băut.

Dimineaţa devreme, eu şi Stránský ne-am dus împleticindu-ne spre locul unde era motocicleta. Scaunul, luminile de semnalizare şi mânerele dispăruseră. Stránský a chicotit şi a spus că nu era prima dată când urma să aibă între picioare o maşinărie cehească pe care nu se putea baza. Ne-am urcat pe ea, am făcut din haine un fel de şa şi am pornit-o înapoi, spre Bratislava. Ne-am apropiat de oraş, cu zidurile lui înalte, de cărămidă, împodobite cu arce şi buiandrugi. Sus, pe margini, moţăiau şiruri de porumbei. Coroane şi inscripţii în piatră,

comemorând diverse evenimente. Era un oraş vechi, pe jumătate unguresc, pe jumătate nemţesc, dar în acea zi îl simţeam nou şi pe de-a întregul sovietic. Pe pod se aflau deja echipe de lucrători şi, mai departe, turnurile şi fabricile se trezeau la viaţă.

Soţia lui Stránský ne aştepta în curtea blocului de apartamente. El a sărutat-o, a urcat scările, sărind câte două trepte o dată, şi s-a pus imediat pe treabă, transcriind înregistrările. A pus magnetofonul deasupra ultimului ei desen. Ea l-a tras de dedesubt şi l-a netezit.

– E-un nume unguresc, a zis Elena, în timp ce asculta. Zoltan. Mă-ntreb de unde l-a căpătat?

– Cine ştie, dar astea sunt nişte versuri adevărate, ce zici?

– Poate c-a pus pe cineva să i le scrie.

– Nu cred.

Stránský a apăsat pe butonul de pornire al magnetofonului.

– E destul de naiv, a zis Elena. Mama ta plânge, tatăl tău cântă la vioară. Dar are ceva ce te-nfioară, nu vi se pare? Şi, ia zi, e frumoasă?

– Da, se poate spune că-i mai curând frumoasă, a răspuns el.

Elena şi-a lovit soţul peste mână cu un ziar împăturit. S-a ridicat, cu părul plin de creioane colorate, şi s-a dus la culcare. Stránský i-a făcut cu ochiul, spunându-i că se va culca şi el în curând, însă a adormit cu capul pe masă, peste paginile cu transcrierea cântecelor.

Săptămâna următoare am întâlnit-o din nou pe Zoli, pe treptele Uniunii Muzicienilor, unde stătea cu mâinile întinse şi cu degetele desfăcute.

În faţa uniunii se strânsese un grup de ţigani. Fusese dat un decret nou, conform căruia muzicienii trebuiau să aibă autorizaţii, dar, ca să ai o astfel de autorizaţie, trebuia să fii în stare să completezi un formular, şi niciunul dintre ţigani, cu excepţia lui Zoli, nu ştia să scrie. Aveau cu ei viori, violoncele, oboaie,

chitare, chiar şi o harpă imensă. Vaşengo purta o haină neagră, şi în chip de butoni îşi pusese nişte lanterne de bicicletă. Când îşi agita braţele, soarele le făcea să scânteieze. Părea că împreună cu Zoli încearcă să calmeze mulţimea. La celălalt capăt al străzii era amplasat un mic batalion de poliţişti, care îşi agitau bastoanele. Peste câteva secunde, la fereastra uniunii, a apărut un megafon şi peste mulţime s-a aşternut tăcerea. Vaşengo li s-a adresat mai întâi în romani – părea să-i liniştească. A cerut din nou să se facă linişte şi le-a vorbit apoi în slovacă, spunând că sosise o nouă eră, că toţi lăsam în urmă o lungă perioadă întunecată, în timp ce purtam în mâini drapelul roşu. Mai spunea că va vorbi cu liderii uniunii.

– Aveţi răbdare, le cerea el, toţi vor primi autorizaţii.

A arătat spre Zoli şi a adăugat că ea îl va ajuta să completeze toate formularele necesare. Ea a aprobat din cap şi mulţimea a izbucnit în urale. Poliţiştii din josul străzii şi-au lăsat bastoanele în jos şi oficialii Uniunii Muzicienilor şi-au făcut apariţia pe treptele de la intrare. Un băieţel m-a împins râzând, făcându-şi loc. Avea agăţat la gât, de-un lănţişor, lampa galbenă de semnalizare de la motocicleta lui Stránský.

Am încercat să-mi croiesc drum spre Zoli, însă o luase-n jos pe scări să-i şoptească ceva la ureche soţului ei.

M-am îndepărtat prin roiul de oameni, dincolo de caii şi căruţele pe care le înşiruiseră în jos, pe stradă. Mi se-ntipăriseră deja în memorie modul cum îşi ţinea bărbia şi cele două aluniţe negre de la baza gâtului.

La Biblioteca Naţională, înconjurat de praf şi linişte, am încercat să citesc o carte, indiferent ce. Se părea că ţiganii erau la fel de divizaţi, la fel ca toţi ceilalţi, în mica lor Europă, totuşi la recensământ erau trecuţi la un loc. Mulţi se stabiliseră în aglomerări de cocioabe din suburbii, peste tot în Slovacia. Se băteau între ei, la fel cum erau gata să se bată cu cei din afara comunităţii. Zoli şi grupul ei formau aristocraţia, dacă puteam folosi un astfel de cuvânt; continuau să fie nomazi,

călătorind în coviltirele lor ornate. Nu existau urşi dansato cerşetori sau ghicitoare, totuşi purtau bani de aur prinşi în p şi păstrau unele obiceiuri străvechi. Purtare cuviincioasă. N mele spuse în şoaptă. Semne runice. Erau cu miile în Slovaci Aveau legături cu grupuri de tinichigii şi hoţi de cai, dar c din *kumpanija* lui Zoli călătoreau într-un grup cam de şapt zeci, optzeci de persoane şi-şi câştigau existenţa exclusiv cântând. Cărţile erau scrise într-o limbă exotică – fără fotografi numai nişte semne.

Am închis paginile cărţilor, am ieşit în stradă, pe sub dr pelele care fluturau şi cosaşii gălăgioşi din copaci. Printr-o fereastră deschisă se auzeau sunetele joase ale unui saxofo Erau încă nişte vremuri aparte – străzile erau pline de oameni pulsând de viaţă, şi nimeni nu se aştepta să audă poliţia secret bătând la uşă.

L-am găsit pe Stránský legănându-se alături de ceilalţi co meseni, într-o berărie.

– Vino încoa', tinere savant! a strigat el pe deasupra meselo

M-a aşezat lângă el şi mi-a plătit o halbă cu bere. Gusta din plin idealurile înalte ale bărbatului mai în vârstă. Era sigu că o poetă ţigancă va fi o mare lovitură pentru el, pentru *Credo* şi că ţiganii, pe care-i socotea o clasă revoluţionară, dacă v fi ghidaţi cum se cuvine, puteau fi învăţaţi să folosească şi cu vântul scris.

– Uite, a zis el, pretutindeni sunt luaţi în răspăr. Hoţi. Escroci Imaginează-ţi că vom putea să-i ajutăm să stea pe picioarel lor. Un proletariat literat. Oamenii citind literatură ţigănească Noi – tu, eu, ea – putem produce o formă de artă complet nouă, prin transcrierea acestor cântece. Gândeşte-te la asta, Swann. Nimeni n-a mai făcut aşa ceva. Fata asta e perfectă, îţi dai seama cât de perfectă este? S-a aplecat spre mine cu halba tremurându-i în mână. Toţi ceilalţi n-au făcut decât să-i umilească. Le-au dat foc. I-au batjocorit. I-au înfierat. Capitalişti, fascişti, imperiul ăla vechi al tău. Avem o şansă să schimbăm

lucrurile, să-i integrăm în societate. Vom fi primii care le vom da o valoare. Îi vom face să ducă o viaţă mai bună, vom face viaţa mai bună, e cea mai veche poveste dintre toate.

– Ea e o cântăreaţă, am zis eu.

– E o poetă, a replicat el. Şi ştii de ce? Şi-a ridicat halba şi m-a împuns cu degetul în piept. Pentru că are chemarea să fie aşa ceva. E o voce a pământului.

– Eşti beat, l-am apostrofat eu.

Mi-a arătat un magnetofon nou-nouţ, un set de role de rezervă, opt benzi şi patru baterii aflate pe masă.

– Vreau ca tu, tinere savant, să faci înregistrările. Trezeşte-o la viaţă!

– Eu?

– Nu, ci ale naibii de murături de colo! S-o laşi să plângă cu glas tare, Swann, măcar atâta minte ai, nu?

Ştiam ce voia de la mine – perspectiva mă încânta, şi în acelaşi timp simţeam cum plămânii mei sunt lipsiţi de aer.

A deşirat un pic dintr-o rolă.

– Numai să nu-i spui Elenei c-am cheltuit ultimii bani pe astea. A tras un pic banda şi a apăsat pe butonul de înregistrat. Sunt făcute în Bulgaria. Sper să meargă.

Verificând înregistrarea, i s-a auzit vocea redată de bandă: „Sunt făcute în Bulgaria, sper să meargă“.

Cât de inevitabil este totul, vine un moment obişnuit şi nu mai există cale de întoarcere. Am ridicat halba în semn de acceptare. Aş fi putut la fel de bine s-o fac semnând cu propriul meu sânge.

Echipamentul încăpea într-un mic rucsac. L-am săltat în spate şi am plecat călare pe Jawa lui Stránský la ţară. Sub copacii din poiană, am oprit motorul şi am aşteptat. *Kumpanija* era plecată. O bucată de cauciuc ars zăcea în iarbă. Câteva zdrenţe pe ramuri. Am încercat să urmez semnele de pe drumul desfundat, cu iarba culcată, dar a fost imposibil.

Dincolo de Trnava, am ajuns pe dealurile joase cu pantele acoperite de viţă-de-vie până în vale. Am oprit brusc motocicleta când am fost somat şi o puşcă s-a îndreptat spre mine. Poliţistul cel mai înalt zâmbea dispreţuitor, în timp ce camarazii săi se strângeau în jur. Le-am spus că eram translator şi sociolog şi că studiam vechea cultură a populaţiei rome.

– A cui? m-au întrebat ei.

– A ţiganilor.

Au pufnit în râs.

Sergentul s-a înclinat spre mine.

– Uite câţiva colo, în copaci, cu maimuţele.

Am bâjbâit după documente şi am scos scrisorile de recomandare. După un timp, s-a dus să vorbească prin staţie. Apoi s-a înapoiat, pocnind din călcâie.

– Tovarăşe, a zis el, poţi merge mai departe.

Se părea că numele lui Stránský făcea încă minuni. Poliţiştii mi-au arătat direcţia spre o zonă cu tufişuri şi arbuşti. În locul şeii furate fixasem o pernuţă: bărbaţii continuau să se hlizească. M-am întors încet, i-am fulgerat cu privirea, apoi am luat-o din loc, împroşcând noroi în urmă.

Dinspre dealuri se auzea o serie ciudată de sunete înalte. *Kumpanija* lui Zoli căra harpe gigantice, înalte cam de doi metri, le puteai auzi uneori corzile sunând tânguitor, în depărtare.

Când am zărit-o, stătea rezemată de o poartă verde de la marginea unui câmp, cu braţele lăsate-n jos, fără vlagă. Purta o manta şi se legăna încet pe-un picior, înainte şi-napoi, formând un mic arc deasupra noroiului. Una din cozi îi flutura în vânt, pe cealaltă o ţinea între dinţi. Pe poartă era plasat un avertisment în litere mari, vopsite, ameninţându-i pe intruşi că vor avea de-a face cu justiţia. Când m-a văzut apropiindu-mă, a renunţat la postura aceea copilărească, iar eu mi-am dat seama că ea citise în timp ce stătea sprijinită de poartă.

– Of! a exclamat ea, ascunzând paginile rupte.

A luat-o în faţă, strigându-mi că va trebui să vin peste o oră sau două, că-i va alerta pe ceilalţi, pentru că le lua timp să se pregătească. Eram sigur că n-o s-o mai văd în seara aceea, dar, când am ajuns în tabără, am descoperit că-mi pregătiseră un ospăţ de-ntâmpinare. M-au bătut pe spate şi m-au aşezat în capul mesei.

Zoli stătea în picioare, purtând o rochie cu imprimeu galben şi cu zeci de oglinjoare strălucitoare prinse pe pieptar. Îşi dăduse cu puţin roşu în obraji.

– Suntem gata, mi-a spus ea.

Englezul, aşa obişnuiau să-mi spună, ca şi cum asta ar fi fost singura mea caracteristică. Femeile chicoteau la auzul accentului meu, răsucindu-mi şuviţe de păr cu degetele lor. Copiii stăteau în preajma mea – uimitor de aproape – şi preţ de o clipă m-am gândit că mă buzunăresc, dar n-o făceau, pur şi simplu aveau o altă reprezentare a spaţiului decât mine. M-am trezit că şi eu mă înclin tot mai mult spre ei. Zoli părea că bate în retragere – de-abia mai târziu am înţeles că păstra distanţa pentru a se proteja. Mi-a spus odată că o fixam uneori cu ochii mei verzi, şi atunci m-am gândit că vorbele ei puteau exprima curiozitate, confuzie, dorinţă.

Am început să-i vizitez o dată sau de două ori pe săptămână. Vaşengo mă lăsa să dorm în spatele coviltirului său, alături de cinci dintre cei nouă copii ai săi. Un colţ de cearşaf, cu atât mă puteam înveli. Nodurile din scânduri mi se păreau ca nişte ochi care mă studiau din tavan. Făcusem atâta drum din Liverpool până în acel pat unde, la aniversarea celei de a douăzeci şi patra zile de naştere, când mă-ntorceam, să dau cu ochii de cinci capete mici, cu păr ciufulit. Am încercat să dorm afară, dar adevărul e că nu-mi plăcea deloc întunericul, nu mi se potrivea viaţa sub cerul liber, aşa că dormeam pe marginea patului, cu hainele pe mine. Dimineaţa, încălzeam o monedă cu un băţ de chibrit aprins şi făceam cu ea un mic disc pe fereastra îngheţată a lui Vaşengo. Copiii făceau haz de mine – n-aveam

nevastă, eram alb, ciudat, mergeam caraghios, miroseam urât aveam o motocicletă pe jumătate distrusă. Cei mai mici mă trăgeau de urechi şi îmi puneau vesta şi vechea pălărie neagră a tatălui lor. Am ieşit afară şi am privit ceaţa deasă care se întindea peste câmpii. Dimineaţa era rece, iar iarba umedă de rouă. Stăteam stânjenit, în timp ce copiii alergau de jur împrejur rugându-mă să ne jucăm de-a roaba. Am întrebat-o pe Zoli dacă puteam găsi un alt loc unde să dorm.

– Nu, zise ea, de ce-ai vrea să te muţi? A zâmbit şi şi-a plecat capul, adăugând că puteam să mă duc la un hotel, aflat la douăzeci de kilometri distanţă, dar, în acest caz, era foarte puţin probabil să le aud pe cameriste cântând balade în romani.

O cântăreaţă ca ea ar fi putut trăi diferit, fără să fie nevoită să spele, să gătească, să aibă grijă de copii, dar ea nu dorise să se izoleze, n-ar fi putut, iubea acea viaţă simplă, asta era tot ce ştia şi izvorul creaţiilor sale. Spăla rufe la râu, bătea carpetele până scotea tot praful din ele. După aceea, punea cărţi de joc între spiţele unei roţi de bicicletă şi alerga cu ea prin noroi, strigându-i pe copii. Îi numea pe toţi *čhonorro*, mica ei lună.

– Vin' aici, *čhonorroeja*, îi chema ea.

Şi ei alergau după ea, suflând în fluiere cioplite-n lemn de frasin. În spatele fabricii de cauciucuri se juca cu ei pe ceea ce denumeau zidul salturilor. Arunca câte un cauciuc în jurul unui pom tânăr, pentru fiecare nou-născut, ştiind că într-o zi acesta va creşte mare şi va umple tot golul.

Zoli devenise cunoscută în comunitatea ei, atât de cei din aşezări, cât şi de către nomazi. Le făcea să vibreze o coardă tandră în sufletele lor. Unii veneau pe jos douăzeci de kilometri numai s-o audă cântând. Nu-mi făceam vreo iluzie că voi fi socotit vreodată unul de-ai lor, dar trăiam uneori câte un moment mai ciudat, liniştit, când stăteam alături de ea, cu spatele sprijinit de roata unei căruţe şi ea recita versurile unui cântec în faţa lui Petr, întreruptă numai de intervenţia copiilor. *Când tai pâinea neagră nu mă privi supărat, nu fi supărat*

pentru că n-o voi mânca. La început mi-a spus că scria numai ca să-i treacă timpul – melodiile erau cele care contau, vechile balade cunoscute de decenii, şi că ea doar le interpreta ca să le transmită apoi mai departe. A fost surprinsă să descopere cuvinte noi, care-i ieşeau de sub degete şi, când au început să apară cântece cu totul originale, era încredinţată că ele existaseră de fapt dintotdeauna, că îi fuseseră anume transmise din vechime. Zoli n-avea nici cea mai vagă idee că, în afară de ţigani, şi alţii doreau s-o asculte cântând, şi gândul că versurile sale ar putea fi citite la radio sau tipărite într-o carte a îngrozit-o la început.

Înaintea spectacolelor, ea şi Conka se aşezau pe treptele căruţei sale, ca să-şi încălzească vocile. Doreau să fie într-o armonie perfectă, separate numai de-un fir de iarbă. Conka era o roşcată cu ochi albaştri şi purta monede, mărgele de sticlă şi bucăţele de ceramică prinse laolaltă într-o salbă. Soţul ei, Fiodor, mă privea cu aroganţă. Nu-i plăcea ideea că înregistram vocea soţiei sale. Mă prefăceam că sunt interesat, când de fapt tot ce doream era s-o aud pe Zoli cu propriile ei cântece, cele noi, cele compuse de ea.

Într-o după-amiază de primăvară, în apropiere de o pădure îndepărtată, Zoli s-a dus pe malul unui lac să-şi comemoreze părinţii, fratele şi surorile ei, toţi ucişi, punând lumânările plutitoare pe apă. Trei gărzi Hlinka fuseseră în sfârşit acuzate de aceste crime şi condamnate pe viaţă. Comunitatea ţiganilor nu sărbătorise în niciun fel – păreau să nu se bucure că fuseseră răzbunaţi –, dar întreaga *kumpanija* a însoţit-o pe Zoli pe malul lacului şi a ascultat-o în tăcere cum cântă o veche baladă despre vântul dintr-un horn, care se răzgândeşte în ultima clipă şi nu se mai lasă-n jos, să agite cenuşa.

La marginea lacului am călcat trestiile în picioare, în timp ce căutam febril bateriile şi apăsam de zor butoanele, şi când ea a început să recite şi să cânte, la fel ca toţi ceilalţi, am fost vrăjit de sunetul vocii sale.

Mai apoi, am stat alături de Stránský în timp ce transcri înregistrările.

– Perfect, a rostit el încântat, tăind un vers cu creionul.

Era convins că ceea ce crea Zoli era poezie adevărată, dar tot voia să-i stilizeze versurile.

A venit singură în oraş, cu biletul de tren umed în pumnul strâns. Şi-a răsucit nervoasă părul, care-i ieşise de sub batic. Stránský i-a citit cu voce tare un poem şi ea s-a îndreptat spre fereastră, trăgând de o bucată de bandă neagră lipită de geam.

– Ultima parte nu e bună, a zis ea.

– Ultimul vers?

– Da. Legătura dintre ele.

Stránský a zâmbit.

– Sincronizarea?

De trei ori au rearanjat versurile înainte ca ea să ridice din umeri şi să spună.

– Poate fi aşa!

Stránský a pregătit tiparniţa. Ea şi-a muşcat buza de jos, apoi a luat hârtia tipărită şi a strâns-o la piept.

Îmi puteam simţi inima bătând sub cămaşa albă ieftină.

Peste o săptămână ea s-a întors să ne spună că bătrânii îşi dăduseră acordul ca versurile să fie publicate – îşi exprimau în acest fel recunoştinţa faţă de Stránský pentru tot ce făcuse în timpul războiului, dar noi eram convinşi că însemna cu mult mai mult, construiam o avangardă, nu mai existase niciodată un gen de poezie ca aceea, păstram şi dădeam o formă nouă lumii lor în timp ce întreaga lume se schimba în jurul lor.

– S-a întâmplat ceva incredibil! a exclamat ea, când Stránský ne-a luat cu el într-o librărie din partea veche a oraşului. Ea se plimba printre rafturile pline cu cărţi, atingându-le cotoarele. E ca şi cum n-ar exista pereţi.

Un timp a stat lângă mine, trecându-şi absentă degetele pe lungimea braţului meu, apoi a aruncat o privire spre mâna ei şi şi-a retras-o rapid. S-a întors şi a mers de-a lungul rafturilor,

spunând că putea simţi cum aleargă cuvintele prin ele ca nişte cai. Mi s-a părut o remarcă copilărească până când Stránský mi-a spus că, probabil, ea nu mai văzuse o librărie vreodată. A petrecut mai multe ore plimbându-se astfel, şi apoi s-a aşezat ca să citească o carte de poezii, a lui Maiakovski. Nu-i trecea prin cap că ar fi putut s-o ia cu ea. I-am cumpărat-o eu şi mi-a atins din nou braţul, după aceea, afară, a ascuns cartea în buzunarul celei de-a treia fuste.

Stránský ne-a privit mustrător şi mi-a şoptit:

– Fiule, nu uita, e măritată!

Am luat trenul, ieşind afară din oraş. Ceilalţi pasageri ne priveau curioşi: eu cu salopeta mea, Zoli cu fustele ei colorate, ca un evantai când se aşeza. Am citit împreună din Maiakovski, cu genunchii aproape atingându-se. Ţipa dorinţa-n mine, dar mai mult decât orice, aş fi vrut să-i văd părul desfăcut. Nu putea să-l poarte astfel pentru că obiceiul femeilor măritate era să aibă capul acoperit, deşi începusem să-mi imaginez cam cum ar fi putut arăta, cum ar aluneca greu, odată despletit, cum l-aş prinde între degete.

Când am ajuns în staţie, a alergat spre Petr, care o aştepta în căruţa trasă de un cal, cu pălăria jerpelită pe genunchi. Arăta puţin confuz, dar ea i-a şoptit ceva la ureche. El a râs tare, a pocnit din frâie şi au plecat împreună.

Mă studiam de la distanţă, ca pe o altă persoană, făcând lucruri pe care numai cealaltă persoană le-ar fi făcut – îi tot aşteptam să se întoarcă. Şeful de gară a ridicat din umeri, mascându-şi un zâmbet. Ceasul din turn bătea agale. Am aşteptat trei ore, apoi am plecat pe jos spre tabără, pe drumul lung, de ţară, cu rucsacul atârnat pe umăr. Am ajuns acolo la căderea nopţii, cu picioarele însângerate. Bărbaţii stăteau veseli în jurul focului. Mi-au întins o cană cu băutură. Petr mi-a strâns mâna.

– Arăţi de parcă te-ar fi mardit cineva, mi-a zis el.

Zoli compusese un cântec despre un englez rătăcitor, care aştepta în gară şuieratul unui tren, şi cu vioara proptită

în umăr, Petr o acompania, în timp ce mulţimea se prăpădea de râs.

Am zâmbit şi eu, gândind cum ar fi fost să-i trag un pumn lui Petr şi să-l trântesc la pământ.

Când mergea prin tabără, i se auzea respiraţia şuierătoare. Arăta ca şi cum ar fi purtat boala făcută ghem, sub braţ, dar când se aşeza, aceasta părea să-l împresoare. După un timp, n-a mai avut putere să mai iasă din coviltir. Când termina de cântat, Zoli se ducea acolo în întuneric, aşezându-se alături de el, pe pat, şi aştepta să adoarmă ca să-i mai treacă tusea.

– La ce vârstă se mărită fetele în Anglia? m-a întrebat ea într-o seară.

Stătea aşezată pe treptele coviltirului său, jucându-se absentă cu tivul rochiei.

– Optsprezece, nouăsprezece, unele nu înainte de a împlini douăzeci şi cinci de ani.

– O, a exclamat ea, destul de bătrâne, ce zici?

Adevărul era că nu ştiam. Timp de mai mulţi ani mă considerasem cehoslovac, dar, în retrospectivă, eram prea englez pentru asta, prea irlandez ca să fiu cu adevărat englez şi prea slovac ca să fiu în orice fel irlandez. Traducerea stătea mereu în calea definiţiei. Pe când ascultam radioul în magazia de cărbuni din Liverpool, alături de tatăl meu, visam să fac parte din peisajul ţării sale de origine. Dar nu era locul pe care îl avusesem eu în cap – şiruri nesfârşite de munţi, râuri curgând năvalnic –, deşi acum nu mai conta, devenisem o nouă persoană, şi gândul la ea mă ţinea legat de acest loc. Fiecare cuvânt pe care îl rostea mă sfredelea – îmi spunea Stephen şi nu Štěpán, îmi plăcea modul ciudat în care îşi lipea buzele de dinţi ca să-l rostească. Uneori, chicotea când vedea la mine ceva ce i se părea un englezism, deşi mie nu mi se părea englezesc deloc. I-am cumpărat un stilou de la piaţa din oraşul vechi, am descoperit cărţi pe care să i le dau să le citească, i-am dat cerneală, pe care Conka a folosit-o ca să-şi picteze rochia. Am început să

învăţ limba lor. Ea îmi atingea braţul, se uita lung după mine. O ştiam. Începuse să se umple golul care ne separase iniţial.

La începutul lui septembrie cădea o ninsoare uşoară, la şase luni după moartea lui Petr. Am ieşit din tabără. Pe un banc de nisip, la marginea râului, erau urme de lupi. Trecuseră pe acolo mergând până la cotul râului, apoi dispăruseră în pădurea rară. Ea stătea pe malul apei, ascultând zgomotul înfundat al bucăţilor de zăpadă care se prăbuşeau de pe ramuri. M-am apropiat pe la spate de ea şi i-am acoperit ochii cu mâinile. Degetele mi-au lunecat pe gâtul ei şi cel mare a ajuns în scobitura gâtului. Am atins-o uşor cu buzele pe obraz. Ea s-a tras îndărăt. I-am rostit numele. A respirat adânc, scoţându-şi baticul roşu. În doliu, îşi tăiase părul foarte scurt. Încălcase tradiţia. S-a întors, mergând pe malul râului. Am urmat-o, acoperindu-i din nou ochii cu mâinile. S-a ridicat pe vârfuri, în zăpadă, cu un scârţâit uşor. Mi-am pus bărbia pe umărul ei, simţindu-i spatele presat de pieptul meu. I-am strâns talia în mâini, ea a suspinat din nou şi mi-a legat baticul în jurul pumnului. S-a întors, mi s-a agăţat de gât, proptindu-se de umăr şi presând micul nor al pântecului ei de şoldul meu, rămânând astfel. Ne-am prăbuşit la pământ, dar ea s-a rostogolit departe de mine. Mi-a spus că nu văzuse de când era copil cum arată coroana unui pom privită de dedesubt, cât de ciudate erau frunzele privite astfel.

N-am făcut dragoste, dar, după cum arăta zăpada, a zis ea, orice prost ar fi ghicit ce se petrecuse acolo şi atunci a început să bătătorească locul cu picioarele. A plecat plângând. Se auzea clinchetul capacului vechii brichete a lui Petr, care nu se mai închidea bine şi se zbătea în ritm cu paşii ei. Am rămas acolo următoarele cinci ore, îngrozit, dar ea a revenit, călcând din nou pe urmele lăsate prin zăpadă ca să-i deruteze pe eventuali urmăritori, plină de dorinţă, şi am dat totul uitării în timp ce ne sprijineam de scoarţa rece a unui copac. Aproape puteam

auzi lupii cum se-ntorc. Aluniţele de pe gâtul ei, una perfectă pe sânul stâng, arcul claviculei. Am trasat cu degetul o cale în jos pe trupul ei, i-am scos cu dinţii un inel de pe degetul cel mic. Fusesem bântuit de atâtea fantasme în ultimele câteva luni încât mă îngrozea ideea că ne aflam pe marginea unui râu şi nu într-o magherniţă, unde visasem plin de nostalgie la ea, în tipografie, pe coridoare sau rezemat de maşinile grele.

Zoli credea că există un izvor al vieţii, care curgea în jos, spre centrul pământului, şi care apoi revenea la suprafaţă, curgând în dublu sens, dar mai ales se adăpa din ceea ce fusese bine şi frumos în copilăria ei. Despre asta îmi vorbea, cu accentul ei aspru, de la ţară, despre zilele când călătorea împreună cu bunicul ei, de drumurile străbătute împreună, de tăceri. Când vorbea despre el, îşi trăgea baticul în jos, până la nas, acoperindu-şi faţa. Gândea că pielea ei era prea întunecată, prea de ţigancă ca să poată fi socotită în vreun fel frumoasă, că strabismul de la un ochi era ca o anatemă, însă eu mă simţeam în acele câteva zile de parcă luna ar fi coborât pe pământ. Eram destul de sigur că, eventual, vom fi surprinşi împreună, că oamenii vor afla, că ne vor vedea copiii, sau Conka va afla, sau Fiodor, sau Vaşengo şi ştiam că zăpada topită va inunda locul acela de la cotul râului, dar nu mai conta.

Într-o seară ea a auzit o cucuvea ţipând şi a înţepenit de groază, şi-a acoperit ochii, a spus ceva despre spiritul bunicului ei, care venise înapoi fiindcă îi era ruşine de ce făcea ea.

– Nu putem face asta, a zis ea şi a sărit în sus, frunzele îngheţate trosnind sub picioarele ei.

Trenul spre oraş era ciudat de demodat, cu panouri din lemn, vântul vuind prin ferestrele sparte.

– Îţi vor lega boaşele în jurul gâtului ca pe-o funie de usturoi, mă ameninţa Stránský.

– Dar n-am făcut nimic. În afară de asta, ea nu ar spune nimic nimănui.

– Eşti un prost naiv. Şi ea la fel.

– Nu se va mai întâmpla.

– Te avertizez să n-o mai atingi. Îţi vor pune un cearşaf în cap. Ea e ţigancă. Trebuie să fie a unui ţigan.

– Şi acesta e motivul pentru care-i tipărim poemele?

El îşi aranjă gulerul şi se întoarse la lucru. M-am simţit aproape uşurat să ies afară din tipografie, să fiu departe de Stránský şi de obsesiile sale, să mă pierd pe sub lămpile cu lumini slabe de pe străzile acelui oraş. Acum, rareori îmi mai spunea „fiule“, dar mergeam drept în acele câteva luni – simţeam în piept suflarea lui Zoli, mă umplea cu totul. I-am publicat prima plachetă în toamna lui 1953 şi a avut imediat succes, fiind primită cu entuziasm de poeţi tineri, academicieni, chiar şi de birocraţi. A cerut ca volumul să fie cusut, nu lipit, fără să-mi dau seama de ce, poate ceva legat de un cal pe care-l avusese odată.

Un volum mic, dar care avea să dăinuie. Stăteam fericit, aşezat pe-o găleată răsturnată, pe strada din faţa apartamentului meu, privind cum răsare soarele printre vechile clădiri.

Există undeva, ascunsă, o fotografie cu noi trei – Stránský, Zoli şi cu mine – făcută în Parcul Culturii, pe malul Dunării, într-o după-amiază întunecată. Apa clipoceşte încet. Zoli poartă o fustă amplă, lungă şi un bolero ponosit. Eu port o cămaşă albă, strălucitoare şi o beretă pusă pe-o ureche, Stránský – aproape chel la acea vreme – poartă o cămaşă bleumarin şi o cravată neagră. Are burta uşor bombată, Zoli zicându-i că-i ceainicul lui. Eu am piciorul sprijinit pe o baliză. Zoli e la fel de înaltă ca mine, în timp ce Stránský pare ghemuit între noi doi. Ţin braţul ferm în jurul umerilor lui. Pe fundal apare un vas cargo cu o lozincă gigantică pictată pe partea exterioară: *Toată Puterea în mâinile Consiliilor Muncitoreşti!*

Chiar şi acum pot păşi spre acea fotografie, pot să mă plimb pe marginea ei, să pătrund în ea şi să-mi amintesc emoţia pe care o simţeam pentru că mă fotografiam alături de Zoli.

– Te rog să nu te uiţi la mine, îmi spunea ea, când intra în lumina reflectoarelor, deşi unora li se părea că Zoli începuse să se simtă în largul ei în faţa microfonului.

Odată, în satul Prievidza, fusese invitată la Casa de Cultură, în spatele căreia se întindea o curte imensă. Curtea era înţesată de tot felul de ţigani care o aşteptau de ore întregi. Ea urma să-şi citească poeziile într-o sală la etaj, al cărei tavan era decorat cu cornişe şi unde scaunele erau aranjate în şiruri drepte. În timp ce localnicii intrau, ţiganii se ridicau în picioare, se înclinau şi cedau locurile sătenilor, apoi se aşezau în spatele încăperii. Primul rând era destinat funcţionarilor din administraţie, familiile miliţiei locale se aşezaseră imediat în spatele lor. Nu prea îmi dădeam seama ce se petrecea acolo. Părea că funcţionarii şi o parte din miliţie primiseră ordin să participe, o acţiune politică de integrare a ţiganilor. Sala s-a umplut şi, curând, numai doi ţigani mai în vârstă rămăseseră – mă gândeam că puteau să stârnească o bătaie sau un scandal, dar nu, şi-au cedat şi ei de bunăvoie locurile şi au ieşit afară, în curte.

– Ceva de care se mândresc, a zis Stránský. Sunt uimiţi că nişte *gadžo* vor să vină să asculte pe cineva din etnia lor. În final, Swann, sunt numai politicoşi.

Am simţit că se schimbă ceva în sufletul meu – mi se păruse că asist la un ritual complicat, fără să mă gândesc la ceva atât de simplu.

Zoli îi rugase pe organizatori ca evenimentul să aibă loc într-o sală mai mare, dar ei spuseseră că-i imposibil, aşa că ea îşi plecase capul în tăcere. Încă nu se obişnuise să recite, dar a făcut acest lucru în seara aceea; vorbea despre o ploaie uşoară de la începutul iernii şi nişte cai legaţi de stâlpi de telegraf, o lirică nouă-nouţă, care subit a ieşit din tot ce era convenţional şi ea n-a mai putut să o readucă pe acea cale. S-a bâlbâit puţin, încercând să explice ce se petrecea, apoi a părăsit abrupt sala, trăgându-şi unul din cerceii noi pe care îi purta.

După aceea a deschis larg ferestrele de la parter şi a servit mâncare pe platouri tuturor celor ce o aşteptaseră afară, în curte. Eu şi Stránský am găsit-o mai târziu fumând o pipă în umbrele albăstrii din hol, cu un ochi închis din cauza fumului şi cu degetele tremurând. Se zvonea că în barul din localitate se stârnise un scandal.

– Vreau să mă duc acasă, a zis ea.

Şi-a sprijinit capul de perete şi m-am simţit la fel de trist ca ea. Era, desigur, cea mai veche idee din lume: să te duci acasă. Pentru ea asta echivala cu tăcerea. Am încercat s-o iau de braţ, dar m-a respins.

Zoli a dispărut timp de patru zile şi, mai târziu, am aflat că mersese cu căruţa prin toate aşezările, unde nu le-a citit nimic, ci a cântat, un lucru pe care oricum îl preferau – ei doreau să-i audă vocea, să-i afle secretul, singurul lucru care le aparţinea.

Am tipărit un afiş cu Stránský: foloseam un slogan vechi, modernizat, şi pe el apărea cu aproximaţie faţa lui Zoli, un desen, nu o fotografie, uşor idealizată, fără defectul la ochi, ci cu privirea pătrunzătoare a unei femei muncitoare, purtând o tunică gri. *Cetăţeni de origine ţigănească, veniţi alături de noi.* Iniţial, i-a plăcut manifestul când l-a văzut cum era lansat din avioane utilitare pe deasupra satelor, aterizând pe poteci, rostogolindu-se prin curţile fermelor, agăţându-se în ramuri. Faţa ei putea fi văzută pe toţi pilonii şi stâlpii de telegraf din ţară. În scurt timp, înregistrările cântecelor sale erau transmise la radio şi se discuta despre ea pe coridoarele puterii. Era un nou tip de femeie cehoslovacă, ridicată de la marginea societăţii pentru a ilustra paşii făcuţi de societate înainte, spre socialism. Îşi spunea povestea ca nimeni alta înaintea sa. Zoli a fost invitată la Ministerul Culturii, la Teatrul Naţional, la Carlton, la Academia Socialistă, la filmări în hotelul Stalingrad, la conferinţe pe teme literare, unde era prezentată de Stránský, zbierând cât îl ţinea gura în microfon. Ea vorbea cinci limbi cu variate grade de fluenţă şi Stránský o numea o intelectuală

de origine ţigănească. O umbră trecea pe faţa ei când îl auzea, dar nu i-a cerut niciodată să pună stop, în adâncul sufletului agrea noutatea.

Bătrânii începuseră să remarce schimbările din lumea din afara lor – puteau obţine autorizaţiile mult mai uşor, poliţiştii nu-i mai căutau să le ceară documentele, măcelarii locali îi serveau cu mai puţine fasoane ca înainte. Ţiganii fuseseră chiar invitaţi să-şi facă propria secţie în cadrul Uniunii Muzicienilor. Lui Vaşengo îi era greu să priceapă că el, dintre toţi oamenii, putea fi acum servit într-o bodegă unde, cu ani în urmă, nu i se permitea nici măcar să calce peste pragul intrării din spate. Uneori, se ducea la hotelul Carlton numai de dragul de a-i auzi pe portari cum îi spun „tovarăşe". Ieşea, lovindu-şi încântat genunchii cu şapca.

Într-o seară, în culisele Teatrului Naţional, Zoli s-a întors spre Stránský şi i-a spus că nu poate recita, n-avea curajul s-o facă. În spatele ei se vedea o dâră de transpiraţie pe spătarul acoperit cu piele al scaunului. S-au dus împreună pe scenă, aruncând o privire printre faldurile cortinei – teatrul era plin ochi. O rază de lumină era reflectată de lentila unui binoclu de operă. Candelabrele cu lumina lor tot mai stinsă. Stránský a captat atenţia mulţimii cu una din poeziile ei, şi apoi Zoli a păşit alături de el pe scenă. Lumina reflectoarelor părea c-o linişteşte. Cei din public şuşoteau între ei. Şi-a lipit buzele de microfon, smulgând din el un sunet strident. A păşit în lături şi a recitat versurile fără microfon. Când mulţimea a izbucnit în urale, ţiganii – cărora li se rezervaseră două rânduri în spate – au erupt şi ei în aplauze. La recepţia care a urmat, Zoli a beneficiat de ovaţii în picioare. Mă uitam la Vaşengo care, în dreptul unei mese, îşi umplea buzunarele cu pâine şi caşcaval.

În seri ca aceea rămâneam alături de muzica din fundal; nu era chip să mă apropii de Zoli, încheiasem un pact în şoaptă între noi, ne luam cât mai rapid un rămas-bun fatidic, totuşi

durerea surdă îmi dispărea din piept până când mă sculam dimineaţa. Lipisem o fotografie a ei în colţul oglinzii.

Când ne plimbam pe sub copacii din Piaţa Revoltei Naţionale Slovace, era întotdeauna recunoscută de unul sau doi oameni. În cafenelele literare poeţii întorceau capul după ea. Politicienii doreau să fie văzuţi alături de ea. Participam la demonstraţia de 1 Mai, agitându-ne mâinile în aer. Ne duceam la conferinţele organizate pe tema teatrului socialist. Peste fluviu, dincolo de poduri, priveam macaralele cum se mişcau, construind blocuri de apartamente. Şi cele mai simple lucruri ne fermecau: un măturător de stradă care fredona din Dvořák, o dată scrijelită pe un zid, cusătura desfăcută a unei jachete, un slogan dintr-un ziar. Ea s-a înscris în Uniunea Scriitorilor Slovaci şi, la scurt timp după aceea, într-un poem publicat în *Rudé právo* scria cum alesese motivul cântecului ei.

I-am citit dintr-o traducere a lui Steinbeck, la care lucram intermitent.

– Vreau să merg la universitate, mi-a spus ea, în timp ce se bătea cu muchia cărţii peste genunchi.

În adâncul sufletului ştiam că încercarea era sortită eşecului. M-am bâlbâit. Ea stătea aşezată pe pervazul ferestrei în tăcere, făcând loc unui raze de lumină să se strecoare prin sticla întunecată. Săptămâna următoare, mă târguiam să primesc un formular de înscriere – nu era uşor de obţinut. Într-o dimineaţă geroasă i-am dat formularul, dar n-am mai auzit nimic în legătură cu el, deşi l-am zărit peste câteva săptămâni – înfipt într-o crăpătură din scândurile coviltirului ei, pe unde pătrundea un curent rece.

– O, a zis ea, m-am răzgândit!

Numai gândul la ea mă făcea să merg mai departe. Era posibil ca ceilalţi să afle totul şi ea să fie considerată murdărită, *marime*, prihănită. Treceau săptămâni întregi fără să ne atingem, nici măcar mânecile, de teamă să nu fim văzuţi, dar între noi aerul vibra plin de electricitate. Singuri, stăteam în tipografie

cu spatele lipit de patul pliant pe care-l instalase Stránský etajul doi, lângă mașinile Zyrkon de tăiat hârtie. Ea îmi atin pielea albă de pe coaste. Își plimba degetele prin părul me N-aveam idee în ce punct trupurile noastre se mai puteau o și consecințele n-au întârziat să apară.

Pe stradă mergeam despărțiți.

Liderii comunității de țigani începeau să fie nemulțumiți. Zoli devenea prea *gadžo* pentru gusturile lor, ca și toate lucrurile legate de ea, carnetul ei de partid, viața ei literară, mersul cinematograf, la Muzeul Lenin, la grădina botanică, locurile lojă primite la un concert simfonic, unde o luase și pe Conk care izbucnise în plâns.

În opinia lor, ea încerca să-și trăiască viața plutind la câțiva metri deasupra pământului. Ei considerau că n-avea vo să fie văzută cărând tot felul de cărți: unele idei erau imposib de înfrânt. Când era alături de *kumpanija*, punea pagini de cart în buzunare secrete, cusute în interiorul căptușelii hainei sa adânc în buzunarele rochiilor. Printre favoritele sale erau niște poezii de început ale lui Neruda, în slovacă, o carte cumpărat chiar de ea dintr-un anticariat. Mergea cu toate acele cântece d dragoste pe șold și am învățat poezii întregi din acea carte ca s i le pot recita în șoaptă, când aveam norocul să fim singuri un moment. În buzunarele ei mai puteai găsi volume de Krasko, Lorca, Whitman, Seifert, chiar și ultima scriere a lui Tatarka. Când își lăsa să-i cadă jos haina pe podeaua tipografiei, arăta imediat mult mai slabă.

Sosise iarna și țiganii nu mai băteau drumurile. Era o vreme pe care nu o puteam înțelege, pe toată viața mea! Magnetofonul înghețase. Rolele crăpau. Chiar și microfonul era acoperit de gheață. Simțeam pantofii de parcă erau plini de zăpadă și sângele părea că-mi fugea din degete. Zoli nu-și mai petrecea timpul alături de mine decât dacă ceilalți erau în preajmă; și nu ne permiteam să fim văzuți prea des împreună.

Am luat trenul spre casă, spre apartamentul meu din Bratislava, stăteam sub megafoanele din gară numai ca să le aud cum sună. Preferam raftul meu cu cărţi în locul picioarelor copiilor lui Vaşengo înfipte-n coastele mele, dar, după câteva zile, dorinţa s-o văd pe Zoli a devenit atât de puternică, încât am plecat spre ea cu microfonul şi magnetofonul în rucsac. Mi-a zâmbit când m-a văzut şi mi-a atins mâna. Un copil s-a ivit la distanţă şi ea s-a retras imediat. M-am plimbat prin tabăra de iarnă. Bucăţi ruginite de metal. Mai multe cabluri. Butoaie vechi de petrol. Oase de câine. Cutii desfăcute de conserve. Hulubele căruţelor. Matricea unor lucruri pierdute. Conka găsise un şal imprimat cu trandafiri. Stătea aşezată pe treptele coviltirului înfăşurată cu şalul, cu faţa lividă de frig. Arăta slabă şi posacă. Bărbaţii stăteau prin jur, ca şi cum aşteptau să vadă ce putea să cadă printre dinţii cailor. Nu doream nimic mai mult decât s-o aduc pe Zoli cu mine în oraş, să-i găsesc o locuinţă unde să poată scrie, să poată fi a mea, dar era ceva imposibil, ei îi plăcea locul acesta, se obişnuise cu el, pe malul râului, vedea partea întunecată şi luminoasă a traiului în tabără ca unul şi acelaşi lucru.

Graco, fiul mai mare al lui Vaşengo, se-nghesui în mine. Era mai tânăr decât mine, un adolescent.

– Şi ce face băiatu', ce face băiatu' englez, ce mai face el?

La început mi-a dat un pumn la întâmplare. Toţi se prăpădeau de râs. M-am dat un pas în spate. O lovitură bruscă şi-un croşeu. Eram înghesuit într-un gard. Puteam simţi cum sârmele îmi taie spatele şi picioarele. Mi-am ridicat pumnii în dreptul feţei. Am închis ochii. Imediat am simţit o ploaie de lovituri. M-am uitat printre degete. Am zărit nişte fulgi ca de cenuşă zburând în jurul meu. M-am desprins de lângă gard şi l-am surprins pe Graco cu un upercut, care l-a trimis în sus, cu picioarele goale ieşind din noroi. Am simţit că-mi pocnesc oasele degetelor. O mulţime se adunase-n jur. Conka stătea în fundal, alături de soţul ei. Acesta a ridicat mâna, a pus-o peste

gură şi a scos un strigăt de luptă. Un alt pumn rapid tras de Graco şi-au început să-mi ţiuie urechile. Auzeam vuietul în urechi. Eram conştient de trupurile care se mişcau în jurul meu. El a parat cel de-al doilea croşeu al meu şi eu am căzut. Graco îmi zâmbea de sus, ca şi cum era ceva grozav, o situaţie cunoscută numai de noi doi. Îi plăcea ideea că se bătuse cu un englez, se veselea zgomotos cu asta. În ciuda taliei sale mici, părea că dintr-odată e peste tot.

– Scoală!

Un pumn. O lovitură de stânga. Un alt strigăt.

– Scoală, mâncător de rahat!

Şi-a dat capul pe spate ca să-şi dea buclele la o parte din ochi. Simţeam din nou gardul de sârmă în spate şi m-am proptit în el, ţinând pumnii în faţa feţei. Simţeam sângele curgându-mi printre degete. Graco părea că devenise melancolic, ca şi cum ar fi lovit un copac. A continuat să-mi care pumni şi zgomotele din jur s-au schimbat şi ele, scâncetele scoase de copii şi adulţii tăcuţi şi absenţi. Conka continua să stea în picioare lângă bărbatul ei, cu un mic zâmbet pe faţă. Încheieturile mâinilor lui Graco m-au plesnit din nou şi am simţit cum mi se roteşte capul. Un bocanc apărut de undeva, de pe marginea cercului, lovindu-mă brusc în maxilar.

– Tu şi cu toţi gălbejiţii tăi!

Un alt bocanc a apărut. Un picior în coaste. Atunci mi-am dat seama că trebuie să lupt pentru viaţa mea, bâjbâind înapoi, prin noroi, fără să mai pot deosebi sunetele, când deodată am auzit vocea ei ridicată, nervoasă. A spart cercul din jur, ţinând câteva şuviţe de păr negru între dinţi, l-a îmbrâncit în spate pe Graco, iar eu mă simţeam lipsit de orice dorinţă de a mai face ceva. Stăteam acolo, cu sângele picurând din arcadă şi m-a izbit ideea că şi Zoli asistase la bătaie, alături de ceilalţi.

S-a aplecat spre mine, mi-a înfăşurat capul cu baticul ca să oprească sângele şi mi-a spus:

– Swann, vor numai să se-ncălzească, asta-i tot.

Presupun că, inițial, lucrurile păreau destul de neglijabile – rotirea capului după cel urmărit, apoi capul vârât între umeri, indiferent, orificii pentru tras cu ochiul sfredelite-n uși, ferestrele acoperite. Era un preț destul de mic de plătit. Câteva incidente izolate. Stropi de ploaie, cum le zicea Stránský. Întinzi mâna, spunea el, și deodată ei sunt acolo, la început chiar plăcuți la vedere. Dar, unul după altul, toate aceste lucruri se transformă într-un fel de ploaie ușoară și apoi picăturile încep să fuzioneze până când, după un timp, le puteai vedea îmbulzindu-se asupra ta ca niște hoarde. Nu mai vorbeam decât în aer liber, sau într-o mașină închiriată, sau pe malul apei. Tot mai multe persoane cernite apăreau pe străzi. Curând, am auzit relatări despre dansatori de folclor trimiși să sape canale, profesori la ferme de animale, filosofi făcând cutii de carton, negustori cu fața-n jos, în canal, poeți lucrând în fabrici de armament. Vechile plăcuțe cu numele străzilor au fost smulse. Străzile au primit denumiri noi. Ploua torențial și noi ne ascundeam de ea – totuși, era propria noastră ploaie, noi o provocaserăm și promitea să aducă o recoltă bună, așa că o lăsam să cadă. Deja investisem mult prea mult în revoluție și nu eram pregătiți să cedăm în fața disperării că lucrurile s-ar fi putut să nu mai meargă – ceva foarte asemănător cu dorința trupească.

– Swann, te-ai culcat cu ea? m-a întrebat Stránský într-o seară, când stăteam amândoi la o masă în spatele cafenelei Pelikan.

Locul mirosea a haine vechi. Am privit în jur, am luat mesele pe rând, uitându-mă la fețele cenușii care ne pândeau, care îi pândeau și pe alții. Adevărul – și Stránský îl știa – era că nimeni nu putea s-o posede, în niciun fel.

– Nu-i treaba ta! am replicat.

A scos un hohot obosit de râs și a ridicat paharul.

Am ieșit afară și, uimiți, am descoperit că eram urmăriți de-un fotograf care trăgea de zor cadru după cadru prin fereastra din spate a unei Tatre negre.

Părea că o negură se ridica din pavaj, înghiţindu-ne pe toţi.

Pentru *kumpanija* lui Zoli lucrurile luaseră o întorsătură urâtă odată cu Woowoodji, un tânăr care încerca să-şi bată singur mâna-n cuie în trunchiul unui copac. Era bolnav rău, avea schizofrenie. Familiile din tabără erau foarte loiale şi Woowoodji reprezenta unul dintre favoriţii lor. Îi schimbau bandajele la fiecare câteva ore. Zoli îi aducea dulciuri din oraş şi seara îi şoptea poveşti la ureche. Woowoodji se legăna înainte şi-napoi în sunetul vocii ei. Ori de câte ori se-ndepărta de tabără, se dădea alarma – loveau în cratiţe şi tigăi – şi femeile alergau să-l caute la marginea pădurii. De cele mai multe ori îl găseau pe când încerca să-şi bată cuie în mâini cu ciocanul. Nu plângea niciodată, nici măcar când îi puneau cataplasme fierbinţi în palme.

Ploua tare într-o toamnă, când o infirmieră blondă, înaltă a venit cu o maşină, oprindu-se la marginea pădurii. A ieşit din autovehicul, aterizând în noroi până la glezne. A strigat după ajutor şi a fost cărată cu multă pompă spre unul dintre coviltire. Au servit-o cu ceai fierbinte şi i-au curăţat pantofii. Ea şi-a deschis geanta. Avea o legitimaţie de angajată la Ministerul Sănătăţii. A desfăcut apoi o bucată de hârtie şi le-a arătat-o. Au chemat-o pe Zoli s-o citească.

– E o greşeală, a zis Zoli, asta trebuie că e.

– Nu-i nicio greşeală, cetăţeano, nu ştii să citeşti?

– Ştiu.

– Atunci trebuie să faceţi ce scrie aici.

Zoli s-a ridicat în picioare, a rupt hârtia şi a împins bucăţelele în mâna femeii. Era un ordin să-l ducă pe Woowoodji la azil.

– Te rog să pleci, i-a zis Zoli.

– Daţi-mi copilul şi nu vor fi probleme.

Zoli a scuipat la picioarele femeii. Mulţimea şuşotea în jurul ei. Femeia s-a albit la faţă, a apucat-o pe Zoli de braţ şi şi-a înfipt degetele în el.

– Copilul are nevoie de îngrijire adecvată.

Zoli a plesnit-o cu dosul palmei de două ori peste faţă. Cei din jur au aclamat-o.

Peste două ore au apărut poliţiştii, dar ţiganii plecaseră – dispăruseră fără urmă.

Lui Stránský i-a plăcut mult povestea – poliţiştii au venit la tipografie cu un mandat de arestare pe numele lui Zoli şi ne-au istorisit totul –, trebuie să admit că şi eu am simţit un fior de entuziasm, dar nici noi n-aveam idee unde putea fi găsită *kumpanija*. I-am căutat şi n-am găsit nicio urmă, nimic, nici măcar un zvon.

În absenţa lui Zoli zilele erau pline de nelinişte, chinuitoare şi triste. Cârduri de pescăruşi se băteau pe mâncare deasupra Dunării. Eu mi-am făcut de lucru la tipografie, am participat la o conferinţă despre tipăriturile ruseşti, apoi am rămas acasă cu mai multe cărţi proptite pe piept, să le citesc – Maiakovski, Dreiser, Larkin.

De-abia peste două luni, într-o zi cu puţin soare, Zoli a reapărut. Arăta diferit, foarte distantă. A rămas nemişcată în mijlocul tipografiei, cu tot zgomotul şi pocnetul maşinilor din jur, inhalând mirosul de unsoare şi de tuş. M-am grăbit spre ea s-o salut, dar mi-a întors spatele.

– Unde-ai fost? a întrebat-o Stránský de pe scară.

– Ici şi colo, a răspuns ea.

El i-a repetat vorbele râzând şi a urcat înapoi scara, lăsându-ne singuri.

Zoli s-a întins în sus. Am privit-o pe când răscolea prin cutiile cu caractere stricate, privind atentă la literele inversate, apoi le-a aranjat astfel încât să formeze un poem scurt şi sugestiv, compus de ea pe loc, *Groapa mea se ascunde de mine*, în care spunea că se simte zăvorâtă ca lemnul în trunchiul unui copac. A aşezat literele de plumb pe masa lungă şi a presat cu mâinile metalul dur. Zicea că îl simte pe Woowoodji în cuticule: murise, mi-a spus ea, de gripă, luată în aceeaşi noapte când strânseseră tabăra.

– Ei l-au ucis, Stephen.

– Zoli, ai grijă, i-am spus eu, privind în jur.

– Nu ştiu ce-nseamnă să ai grijă, a reacţionat ea. Ce-nseamnă să ai grijă? De ce-ar trebui să am grijă?

– N-ai auzit ştirile?

În absenţa sa, Zoli devenise un fel de idol – mandatul de arestare fusese rupt de însuşi ministrul culturii. Ne-aşteaptă un alt viitor, zisese el, şi romii vor face parte din el. Zoli fusese subiectul unei noi serii de editoriale, în care argumentau că ea prezentase vechea lume astfel ca să poată fi schimbată în final. O descriau ca pe o eroină, avangarda unui nou val de intelectuali romi. Unul dintre poemele sale fusese retipărit într-o revistă a Universităţii din Praga. Din nou, la radio erau transmise cântecele ei. Cu cât mai departe fusese de ei, cu atât mai măreaţă devenise figura ei. Se discuta acum în cercurile guvernamentale de faptul că sosise timpul ca ţiganii să înceteze să mai fie nomazi, că trebuia să li se repartizeze locuinţe sociale, iar ei să dispună de viaţa lor. Ideea că trăiau în pădure devenise bizară şi demodată pentru unii activişti, ceva ce aducea a burghezie. De ce erau ei forţaţi să trăiască mereu pe drumuri? Ziarele afirmau că trebuiau să fie ajutaţi să se lepede de aceste obiceiuri primitive. Că nu mai trebuiau să existe tabere cu focuri ţigăneşti decât pe scena teatrului.

– *Să ne-ajute* să ne stabilim într-un loc? A chicotit înfundat. A luat o pană de porumbel de pe jos şi a lăsat-o să cadă printre degete. *Obiceiuri primitive?*

Simţeam că mi se înmoaie picioarele. A plecat din tipografie cu un maldăr de hârtii sub braţ. Mai departe, pe drum, s-a căţărat într-o căruţă. A plesnit calul cu căpăstrul şi acesta s-a dat puţin înapoi, apoi a pornit-o la drum, lovind cu zgomot pavajul cu copitele.

M-am dus să mă plimb singur pe malul Dunării. Un soldat m-a somat prin megafon să plec de-acolo. Austria era aproape. Dincolo de ea, toate locurile pentru care se luptaseră oamenii şi muriseră cu milioanele, îngrăşând acum pământul şi, dincolo

de asta, Franţa, Canalul, Anglia şi funinginea din primii mei ani de viaţă. Trecuseră nouă ani de când sosisem în Cehoslovacia, nervos şi cu mari aşteptări. Cineva îmi răpise toată plăcerea pe care o simţeam când mă plimbam. Eram conştient de asta, acum, pe drum. Atât de multe din promisiunile revoluţionare se evaporaseră împreună cu speranţa mea că voi transforma lumea, şi totuşi nu mi se părea posibil că va veni o vreme când chiar se va alege praful de toate.

Dincolo de fluviu luminile din turnuri au mai sclipit puţin, apoi s-au stins. Străzile erau reci, lipsite de viaţă – singurul mister la ora aceea era faptul că mă aşteptasem să fie cu totul altfel.

– Nu mai fi supărat, mi-a zis Stránský când am deschis din nou uşa tipografiei. Acum se trezeşte. Va face ceva să ne lase pe toţi cu gurile căscate, stai să vezi!

În vara aceea, 1957, unul dintre puţinele locuri unde o vedeam pe Zoli era în casa de la Budermice. Era aşezată în mijlocul unui parc, la poalele unor dealuri, denumite Micii Carpaţi, un conac de la ţară, aparţinând Uniunii Scriitorilor Slovaci. Aleea care ducea spre el era mărginită de şiruri de castani înalţi şi se încolăcea sub forma unui rond în faţa intrării cu trepte din marmură. Mai multe camere de la etaj erau încuiate şi majoritatea dormitoarelor, pline de praf. Jos, la parter, uniunea arsese vechea mobilă – prea imperială, prea burgheză –, astfel că scaune din plastic fuseseră instalate în loc şi mese simple, lungi, acoperite cu tipărituri ruseşti. Stránský reuşise să pună mâna pe casă toată vara – ura orice mirosea a intervenţie, dar mişcarea asta o făcuse fiindcă considera că putea stimula astfel apariţia unor creaţii literare serioase. Dorea să terminăm cartea despre Zoli – iniţial fusese o broşurică, dar acum era vorba de un întreg volum care, în opinia sa, urma să-i cimenteze reputaţia: era convins că ea avea o viziune care-i va ajuta pe ţigani să iasă din impas.

Pajiştea se înclina în pantă lină spre un pârâu care curgea printr-un jgheab de lemn lat cât un butoi. Din loc în loc structura

din lemn fusese găurită ca să irige iarba. Apa ţâşnea arcuindu-se, stropind pajiştea şi potecile îngrijite care o străbăteau. Chiar şi în nopţile senine de vară aveai senzaţia că auzi cum bate ploaia afară.

Stránský făcea zilnic plimbări împreună cu ea – cu Zoli, cu fustele, baticul şi bluzele ei închise la culoare, iar el purtând cămăşi albe, fără guler, arătând un pic donchijotesc. Mergeau încet pe lângă fântâni, arătând ca şi cum îşi împărtăşeau nişte secrete unul altuia. Atunci ea atinsese culmea creaţiei şi lucrau împreună, plănuind viitoarele ei poeme. Stránský venea încântat spre mine, bătea din palme şi-i recita versurile. Rareori văzusem un om mai surescitat decât el, făcea repede înconjurul casei plin de entuziasm şi striga:

– Da, da, da, da!

În marea sală de mese mai exista încă un pian Steinway, unul dintre ultimele artefacte, deşi plăcuţa cu numele fusese smulsă de pe el. Stránský îi ridica încet capacul lăcuit, se aşeza pe taburetul din faţa lui, bătea cu inelarul în clapele de fildeş şi denunţa eleganţa unei arte fără ţel. Apoi, făcea cu ochiul şi cânta *Internaţionala.*

Într-o seară, Stránský şi-a făcut vânt de pe scară spre candelabru, prăbuşindu-se odată cu el, la pământ. Zăcea uluit, acolo jos.

– Adoraţia e mai puţin fragilă decât frânghia, a constatat el, privind în jur ca şi cum ar fi fost surprins.

Zoli se îndreptă spre el şi se aşeză alături, pe podeaua de marmură. Eu priveam scena de sus, din balcon. Stránský zâmbea uşor, în timp ce-şi studia o mică tăietură pe mână – o bucăţică de sticlă i se-nfipsese în piele. Ea i-a prins încheietura mâinii şi a ridicat-o în sus. Apoi, l-a liniştit şi i-a ghidat degetul spre gură. Stránský a supt locul rănii, extrăgând ciobul de sticlă.

Am coborât scara, făcând mult zgomot. Ea şi-a ridicat ochii în sus şi mi-a zâmbit.

– Martin e beat, din nou.

– Nu, nu sunt! a protestat el, apucând-o de cot.

Însă s-a prăbuşit cât era de lung. L-am ajutat să se ridice şi i-am spus că are nevoie de-un duş rece. Şi-a pus braţul în jurul umerilor mei. La jumătatea scării m-a fulgerat ideea cum ar fi fost să-i dau drumul şi să-l privesc cum se rostogoleşte grămadă-n jos.

De la parter, Zoli îmi zâmbea, apoi a ieşit, ducându-se în locul unde dormea. Nu era obişnuită să petreacă noaptea într-o cameră. Simţea că pereţii se prăvălesc peste ea, aşa că-şi făcuse un culcuş în grădina de trandafiri. Când m-am sculat dimineaţa, am găsit-o moţăind fericită sub tufele de floribunda. Se spăla în pârâu, într-un loc departe de casă. Nu concepea că se putea face baie în apă stătută. Stránský obişnuia să se îmbăieze într-o cadă imensă, scoasă afară, ca s-o tachineze. Cânta, în timp ce se săpunea, mai bea un pahar şi râdea. Ea se făcea că nu-l vede şi se ducea să se plimbe prin pădure, înapoindu-se cu buchete de usturoi sălbatic, flori comestibile şi nuci.

– Unde s-a dus? l-am întrebat într-o după-amiază.

– Of, tinere, mai scoate-ţi băţul din fund!

– Nu pricep ce vrei să spui.

– S-a dus să se plimbe, să-şi limpezească mintea, n-are nevoie de tine şi nici de mine.

– Stránský, dar tu eşti însurat.

– Eşti prost ca o oală de noapte, a zis el.

Era o expresie ciudată, una folosită de tatăl meu cu mulţi ani în urmă. Stránský m-a prins bine şi am dat înapoi. Mi-a apucat umărul cu mâna ca într-o menghină, suficient să-mi demonstreze că avea încă forţa unui tânăr.

Spre sfârşitul verii a apărut *kumpanija* lui Zoli. Pe câmpul din spatele casei douăzeci de coviltire au format o tabără. Spatele cailor strălucea de sudoare. Dimineaţa mirosea a foc de tabără. Conka avea o cicatrice nouă, care i se încovoia din colţul ochiului spre baza gâtului şi unul dintre dinţii de sus îi lipsea.

A ieşit din coviltir, mergând în spatele bărbatului ei, Fiodor. Purta o rochie galbenă cu un desen cu pene. După ce a coborât scara, am observat că şchiopăta şi mă întrebam cum era posibil să ai atâta curaj să trăieşti astfel? Sânii i se lăsaseră şi avea o burtă proeminentă pe sub rochia mulată şi mi se părea că-mi aduce vag aminte, umplându-mă de melancolie, de-o persoană cunoscută cândva. Copiii se zbenguiau goi în fântâni. Bărbaţii scoseseră deja nişte scaune de plastic din bucătărie şi se aşezaseră în faţa coviltirelor. Zoli stătea în mijlocul mulţimii şi râdea. Şi Stránský se prinsese repede-n joc. Bea împreună cu Vaşengo. Vaşengo găsise undeva o ladă de whisky – Harvey's Bristol Cream –, un lucru extraordinar, nu ştiam cum reuşise aşa ceva, sigur era de contrabandă şi ar fi putut fi arestaţi. L-au băut până la ultimul strop, şi apoi au luat-o de la capăt cu sticle de şliboviţă.

Când se lăsa noaptea, părea că e ceva ce trebuia neapărat epuizat.

Zoli a cântat toată săptămâna aceea, parcă avea un spin în inimă, şi noi am înregistrat câteva dintre cele mai bune poeme ale sale. Stránský zicea că poate detecta o muzică nouă la ea şi că versurile căpătau un ritm diferit, aşa că o asculta şi urmărea mereu ce face. Acum, considera că era pe deplin autentică, îşi făurise singură creaţia într-o lume care nu era a noastră, o poetă plină de voci misterioase al căror înţeles îi scăpa chiar şi ei uneori. El spunea că inteligenţa lui Zoli era ca o pasăre care-şi ia zborul de pe o ramură, fără să poată fi recunoscută, plină de imagini fugărindu-se unele pe altele în mare viteză. Era gata să-i accepte fragmente mai abstracte sau pline de romantism, care-l agasau la alţi poeţi, îi permitea să facă tot ceea ce, în opinia sa, erau greşeli, îi mai tăia din lungimea strofei, îi mai stiliza versurile.

Încă pot, în minte, să-i văd ca într-un tablou: Stránský, după ce lucrase o după-amiază întreagă cu Zoli, mergând printre coviltire, luând loc, jucând *bl'aški,* cu cămaşa murdară,

arătând la fel ca toţi cei din jur. Şi eu, lăsat pe dinafară, tânjind după ea.

La sfâşitul săptămânii casa arăta devalizată. *Kumpanija* luase şi ultima firimitură de mâncare. Candelabrul spart atârna în mijlocul unui coviltir.

Am dat de Zoli aşezată pe-un scaun în una dintre camerele pe jumătate goale, de la etaj, cu o batistă mototolită-n mâini. Când m-a văzut că apar în uşă, s-a ridicat, spunând că nu-i nimic, era numai răcită, dar, trecând pe lângă mine, mi-a atins braţul cu degetele.

– Vaşengo zice că circulă nişte zvonuri, mi-a spus ea.

– Ce vrei să spui?

– Că vor să ne colonizeze. Vor să ne facă şcoli, case şi clinici. Şi-a lovit fruntea cu pumnul. Spun că suntem înapoiaţi. Acum suntem la modă. Spun că e pentru binele nostru. Legea 74.

– Numai se discută, Zoli.

– Cum se face că unii oameni ştiu întotdeauna ce-i mai bine pentru alţii?

– Stránský? am întrebat-o eu.

– Stránský n-are legătură cu asta.

– Îl iubeşti?

M-a privit lung, apoi s-a uitat pe fereastră spre grădina de jos.

– Nu, a răspuns ea. Sigur că nu.

De afară s-au auzit hohote de râs care au spart abrupt tăcerea, au mai durat puţin, apoi s-au stins.

Ne-am întâlnit a doua zi după-amiază, departe de Budermice, lângă roata unei mori de grâu. Apa fusese deviată. Zoli mersese înainte şi-napoi, să fie sigură că nu-i urmărită. Avea o fotografie în buzunar cu un fulger, o săgeată albastră ce despica peisajul întunecat. Mi-a spus c-o tăiase dintr-o revistă găsită de ea, un articol despre Mexic, că i-ar plăcea să se ducă acolo cândva, era un drum lung, dar ar vrea să-l facă. Poate când lucrurile vor fi cum trebuie, în final, va putea pleca, va putea

călători. A recitat un vers din Neruda despre cum căzuse dintr-un copac în care nu urcase niciodată. Mă exaspera, întotdeauna schimbătoare, făcându-mă să mă simt mereu ca şi cum căutam o gură de oxigen – cât mai mult aer curat, mă simţeam uneori de parcă m-aş fi înecat.

– Stephen! a zis ea. Vei lupta alături de noi, dacă va fi nevoie?

– Desigur.

Atunci a zâmbit, arătând la fel ca tânăra Zoli pe care o văzusem în primii mei ani în tipografie, cu umerii drepţi, cu faţa luminată, cu o căldură care emana din interior. A păşit spre mine, mi-a luat mâna şi a pus-o pe şodul ei. Cu spatele sprijinit de-un copac, cu picioarele lunecând printre frunze, cu părul lipit de faţă, părea dezarmată.

Există momente la care revenim mereu. Suntem sudaţi în miezul lor. Rămânem acolo şi nu mai există nimic altceva.

Mai târziu, în noaptea aceea, am făcut dragoste, din nou într-una din camerele goale de sus ale casei. Un cearşaf alb, care purta amprenta trupurilor noastre. Un strop de sudoare de pe fruntea mea, lunecând pe obrazul ei. A plecat cu un deget lipit de buze. Dimineaţa muream de dorul ei, nu ştiam că era posibil aşa ceva, o durere care-mi strângea pieptul ca o menghină, şi totuşi nu puteam fi văzuţi împreună, nu puteam trece de acea prăpastie. Aveam senzaţia că parcă eram sortiţi să ne prăbuşim amândoi de pe o stâncă, fără nici o greutate, urmată numai de o bufnitură.

– Dacă ne prind, spunea ea, vor fi mai multe necazuri decât ne-am putea imagina.

Spre sfârşitul aceleiaşi săptămâni a apărut un oficial de la minister, un birocrat înalt, cu părul grizonant, cu aerul unui creion proaspăt ascuţit. S-a aşezat, holbându-se la femeile care-şi spălau rufele în fântânile arteziene. A discutat cu Stránský, amândoi cu vocea ridicată. Pe gâtul birocratului se vedeau venele ieşite-n relief. Şi-a şters fruntea cu mâneca. Stránský se

înclinase spre el, scuipatul zburându-i din gură odată cu vorbele. Birocratul a intrat în casă şi şi-a trecut mâna peste pian. Toate clapele de fildeş lipseau. S-a răsucit pe călcâie.

În câteva ore a venit însoţit de şase poliţişti. Vaşengo îi ameninţa cu o furcă.

– Pune-o jos! i-a zis Stránský.

Poliţiştii au dat înapoi, privindu-i pe cei mai mici dintre copii cum adună pietre din grădină. Stránský s-a interpus între ei cu braţele întinse-n lături. Simţeam cum ceva în mine ia foc. Aş fi dat totul, toate cuvintele, toate ideile, să mă pot duce sus cu ea, pe scări, în casa aceea veche, dar Zoli a făcut stânga împrejur şi unul din ei a lovit calul cu biciul. În spatele ei, Conka mi-a aruncat un zâmbet atotştiutor. Condusă de Vaşengo, *kumpanija* pleca.

L-am găsit pe Stránský pe treptele conacului, cu palmele apăsate peste tâmple. Dintr-odată arăta foarte bătrân, atât de plin de amărăciune, o puteai citi în ochii lui.

– Ştii, Swann, bem pe capacele coşciugelor lor.

Stránský scrisese odată că numai când un om moare, viaţa sa poate căpăta un început, mijloc şi sfârşit. Până în acel moment, totul este provizoriu şi nici măcar nu poţi afla când eşti la jumătatea vieţii. Aşa că numai cuvântul ultim ajută să fie descoperit cel din mijloc şi acest lucru, într-un fel, se transformă într-un vers – moartea cuiva se explică singură. Stránský era tipul de bărbat cu tendinţa de a-şi trage singur preşul de sub picioare – s-a dat la fund mult timp, neliniştit de modul în care evoluau lucrurile. Apoi, moartea lui Stalin, deşi n-o celebrase, parcă îi dăduse un suflu nou lui Stránský. Congresul îl mai remontase un timp, dar, după aceea, au venit evenimentele din Ungaria, din '56, tancurile huruind spre sud şi o nouă serie de procese în Cehoslovacia. La hotelul Tatra răzuise cu verigheta masa lustruită, ţinând un discurs lung despre traiul la marginea societăţii. A scris un poem publicat într-o revistă

din Praga, în care spunea că nu mai vrea să-şi frece buzele de hârtia roşie, creponată. Presupun că înţelesul era că, pe măsură ce tot mai mulţi oameni ajungeau la putere, cu atât mai mult dispreţuiau procesul prin intermediul căruia o căpătaseră – ţara suferise schimbări, oamenii erau tot mai nemulţumiţi, trăiau pe muchie de cuţit. Leacurile noastre erau cu mult mai puţin eficiente decât rănile noastre.

Foştii amici politici ai lui Stránský nu mai veneau acasă la el, să-l vadă şi, când se ducea la Ministerul Culturii, era lăsat să patruleze prin sălile de aşteptare. Nu mai ţinea conferinţe în faţa muncitorilor din fabrici, în cluburi, în casele de cultură din toată ţara. Bea mult când se afla în tipografie.

– Te asigur, îmi zicea el, vodca e cea care mă bea pe mine, deşi mai am încă două degete rămase.

Îşi dădea mâinile în lături, larg, prin aer.

– Alcoolul ca biografie.

Apoi a terminat sticla.

La începutul iernii lui '58 Elena l-a părăsit. De mai mult timp căsătoria lor se destrămase – el începuse să creadă că ajunsese un fel de caricatură din desenele ei cu animale, un bărbat gras şi scund, cu un topor pe care-l ascuţea. L-am găsit pe Stránský într-un colţ al tipografiei, în lumina unei ferestre. Nu-l mai văzusem niciodată atât de tăcut. Lovise peretele cu pumnul şi bandajul de pe mână era deja pătat cu cerneală.

A strivit un muc de ţigară pe el şi mi-a arătat doi bărbaţi care se plimbau afară, pe stradă.

În următoarele câteva săptămâni, Stránský ajunsese numai piele şi os şi ochii îi erau duşi în fundul capului. Se plimba prin tipografie, tăindu-şi mâinile în hârtie. Tăieturile îl ţineau treaz, astfel că putea lucra. Uneori, aprindea un chibrit pe una dintre unghii şi-i inhala gazul sulfuros. Nu permitea nimănui să-i vadă ultimele poezii şi nici noi nu-i ceream aşa ceva – era mai bine să n-o facem. Eu îl evitam. Era numai o chestiune de timp. Mă lăsa să mă îndepărtez tot mai mult de el. Aşa îşi

manifesta generozitatea – nu dorea să mă tragă-n jos alături de el. Orele treceau aşa cum trec orele, deşi păreau ore mai lungi decât cele dinainte. Eu m-am cufundat în muncă, creând afişe, colaborând cu alţi artişti şi designeri. Talentul meu era să printez un afiş în patru culori pe maşina de copiat Zefir. Puteam să fac singur asta, în câteva ore. Stránský cobora uneori scările tipografiei şi se ducea să vadă afişele noi. Apoi se ducea din nou sus, lăsând urme de cerneală proaspătă pe scară.

Continua să prelucreze poeziile lui Zoli, rescriindu-le, adăugând cuvinte şi rime, întrebând-o dacă e de acord, se răţoia la cei care susţineau că opera ei era formalistă şi burgheză datorită respectului ei pentru natură şi a faptului că beneficia de avantaje sociale de pe urma durerii sale. El credea că scopul poemelor lui Zoli nu consta în dorinţa de a impresiona, venind cu nişte idei extraordinare, ci de a face ca un singur moment al existenţei să ajungă de neuitat.

Noi trei urma să ne-ntâlnim într-o joi, la hotelul Carlton. Am stat cu Zoli sub copertina de deasupra intrării, fumând ţigări ieftine, aşteptându-l pe Stránský să apară. Zoli radia într-o rochie roşu aprins, cu mărgele mici cusute pe ea astfel că, atunci când se mişca, acestea reflectau lumina chiar şi pe sub şalul aruncat deasupra. Stránský n-a mai apărut. Prin aer plutea o boare îngheţată, gri, dând semnalul că iarna era pe drum. Am dat colţul şi am coborât spre Dunăre. Pământul era ud, dar ea şi-a scos oricum pantofii. Era prea puţină graţie în gestul ei, cu excepţia faptului că picioarele au căpătat imediat un luciu de la ploaie. S-a aplecat să ridice pantofii şi mergea legănându-i în mâna dreaptă.

– N-am mai mers desculţă de mulţi ani, a zis ea.

O barcă cu motor pufăia pe Dunăre şi lumina reflectorului s-a oprit asupra noastră. În câteva secunde ea s-a refugiat pe mal, alături de locul unde fuseseră construite buncăre antinucleare şi se apleca să-şi pună din nou pantofii. În timp ce era încovoiată, a fost prinsă în lumina altui reflector. Un soldat a

recunoscut-o și a strigat-o pe nume. Reflectorul făcea să-i joace umbra în jur și rochia scânteia. M-am gândit atunci că nu vom putea niciodată evada din cercurile în care eram ținuți strâns.

Ea mi-a șoptit:

– Stephen, nu putem fi văzuți singuri, amândoi. Sunt prea multe în joc.

N-am crezut-o. Nu puteam. Perspectiva de a rămâne cu nimic mă buimăcea. Întunericul părea că se-ntinde pe mai mulți kilometri în jur.

Acasă am adormit, prea obosit să mai visez: încă nu împlinisem treizeci și trei de ani.

Când am auzit ciocănitul în ușă dimineața devreme – zorii tocmai se iveau deasupra Bratislavei – am știut precis cine era. Șase agenți au răsturnat totul prin cameră. Deja știau toate răspunsurile la întrebările lor. Mi-au controlat documentele și le-au pus într-un dosar gros. Păreau deranjați de traiul civilizat pe care-l duceam, de cât de normal și în regulă era.

Stránský n-a avut parte de un proces difuzat la radio. A fost declarat un parazit, dușman al statului, din cauza ultimelor lui poeme și a mărturiei sale publicată-n ziare. Eu căutam să înțeleg ce se petrecea cu omul pe care îl venerasem în trecut. Îl vedeam tot timpul într-o celulă, agățat de tavan, cu mâinile legate la spate, aveam în urechi un sunet teribil când brațele îi erau dislocate din umăr. Bastoane de cauciuc. Șocuri electrice. Serile mi se părea că-l văd mergând pe lângă zidurile închisorii, și mă simțeam împietrit într-o liniște absolută, gândind ce ajunsesem acum.

Am fost chemat la minister și plimbat prin fața celulelor de pedeapsă. Mi-au cerut să trimit un raport săptămânal în legătură cu tot ce știam: am învățat un întreg nou vocabular prin care puteam să ocolesc subiectul.

Zoli n-a fost arestată, ea fiind adusă pentru ceea ce ei denumeau o confruntare. Am așteptat-o lângă sediu. A ieșit cu fața arătând ca o mască perfectă, numai cele două urme întunecate

de pe obraji dând-o de gol. Au dus-o acasă cu o maşină, părul ei negru în contrast cu pielea bej a scaunelor. Am privit automobilul cum dispare.

Apoi, ea s-a cufundat într-o tăcere prelungită. Am căutat-o, dar n-am putut-o găsi. Circulau zvonuri că ar fi ars şi ultima bucăţică de hârtie din preajma ei. Unii spuneau că ar fi plecat la Prešov şi că nu se va mai întoarce niciodată. Pe Dunăre pluteau frunze galbene. Lucram la poemele ei, dar, fără vocea ei care să le recite, nu mai sunau la fel. Am renunţat la planurile de publicare a cărţii – aveam nevoie de ea ca să poată avea un impact deplin. După trei luni, l-a trimis pe unul dintre copiii Conkăi la uşa mea. Copilul purta un mesaj, dar fusese transmis prin alte trei persoane şi nu şi-l mai putea aduce aminte exact, în detaliu. L-am întrebat pe copil dacă are o scrisoare, dar el m-a privit cu ochii goi, răsucindu-şi buclele pe degete. Cu un accent greu, rural, mi-a zis că Zoli trebuia să vorbească cu mine şi a înşirat ca o morişcă numele câtorva sate unde se presupunea c-o voi găsi.

Am apăsat pe acceleraţia motocicletei lui Stránský atât de tare, încât motorul a început să bolborosească. M-am oprit sub coroana unor chiparoşi. Cu ajutorul unui binoclu vechi am zărit-o pe Zoli în spatele coviltirului ei, zdrăngănind cu arcuşul vioarei pe o tablă, o veche ciudăţenie a ei, făcând desene din zahăr pe metal, înconjurată de hoarde de copii, şi am rămas pe loc, simţind ca şi cum aş fi apucat-o de după gât cu mâna mea şi cu o căldură care s-ar fi extins apoi prin tot corpul ei, trimiţând reverberaţii-n jos, spre curbura uşoară a pântecului, unde m-aş fi scufundat adânc, pierdut în ea.

Zvonurile prindeau tot mai mult avânt. Dacă aş fi răscumpărat totul, dându-i-l ei, şi tot n-ar fi fost de-ajuns. Cei din comunitatea ei nu erau capabili să facă faţă unei adevărate curbe a gravitaţiei. Forţa era permanent îndreptată-n jos, chiar dacă prin ricoşeu urmau să se salte după aceea în sus. Nu trecea

nicio clipă fără astfel de subiecte şi lucrurile începuseră să o ia razna: tot mai multe discuţii despre Legea 74, Sfârşitul vieţii nomade, Marele popas. Unii le ignorau. Alţii le îmbrăţişau, vedeau asta ca o cale să-şi umple buzunarele şi se autodenumeau regii ţiganilor, o noţiune golită de sens pentru Zoli şi oamenii ei.

Asimilarea era crucială, faptul că vor aparţine unui loc, identitatea etnică. Noi îi voiam în mijlocul nostru, dar ei doreau să fie lăsaţi în pace. Şi totuşi, singura cale de a fi lăsaţi în pace era să ne facă să înţelegem viaţa lor nomadă şi acea viaţă era reflectată de Zoli în cântecele ei.

Pe motocicletă, ne-am dus spre est, să ne întâlnim cu oficialităţi locale din Žilina, Poprád, Prešov, Martin, Spišská Nová Ves. În cadrul întrunirilor din oraş ea vorbea despre tradiţii şi naţiune, despre vechiul mod de viaţă, împotriva asimilării. Îşi aşternuse poeziile pe hârtie, spunea ea, din dorinţa de a face cunoscute vechile obiceiuri, nu din alte cauze. Politicile ei erau drumurile şi iarba. Se apleca în faţă, deasupra microfonului şi spunea:

– Nu încercaţi să ne schimbaţi! N-avem nevoie de nimic altceva, avem tot ce ne trebuie, suntem cetăţeni ai propriului nostru spaţiu.

Birocraţii se uitau lung la ea şi dădeau absenţi din cap. Pur şi simplu, ceea ce devenise ea îi făcea să aibă aşteptări – o voiau într-un borcan de gem ţigănesc. Dădeau aprobator din cap şi ne conduceau până la uşă, ne asigurau că sunt de partea noastră, dar oricine putea vedea că nu puteau fi cinstiţi cu noi din cauza fricii.

Şi nici noi nu puteam fi salvaţi de forţele din jurul nostru: hurducăiam pe drumurile presărate cu gropi, prin văi, prin văile de la poalele lanţului muntos din est, cu crestele acoperite de zăpadă, dimineaţa devreme, când luminile de la ferestrele căsuţelor se reflectau încă în apele râurilor şi roiuri de efemeride se fugăreau prin aer ca un fum. Deschideam gura şi se umplea imediat de musculiţe.

Mă simţeam doborât de atâta mers. Îmi simţeam degetele amorţite. Când ne căţăram pe motocicletă, ziua părea că se întinde nemărginită în faţa noastră. Zoli îşi căra îmbrăcămintea într-o legătură *zajda* răsucită pe spate, legată cu două noduri pe piept. Avea deja o cicatrice pe piciorul stâng de la fierbinţeala ţevii de eşapament, dar nu dorea să ne oprim: îşi pansa locul cu o fiertură de frunze de măcriş. Oraş după oraş, sală după sală. Seara, dormeam în casele activiştilor *gadže*. Chiar şi ei erau acum tăcuţi. Mergeam de colo-colo cu senzaţia unui gol în stomac. Pe străzi mărşăluiau grupuri de copii purtând cravate roşii, scandând lozinci. Se părea că megafoanele fuseseră date încă şi mai tare. Aveam momente lungi când nu găseam nimic de spus. Pe coridoarele instituţiilor publice de peste tot din ţară, Zoli smulgea de pe pereţi afişele cu chipul ei, la rupea bucăţi, le punea în buzunar: *Cetăţeni de origine ţigănească, veniţi alături de noi.*

Am înnoptat odată într-o mănăstire transformată în motel. Arăta ruinată, plină de plante din plastic şi gravuri ieftine. Am fost trezit de ciupituri de ploşniţe ieşite de sub colţul desprins al unei fâşii de tapet. Dimineaţa devreme sunau clopotele, chemându-i pe muncitori la lucru. M-am ridicat şi mi-am spălat braţele şi faţa într-o chiuvetă de pe culoar, am plătit cazarea unei femei grase, aşezate la un pupitru de la intrare. Stătea pe un scaun de plastic, lucios şi mă privea simulând un aer plictisit, dar, când a zărit-o pe Zoli, s-a ridicat în picioare, recunoscând-o din ziare.

În timp ce ne-ndepărtam de mănăstire, vedeam o serie de imagini fine şi tremurătoare în băltoacele lăsate de ploaie: picioare care se mişcau, ferestre, o bucăţică de cer de culoarea oţelului. Foarte normal, mă gândeam că sigur exista undeva o viaţă mai uşoară. Eu şi Zoli am stat o oră să umplem rezervorul cu benzină. Motocicleta îi atrăgea ca o curiozitate pe copiii în drum spre şcoală. Erau fascinaţi de tahometru. Zoli îi ridica-n sus să se joace de-a condusul. Ei râdeau şi băteau din

palme cu ghiozdanele atârnate pe spate, până când mecanicul staţiei îi uşuia de-acolo.

Seara am ajuns la Martin, un oraş mic, cenuşiu, de pe malul râului Váh. Au refuzat să ne dea o cameră la hotel până când Zoli nu le-a arătat carnetul de partid. Chiar şi atunci i-au comunicat că era o singură cameră liberă, deşi cu patru paturi de o persoană în ea. Era la ultimul etaj, un lucru mereu refuzat de ea şi acceptat numai dacă nu era niciun ţigan bărbat cazat mai jos – uneori, îşi aducea aminte de vreun vechi obicei şi era posibil, după cum spunea ea, conform vechilor legi de sânge, să-i spurce pe bărbaţi, dacă păşea deasupra lor. A reuşit, cumva, să facă rost de o cameră la etajul I, după ce a făcut aluzie că ar putea să arunce un blestem asupra recepţionerului. Alarmat, acesta a scotocit prin cămăruţa din spate şi s-a înapoiat cu cheile. Era o formă de *voodoo* la care ea recurgea în cele mai rele situaţii. Şi-a aruncat legătura pe salteaua moale şi am plecat la o întrunire cu oficialii locali – trei inspectori din domeniul culturii, care înainte fuseseră preoţi.

Tot ce dorea Zoli era să ridice o mână şi să stopeze mareea pe care o simţea că se învârtejeşte în direcţia sa, dar Legea 74 intrase acum în vocabular, ideea era că ţiganii făceau şi ei parte din aparat. Zoli pleda cauza în faţa inspectorilor, dar aceştia zâmbeau şi mâzgăleau tot felul de desene pe marginea registrelor lor.

– La naiba cu voi! îşi pierdu ea răbdarea şi ieşi valvârtej în curtea din faţa clădirii, unde se aşeză, ţinându-şi capul în mâini. Poate c-ar trebui să le cânt ceva, ce zici, Swann? Scuipă pe jos. Sau poate ar trebui să-mi zăngănesc brăţările în faţa lor.

În piaţa din localitate a dat peste o familie de etnie romă care fusese alungată dintr-un gater şi n-avea unde dormi. I-a adus cu ea la motel, trecându-i pe toţi, unsprezece sau doisprezece cel puţin, prin uşa de la intrare, fără a-i mai socoti şi pe copii, cu promisiunea făcută recepţionerului că vor pleca dis-de-dimineaţă. Acestuia îi căzuse faţa, dar i-a lăsat să intre.

În cameră mi-am făcut un fel de paravan dintr-un cearşaf în jurul unui pat, ca să am un pic de intimitate. Încercasem să le las camera ei şi familiei, dar nici Zoli, nici ceilalţi nu doriseră să audă de aşa ceva. Toţi au insistat ca eu să rămân în patul meu. Femeile şi copiii chicoteau în timp ce mă dezbrăcam.

O parte din cearşaf se prăbuşise, aşa că-i priveam cum stăteau adunaţi în mijlocul camerei, vorbind într-un dialect pe care nu-l puteam înţelege. Se pare că discutau despre incendii.

Când m-am trezit, am văzut-o pe Zoli în întunericul dinaintea zorilor sărind pe fereastră. Toţi ceilalţi părăsiseră deja camera. Când a revenit, avea în mână o cârpă udă şi m-am gândit că probabil o spălase afară. A aprins o lumânare, a înfipt-o într-o scrumieră şi şi-a pus palma în dreptul ei, ca şi cum ar fi vrut să ferească lumina de mine. S-a aplecat în faţă şi părul ei negru i-a precedat mişcarea. A tras cârpa udă pe toată lungimea şuviţelor de mai multe ori. Şi-a netezit părul cu un pieptene de lemn, trecându-l de mai multe ori. Apoi şi-a prins părul şi l-a răsucit în cozi. Umbra ei se proiecta pe tavan. A alunecat în aşternuturile patului celui mai depărtat.

Când m-am ridicat şi m-am dus spre ea, nu s-a mişcat. Stătea lungită cu spatele spre mine, cu gâtul gol. Un curent de aer turtise lumina opaiţului. M-a lăsat să-i cuprind talia cu mâinile. Mi-a spus că-i lipseau multe lucruri, şi nu în ultimul rând, o voce puternică care părea că vine de sub gheaţă. M-am lipit de ea, i-am sărutat ceafa. Mirosea a iarbă.

– Mărită-te cu mine, i-am spus eu.

– Ce? a întrebat ea, vorbind cu faţa spre fereastră, şi cuvântul rostit de ea nu suna ca o întrebare, nici ca o exclamaţie, ci rece şi greu de descifrat.

– M-ai auzit!

S-a întors, privind fix un punct dincolo de mine.

– N-am pierdut suficient de mult? m-a întrebat ea.

S-a întors şi m-a sărutat repede, în timp ce lăsa ghilotina să cadă definitiv asupra mea şi-i eram recunoscător într-un fel

că aşteptase atât de mult. O singură propoziţie, dar mă lovise cu forţa unui topor. Ridicase o barieră între noi, una pe care n-aş fi putut s-o mai traversez niciodată.

Zoli s-a ridicat şi şi-a adunat lucrurile. După ce a ieşit din cameră, am lovit peretele cu pumnul şi-am auzit cum îmi trosnesc oasele.

Aştepta afară. Trebuia s-o duc într-un alt oraş. A zâmbit uşor la vederea pumnului meu, învelit într-un prosop, şi o secundă am urât-o pe ea şi toată viaţa ei atât de frustrantă.

– Trebuie să o luăm prin munţi, a cerut ea. Nu suport ideea să trec prin acele tuneluri.

Cu toate astea eram într-un tunel, o ştiam amândoi, şi poate că acolo fusesem mereu. Am accelerat pe sub bolta întunecată, am frânat puţin, am cotit, simţind un aer rece, neobişnuit, apoi nu l-am mai simţit şi am apăsat din nou pe accelerator, smucind motocicleta înainte, mergând în contra vântului. Am zărit un punct de lumină, o mică licărire, care creştea mereu şi, cu cât mai mult călătoream prin întuneric, cu atât lumina devenea mai puternică, mai strălucitoare şi, aplecaţi deasupra ghidonului, la fel ca toţi ceilalţi, ne apropiam de gura tunelului. Apoi, motocicleta a părut că se loveşte de-o perdea de raze de soare, am fost momentan orbiţi, uluiţi şi am rămas astfel un timp până când ochii noştri s-au adaptat şi-am început să clipim iar, lucrurile au devenit vizibile din nou, şi peste tot în jurul nostru erau pietre şi printre ele gunoi, şi în mijlocul gunoiului adăposturi cenuşii, şi între ele şi dincolo de ele, mai multe grupuri de oameni, bărbaţi şi femei, tot cenuşii, într-un deşert – al lor. În loc să ne dăm bătuţi, am mers mai departe cu motocicleta într-un alt loc întunecos, un alt tunel, gândind că va fi o lumină la capăt, puţin mai departe, că nimic nu ne va face să renunţăm, şi acea credinţă, la fel ca majoritatea convingerilor, era mai preţioasă decât realitatea.

Ce-ar mai fi de spus?

Ultimele cuvinte ale lui Stránský în fața plutonului de execuție:

– Veniți mai aproape, o să vă fie mai ușor.

Axul roților din lemn de ulm. Spițele mai ales din stejar. Cercurile din lemn de frasin curbat, bătute-n cuie tari din fier. Multe erau pictate. Unele pline de crăpături. Altele legate cu sârmă. Câteva erau umflate, curbate din cauza umezelii. Altele încă în perfectă stare după mai multe decenii. Erau adunate de pe malurile râurilor, din mijlocul pădurilor, de pe câmpuri, de la marginea satelor, de pe drumurile lungi, goale, mărginite de arbori. Cu miile. Utilizau baroase ca să le poată dezmembra. Fierăstraie manevrate de doi lucrători. Pârghii, leviere pentru roți. Ciocane. Perforatoare pneumatice. Cuțite. Lămpi de sudură. Chiar și gloanțe în momente de mare frustrare. Erau cărate în depozitele de la marginea căii ferate, în fabricile de stat, gropi de gunoi, fabrici de zahăr, și cel mai des, pe câmpurile acoperite de buruieni din spatele posturilor de poliție, unde erau din nou marcate și apoi, după o meticuloasă documentare, erau incendiate. Polițiștii lucrau în ture, dându-le foc în aer liber. În sate, în jurul lor se strângeau mici grupuri de oameni, unii aducându-și scaune de-acasă. În după-amiezile înghețate muncitorii terminau lucrul mai devreme ca să se ducă să vadă resturile șuierând cuprinse de flăcări. Uneori se auzeau plesnind bule de aer ca o salvă de rachete. Scânteile zburau peste tot prin aer. Cauciucul încins lua și el foc, țâșnind flăcări imense. Inelele metalice se înroșeau, strălucind. Cuiele se topeau. Când focurile dădeau să se stingă, mulțimea turna gaz peste ele. Unii, mai veseli, trăgeau gât după gât, direct, din sticle de votcă sau de tărie locală, *čuču*. Polițiștii stăteau privind cum cenușa se ridică-n tăcere în aer. Sergenții se aplecau să-și aprindă țigările de la foc. Învățătorii aduceau clase întregi de elevi în jurul flăcărilor. Unii copii plângeau. În zilele care au urmat și-a făcut apariția o cohortă de oficiali din guvern, în jeepuri și automobile, venind din Košice, Bratislava, Brno, Trnava,

Šariš, Pobedim ca să inspecteze efectele Legii 74. Totul luase numai trei zile, un succes incredibil, aşa că ziarele şi posturile de radio oficiale ne informau că, într-un mod generos, decent şi socialist, reuşiserăm să scăpăm de roţile lor.

Sigur că mai erau şi caii, rechiziţionaţi şi trimişi la gospodăriile agricole, deşi mulţi erau bătrâni şi numai piele şi os, gata pentru fabricile de clei. Aceştia erau împuşcaţi pe loc.

Mergeam clătinându-mă pe străzile lăturalnice ale Bratislavei, cu o copie a *Rudé právo* împăturită în buzunarul de la spate. Ştiam că modul în care mergeam putea fi interpretat, aşa că aveam grijă să nu mă dau de gol în faţa poliţiştilor. Rămâneam mult timp în casă şi agăţam cămăşile la ferestre în chip de perdele.

Kumpanija lui Zoli, care se ascunsese în păduri, nu departe de oraş, încercase să fugă, dar fuseseră toţi înconjuraţi şi aduşi aici. Denumiseră locul „Marea Haltă". Aduceau mereu şi alte familii, astfel că umpluseră drumurile. Femeile-n frunte, bărbaţii pe flancuri. Şiruri lungi de căruţe pline de copii. Câinii lătrau şi îi ţineau în linie. Oamenii au fost mânaţi ca cirezile de vite pe câmpul de lângă noile blocuri-turn. Poliţiştii au dispărut şi au apărut birocraţii, fluturând dosarele. Copiii au fost despăducheaţi la baia locală, apoi toţi au fost aliniaţi şi vaccinaţi. Oficialii ţineau şi cuvântări, vorbind despre: „Fraţii şi surorile noastre. Adevăratul proletariat. O nevoie istorică. Victorie rapidă. Zorii unei ere noi".

Au fost atârnate drapele. Trompetele fanfarelor bubuiau în timp ce bărbaţii şi femeile din jurul lui Zoli erau expediaţi spre centrele comunitare – de acum încolo vor trebui să trăiască în blocuri.

Singur în cameră, ascultam reportajele transmise la radio: serioase şi presărate cu înalte precepte umanitare, vorbind despre salvarea ţiganilor, marele pas înainte, cum nu vor mai fi niciodată încătuşaţi în primitivism. Un adevărat triumf al transformărilor din era socialismului. Erau de invidiat. Una

dintre poeziile lui Zoli a fost inclusă în programul de la miezul nopţii. N-am avut curajul să-l închid.

Am coborât, am smuls cablul din faţă al motocicletei şi l-am aruncat pe jos. Am rătăcit pe alei, cu mâna pipăind lichenii de pe pereţi, pe sub arcul din marmură în care fuseseră cioplite stelele sovietelor. La colţuri de stradă erau lipite afişe albastre, cu lungi coloane de nume ale celor care comiseseră crime împotriva ordinii popular-democratice. Priveam în jos, cum curg apele mohorâte ale Dunării. Cetăţenii mergeau de-a lungul malului fără niciun scop, lipsiţi de voinţă. Parcă urmăream un film mut – mişcau buzele, dar nu se auzea nimic.

La tipografie, noul şef, Kysely, un om ranchiunos şi meschin. Mă aştepta cu un dosar în mână.

Mă aventurasem în jos, pe strada Galandrova, purtând o cămaşă neagră şi centură, precum şi o insignă a Uniunii Scriitorilor Slovaci, când am dat cu ochii de ea, ghemuită în umbra clădirii. Purta haina ei obişnuită şi baticul de pe cap îi căzuse aproape peste ochi. Am stat în faţa ei un moment şi i-am ridicat bărbia cu arătătorul. S-a tras înapoi. Puteam auzi zgomotul maşinilor de tipărit din spatele nostru.

– Unde-ai fost, Stephen?

– Motocicleta.

– Ce-i cu ea?

– E defectă.

A făcut un pas înapoi, apoi a venit spre mine şi mi-a smuls insigna de pe piept.

– Am încercat să vin acolo să te-ajut, i-am spus. M-au oprit, Zoli. Apoi m-au gonit înapoi. Am încercat să te găsesc.

Ea a deschis uşa tipografiei şi a păşit înăuntru. Kysely, mânjit de funingine şi cu faţa palidă, era îmbrăcat cu una dintre cămăşile lui Stránský. S-a uitat lung la ea pe deasupra maşinilor.

– Legitimaţia? i-a cerut el.

Ea l-a ignorat şi, traversând încăperea, s-a dus direct la rafturile cu material de arhivă. Placa originală a afişului ei se

afla încă acolo, într-o casetă de oţel. Ea a scos-o şi a izbit-o de perete. Placa a aterizat pe podea alunecând spre cutia cu caractere defecte. A ridicat-o şi a început să lovească partea cu faţa ei de pământ.

Kysely s-a pus pe râs.

Zoli s-a uitat în sus la el şi i-a trântit un scuipat la picioare. El mi-a aruncat un zâmbet care m-a îngheţat. L-am luat deoparte şi l-am implorat:

– Lasă-mă, mă ocup eu de asta.

A ridicat din umeri, a spus că vor fi repercusiuni şi a luat-o în sus pe scări, călcând peste amprentele colorate lăsate de tălpile lui Stránský.

Zoli rămăsese în mijlocul încăperii, răsuflând greu.

– Ne vor forţa să rămânem aici.

– Ce tot spui?

– Blocurile, a zis ea.

– E ceva temporar. Ca să controleze...

– Ce să controleze, Stephen?

– E numai provizoriu.

– Au pus una dintre înregistrările făcute de tine la radio, mi-a zis ea. Oamenii mei au auzit-o.

– Da?

– Au auzit că va apărea şi o carte.

– Da?

– Şi ştii ce-au zis?

Am simţit un junghi în inimă. Auzisem de judecăţi ţigăneşti, de pedepse nemiloase. Legea trebuia respectată. Oricine era izgonit, era izgonit pentru totdeauna.

– Dacă tipăreşti această carte, vor da vina pe mine.

– Nu pot.

– Va fi o judecată. Mă vor judeca. Vaşengo şi bătrânii. Vor da vina pe mine. Pricepi? Totul va fi pus în cârca mea. Poate chiar ar trebui s-o facă.

A traversat camera spre mine, cu pumnul ridicat spre bărbie. Ne mai separau doar două laturi de scândură. Era palidă, străvezie, aproape puteai vedea prin ea.

– Nu tipări cărţile.

– Sunt deja tipărite, Zoli.

– Atunci dă-le foc. Te implor!

– Nu pot s-o fac.

– De cine depinde, dacă nu de tine?

Vocea ei tăioasă aproape îmi străpungea pielea. Stăteam acolo, tremurând. Am încercat să găsesc nişte scuze: cartea nu putea fi retrasă, n-ar fi permis aşa ceva Uniunea Scriitorilor Slovaci. Aveam ordine clare eu şi Kysely. Vom fi arestaţi, lucruri mult mai rele se puteau întâmpla. Ei aveau nevoie de poeme, ca să continue colonizarea. Zoli era fata de pe afişul lor. O foloseau ca o justificare. Aveau nevoie de ea. Nu mai puteam face nimic. Dar îşi vor schimba repede părerea. Tot ce avea de făcut era să aştepte.

În acel moment n-am mai avut argumente şi am rămas acolo, distrus.

Zoli arăta ca o pasăre care se tot loveşte de o fereastră închisă. Ochii ei îi rătăceau pe trupul meu. Şi-a adunat fusta lungă pe lângă picioare, şi-a înfipt sandalele în pământ şi apoi mi-a tras o palmă. S-a răsucit pe călcâie. Când a deschis uşa din faţă, pe podea a apărut ca o colivie din raze. Uşa s-a trântit şi-i puteam auzi paşii apăsaţi afară. A plecat fără să mai scoată un cuvânt.

Îmi era atunci clar că ea nu era o poetă ţigancă, un cetăţean ideal, noua femeie sovietică, ci o făptură exotică de care mă-ndrăgostisem lulea.

Am înţeles atunci ceea ce Stránský pricepuse prea târziu – intrasem cu bocancii-n singurătatea ei numai ca să scăpăm de-a noastră.

În după-amiaza aceea, am rămas mult timp lângă noua tiparniţă Romayon. Poemele ei erau culese, dar nu fuseseră încă

tipărite. Mi-am trecut degetele peste caracterele de metal. Am aşezat şpalturile. Am apăsat butonul. Metalul a început să se rotească. În ritmul său întunecat şi constant. N-aş putea să dau un înţeles gestului meu acum, chiar dacă aş dori s-o fac, cilindrii dinţaţi îşi făceau monoton treaba, în timp ce eu o trădam.

În bâzâitul maşinii încercam să mă conving singur că, poate, cu ajutorul cărţii, o carte legată, ea ar fi putut să-şi salveze comunitatea – şi atunci nu vor mai da vina pe ea, n-o vor mai alunga, ea va deveni conştiinţa lor şi noi, ceilalţi, vom asculta şi înţelege, îi vom studia poemele la şcoală, ea va călători prin ţară, cuvintele ei vor face ca oamenii să fie din nou liberi să plece, iar cei sedentari, din oraşe, să poată ieşi pe străzi fără să mai fie scuipaţi. Ea se va putea întoarce cu demnitate, totul se va rezolva simplu, elegant şi noi toţi vom primi un şir de medalii cu panglici roşii ca să le purtăm agăţate pe piept.

E uimitor cât de îngrozitoare pot fi cuvintele. Nicio acţiune nu devine ceva demn de luat în seamă dacă nu primeşte o denumire adecvată.

Lucram plin de furie şi de transpiraţie. Nu puteam scăpa de-un gând. Îi puteam vedea pe acei tineri poliţişti care mă bătuseră la tălpi după ce traversasem pentru prima dată graniţa. Apoi, cum stăteau aşezaţi în spatele camionului, aşteptând. Simţeam că sunt din nou în tren împreună cu Stránský. Când trenul s-a pus în mişcare, am auzit două împuşcături clare de pistol.

Dimineaţa devreme, primele poeme se rostogoleau de sub presă. Am privit în sus, spre lumina din biroul lui Kysely. Trăgea cu ochiul printre jaluzele. A dat aprobator din cap, a ridicat o mână şi mi-a zâmbit.

Am coborât scările spre maşinile de ştanţat, aproape prăbuşit sub greutatea operei ei pe care o căram în braţe.

Asist la incendiul din inima mea, cum arde tot ce-a fost odată. Zac acum, aici, şi piciorul mi s-a mai vindecat suficient

de mult ca să ştiu că nu se va mai face bine niciodată. Doar cu câteva zile în urmă, după ce ea a fost alungată din propria comunitate, m-am dus s-o caut. Am întâlnit nişte fermieri pe un câmp, lângă Trnava. Mi-au spus că o văzuseră şi că mergea spre est. N-aveam niciun motiv să-i cred – munceau un câmp care nu mai era al lor şi se speriaseră de moarte când am apărut în faţa lor. Cel mai tânăr avea o voce cultivată a cuiva bine educat. A mormăit „Siberia", spunând că putea fi zărită din vârful celui mai înalt pom, că ar trebui să mă caţăr şi eu în el şi să mă uit. A lovit după aceea cu hârleţul în pământ şi a aruncat un bulgăre de tină peste umăr.

În timp ce mă îndepărtam, călare pe motocicletă, mă gândeam c-aş fi putut, fără ezitare, să fac acum ce făceau şi ei: să merg pe-un câmp, care să nu fie al meu şi să sap adânc în el.

Mi-aş fi dorit să-i uimesc pe toţi cu o ultimă pagină plină de empatie. Totuşi ce-ar trebui să fac? Să stau aici şi să citesc cu glas tare cartela cu raţiile de alimente? Să mă aşez şi să creez o operă revoluţionară?

L-am întrebat odată pe Stránský dacă în vremurile grele există muzică şi mi-a răspuns că da, a existat întotdeauna muzică în vremuri de restrişte pentru că şi ea nu era altceva decât un amalgam de ritmuri sumbre. Văzuse movile de cadavre în putrefacţie şi ele nu-i puteau răspunde.

Totuşi, există momente pe care mi le pot aminti şi care îmi lipsesc – îmi vor lipsi arborii înalţi din jurul coviltirelor, felul în care sunau coardele instrumentelor muzicale odată cu mişcarea roţilor, şoimii plutind pe deasupra lacurilor când *kumpanija* făcea un popas. Mi-a lipsit modul în care se plimba ea în jurul maşinilor din tipografie, trecându-şi degetele peste literele acoperite cu tuş, recitând versuri din nişte cântece mai vechi, schimbându-le, readucându-le la viaţă. Voi duce dorul modului în care îşi prindea fusta cu degetele, ori de câte ori trecea pe lângă un bărbat pe care nu-l cunoştea, mersul ei săltăreţ, tineresc, cum tresăreau cele două aluniţe de la baza gâtului ei

atunci când cânta. Şi voi mai duce dorul modului în care trecea de la romani la „tovarăşe“, cât de plin şi de viu suna acel cuvânt, şi-mi vor lipsi versurile ei, deşi sunt încă păstrate în inima mea.

Am ajuns la capătul drumului. Zilele nu vor deveni niciodată mai luminoase. Nu voi încerca să-mi imaginez ce ecou vor avea cuvintele mele. Ieri, Kysely a ciocănit la uşa mea după ce nu mă dusesem cinci zile-n şir la lucru. Mi-a zâmbit răutăcios, uitându-se de sus la mine, şi mi-a zis:

– O treabă de tot rahatul, fiule, ai ceva de terminat!

Aşa că am ieşit, sprijinit în cârje, şi m-am dus la tipografie.

CEHOSLOVACIA – UNGARIA – AUSTRIA
1959–1960

1

De ceva vreme nu mai trecuse nimeni pe drum. Numai podgorii şi şiruri nesfârşite de pini. Ea mergea de-a lungul fâşiei cu iarbă răsărită printre şanţurile făcute de roţi, prin noroi, cu sandalele ude, cu picioarele numai o rană. La o uşoară curbă a drumului e surprinsă când i se iveşte-n faţă un zid scund de piatră şi, printre tulpinile unor pomi tineri, o mică baracă de lemn. Niciun cal. Nicio urmă de roţi de maşină. Niciun fum ieşind din coş. Trece de şirul de copaci, ajunge lângă baracă, împinge uşa, se uită-n interior. În crăpăturile scândurilor zace iarba uscată din timpul iernii. Scânduri desprinse din lăzi vechi, găleţi goale, frunze răsucite. Uşa atârnă în ţâţâni din lemn, dar acoperişul e puternic şi arcuit şi se ţine destul de bine la apă când plouă.

Zoli stă un moment în prag, un cadru între lumină şi umbră.

Într-un colţ se află o chiuvetă crăpată şi un firicel de apă se scurge din robinet. Când îl răsuceşte, ţevile încep să zăngănească şi să geamă. Îşi ţine mâna sub firul de apă care curge, să i se umple palma, să poată bea din ea, e atât de însetată încât o simte cum i se scurge imediat prin tot trupul.

Se apleacă să-şi scoată sandalele. Bucăţi de piele lipite de ele se rup şi atârnă. Doare mai ales la margini, unde pielea moartă se mărgineşte cu cea vie. Îşi vâră un picior după altul în chiuvetă, sub firul de apă care curge, dar nu reuşeşte decât să vâre noroiul şi mai adânc în răni. Zoli împinge bucăţile de piele la locul lor, se reazemă de zid, îşi lasă capul pe podea, o simte rece pe partea de obraz care-i pulsează de durere.

Cade într-un somn agitat, se trezeşte din când în când din cauza ploii dese şi a vântului de-afară, care îndoaie pomii înainte şi-napoi. Răpăitul stropilor pe acoperiş i se pare asemenea unei tobe primite cândva în copilărie – se simte ca şi cum ar fi păşit în golul din interiorul ei.

Din colţul cel mai întunecos al colibei aude nişte chiţăituri. Peste podeaua îngustă, goală, vede un şobolan cafeniu care o priveşte curios. Zoli sâsâie ca să-l alunge, dar acesta revine c-un însoţitor. Se ridică pe lăbuţele din spate, lingându-le pe cele din faţă. Cel de-al doilea ţâşneşte înainte, se opreşte, îl atinge cu coada pe primul, se învârte agale în cerc, în jurul lui. Zoli bate cu sandaua-n pământ. Şobolanii tresar, fug, revin iar, dar bătăile repetate ale pantofului în rama de metal a ferestrei sunt suficiente pentru ca ei să dispară din nou în colţul întunecat. Zoli se agită prin baracă, căutând frunze uscate, beţe şi resturi de lăzi. Le adună, formând un maldăr mic sub formă de con, ridică capacul brichetei, îşi pune palmele roată în jurul flăcării şi suflă să se aprindă. Când şobolanii reapar, aruncă rămurele arzând în direcţia lor, una după alta, ca nişte cioburi de lumină. Acestea ard încet, carbonizând locurile unde aterizează pe scândurile podelei.

Aşteaptă cu capul rezemat de perete. „Cât de ciudată e această dorinţă de-a rămâne-n viaţă, se gândeşte ea, cât de simplă, de lipsită de onestitate, de puritate, pur şi simplu o chestiune de obişnuinţă."

Dimineaţa se trezeşte cuprinsă de panică. Şobolanii nu se văd, deşi urmele lor sunt vizibile în spaţiul de dincolo de picioarele ei.

O lumină lăptoasă se iveşte în cadrul ferestrei. Priveşte un strop de ploaie cum se prelinge de sus în jos pe sticlă. I se face brusc greaţă. Îşi presează degetul mare pe falca dureroasă, pe care o simte umflată. O durere ascuţită se răspândeşte spre gât, în omoplaţi, braţe şi degete. Încearcă să prindă măseaua cu vârful limbii, o clatină înainte şi-napoi, aşteptând

ca rădăcina să cedeze. Măseaua se mişcă în gingie, dar nu iese. Icneşte din nou, pe uscat, neavând nimic în stomac să dea afară. „Sunt de trei zile pe drum, se gândeşte ea, şi n-am mâncat nimic de-atunci."

La judecată, cu trei nopţi înainte, adunarea hotărâse că fusese o femeie slabă, fără putere, nici în corp, nici în cap şi o condamnaseră ca fiind „întinată pe viaţă, ţintuită la stâlpul infamiei pentru că trădase treburile comunităţii rome străinilor".

Se întreabă acum dacă n-a descoperit ce înseamnă să fii orb: nu poate vedea nimic înaintea ei, ceva de dorit, şi nici în spate, ceva de care să merite să-şi aducă aminte.

Se întâmplase totul atât de rapid şi ea acceptase fără nicio obiecţie. Fusese împinsă în centrul cortului şi obligată să stea acolo, în picioare. O controlaseră să nu aibă ceva de metal ascuns în păr, un obiect care ar fi putut să anihileze forţa judecăţii. Bătrânii *krisnitoria* stăteau aşezaţi în semicerc, pe lăzi şi scaune. În jurul lor fuseseră plasate cinci lămpi cu gudron. Stăteau acolo, invocând strămoşii morţi, lumina lămpilor jucând pe feţele lor în timp ce vorbeau pe rând, proferând acuzaţiile împotriva ei pe un ton egal. Picioarele care se încrucişau şi apoi se desfăceau. Fumul albastru care se-ncolăcea în sus de la ţigările lor.

Vaşengo s-a ridicat şi a întrebat-o dacă înţelege de ce e acuzată. Îşi trădase propriul popor, zicea el, le destăinuise străinilor treburile lor, adusese nenorocirea asupra lor. Apoi a scuipat. I-a mai spus că arăta ca un om într-o fază incipientă de decădere, ca o apă stătută în găleată. Zoli şi-a prins fusta între degete, simţind greutatea pietricelelor ţesute în tivul ei. A vorbit despre cum era ca ei să se stabilească într-un loc şi despre schimbare şi necazurile complicate legate de vechiul mod de trai pe care le reflectase adesea în cântecele sale, despre spoitorii de tingiri şi cărăuşii de apă, matriţele care scoteau fum şi foc şi pârleau pielea, crengile rupte şi modul lor de aranjare,

despre sunetul pădurii şi al pământului, despre drumuri şi semne, nopţile pe dealuri, încercând să-i facă să înţeleagă din lucruri disparate ce se cerea acum, cum *gadže* foloseau cuvinte, delegaţii, instituţii, reguli, cum ea le-nţelesese greşit, cum aduseseră întunericul asupra lor, despre frăţie, decenţă, blocuri, rătăciri, cum aceste lucruri vor fi simţite şi de sufletele celor plecaţi dintre ei, despre înţelepciune, nume şoptite, lucruri care nu se vor repeta, despre bunicul ei, cum el aştepta, veghea în tăcere, plecat dintre cei vii, despre ce crezuse el şi ce devenise crezul său, despre apa care curgea înapoi, maluri de lut, ninsori, pietre ascuţite, despre cum ei vor continua s-o considere în mod greşit întinată.

A fost cea mai lungă cuvântare din viaţa ei.

Un val de şoapte s-a auzit trecând prin cort. În timp ce ei se sfătuiau, Vaşengo şi-a aprins o ţigară cu mâinile lui negre, studiindu-i vârful înroşit. Cineva a tuşit, apoi s-a aşternut tăcerea. El era cel desemnat să vorbească. Încă purta butonii făcuţi din lămpile roşii, de semnalizare, de la bicicletă. A scăpărat un chibrit de unghie astfel că focul părea că-i ţâşneşte din pumn. Stătea acolo, curăţându-şi cizma de noroi cu un băţ, apoi şi-a prins nasul între degetul mare şi arătător şi l-a suflat, şi-a şters mâna pe pantalonii plini de urme ovale, albicioase. S-a ridicat, cu vinele gâtului încordate şi s-a dus spre ea. Ceea ce spunea era de prisos, pentru că ea îşi ştia deja pedeapsa. Vaşengo a plesnit-o peste faţă cu dosul mâinii. Lovitura lui n-a fost foarte tare, dar unul din inelele de pe degete i-a lovit falca. Şi-a întors capul în direcţia loviturii, înclinat spre umăr.

Nimeni nu va mai mânca acum ceva cu ea. Nimeni nu se va mai plimba cu ea. Dacă atingea orice lucru din comunitate, acesta urma să fie distrus, indiferent ce valoare avea: cal, masă, farfurie. Când va muri, nimeni n-o va îngropa. Nu va avea parte de funeralii. Nu se va putea înapoia, nici măcar ca spirit. Şi nici spiritul ei nu va putea să-i bântuie. Nu vor mai vorbi cu ea sau despre ea, nici măcar în treacăt: le trădase modul de

viață și era acum dincolo de cei morți, nici țigancă, nici *gadži*, absolut nimic.

Lui Zoli i s-a ordonat să țină ochii închiși în timp ce Vașengo a scos-o afară din tabără. Simțea răsuflarea bunicului ei în spate: și în ea sunetele tuturor acelor ani. Ceilalți bătrâni n-au atins-o, dar în schimb o ghidau cu tropăitul cizmelor lor. Toți copiii fuseseră duși în interior. Ea a aruncat o privire spre coviltirul Conkăi, lăsat într-o rână din cauza roților stricate. Un colț de perdea a tremurat puțin și o mică umbră s-a dat în spate. „Dac-aș fi putut să adun toată prostia mea de-atunci și s-o pun în mâinile tale, *piramnijo*, ai rămâne cocoșată pe tot restul vieții." Niciuna dintre celelalte femei nu s-a uitat afară: li se poruncise să n-o facă, altfel ar fi luat și ele bătaie.

Se lumina de ziuă și o linie subțire de nori își făcea apariția pe partea de est a cerului. La distanță se vedeau câteva depozite și clădiri și goliciunea dealurilor sumețite dincolo de ele. Niciun loc nu părea să-i ofere vreun adăpost. Și atunci, a pornit la drum.

În zorii zilei se ridică în picioare, ținându-se de cadrul ușii. Privește lung spre via plină de băltoace, la pantele terasate și ceața de la jumătatea distanței, unde atârnă ca o perdea gri peste crestele joase ale Carpaților. Nu este obișnuită, se gândește ea, cu o tăcere atât de deplină; numai vântul și ploaia și propria respirație. Timp de o oră așteaptă ca ploaia să se mai moaie, dar nu se-ntâmplă acest lucru, așa că-și ridică lucrurile, își trage baticul pe cap și iese afară în mijlocul potopului.

Se oprește și se șterge la ochi, băgând în gură degetul mânjit de urdori.

Aproape de drum, sare peste un gard scund de piatră și înaintează spre pădurea de pini. Picăturile de ploaie se scurg de pe ramuri și cad pe acele strânse pe pământ. Se apleacă și își umple buzunarele fustei cu rămurele uscate, ace și conuri de pin și le cară pe toate înghesuite în *zajda* ei, înapoi în baracă.

Din uşă aruncă mormanul în mijlocul podelei. Scutură bricheta să vadă dacă mai are gaz – poate suficient pentru una, două săptămâni – şi, folosind bucăţi din lădiţa de vin, face un mic foc. Când acesta arde bine, aruncă toate conurile de pin în flăcări şi aşteaptă să pocnească. Îşi atinge falca umflată, sigură că seminţele vor putea disloca măseaua bolnavă, dar, când muşcă din ele, simte durere într-un dinte din faţă.

„Nu-mi voi pierde dinţii din faţă. Dintre toate lucrurile, nu-i voi pierde tocmai pe ei."

Se ghemuieşte, ronţăind. Ce-ar fi să stea aşa pentru totdeauna, se întreabă ea, să bată drumul între pădure şi baracă, peste câmpul gol, prin ploaia lipsită de culoare, mâncând seminţe de pin, privind cum trosnesc flăcările? Să zacă pe podea şi să alunece în jos, pe scânduri, să se trezească din nou în tăcere, să nu spună nimic, să nu-şi amintească nimic, cu niciun suflet în jur, să-şi lase numele să se infiltreze-n tăcere în pereţii barăcii?

Zoli simte cum îi tresaltă stomacul. Îşi prinde fusta, aruncă uşa de perete şi aleargă spre zidul de piatră. Îşi trage în jos lenjeria, simte iarba rece pe piele. Se agaţă de zid, prinzându-se cu mâna de-o piatră. Stomacul ei se uşurează. Duhoarea din interiorul ei. Întoarce capul, să nu mai vadă mizeria.

Un câine mare, maro stă la capătul depărtat al zidului cu ochii ca nişte lanterne. Câinele îşi ridică capul şi urlă şi faldurile de piele de deasupra ochilor i se zgâlţâie.

Zoli îşi ridică fustele, alunecă pe pietrele de pe vârful zidului. Simte ascuţişul pietrei cum îi taie genunchiul. Piciorul i se stropeşte de noroi. În momentul în care ajunge pe drum, câinele scormoneşte deja în murdărie.

Îşi strânge haina în jurul ei şi merge grăbită în jos, pe drum cu sandalele plescăind prin apă, departe de baracă. Sare peste un alt zid de piatră şi se lipeşte cu spatele de el, gâfâind. Rândunicile se mişcă fără sunet printre copaci. Nici urmă de case sau de căruţe. Se odihneşte puţin şi se curăţă din nou cu iarbă udă, îşi şterge mâinile şi îşi trece picioarele peste zid.

Un drum mai larg de data asta, asfaltat, lung şi drept.

Ploaia se opreşte şi ea merge pe şoseaua lucioasă, fascinată de lumina clară a soarelui de iarnă. Sandalele lipăie şi se freacă de răni. „Sunt, gândeşte ea, o femeie de douăzeci şi nouă de ani, care merge la fel ca o bătrână." Îşi atinge pieptul cu degetele de la mâna dreaptă şi se îndreaptă de spate. Simte haina grea şi udă şi îi vine o idee, aproape reconfortant de simplă – o voi duce pe braţ. Cu capul limpede alege mijlocul şoselei. În jurul ei sunt lungi şiruri de viţă-de-vie, şoproane ale gospodăriilor colective şi, la distanţă, munţii pe fundalul cerului.

La o cotitură se opreşte să se uite la o mogâldeaţă pe drum, în spatele ei. Un lucru, o persoană, un trup, pe drum. Se trage în rugii de pe margine. „Cum am putut să trec pe lângă un om zăcând pe drum? Cum am putut să nu-l văd?" Se zbate să intre şi mai adânc în rugi, ramurile barându-i drumul. Cum de n-am văzut un mort zăcând acolo? Aşteaptă să audă un sunet, orice – un vehicul, un foc de armă, un geamăt – dar nu se-aude nimic. Dă la o parte frunzişul şi se uită din nou: trupul zace drept şi negru, lipsit de apărare în mijlocul drumului.

– Ce mai idioată! exclamă cu voce tare.

Zoli iese dintre rugi şi îşi târăşte picioarele spre acel loc, de unde îşi culege haina. Zăcea pe drum, întinsă, cu o mânecă arătând parcă spre cealaltă direcţie.

Aude zăngănitul motoarelor în timp ce trece de porţile gospodăriei colective. Zoli se aruncă într-un şanţ lung, acoperit cu iarbă. Vehiculele se aud tot mai tare până când ajung aproape deasupra ei şi e surprinsă să vadă camioane pline cu tineri militari cehoslovaci, care trec pe drum, cu puştile în bandulieră pe piepturile lor, cu feţele înnegurate, obrajii scobiţi, ca şi cum le-ar fi fost aruncaţi în aer de mici explozii. Nu se aude niciun cuvânt. Privesc drept în faţă spre peisajul rece. „Toţi aceşti tineri, gândeşte ea, aspriţi de războaie lungi şi amintiri puţine. Aceiaşi care ne-au mânat în jos, pe drum, au

turnat gaz peste roţi, ne-au luat caii şi i-au dus la ferme şi care stăteau în faţa Teatrului Naţional în seara când Stránský îmi citea poemele. Tot ei mă salutau când treceam prin zăpadă, prin dreptul posturilor lor. Unul dintre ei avea odată un exemplar din revista *Credo* rulat în buzunarul uniformei."

Tremură, în timp ce detaşamentul trece, aruncând jeturi de apă de sub roţi, lăsând urme ude de cauciuc pe asfalt.

Un sunet subit o sperie: i se pare că-i un foc de armă, dar se întoarce şi vede sute de gâşte cum îşi iau zborul de pe câmp, formând un V întunecat pe cer.

Murdărită pe Viaţă, gândeşte ea. Din Categoria Infamiei. Lui Zoli i se pare că nu e asta viaţa ei, că nu se află pe aceste câmpuri reci şi ude, de iarnă, alungată pentru totdeauna, ci într-un punct unde mai fusese în trecut, cu mult timp în urmă, înainte de poezii, înainte de tipărirea lor, înainte de Swann, înainte de Stránský şi, pentru un moment, la fel ca unii oameni care cred că pentru a continua un vis frumos, trebuie să zaci exact în acelaşi loc în care-ai adormit, se gândeşte ce bine-ar fi dacă ar putea, cumva, să se întoarcă-n timp, la zilele de altădată, când nu erau nici un fel de poezii, numai cântece, să facă un pas înapoi pe teritoriul obişnuit din trecut, înainte de adunări şi de întruniri şi de conferinţe şi de directive, înainte de aparate de fotografiat şi microfoane, deschideri şi ovaţii. Să devină un nimic, gândeşte ea, o minte care nu poate să facă nimic, un trup care să nu poată face nimic, doar o escapadă înapoi, în timp, când lucrurile nu erau deloc analizate şi nu contau oricum.

Ea dorise numai să facă bine, să facă diferenţa dintre stele şi tavan, însă nu reuşise, iar acum cuvintele erau formulate, cioplite, tranşate – transformate în realitate.

„Mi-am vândut vocea, gândeşte ea, pentru a furniza argumente celor de la putere."

Atenţie. Nu se intră. Trage deoparte una din scânduri şi se uită înăuntru. Un mic altar din beton, suficient doar cât să

îngenunchezi în el. Toate lucrurile cu caracter religios fuseseră îndepărtate, la fel arcul de piatră al altarului găurit. Caută un muc de lumânare lăsat de vreunul dintre credincioşi. Două pene gri zac în mijlocul grămezii de gunoi şi un păianjen îşi ţese pânza pe grindă, înaintând spre o bucăţică de frunză de la marginea ei.

Bârnele de sprijin îşi scot capetele printre scândurile de lemn, în timp ce ea se strecoară în interior.

Stă un timp în cel mai uscat colţ. Sfânta cruce este scrijelită pe peretele din faţa altarului şi ea îşi atinge buzele cu degetul, apoi crucea, apoi îşi pune capul pe *zajda* împăturită şi adoarme vegheată de altar. Câţi călători au mai trecut pe aici, pe podeaua rece? Câte rugăciuni? Cât de mulţi oameni se rugaseră de Dumnezeu să facă cumva ca doi plus doi să nu dea patru? Se trezeşte peste-un timp, tresărind, când aude zgomotul unui avion.

Afară, lumina strălucitoare îi înţeapă ochii. Pe cer urma de fum lăsată de un avion cu reacţie.

După-amiaza devreme stropi de sudoare i se adună pe frunte şi se simte ameţită. „Trebuie să găsesc un pârâu, să-mi bag capul în el, o apă curgătoare care să-ndepărteze această febră." Dar nu poate găsi nicio apă curgătoare pe lângă drum, numai ciripit de păsări şi vântul bătând printre ramuri. Ajunge pe un drumeag, unde un maldăr de trunchiuri de copaci zac unul deasupra altuia ca nişte cadavre. Se întoarce, auzind cum se apropie un camion mare, noroiul zburându-i de sub roţi. Claxonul se aude lung şi tare. Stă fără să se mişte, în timp ce camionul se apropie. Se aud cauciucurile cum scrâşnesc. Masca radiatorului e aproape peste ea, argintie şi cu dungi albe şi negre. Se aude din nou claxonul. Ea închide ochii şi vântul o împinge şi mai aproape. Apa cu noroi de sub roată o loveşte peste faţă şi şoferul urlă la ea prin fereastră, în timp ce camionul o depăşeşte la mai puţin de o jumătate de metru distanţă. Se uită după el. Camionul se micşorează tot mai mult, până se face

una cu drumul, şi mai zăreşte o ultimă luminiţă de pe acoperişul cabinei înaintea unei curbe.

„Ar fi fost, se gândeşte ea, foarte uşor să fi păşit în faţa lui."

Se întoarce pe acelaşi drum şi se aşază sub un platan imens, rupe o mână de iarbă îngălbenită şi o înghesuie în gură peste măseaua care o chinuie. Îşi scoate haina şi îi leagă mânecile în jurul taliei. Swann îi dăduse haina în urmă cu un an. Se întorsese de la Brno cu o cutie de carton plină cu paltoane, balansându-se precar pe motocicletă. El le cumpărase pentru *kumpanija,* găsind chiar şi măsuri mai mici, pentru copii. Nu putuse s-o înţeleagă când ea zisese „nu", că nu le voia, că mai curând ar fi purtat o banderolă galbenă sau ar fi simţit o vână de bou pe spate. Swann stătea pe un scaun de lemn, lângă fereastră, perplex.

– Dar nu e caritate, Zoli, sunt numai câteva haine, asta-i tot, a pledat el.

Apoi a rămas tăcut, bătând cu degetele-n geam, părul lui deschis la culoare încadrându-i faţa. Ea a traversat camera şi i-a spus:

– Voi lua câte una pentru copiii Conkăi.

El s-a luminat la faţă şi a început să caute prin maldăr să le găsească pe cele potrivite.

– Şi una pentru tine, a mai zis el, punându-i-o pe umeri şi, în timp ce o îmbrăţişa, i-a spus că mai descoperise şi un transport de cămăşi roşii.

Ce râs ciudat a cuprins-o atunci la ideea că întreaga *kumpanija* va pleca la drum, toţi purtând acelaşi model de cămăşi ieftine, roşii.

Totuşi, ceea ce odată fusese nostim se transformase în ceva inevitabil; ce fusese odată ciudat acum era, în final, adevărat.

Zoli se simte ca şi cum l-ar fi cărat pe englezul cu păr nisipiu tot timpul în spinare. Imposibil să-l dea jos. Se-ntreabă cât de mult va mai putea merge, înainte ca greutatea lui s-o tragă-n

jos, s-o doboare la pământ. Într-o dimineață, la tipografie, el i-a spus că arată la fel ca o poetă rusă pe care o văzuse în fotografii: cu ochii negri, fruntea înaltă, părul pieptănat pe spate, zveltă, cu o privire fixă, complicată. A dus-o la Biblioteca Națională și i-a arătat-o pe poetă, Ahmatova, deși ea nu vedea nicio asemănare. Întotdeauna se gândise că ea are o față posomorâtă, simplă, cu pielea întunecată, iar în fotografii rusoaica arăta albă, frumoasă, cu o privire languroasă. Swann i-a citit un vers despre o mărturie în favoarea unor oameni obișnuiți. A întrebat-o dacă vrea să se mărite cu el și a fost uimită de simplitatea argumentelor sale. Îl iubea atunci, însă el nu știa cât de mare era aria imposibilului. La tipografie, când s-au întâlnit ultima dată, nu a fost în stare s-o privească-n ochi. Nu-i tipărise încă poeziile, dar ea știa că o va face. La ce altceva se așteptase? Unde fericirea nu-i posibilă, iluziile capătă întotdeauna o mai mare importanță. Nu Swann îi povestise despre o pasăre, o prepeliță ce-și pierdea auzul după ce masculul îi țipa tare în ureche în timpul împerecherii? Amândoi, cu acea nevoie mereu arzătoare de a face zgomot. „Măcar dac-aș fi știut. Dac-aș fi putut vedea."

Zoli se-ntreabă dacă Swann o caută acum. „Dacă da, gândește ea, nu mă va găsi niciodată. Va tot căuta. Va scormoni până la capătul pământului și va veni cu mâinile goale, nici măcar c-un nume."

Zoli sare un pârleaz, merge în jos pe deal, pe un câmp noroios, presărat cu conducte de irigație. Încearcă să găsească o cale să traverseze câmpul: un labirint de țevi și noroi, cu un gard din sârmă ghimpată la capătul îndepărtat. Vastele manșoane de beton s-au scufundat puțin în noroi și singura cale de a traversa este să meargă pe deasupra conductelor cu brațele larg deschise, ca să-și păstreze echilibrul. Alunecă și piciorul i se-nfundă în noroi până la gleznă. Îl ridică cu zgomot, curăță sandaua de marginea conductei, îngenunchează în locul unde aceasta se-ntrerupe și privește în golul din interiorul ei,

imaginându-şi cum respiraţia ei călătoreşte peste tot pe câmp, în cerc şi se întoarce înapoi.

– Hei, ţiganco!

Un strigăt pe ton jos. E sigură că se aude de la distanţă, dar se repetă din nou. Se-ntoarce speriată. În spatele unei tufe de pe deal, patru copii stau aşezaţi cu picioarele încrucişate şi se uită la ea. Trei se retrag imediat, întorcându-i spatele s-o ia la goană, dar cel mai mare dintre ei rămâne nemişcat în faţa ei.

– Hei, ţiganco! repetă el din nou.

Cu părul castaniu şi nasul plin de pistrui. Pantalonii plini de noroi. Are o privire foarte asemănătoare cu cel mai mic dintre copiii lui Conka. Poartă o jachetă atât de mare, încât ar putea adăposti încă doi băieţi în ea.

Ceilalţi copii ajunşi sus, pe deal îl strigă. El scuipă tare, la un metru în faţa ei, apoi se întoarce şi aleargă-n sus pe pantă.

„Vor veni cu nişte adulţi, se gândeşte Zoli. Mă vor acuza că le-am încălcat proprietatea. Vor aduce un sergent, să mă aresteze. Îmi vor lua amprentele. Vor afla cine sunt. Mă vor duce înapoi în oraş. Mă vor pune din nou în faţa oamenilor, să mă acopere cu ruşine, să mă umilească. Mă vor exila din nou."

Fuge peste conducte şi apoi sus, pe deal, călcând invers pe fiecare pas făcut pentru derută.

Un arac îi zgârie glezna şi se opreşte în mijlocul arăturii, se uită-n sus, vede un acoperiş de şindrilă. „Aici am ajuns, am mers toată ziua şi sunt aici din nou, un cerc complet, am ajuns înapoi în vie. La fel de bine aş fi putut fi oriunde în altă parte. Am pierdut încă o zi mergând, şi ce mai e de făcut? Nimic. Dacă sub mine aş fi pus un creion ar fi făcut cercuri largi, fără rost."

Se-mpiedică de ultimii puieţi, împinge uşa barăcii. Pe podea zace o urmă mică, rotundă, a focului pe care-l aprinsese cu o seară înainte. Împinge o bucată de lemn ars din lădiţa de vin cu talpa sandalei plină de sânge. Pe podea licăreşte o lumină mică, o bucată de oglindă nu mai mare decât palma ei. Zoli se

întreabă cum de n-a văzut-o cu o zi înainte. Ridică ciobul spre ochii ei şi vede imediat că falca i s-a umflat teribil. Tot obrazul drept e rotund, gâtul inflamat, ochiul drept aproape închis. „Trebuie să fac ceva cu măseaua asta. Să termin cu ea. S-o scot."

Într-un colţ găseşte un singur bocanc cu şiretul încă intact. E împotriva tuturor obiceiurilor să atingi un bocanc, încă o trădare mică, ceva murdar, tabu, dar ea trage de şiret până îl scoate, răspândind în jur mici bucăţi de noroi uscat. Îşi trece degetele peste şiret ca să-l încălzească, îl ţine sub ţeava din capătul căreia curge apă, ca să ude ţesătura. Face o bridă, o bagă-n gură, prinde măseaua în ea şi trage, suflând rapid, smuceşte tare-n sus, încearcă să nu icnească. Simte rădăcinile smulse din osul maxilarului. Ochii i se umplu de lacrimi. Sângele îi curge acum din gură, prelingându-se pe bărbie. Îl şterge, cu capul lăsat pe umăr, închide ochii şi smuceşte încă o dată. Se face întuneric, ca şi cum ar fi zburat printr-un spaţiu gol, nemărginit.

Simte măseaua săltând şi pârâind şi, pentru moment, parcă îl vede pe micul Woowoodji, febril lângă un copac, cu un cui bătut perfect între oasele mâinii, apoi dispare, revine febril şi ea trage tot mai tare, în timp ce faţa lui mică dispare.

Un trosnet îi străbate maxilarul, ca şi cum ar fi rupt o bucată de hârtie şi măseaua se rostogoleşte afară.

Dimineaţa pipăie golul cu vârful limbii. Rana e mare şi se-ntreabă dacă n-ar trebui s-o ardă, s-o sterilizeze cu bricheta. Se ridică să-şi clătească gura cu firicelul de apă scurs din robinet. Ridică măseaua din chiuvetă, neagră şi putrezită la bază, rădăcinile ghem şi fibroase.

Pe perete, deasupra chiuvetei, este format un trapez perfect de lumină de la soarele care răsare. Îl urmăreşte cum se mişcă încet, de parcă ar fi respirat, până când o altă umbră lungă trece peste cadrul de lumină şi Zoli scapă măseaua care cade cu zgomot înapoi, în chiuvetă.

Un ţăran se opreşte afară şi câinele urduros îl urmează. Are o faţă ca una din gărzile Hlinka; sprâncene dese, ochi mici, gâtul slab. Un sac lung de pânză zace la picioarele lui şi ţine o armă lipită de picior. Îşi bate cu arma cizmele lungi de cauciuc, apoi o saltă în dreptul taliei şi înaintează, depăşind cadrul ferestrei.

Zoli aude zgomotul făcut de ghearele câinelui, al cizmelor la intrare. Aşteaptă ca el să vină înăuntru, să deschidă uşa, să-i pună arma la ureche şi s-o ducă afară, unde câinele stă la pândă. Acelaşi câine, se gândeşte ea, care şi-a băgat nasul în mizeria lăsată de mine. Alunecă pe podea, îşi adună genunchii la piept, încearcă să nu mai respire. Nicio mişcare, niciun sunet şi se duce la uşă. Pipăie cadrul cu degetele şi o împinge uşor, aşteptând să audă ţăcănitul armei sau şuierul pumnului în drum spre faţa ei. Uşa se dă în lături mai mult şi ea priveşte afară.

Un mic act de bunăvoinţă, gândeşte Zoli.

Afară, fermierul lăsase două chifle şi o cană de metal pe jumătate plină cu ceai negru. „Şi ce dacă alţii au mai băut din ea? Voi bea oricum." O ridică şi soarbe lung şi pentru o fracţiune de secundă se-ntreabă dacă nu conţine otravă.

Bea restul rapid, pune cană de metal în buzunarul fustei, atinge o chiflă cu buzele şi inspiră mirosul de pâine proaspătă.

De la fereastră nu-i vede pe nicăieri, nici pe fermier, nici câinele lui. Zoli rupe o bucată de chiflă şi o bagă-n gură, apoi o împinge cu limba în gingie, să se îmbibe cu ultimele picături de sânge. Pe fereastră vede acelaşi spaţiu gol, cu câţiva copaci şi via. Îşi şterge fruntea cu mâneca hainei. Fruntea îi e uscată şi fără febră acum şi, în ciobul de oglindă, faţa începe deja să i se dezumfle. Oare am mers toată ziua ieri sau numai am visat că fac asta? Caută mai adânc în buzunarele fustei, găseşte o sămânţă de pin şi o rulează în palmă. „Ce şansă am avut să nimeresc într-un univers, unde am fost condusă înapoi, în acest loc unde se află o ţeavă cu apă şi o bucată de pâine? Datorită cărei legături curioase dintre febră şi drum mi s-a permis să am parte de-atâta generozitate?"

Mănâncă una din chiflele lăsate de fermier şi o pune pe cealaltă în *zajda*. Apoi, tresărind, îşi aduce aminte de şobolani: vor scurma peste tot ca să dea şi de ultima firimitură. Zoli pune un picior pe cadrul ferestrei şi se ridică să pună chifla pe bârna de susţinere a acoperişului. O împinge mai departe cu ajutorul unei crenguţe. „Fără rost, gândeşte ea, şobolanii vor căuta din bârnă-n bârnă." Mai văzuse asta înainte. Se ridică pe vârfuri şi dă jos bucata de pâine de pe bârnă. Zoli pune ce a mai rămas din pâine în batic, apoi prinde ciudata legătură de-un cui de fier bătut în grindă.

Mult timp îşi va aduce aminte de bucata aceea de pâine, de batic, de cum se rotea legătura prin aer.

Cu mai mulţi ani în urmă Conka făcuse rost de-un aparat de radio portabil. Nu funcţiona mai mult de treizeci de secunde odată şi apoi semnalul se estompa, dar, într-o după-amiază umedă, când *kumpanija* călătorea în apropiere de Jarmociek, au putut auzi clar o transmisiune emisă de un post din Praga. Caii au fost traşi imediat lângă un mic pârâu şi duşi la adăpat. Toţi stăteau aşezaţi, ascultând radioul, răcnind bucuroşi ori de câte ori soţul Conkăi apăsa mânerul şi puteau auzi vocea lui Zoli.

Mai târziu, în timp ce caii îşi scuturau coamele, cel mai mic dintre copii, Bora, s-a căţărat în poala lul Zoli şi a întrebat-o cum putea fi ea în două locuri deodată, în interiorul radioului şi pe drum. Ea a chicotit atunci, şi toţi au izbucnit în râs, iar Conka şi-a trecut degetele prin părul lui Bora. Dar era un sâmbure de adevăr şi Zoli a înţeles din clipa aceea că nu era posibil să fii în două locuri în acelaşi timp, la radio şi pe drum.

Se trezeşte când apare cel mai mic din rozători, cu botul mişcător. Celălalt îl urmează lent, ca o apă curgătoare. Cu nasul în jos traversează podeaua să se alăture perechii sale, ambii devenind mai îndrăzneţi. Zoli se trage înapoi, în colţ, şi aruncă cu crenguţe în ei, apoi face trei mici focuri ca un cerc în jurul ei şi aruncă ace de pin aprinse spre gaura şobolanilor.

Se-ntreabă cum arată micul adăpost din lemn privit de afară, luminat de focuri în noapte şi cu mici săgeţi de lumină rostogolindu-se pe jos.

Lumina dimineţii se iveşte la mica fereastră. O lungă barieră de nori e divizată de mişcarea unei crengi de copac, agitată de vânt. Îşi studiază trupul. Fusta e ruptă şi pe genunchi are urme de noroi uscat. Labele picioarelor încă însângerate şi murdare. Se ridică, îşi saltă fustele. „Nu e bine, se gândeşte, nu se cuvine, dar nu mai contează, nu mai sunt ce eram în trecut." Rupe o bucată de pânză albă din lenjerie şi o împătureşte, punând-o în sanda la spate. Încearcă să vadă cum merge prin odaie. *Marime,* ceva murdar, dar funcţionează şi piciorul se simte apărat. Se apleacă din nou şi îşi ridică încet fusta, apoi aude un ciocănit venind de afară. Ciocănitul în uşă este uşor, dar ei îi stă inima-n loc.

Numai *gadže* ciocănesc la uşă.

Se dă înapoi într-un colţ şi se aşază, privind urmele focului de azi-noapte de lângă ea, îşi întinde fustele ca să le acopere. Încă două serii de trei ciocănituri. Un mormăit şi o şoaptă, apoi o salvă ciudată, e sigură că-i un foc de armă, până când recunoaşte lătratul ascuţit al câinelui. Uşa e împinsă încet în lături şi apare câinele, arcuindu-şi spatele. Trage de frânghia cu care e legat şi îşi arată colţii. O fâşie de lumină pătrunde-n adăpost. În pragul uşii îl vede pe fermier şi o femeie, încadraţi ca într-un portret de umbrele din jur.

Femeia ţine puşca şi fermierul se agită în spatele ei. Zoli se întreabă cum de reuşiseră să se apropie fără să-i audă, apoi vede că puseseră o botniţă câinelui: cutia din care o scoseseră atârna încă în mâna fermierului.

Femeia rămâne în faţa ei, cu părul cărunt, îndesată, cu mult mai în vârstă decât fermierul. Poartă o rochie de casă mult prea strâmtă pentru ea. Sânii îi atârnă până pe burtă. Îi porunceşte câinelui să tacă. Câinele tremură şi părul i se zburleşte pentru o secundă pe spate. Femeia priveşte-n jurul ei, cu degetul încă pe

trăgaci. Zăreşte capetele crenguţelor arse şi micile grămezi de cenuşă, o sanda aruncată în mijlocul podelei.

Împingând înapoi cu piciorul fustele făcute roată ale lui Zoli, se apleacă şi-i examinează faţa.

Firele lungi de păr, crescute pe bărbia femeii, nările dilatate, micul rictus al gurii, gâtul cu vene albastre-fumurii, ochii foarte verzi, înguşti, ca orificiul prin care glisează fitilul unei lămpi.

Apleacă arma, ridică bărbia lui Zoli.

– Noi avem nişte legi aici, zice ea, avem interdicţii.

Ţeava îi atinge rece gâtul lui Zoli.

– Mergi departe? Hei, ţiganco! Te-ntreb ceva. M-auzi?

– Da.

– Mergi departe?

– Da.

– Unde?

– Nu sunt sigură, tovarăşă.

– Mai sunt şi alţii cu tine?

– Numai eu.

– Prima zăpadă care anunţă o ninsoare vine nici nu ştii de unde, zice femeia.

– Sunt numai eu, singură.

– Dacă nu-mi spui adevărul, chem poliţia.

– Ăsta-i adevărul.

– Mai repede înghit bucăţi de piatră încinse decât să cred o ţigancă pe cuvânt.

Femeia se întoarce spre fermier în tăcere. El îi zâmbeşte lui Zoli, în timp ce se foieşte în faţa uşii. Se aude din nou scârţâitul acesteia. Fermierul apare, ţinând o farfurie în mâini, acoperită c-un ştergar. Îi zâmbeşte din nou şi se apleacă spre ea, dând la o parte arma şi punând farfuria în locul ei. Femeia suspină, ridică ştergarul de pe farfurie şi o aşază în faţa lui Zoli: brânză, pâine, sare şi cinci biscuiţi făcuţi în casă. Pe marginea farfuriei o nucă de gem, gălbui, alături de nişte unt. Femeia

ezită un moment, scoate un cuţit din buzunarul rochiei şi-l aşază pe marginea farfuriei.

– Nu poţi rămâne aici, zice ea, netezind marginile ştergarului pe care apare ţesută o catedrală. M-ai auzit? Nu poţi sta aici.

Fermierul se mişcă din nou greoi pe-afară şi revine cu o cană într-un suport de răchită. Lasă cana pe podea şi ţine bine câinele de lesă.

– E puţină mâncare, zice femeia. Haide, mănâncă! Bea! Laptele e proaspăt.

Fermierul traversează podeaua şi ridică mâna spre legătura cu pâine atârnând de tavan, apoi se uită-n jur şi zăreşte chiuveta, unde măseaua lui Zoli zace pe metal aproape de scurgere.

– Fiul meu nu poate vorbi, zice bătrâna. E mut. Ai înţeles?

Fermierul se uită fix la Zoli, zâmbind cu gura până la urechi.

– A venit ieri acasă, dând din mâini. La început, n-am înţeles ce voia să spună, că e o femeie afară, care merge prin ploaie. Dar de dimineaţă s-a sculat devreme şi s-a pus pe gătit. Ar fi trebuit să vâneze gâşte, în schimb el pregătea micul dejun. De patru ori a ars totul. Sfinte Dumnezeule din cer! N-a mai gătit niciodată înainte, în toată viaţa lui, nici măcar pentru maică-sa. Să gătească pentru o ţigancă. I-am tras o palmă. Uite cât e de mare! Şi tot l-am pocnit. Totuşi, e un lucru bun care-mi place la voi. Furaţi un pui, unul singur. Ceilalţi intră şi ne fură toţi puii şi nici măcar nu putem să strigăm la ei că sunt nişte hoţi. Sunt sigură că pricepi ce vreau să spun. Sunt prea bătrână ca să mă mai ascund după perdea. Presupun că mă vor băga în pământ pentru asta. Haide, mănâncă! Niciun cincinal nu se aplică pâinii ăsteia.

Zoli trage farfuria spre ea. Marginea ştergarului se încreţeşte.

– Nu ţi-e foame?

Femeia se-ndreaptă de spate şi-l prinde pe fiu-său de cot.

– Lasă femeia să mănânce în linişte. Uită-te la ea! Vrea să mănânce liniştită.

– Mă plec adânc în faţa ta, tovarăşă, zice Zoli.

– Nu vreau să te mai găsim aici când venim înapoi.

– Nu.

– Şi nici să nu mai vii vreodată.

– Nu.

– Îţi urez drum bun. Poţi lua cuţitul şi cana. Şi ştergarul, dacă vrei.

– Îţi sărut mâinile tale bune.

– Nu prea le-am folosit, zice femeia.

Îl conduce pe fiu-său spre uşa barăcii, urmaţi de câine cu capul plecat în jos. Lasă uşa să se zbată, întredeschisă, şi fermierul se-ntoarce încet, să se uite la ea, mergând împiedicat şi cu arma lipită de picior. Ce destin ciudat l-a adus pe acel drum, se gândeşte Zoli, nu o dată, ci de două ori, pe acest om înalt, greoi şi tăcut?

Cei doi îşi continuă drumul spre linia de copaci şi gaura din zidul de piatră, fermierul aruncând încă priviri afectuoase peste umăr. Zâmbeşte şi-i arată palma-ntinsă: în ea se mişcă măseaua ei smulsă, albă, cu porţiuni întunecate.

Zoli priveşte siluetele mamei şi fiului ei cum se estompează tot mai mult, topindu-se în peisaj. Întinde mâna şi ia unul dintre biscuiţi. Încă e călduţ în mijloc. Întinde gemul cu un deget. Simte laptele cum se scurge rece pe gât. Untul dispare dintr-o singură înghiţitură. Bagă cu grijă ciobul de oglindă-n buzunar, înfăşurat într-o bucată de ţesătură ca să nu se taie, îşi vâră cuţitul la betelie, rotindu-l, să arate ca o găteală. Împătureşte ştergarul cu catedrala ce străpunge cu turla ei cerul de un albastru fals. Farfuria o va lăsa acolo.

Se uită pentru ultima oară la micul adăpost – gheata fără şiret, iarba crescută printre scânduri, urmele de la foc – şi îşi atinge sânul stâng. Pentru prima dată după judecată, Zoli se simte puternică: se va întoarce în oraş fără să lase nicio urmă.

În timp ce trece de micul zid de piatră şi intră pe asfalt, îşi dă seama că, dacă acum va veni un camion huruind pe drum, va putea categoric să se dea la o parte din calea lui.

2

Merge târşâind picioarele pe potecă, în umbra pinilor, sub coroanele lor înalte care se leagănă triste. Merge în amonte, de-a lungul fluviului, până ajunge la Podul Armatei Roşii, bătut de vânt şi învăluit de aburii dimineţii. În spatele ei dâre lungi de fum se ridică din coşurile fabricilor şi, mai departe, se văd la distanţă spinările munţilor conturându-se pe cer. Dunărea străluceşte, cu pete de petrol băltind la suprafaţă. O barjă ce transportă grâu îşi croieşte cu greu drum contra curentului, scoţând un şuierat ascuţit.

Dincolo de fluviu se întinde centrul vechi al Bratislavei: castelul de pe deal, hornurile şi catedrala.

Zoli merge şontâc-şontâc pe sub grinzile de oţel, printre buruieni răsărite din cenuşă şi gunoi, urcând sus, pe malul plin cu iarbă. Acolo vântul bate rece şi tare. Traficul matinal face ca podul să se zgâlţâie. Doi oameni se căznesc să mişte un vehicul din loc, unul împingând din spate, altul în faţă, pe locul şoferului, trăgând de volan.

Zoli îşi trage baticul în jos, pe faţă.

La capătul celălalt al podului îşi spală mâinile într-o băltoacă mică şi le usucă pe un afiş lipit de-un stâlp de telegraf, anunţul că soseşte un circ din Rusia, cu slove chirilice roşii pe fondul galben. Doi trapezişti se leagănă în capătul de sus al afişului şi o femeie blondă pluteşte între cei doi, prin aer. Ploaia s-a strecurat pe sub afiş şi le-a umflat trupurile. La capătul de jos al afişului un maestru de manej, un cerc de foc şi un urs dansând. Cât de mult îi plăceau în trecut acei urşi, care dansau în

cerc, cu lanțurile grele la gât, cu labele groase, maiestuoși, aduși de la mari distanțe. Soseau, hurducându-se prin piața Trnava, cu pălării roșii, mânjiți de rahat, în umbrele înaltelor biserici. Flașnetarul își pornea muzica, dând la manivela cutiei pictate și se auzeau bătăi în tamburine. Noi le strigam că vrem să ascultăm cântecele preferate: *Am două neveste, una din ele cumpătată, alta bețivă, și le iubesc pe ambele la fel.* Bătrânii se fereau să mai apară la colțul străzii, prăvăliașii trăgeau obloanele și femeile lăsau gălețile și cârpele, îndreptându-se de spate. Peste tot prin piață se agitau tot felul de negustori, polițiști, elevi, crainicul local.

Zoli își trece degetul peste hârtie, simțind-o cum se încrețește sub apăsarea ei.

Se desprinde de lângă stâlpul de telegraf, traversează șoseaua și intră pe o potecă acoperită cu pietriș. Un zgomot brusc de frâne, în timp ce un automobil o cotește spre ea. Se-ntoarce repede. O ploaie de noroi. E claxonată îndelung, în timp ce un bărbat de pe pod se apleacă pe fereastra mașinii și rânjește spre ea.

– La naiba cu voi! zice ea șoptit, când sunt suficient de departe.

Își șterge obrazul de noroi.

În pasajul subteran forfotesc bărbați și femei din turele de noapte și alții care se îndreaptă spre locurile de muncă, călcând apăsat pe pavaj. Majoritatea poartă șepci identice, albastre, ale fabricii de armament și, în timp ce coboară, arată ca un șuvoi de aceeași culoare.

Peste piață, pe lângă copacii desfrunziți, pregătiți de iarnă, zărește hotelul Carlton, unde bărbați cu șube închise la culoare, ale securității, se-nvârtesc de colo-colo. Se scutură la gândul de a păși în interior: clanțele ușilor argintii, imensele tablouri, ramele aurite, oglinzile tăiate în cristal, scările curbate. Cât de străin i se pare totul acum, coloane, pilaștrii, plasele din plastic de la ferestre. „Se auzeau aplauze când intram altădată acolo. Își țineau țigările-n gură și închideau un ochi, ferindu-l de fum.

Femeile cu fețe frumoase dădeau aprobator din cap și șușoteau între ele. Întotdeauna aveam senzația că priveau direct prin mine, dincolo de mine, dornice să aibă pe cineva cu care să sporovăiască și, în orice caz, să nu se simtă singure. Fumau absente.“ Cât de tare i se auzeau pașii când treceau de pe covor pe gresie. Simțea un freamăt în piept. Îl căuta din priviri pe Swann, cu chipul lui familiar. Obișnuia să sosească cu mai multe ore înainte ca să aibă timp să mă calmeze, așteptându-mă acolo în timp ce-și bătea pălăria de picior, cu un exemplar din *Rudé právo* rulat, ieșindu-i afară din buzunar.

Cu o tristețe grea în inimă, Zoli lasă în urmă hotelul și urcă dealul, pătrunzând pe o alee scurtă și boltită din centrul vechi. Între stâlpii de telegraf este întinsă o lozincă: *Cetățeni, trebuie să economisim pâinea.* Se zbate și se răsucește-n vânt și, pe măsură ce ea se apropie, un colț se smulge, parcă face o reverență și se prăbușește la pământ, târându-se printre băltoace și pietrele de pavaj. Ea trece peste lozincă, merge mai departe, cu mâna pipăind lichenii de pe ziduri.

Aici e mai multă liniște, mai întuneric: lumina aspirată din lucruri.

Merge mai departe pe aleea desfundată, prin umbră, cu grijă mai ales să nu fie văzută de polițiști. Dacă ar vedea-o că ezită, ar putea-o opri, amenința cu puștile, interoga cu privire la noroiul de pe haina ei și urmele de sânge de pe glezne și escorta la cel mai apropiat post de poliție. Vor ridica coperta gri și examina ștampila de pe carnetul ei de partid, amprenta degetului mare, detaliile: 169,5 cm înălțime, ochii negri, părul negru, trăsături distincte: strabism, o cicatrice de 2 cm în partea din dreapta a buzei de jos, gropiță în bărbie, poetă. Ea își semna numele cu trei de X, și cei mai isteți dintre ei o întrebau de ce. Dacă se obosea să le dea vreun răspuns, ridica pur și simplu din umeri, ceea ce-i făcea să fie și mai dificili, și mai insistenți, să vrea să pună și mai multe întrebări: „Dar cum poți fi poetă și să semnezi XXX?“ Adesea, totul se termina cu o confirmare

primită prin staţie radio: „Este tovarăşa Novotna, idioţilor, daţi-i drumul!"

Dincolo de zidul scorojit al vechii mănăstiri din centrul vechi, cu sandalele lipăind pe dale. Mănăstirea fusese golită de mult. Rămăseseră nişte fărâme de tămâie, de vitralii, de lumânări de ceară. Unde erau micile flăcări rubinii care ardeau în spatele candelelor? Se uită-n sus şi vede mai multe ferestre înguste pe partea de sub acoperişul de lemn al clădirii. Păsările zboară prin ferestrele sparte, cu aripile lipite, şi în câteva clipe ţâşnesc din nou afară, avântându-se spre cer.

Prin burniţă, vede în faţa ei un grup de băieţi. Foarte liniştiţi, nepăsători. Unul dintre băieţii din margine atinge cu vârful pantofului un porumbel mort. Băiatul are pielea albă, o cămaşă roşie, părul tuns scurt. Plimbă porumbelul cu bocancul, proiectându-l la un moment dat în aer pentru ca apoi acesta să cadă, lovindu-se de pavaj, cu penele zburând prin aer. Zoli îşi strânge fustele şi trece peste el, cu inima bătându-i tare. Aude un fluierat în spate şi apoi paşi.

Nu se-ntoarce nici atunci când pasărea moartă o loveşte peste ceafă.

Dincolo de treptele de granit şi coloanele elegante ale Teatrului Naţional. Pavajul acoperit de stropi mari de ploaie. Aproape că aude vocea lui Stránský citindu-i un poem în faţa publicului larg. Costumele gri, cămăşile albe, pălăriile ridicate. Toate acele aplauze. Numele ei anunţat cu voce tare, dar nu i se părea ceva real, ca şi cum ar fi fost o înregistrare, un buton presat în culise şi numele ei parte a rutinei lor. Totuşi se plecase în faţa lor, acceptase aplauzele, băuse şi mâncase cu ei, le strânsese mâinile, se scăldase în uimirea lor, permisese acel lucru. „Până când, se întreabă ea, pot rămâne în oraş înainte ca cineva să mă descopere şi să-ncerce să mă transforme din nou într-o formă de succes? Înainte să mă aşeze lângă ei, să facem o poză împreună? Înainte ca să ceară o altă hotărâre? Focul iadului să-i

ardă pe toţi, nu mă vor mai auzi acum, pot să-şi arunce fluierele-n foc, nu voi mai face nicio altă plecăciune, nu."

Trece de teatru, cu gardul de fier forjat şi grădinile pustiite de iarnă. De la ferestrele înalte ale blocurilor, privesc afară femei butucănoase, cu trupurile deformate de munca la zidărie. La o răspântie rămâne locului: patru poliţişti stau acolo, scrutând strada, cu bastoane de cauciuc bălăngănindu-se în mâini. Traficul se scurge cu un huruit surd. Unor trecători li se face semn să meargă mai departe, fete cu feţe aspre, purtând batic şi uniforme albe cu pete de murdărie. Zoli se apleacă să-şi încheie sandalele, obişnuită acum cu nenorocirea pe care o cunosc picioarele ei. Aşteaptă până când poliţiştii ridică braţele în faţa unui automobil negru şi se apleacă în dreptul ferestrelor. Ţinându-şi răsuflarea. Uşor. Nicio mişcare subită. Trece dincolo de barajul rutier, grijulie să nu se uite la ei.

– Hei, tu!

Un soldat tânăr loveşte pavajul cu patul armei şi o întreabă agresiv:

– Încotro, mătuşă?

– Nicăieri.

– Nicăieri?

– Numai am trecut puţin prin piaţă, tovarăşe.

– Şi asta-i nicăieri?

– Puţin mai jos pe drum.

– Documentele.

Ea desface nodurile, îşi dă *zajda* jos din spate şi scotoceşte îndelung, deliberat, prin boccea.

– La naiba! Ce mai pute! exclamă el, ţinându-se de nas. Călcâiul bocancului loveşte tare pânza. Du-te, femeie, şterge-o de-aici!

Când saltă legătura, simte cana de metal cum o loveşte în spate. „Să te ia naiba şi pe tine, gândeşte ea. Cine-oi fi tu să-mi spui că sunt o împuţită? Cine-oi fi tu să mă-ntrebi unde mă duc?" Dă colţul şi scuipă în canal. „La Paris, idiotule, mă duc

la Paris. M-ai auzit? La Paris.“ [redacted] acel braş îi vine acum în minte, dar se loveşte cu pumnul în partea din stânga a pieptului. „La Paris. Acolo mă duc. La Paris.“

La capătul drumului încetineşte, cu un junghi în coaste. Un şir de rufe sunt puse la uscat, frânghia legată de o parte şi de alta a străzii Galandrova, cămăşile ude mişcându-se în vânt ca şi cum aşteptau acolo ca oamenii să vină să le îmbrace. Îşi continuă drumul pe sub copaci, dincolo de depozite, dincolo de tipografie, având grijă să rămână mereu în umbră. Deodată simte mirosul cernelii şi aude zgomotul maşinilor. Vaporii o fac să-şi piardă momentan capul.

Swann este acolo acum, crede ea, tipărind afişe guvernamentale, în spatele ferestrelor vopsite cu negru, cu degetele pătate, cămaşa sucită pe el, maşinile huruind în jurul său. „Îi salutăm pe fraţii noştri persecutaţi negri americani“; „Solidaritate cu Egiptul“; „Cehoslovacii pentru unitatea Africii“; „Trebuie să luptăm, tovarăşi, împotriva ignoranţei şi analfabetismului“.

Şi unul cu faţa ei, uşor schimbată, fără strabism: „Cetăţeni de origine ţigănească, veniţi alături de noi“.

Sus, în capul scării, se prinde zdravăn de balustradă, face o pauză şi merge repede pe coridorul comun. Podeaua din scânduri denivelate. Tencuiala crăpată. Un miros slab de mucegai şi praf. Merge în vârful degetelor, încercând să ţină sub control lipăitul sandalelor, apasă pe clanţa uşii şi se trage cu grijă îndărăt în timp ce aceasta se deschide, răsucindu-se în balamale.

Este camera alocată lui Swann – linoleumul cenuşiu, încreţit pe lângă pereţi, o cană din cositor cu *čuču* vechi pe măsuţa de lângă pat, fereastra care se zgâlţâie bătută de vânt, Marx şi Engels, amândoi în mai multe limbi. Gramsci, Radek, Vygotsky. Unele volume cu cotorul smuls, altele prinse din nou la un loc. Pe un singur cârlig, prins de perete, atârnă o cămaşă uzată, decolorată şi anonimă. Pe podea nişte coji de portocală uscate, încreţite de vreme. Trei vătraie, dar niciun cămin. Un maldăr

imens de palt[illegible] din Brno într-un colț. Swann folosea un lanț simplu să deschidă mica fereastră și să privească spre stradă, la patru etaje mai jos.

Din camera de deasupra răzbătea muzica de la un tranzistor, sunând înăbușit și demodat prin huruitul țevilor de apă caldă.

Răsfoiește cărțile deschise de pe masă – Dreiser, Steinbeck, Lindsay – și trece rapid prin traducerile lor în slovacă, cu scrisul foarte mărunt și paginile pline de pete de cerneală. Împinge cu o singură mișcare toate cărțile jos de pe masă, răsturnându-le pe podea. Sub pupitru zac patru containere aduse de la tipografie. Le trage afară și le răstoarnă. Pagini și alte pagini, tot ce lucrase Swann. Zeci de copii din *Credo*. Câteva ziare obscure din Praga. Niște scrisori. O carte despre Jack London. O colecție de poezii de Maiakovski. De câte ori nu auzise acel nume seara târziu, când amândoi lucrau în tipografie, cu literele de metal răspândite-n jurul lor? Cum râdeau când recitau poemele normal și de-a-ndoaselea. Fiorul dorinței din pântecul meu și un altul, tot acolo, de rușine. „Îmi plăcea să-l privesc atunci, mă bucuram să-l văd, totul părea atât de simplu. Modul în care pășea, curbura umerilor lui, timbrul vocii. Liniile de demarcație dintre el și Stránský, ca niște lanțuri și, mai târziu, același lucru în legătură cu cântecele mele, cum vorbeau despre ele, recitând versurile până la capăt și revenind asupra lor, preluându-le, schimbându-le, lăudându-le, transformându-le în ale lor."

Trage un alt container de sub masă, lovindu-l de piciorul acesteia. Un sunet de sticlă spartă. Zoli se întoarce spre fereastră, dar e intactă și nu-i nimeni la ușă, niciun sunet pe coridor. Se-ntoarce din nou și simte o răceală pe degete. Se uită perplexă în jos. Unghiile și degetele ei sunt albastre și un moment își studiază mâna ca și cum n-ar fi a ei. Șterge urmele de cerneală și culege bucățile de sticlă de lângă radiator. Lichidul închis la culoare se scurge printre scânduri și țeava șuierătoare.

Zoli își șterge mâna pe podea și lasă urme de cerneală pe lemn. Urmele degetelor ei pe cutia de carton, pe masă, pe cărțile din jur.

Goleşte cel de al treilea şi al patrulea container în mijlocul încăperii. Şi alte ziare şi traduceri, nimic altceva. Se uită-n sus la petalele triste de pe tapetul verde, care atârnă smuls sub tavan. Simte o durere atroce în globul ocular, asemenea presiunii când înoţi în adâncul apei. Când se sprijină să se salte-n sus, în degetul lui Zoli se-nfige o aşchie din călimara spartă. Îşi suge degetul s-o scoată şi vârful limbii i se umple de cerneală. Îşi aminteşte de Stránský. Budermice. Simte un fior rece pe şira spinării.

Dă cu piciorul în ce nimereşte pe sub masă şi apoi descoperă, lângă perete, o cutie mare neagră, de carton, cu încuietori din metal. În interior, sunt poemele ei aşezate cu grijă unul peste altul, legate cu benzi de elastic, transcrise în romani fonetic şi în slovacă. Cele mai noi arată scrise clar, pe foi cu marginile drepte, dar cele mai vechi s-au îngălbenit de-a lungul anilor. Asta este. Curând vor fi făcute praf.

Scotoceşte mai departe prin ladă. Toate datele, oraşele, locurile şi aşezările unde au fost înregistrate, au fost notate cu grijă pe etichete. *Din ce e distrus, din ce a explodat creez ce-i necesar. Când toporul cade peste pădure, mânerul lui nu zice sunt acasă. Drumul e lung de amărăciune şi de două ori mai larg. Mi-au rupt, mi-au rupt micul meu braţ negru, acum tatăl meu plânge ca ploaia.* Îşi dă seama că sunt primele lucruri pe care le citeşte după judecata ei.

Traversează camera spre chiuvetă şi îndeasă poemele în ea, în dreptul ţevii de scurgere, freacă încet cu degetul mare rotiţa vechii brichete a lui Petr. Îşi aminteşte modul cum ţinea Petr degetul îndoit deasupra ei şi o scăpăra încet, aducând-o la viaţă. Fumul de pipă răsucindu-se în sus. Felul cum îl studia pe Swann. Cum zilele i se scurgeau lent afară din el. Tusea lui. Gândul că va pleca în curând, că va ajunge un spirit. Care va rătăci prin jur, se va ascunde, îl va aştepta pe Swann, se va gândi la el, cum îi simţeam eu degetele acoperindu-mi ochii.

Flacăra înaltă îi pârleşte sprâncenele şi se dă înapoi, ridică un vraf de pagini din chiuvetă şi începe să-mpingă din nou în

foc numai câte-un smoc pe poeme. Ard uşor. Foloseşte o furculiţă să răsfire paginile, ca să intre aerul printre ele, să ardă mai uşor. Inhalează mirosul în timp ce poemele se răsucesc şi ard. Fulgii de cenuşă zboară şi cad prin încăpere. Zoli îi striveşte cu călcâiul, lăsând pete negre pe linoleum.

Afară, oraşul e plin de viaţă în ciuda frigului – huruitul tramvaielor pe şine, scârţâitul autobuzelor, ropotul ploii în geam. Zoli se uită-n jos, la aleea din faţă. Un fior puternic îi străbate tot corpul. „Toate întrunirile, toate cuvântările, toate vizitele în fabrici, trenurile, paradele de ziua muncii, sărbătorile, toate s-au dus acum, ţin de trecut – numai asta-mi aparţine, numai asta, acest foc." Se-întoarce spre cameră şi fumul îi umple nările, aromat, vibrant, dulce. Continuă să scoată poemele din ladă şi le arde în teancuri tot mai mari, flăcările hrănindu-se din cele anterioare, galben spre roşu şi albastru.

„Măseaua mea", schiţează ea un zâmbet, amintindu-şi cum îi arătase fermierul că o ducea în pumnul său.

Zoli îşi bagă bricheta în buzunarul rochiei: îi simte fierbinţeala trecând prin material pe pielea ei. Îşi vâră înapoi sub batic şuviţele răzleţite şi simte ceva în păr, în spatele capului. Un fulg alb de porumbel. Îl scoate şi-i dă drumul pe podea. Ce departe i se pare acum după-amiaza când porumbelul s-a lovit de geam şi ea s-a întrebat un moment dacă, chiar şi mort, fusese conştient că trebuia să fugă: apoi, a găsit că acel gând era zadarnic şi fără rost.

Închide ochii şi expiră profund, se-ntoarce spre uşă.

– Rahat! îşi aminteşte ea.

Benzile magnetice.

Revine şi începe să scotocească prin cameră. Două umbrele, trei brichete, o cutie cu tutun, o sticlă cu un vaporaş în interior, un mic mileu decorat cu flori, o serie de insigne sovietice, o duzină de semne de carte din piele, un samovar, un ceainic englezesc. Cum poate avea un bărbat atâtea lucruri lipsite de valoare? Descoperă benzile într-o cutie de carton sub pat – şi ele sunt datate şi etichetate cu meticulozitate.

Prima rolă îi cade printre degete şi se rostogoleşte, deşirându-se, pe podea, o bandă lungă şi strălucitoare, reflectând lumina pe alocuri, ca şi cum vocea ei ar fi încercat să se refugieze prin colţuri.

Swann fusese întotdeauna grijuliu să-i ţină microfonul aproape de buze, atunci când erau pe drum. Ceva ce o deranjase – nu apropierea lui, asta îi plăcea, aducea la viaţă unele lucruri din interiorul ei, îi transmitea un fior –, nu, ce o deranja cu adevărat era ideea că o deposeda de cântecele ei pentru a le strânge într-un aparat. Când pusese magnetofonul nu sunau deloc ca fiind rostite de ea, ca şi cum o altă Zoli ar fi pătruns acolo. Se mai auzeau şi alte sunete, bătaia unui băţ pe pământ, un chibrit aprins, scârţâitul unei uşi: totul i se părea fantomatic; lucruri pe care în timp real nu le-ar fi remarcat niciodată aici căpătau greutate. Scrisese într-o noapte, la lumina unei lumânări, despre stropi nevăzuţi purtaţi de pâraie – una dintre cele mai proaste poezii, chiar şi Swann zisese că era prea moderată, sugerând că avea un iz burghez.

Să-l ia toţi dracii! gândeşte ea. Să ajungă-n iad, cu mâinile lui ridicate în aer, cu scuzele lui, cu faţa crâncenă după ce-l pălmuise, ca şi cum ar fi fost surprins, bâlbâiala lui când ea s-a dus la tipografie şi el i-a spus că făcuse tot ce era posibil. În iad cu el!

Smulge benzile de pe bobine şi le taie cu un cuţit de bucătărie, punând mai multe la un loc şi retezându-le cu o mişcare rapidă, ca şi cum ar fi curăţat un iepure.

Cincisprezece role.

Afară cerul se întunecase tot mai tare, un cer de iarnă. Zoli se duce cu ultima rolă în dreptul ferestrei şi priveşte cum banda se scurge printre degetele ei până la pământ, răsucindu-se în ploaie şi vânt. Capătul e luat pe sus de un curent şi începe să plutească prin aer.

„S-au dus cântecele mele. Călătorie sprâncenată!"

Aruncă ultima bobină şi discul pluteşte prin aer deasupra curţii, izbindu-se de o clădire de vizavi. Jos, pe stradă, se-aude

un chiot încântat de copil. Zoli se apleacă peste pervaz şi vede o fetiţă trăgând o bandă după ea.

Chiar în acel moment, paşi pe coridor. Bătaia unui băţ sau baston pe podea. Se uită în jur, vede maldărul de haine, fuge spre el şi le trage deasupra. „Cât de ridicol. Absurd. Ar trebui să mă ridic în picioare şi să ies, să trec pe lângă el fără un cuvânt, ca şi cum nu l-aş fi cunoscut niciodată. La naiba cu tine, Swann! Voi coborî scările şi voi dispărea pentru totdeauna din ochii tăi. Mă voi întoarce numai ca să te blestem." Se mişcă sub maldărul de haine, dar tocmai atunci îi trece prin minte o amintire legată de Swann, nu cu mult timp în urmă, când erau pe drum şi au găsit un pian de copii, i-au fixat pedalele cu sârmă şi i-au înlocuit clapele lipsă cu bucăţi de arţar. L-au agăţat de tavanul coviltirului ei într-un imens cârlig şi Swann mergea pe jos, în spate, ţinând microfonul în faţa lui pentru a înregistra pianul care-i cânta drumului, în ritmul curbelor şi hârtoapelor.

Zgomot de clanţă. Bocanci cu ţinte, şuierul valvei de la radiator, bocănitul ciudat făcut de paşii lui. Un baston. Pesemne că se deplasa sprijinit în baston.

Îl aude scoţând un sunet gâtuit în timp ce răscoleşte prin resturile din cameră. Un capac de lemn e ridicat şi apoi lăsat să cadă cu zgomot. Uşile dulapului deschise şi închise. Salteaua aruncată trist pe podea. Swann zice ceva în engleză, glasul lui sună dur, gutural. Pe Zoli o cuprinde greaţa, stă cu degetele încleştate, cu gâtul rigid. Îşi aminteşte mâna lui cum îi mângâia şoldul, spatele lipit de pom, modul în care îi răsucea o şuviţă de păr pe arătător, pe gât gustul sudorii lui cu iz de cerneală.

El închide uşa, trântind-o scurt. Zoii se duce la fereastră şi-l vede îndepărtându-se pe alee, capul lui acoperit de păr nisipiu dispărând după colţ, după ce aruncase una din cârje. „Deci umblă în cârje", gândeşte ea. De una din glezne i se agaţă o bandă lungă pe care o târăşte după el prin ploaie.

„Erau poeziile mele. Îmi aparţineau mie. N-au fost niciodată ale tale."

Se-ntoarce şi zăreşte o fotografie de-a ei prinsă în colţul oglinzii în care se bărbiereşte Swann. O rupe bucăţi. Pe pat remarcă o cutie de lemn de trandafir, deschisă, cu o încuietoare din argint. În jur, documente răscolite şi un batic făcut ghemotoc. Zoli aşteaptă un pic, se apleacă deasupra cutiei şi-i ridică repede capacul. Descoperă un alt capac în interior şi îl împinge într-o parte: un fund fals. Şi, sub el, un ceas de aur.

El a spus odată că lucrurile nu pot aştepta. Trebuie făcute. Swann preconiza o lume ridicată pe noi culmi, cu toţi oamenii în ea, uitându-se în sus cu admiraţie. El dorea să dea o formă tuturor lucrurilor, oricât de vagi ar fi fost. Îşi trecea mereu mâinile prin păr, aşa că, atunci când lucra în tipografie, acesta căpăta culorile afişului la care lucra în acel moment. Şedea în cafenea fără să-şi dea seama că lumea îl privea ciudat, cu urme de galben, albastru şi roşu zărindu-i-se pe sub şapcă, cu palmele aproape negre de tuş. Se temea că slovaca lui nu era suficient de corectă şi-şi dădea toată silinţa să-şi perfecţioneze pronunţia, îi asculta pe muncitori cum vorbesc, exersa acelaşi accent, mergea alături de ei în timp ce scandau lozinci. După un timp argumentele lui deveniseră mult mai bine definite. Parcă privea o bucată de lemn sculptat sub ochii lui şi-i plăcea să vadă ce va ieşi. Unii bărbaţi din *kumpanija* puteau face o lingură din lemn sau un bol sau un mic urs din lemn – Swann putea crea o idee şi apoi o expunea, ca şi cum ar fi fost ceva real.

I-a sugerat cândva să poarte mereu o carte cu ea, să-i facă astfel pe cei din jur să-şi schimbe atitudinea. Chiar dacă n-o citea, ceilalţi puteau s-o vadă în mâna ei. Apoi ar fi fost suficient, zicea el, să-i lase s-o vadă citind şi să-i uimească şi mai tare punând totul în scris.

Ca şi cum cărţile ar fi putut pune capăt masacrelor. Ca şi cum ele ar fi fost ceva mai mult decât harpele şi viorile.

În arcada uşii atârnă o funie roşie de catifea, cu un pompon la capăt, de care să tragă. Răspunde o femeie într-un capot cu

broderii, cu picioarele-n papuci şi părul strâns într-o plasă albastră. Scoate capul după uşă, cercetează aleea şi, cu o mişcare rapidă, o trage pe Zoli înăuntru.

– Am nişte lucruri.

– Nu fac negoţ, zice femeia.

O fâşie de lumină se strecoară în întunericul din căsuţă, lovindu-se de un dulap plin cu farfurii mari de porţelan.

– Bunicul meu a fost de multe ori aici, zice Zoli. Stanislaus. Îl ştii după nume.

– N-am idee de cine vorbeşti.

– Era un loc diferit atunci, dar îl cunoşteai după nume.

Femeia o apucă pe Zoli de umăr, o întoarce cu spatele, se uită-n jos la picioarele ei.

– Am şi nişte dinţi buni de cal.

– Ce tot vorbeşti?

– Am venit aici să vând nişte lucruri. Asta-i tot.

– Tu şi cei ca tine mă băgaţi în mormânt.

– Nu înainte să-ţi dăm tot ce avem.

– Dai bine din gură, ţiganco!

– N-am nimic de pierdut.

– Atunci pleacă!

Zoli se-ndreaptă cu paşi măsuraţi spre uşă. Zgomotul clanţei. Liniştea de pe stradă. Vocea femeii în spatele ei, odată, de două ori, mai tare, dar la fel de precisă acum:

– Şi dac-aş fi interesată, ce-ai putea avea?

– Ţi-am spus deja, tot ce-i mai bun.

– Aud asta atât de des că mă dor urechile.

Zoli trânteşte uşa-n spate şi desface o legătură imensă făcută din cearşafurile lui Swann. Femeia se preface că-i indiferentă, răsuflă greu.

– Văd! zice ea.

Scutură nişte chei şi o conduce pe Zoli printr-o serie de camere cu lambriuri întunecate la culoare până într-un birou din spate, unde un bărbat bărbos stă pe-un taburet înalt şi are ceva

la gât care arată ca o sticluţă atârnată. În faţa lui sunt etalate nişte cărţi uzate de tarot. Îşi suge stomacul pe sub vestă. Cu o mişcare exagerată scoate o batistă şi-şi suflă nasul, apoi o îndeasă înapoi în buzunar. Priveşte-n jur cu un uşor dezgust.

– Da?

Zoli pune radioul lui Swann pe marginea biroului de lemn. Giuvaergiul îşi apleacă uşor capul, apasă pe butoane, roteşte discul.

– Nu-i bun de nimic, zice el. Examinează partea din spate a unui tablou, îşi ţuguie buzele.

– Îmi pierd timpul cu tine.

– Şi ce zici de asta?

Aşază ceasul de aur al lui Swann pe birou, întinzând bine fiecare parte a curelei.

Giuvaergiul îşi ridică monoclul de pe piept şi examinează ceasul, uitându-se de două ori în sus la Zoli. Pe masă e un briceag cu mâner de onix. El deschide clema din spatele ceasului şi priveşte-n interior, un mic univers de came şi rotiţe care se-nvârtesc. Îl închide, îşi împreunează degetele, întinde mâinile pe masă în faţa lui.

– Nu-i cine ştie ce valoare.

– Mai las din preţ, zice Zoli.

– Aceste lucruri sunt englezeşti.

– Le dau pe două sute.

– Nici nu pot să le vând, sunt străine.

– Două sute, zice ea, nici un ban mai puţin.

Giuvaergiul pufneşte supărat.

– O sută cincizeci.

Descuie sertarul biroului, scoate o pungă lunguiaţă din piele şi numără încet bancnotele, apoi face spectacol, împingând bilele de lemn de abanos ale abacului. Mai numără zece şi-i zice rânjind.

– S-ar zice că ai mare nevoie de ei.

– E-un preţ mic.

– Atunci mergi în altă parte, femeie!

– N-am unde să mă duc.

– Ei bine, atunci prețul e bun, nu?

Îi împinge bancnotele peste masă, vâră înapoi punga-n sertar, întoarce cheia încă o dată și, cu un chicotit, scoate un registru și face o însemnare. Se ridică, punându-și mâinile la spate.

– Ei bine? o mai întreabă el, fluturându-și din nou batista.

Zoli e deja la jumătatea străzii, când giuvaergiul iese din casă, tropăind, așa cum fac grașii. Îi aude pantofii cum lovesc pavajul ud și țipetele lui ascuțite.

Fuge pe un drum aglomerat, care dă în piață. Vântul bate tare agitând prelatele albastre și clătinând tarabele. Câțiva peștișori zac pe gheața presărată cu sare. Vreo șase cartofi aruncați pe-un cântar. Fugind în zigzag printre tarabe, Zoli traversează piața, țâșnește pe alee, se-ntoarce, depășește alte două tarabe și se ascunde în spatele unui container galben mare.

De dincolo de piață aude țipetele giuvaergiului. În ascunziș, în mirosul acru de gunoi, Zoli se așază pe jos, respirând greu. Ridică un moment capul, căutând cu privirea peste capacul de metal. De la o tarabă, vânzătorul de cartofi, gras și cu un șorț alb, îi face semn să se lase-n jos.

„Înainte aveam monede de aur prinse-n păr, gândește ea. Știu că era un obicei bun, n-aveam nevoie să furam nimic."

Aude la mare distanță ultimul urlet, înfrânt, al giuvaergiului, dar rămâne mai departe ascunsă până când e sigură că a plecat, apoi se ridică, se bate peste buzunarul hainei unde simte mânerul briceagului cu mâner de onix. Apasă butonul și deschide lama, o testează pe-un fir smuls din material: e foarte bine ascuțit, retează la fix.

„Când cazi, gândește Zoli, nu te oprești la jumătatea drumului."

Ploaia bate tare, un adevărat potop care inundă totul: curge prin șanțurile înguste, cărând resturi și gunoaie de-a lungul străzii. În dreptul fluviului, luminile podului sclipesc ca niște pietre

scumpe risipite pe el. Dincolo de pod, silueta unor blocuri înalte, unde a fost mutată *kumpanija*. Din nou e pană de electricitate. Zoli se-ntreabă dacă va mai putea prinde momentul când va reveni curentul şi toate cele opt blocuri vor fi luminate deodată, singurul lor moment frumos. Stránský i-a spus cu ani în urmă că numai poezia poate să descrie adevăratele orori din conştiinţa omului, dar ea se-ndoia că era adevărat, gândind că poeziile sale erau ca luminile din blocuri, apăreau şi dispăreau, nici mai mult, nici mai puţin.

Blocurile i se păreau acum mai mici şi mai fragile: aproape ca şi cum ar fi putut desprinde şi reaşeza părţi din ele, după dorinţă.

Se opreşte puţin la piciorul podului, simte greutatea tuturor hainelor ude. Sub fuste îşi trăsese o pereche veche de pantaloni de-ai lui Swann. Vârâse ciorapi împăturiţi în ghetele lui ca să le facă mai confortabile. Restul lucrurilor lui le pusese în legătura pe care o căra în spate. De undeva, din întuneric, aude motorul unei motociclete hârâind la mare distanţă. Prin ceaţa nopţii zăreşte siluete mergând pe malul fluviului – Swann putea fi oricare dintre trecători. Cum de s-a rănit la picior? A căzut, a fost bătut, aruncat în jos pe scări? Acele zile la marginea fluviului. Degetele lui prinzând-o de umăr, bărbia lui pe gâtul ei, capul lipit ca o umbră de-al ei. Uitându-se la urmele lăsate de lupi pe mal.

Se cutremură, aruncă un potop de blesteme, înaintează pe malul fluviului. Legătura de pe spatele ei, udă toată acum, devine tot mai grea cu fiecare pas.

Dă colţul spre Sedlárska, trece de-o clădire în construcţie, se opreşte în dreptul unui maldăr de cărămizi roşii trântite la pământ. O atinge pe una, o răstoarnă. De câte ori aceeaşi stradă, aceleaşi clădiri, aceleaşi crăpături în pavaj? Merge spre o clădire joasă cu două ferestre imense. Nicio lumină aprinsă, nimeni primprejur. Când ajunge în dreptul ferestrei, pipăie cadrul cu degetele. Rama e atât de mare încât în mijloc geamul tremură şi se-ndoaie. Îşi întinde braţul şi şi-l retrage aproape instantaneu,

aşa că încă ţine cărămida-n mână în timp ce fereastra se sparge, răspândind o ploaie de cioburi în jur.

Sunetul ultimului ciob spart se stinge şi tăcerea o învăluie.

Doi muncitori tineri apar la celălalt capăt al străzii, iscodind prin jur. Zoli se-ntreabă cam ce-au văzut: o femeie cu un palton imens şi un batic, purtând nişte ghete negre, bărbăteşti, îndepărtându-se în întuneric de fereastra spartă a Uniunii Scriitorilor Slovaci. „Dar ce mai contează acum? Pot să mă prindă, să facă orice vor, când iadul va îngheţa, nu eu voi patina spre ei."

Se opreşte să-şi tragă răsuflarea sub acoperământul de la intrarea în cinematograful de pe malul fluviului. Sub geam este expus un afiş cu o blondă şi un bărbat în haină verde: „Mâine vei avea parte de cel mai bun lucru din viaţa ta". Zoli îşi zăreşte reflexia în sticlă şi reţine, cu atenţie şi la rece, părul încâlcit sub batic, obrazul împroşcat cu noroi, ochii încercănaţi de nesomn, faţa trasă, pomeţii scoşi în evidenţă. Se uită-n jos la ghetele lui Swann, maro şi ridicol de grele, cu şireturile lor lungi trecute prin capsele lucioase de metal.

Acesta era pe vremea când ieşea cu Swann momentul serii care promitea strălucire. În holul întunecos. În sus pe scări. Dincolo de petele de mucegai de pe pereţi. Aerul îngroşat ca un nor de fumul de ţigară. Swann scăpărând o brichetă ca să-şi găsească calea. Prin uşile batante. Câteva capete întoarse. Lui Swann îi plăcea clipa când intrau în sală. Stăteau în picioare cât dura intonarea imnului naţional, apoi se aşezau pe scaunele cu spătar tari şi aşteptau ca ochii să li se obişnuiască treptat cu întunericul. După câteva momente apăreau primele freamăte, mici cratere albe, şirurile întunecate de capete din faţa lor, lumina ţâşnind pe ecran şi apoi o erupţie de culoare. Îl putea simţi cum se relaxează, aşteptând ca imaginile să prindă viaţă: gardul şerpuit al căii ferate, bazinul cu apă, cerbul rătăcind prin nămeţi înalţi, mâna în jurul paharului de whisky. Pe el îl uimea mai ales faptul că toate filmele fuseseră produse în Cehoslovacia. După aceea, când se plimbau pe străzi, ea împingea în lături uşile

imaginare ale sălii de cinema, un loc destinat fericirii, şi discutau despre câmpurile goale pe care alergau bivolii şi fetele modeste şi *Winnetou I* – era sigură că Swann o urmărea mai mult pe ea decât ecranul, cu gura întredeschisă, uluit, aplecându-se cât mai aproape de ea.

Cât de departe toate astea, îşi spune Zoli.

Filme cu cowboy.

Dis-de-dimineaţă, cerul se luminează deasupra oraşului în timp ce ea traversează liniile de tramvai, coborând în jos, spre fluviu. Ambarcaţiunea ruginită a unui pescar pluteşte greu pe canalul larg, lăsând în urma ei un nor de fum. Se caţără pe rambleul lung, spre pod, cu spatele încovoiat sub legătură. Zoli face socoteala a tot ce posedă: o sută şaizeci de coroane, un briceag cu mâner din onix, un cearşaf, două pături, o haină, ghete, o pereche de pantaloni ai lui Swann, trei cămăşi, o periuţă de dinţi, o pereche de mănuşi groase, o cană de metal şi-un ştergar.

Cineva a înfipt un buchet de flori în scheletul metalic al podului. Zoli îşi lipeşte faţa de tulpinile veştejite şi se uită-n jos, spre apă. Vântul îi încreţeşte suprafaţa, vălurelele ricoşând în malul celălalt. „Ar trebui s-arunc ceva în apă sau să mă caţăr pe balustradă şi să sar de-aici, de sus. Să-mi îndes o batistă în gură. Să-mi întind larg mâinile. Să nu spun nimic. Să sar. Să lovesc suprafaţa apei cu fusta deasupra capului. Să dispar în adâncuri. Să trimit în sus un jet de spumă."

Recunoaşte gândul într-o clipă: este tipic *gadžikano*, lipsit de sens, patetic. Nu-şi va permite o asemenea simplitate.

„Cât de idioată am fost! Am stat la masa lor şi am pupat-o drept mulţumire. Ne-au promis că ne vor lăsa în pace, dar n-au făcut-o." Cât de ciudat era să fie atât de lăudată exact de cei pe care nu putea să-i înţeleagă: petrecerile, castelele, întrunirile la hotel, modul în care o cărau pe la toate conferinţele lor. Vodca lor, caviarul lor, dulcile lor *haluški*. Au făcut din mine un pachet legat cu fundă şi apoi m-au lăsat să urc pe eşafodul

spânzurătorii, pe platforma îngustă a călăului. Laţul, capcana, deschiderea trapei.

Cu capul limpede, Zoli se opreşte pe pod şi se uită-n jos spre fluviu şi, prin păienjenişul de umbre, îşi dă seama că, de fapt, nu şi-a ars nicio poezie: sunt încă cu sutele acolo, legate în cărţi, la tipografie, în sediile uniunii, chiar şi în librăriile de-a lungul Zelenei. Doar ea a ars originalele, conferind mai multă forţă celorlalte.

Zoli traversează podul până la capăt, mergând încet, şi se opreşte la intersecţia de acolo. La vest, blocurile. La sud, drumul ce duce departe de ele. Îşi strânge braţele, sprijinindu-şi coatele în palme deasupra pântecului, îşi saltă legătura pe spate şi trece pe lângă linia de maşini de gunoi, vopsite-n roşu, strecurându-se printr-o gaură în gardul din sârmă ghimpată. Dis-de-dimineaţă drumul e plin de tractoare. Bene de ciment. Lucrători cu jachete galbene, lucioase pe fondul cenuşiu al dimineţii. Unul se apleacă deasupra unei căni, amestecând cafeaua. Ea trece pe lângă ei, fără să i se dea atenţie. Majoritatea blocurilor sunt acum locuite, dar mai sunt încă trei în construcţie. Marele experiment. Doreau tot ce-i mai bun pentru ţigani, aşa ziceau – ca şi cum aceştia ar fi fost un singur organism, care pulsa, patruzeci de mii de oameni adunaţi într-un singur loc. Apă curentă, comutatoare, încălzire centrală.

Dacă o iei la goană spre lumină, îşi spune ea, nu faci decât să dai bice întunericului.

Zoli se strecoară printr-o altă gaură în sârma ghimpată şi se opreşte în dreptul unui zid lung, dincolo de care se află coviltirele. Sute de coviltire zac acolo, aduse de *kumpanija.* Cel puţin nu le-au dat foc, gândeşte ea, numai roţilor.

Se apleacă, strecurându-se înainte şi simţind pietrişul încrustat în palmele ei.

Pe câmpul gol, presărat cu petice de iarbă, în jurul câtorva coviltire fumegă nişte focuri de tabără. Scântei zboară prin aer. Una sau două siluete pot fi zărite mişcându-se prin umbre.

Aşadar, unii au abandonat deja traiul la bloc, au scos duşumelele de scânduri şi stau acum pe pământ, punând pe foc lemnul care ar fi trebuit să le servească drept podea. Un mic triumf. Mai departe, lângă zid, cineva şi-a făcut un adăpost sprijinit pe nişte blocuri de ciment. Vechiul acoperiş de tablă, scânduri de lemn smulse din apartamente şi un indicator portocaliu de autostradă. Îşi mijeşte ochii să poată citi. „Reduceţi viteza. Drum în construcţie." Pe scânduri atârnă pilote şi pături ale armatei. Un amestec de vechituri de-a lungul zidului. O femeie în genunchi, pe podeaua murdară, încercând să o cureţe cu o cârpă. În jurul ei câţiva copii, încă adormiţi, ca nişte moviliţe pe sub pături. În interior, o lampă cu petrol e aşezată pe o cutie goală şi o masă lungă a fost făcută din trei scânduri lipite unele de altele pe care cade lumina estompată de funingine. Deci ăsta-i modul lor de viaţă: funingine pe-o sticlă de lampă.

Zoli se sprijină cu tot corpul de colţul zidului şi scrutează întreaga aşezare. Resturile unui coteţ de câine alături de caroseria unui automobil abandonat, ars recent, ca şi cum cineva ar fi murit în el. La capătul celălalt al taberei, un copil rostogoleşte doaga unui butoi şi, dincolo de el, un bărbat stă în picioare lângă foc. Zoli îşi dă seama că-i Vaşengo numai după forma pălăriei. Graco, care duce o lampă cu petrol. Milena, Jolana, Eliška şi unul sau doi copii care sunt deja treji. Conka, nicăieri.

Îşi împinge şi mai adânc palmele-n pietrişul din zid, stând într-un picior aplecată înainte. Ar vrea să sară pe celălalt picior şi să pătrundă în tabără, dar au alungat-o pentru totdeauna. Priveşte focurile de tabără care pâlpâie la distanţă, vârful aprins al ţigărilor în dreptul gurii, o roată de lumină roşie în mişcare. „Mi-aş da foc la toate cuvintele numai să pot fi din nou împreună cu ei." Se sprijină pe celălalt picior, se-ndepărtează de zid.

Câţiva copii rup cercul din jurul focurilor de tabără şi fug spre perete. De unde-au apărut? Cât de departe vor merge în jos, pe drum? Îşi acoperă faţa cu gulerul hainei lui Swann şi îşi

atinge bărbia pe sub stofă. Ce fel de cuvinte vor folosi copii când vor vorbi despre mine, acum, după ce-am dispărut?

Sus, deasupra blocurilor, se leagănă o macara galbenă prin aer. Se opreşte un moment, încărcătura se balansează în aer. Acesta se stabilizează, apoi macaraua se mişcă din nou. Zoli îşi saltă *zajda* şi se strecoară înapoi, prin gaura din gard.

În timp ce merge, simte ca şi cum s-ar fi târât peste un câmp acoperit cu sârmă ghimpată.

Să se ascundă făcea parte din vechile obiceiuri, dar nu se-ascunseseră prea bine. Nu de astă dată. Ninsese şi câmpurile erau acoperite de zăpada scânteietoare. Fuseseră depistaţi cu uşurinţă, urme negre lăsate pe nea. Poliţiştii sosiseră pe motociclete şi în camionete. S-au dus spre ei, peste câmp, scoţând o foaie cu legea nouă, apoi au rămas în expectativă, curioşi, când Vaşengo le-a spus că nu vor să plece nicăieri. Miliţienii au crezut că va fi o chestiune simplă. *Propriul vostru apartament. Căldură. Apă curentă.* Toate nişte promisiuni magice. Apoi, au scuipat pe jos, raportând prin radio: „Refuză să vină". În scurt timp, un ofiţer de rang superior a sosit la bordul unui sedan negru. I-a luat deoparte pe Vaşengo, apoi pe Zoli. Ea a atins cele două limbi de pantofi atârnate deasupra uşii coviltirului şi a ieşit afară. În dubele miliţiei erau câini care lătrau. S-a aşezat pe bancheta din spate a automobilului, simţind cum aerul cald o bate-n spate.

– Nu plecăm, le-a spus ea.

Obrajii ofiţerului s-au înroşit.

– Am ordin, a zis el, trebuie să-l execut, se va lăsa cu vărsare de sânge. Cuvintele i-au amintit de un poem spaniol.

– Mai ales tu dintre toţi de aici, i-a spus ofiţerul lui Zoli, trebuie să ştii, acestea sunt cele mai bune apartamente din întreaga ţară. Nu lăsa să izbucnească un conflict.

Ea stătea tăcută. Cât de ciudat era să se afunde în scaunul confortabil din piele şi să audă acele cuvinte, în afara poemelor, departe de paginile cărţilor. „Vărsare de sânge."

– Poţi să vii cu noi, i-a zis ofiţerul. S-a întors spre Vaşengo, care-şi ţinea palmele în dreptul ventilatoarelor de sub parbriz. Şi tu, a zis el. Poţi sta aici cu noi, e cald aici, tovarăşe.

Zoli a proferat un blestem în romani, a trântit uşa şi a plecat. Ofiţerul a coborât geamul, uitându-se după ea. Putea simţi de la distanţă cât era de uluit.

Afară, pe câmp, copiii se jucau. Puneau bucăţi de gheaţă pe limbă. Vaşengo a ajuns-o din urmă şi i-a spus:

– Ne vom duce. Paşnic. I-am spus să plece cu trupele de-aici. Să-şi ia şi câinii.

Lui Zoli i s-a strâns sufletul. Se simţea de parcă-ar fi dispărut deja. Ştia ce va urma. Vaşengo a fluierat. Eliška a ieşit afară pe treptele coviltirului. Ea le-a trimis vorbă tuturor. Copiii ţipau bucuroşi, nu ştiau, credeau că pleacă într-o călătorie. Fulgii de zăpadă se aşterneau în tăcere. Zoli s-a dus spre coviltirul ei şi a aşteptat.

Scârţâit de bocanc pe pietriş. O umbră alunecă pe pământ. Zoli studiază trecerea unei rândunele în zbor, cum se lasă-n jos dinspre blocuri. Apoi altele apar şi se aliniază pe o serie de stâlpi culcaţi jos, la pământ. Unul dintre lucrătorii care ies din cabinele lor o salută, folosind un limbaj elevat: prea formal, îşi spune ea. În spatele ei, un mârâit şi-un fluierat. Maşinile încep să se rărească, numai tramvaiele o depăşesc huruind. Betonul crăpat lasă loc noroiului şi blocurile dispar în spatele ei.

Mai departe, spaţiul se deschide şi arată nelocuit. După-amiază se opreşte în umbra unui vechi adăpost din tablă.

Tresare când vede un grup de patru siluete venind pe drum din partea cealaltă. Mai întâi un grup nedesluşit, apoi, pe măsură ce se apropie, siluetele devin mai clare – trei copii şi o femeie cărând căldări şi câteva legături mici, căutând ceva de mâncare. Zoli îi recunoaşte după mersul lor. Copiii se agită în jurul femeii ca nişte magneţi mici şi tuciurii. Doi se bagă într-un şanţ, apar din nou. Un strigăt care vrea să spună ceva. Siluetele se desenează

ca şi cum le-ar privi printr-o sticlă deformată. Se aud gâştele cum ţipă sus, deasupra lor, zburând în formaţiile lor sub formă de săgeată. Unul dintre copii fuge de pe drum spre nişte sălcii şi apoi toţi cei trei puşti se-agaţă din nou de fusta Conkăi.

Zoli se simte gâtuită de panică. Îşi dă seama de mirosul greu din jurul ei.

Conka şi familia ei se apropie tot mai mult. Părul roşcat, pielea ei albă, şirul de pistrui, cicatricele de pe obrazul ei.

Zoli clipeşte rar. Simte tot mai tare mirosul greu din jur, în timp ce intestinele i se descarcă.

Primul dintre ei e Bora. Sunetul scuipatului devansează momentul. O stropeşte pe faţă. Nu se şterge. Stă pe loc, gâfâind din greu, cu inima bătându-i să-i spargă coşul pieptului. Aude un huruit în urechi, parcă i se sfâşie timpanul. Şi totuşi, niciodată n-a fost o linişte mai mare ca acum. Al doilea copil, Magda, vine spre ea cu paşi mici, măsuraţi. Scuipatul ei e fără sunet sau venin. Aterizează pe umărul hainei lui Zoli. Un blestem murmurat, aproape ca şi cum şi-ar cere iertare. Aude cum fata se-ndepărtează încet de ea – sigur, piciorul ei bolnav. Ultimul e Jores, cel mai mare, şi el vine cât mai aproape de ea, îi poate simţi răsuflarea pe faţă, un miros de alune.

– Vrăjitoareo! îi zice el.

Un sunet de flegmă din piept. Scuipatul face o voltă perfectă şi aterizează între sprâncenele ei.

Un alt strigăt de pe cealaltă parte a drumului, al unei voci bine cunoscute, care îi cheamă pe copii aproape. Zoli nu se mişcă. O aşteaptă pe Conka. Frânturi din trecut îi trec acum prin minte: cum alergau împreună pe deal, un trup gol pe care îşi trăgea rochia, râsete sub pătură, toate acele lucruri din copilărie, gheaţa pe lac, un coş cu lumânări. „Calm, îşi spune ea, calm. Încă nimic. Niciun pas." Simte că-i în pericol să-şi piardă capul.

Când Zoli deschide ochii, drumul e acoperit cu o perdea tremurătoare de ceaţă, dar nu se-aude niciun hohot de râs, niciun strigăt, niciun ecou din spate. Simte flegma cum îi lunecă pe gât.

Se şterge şi se apleacă-n jos trecându-şi degetele ude prin firele de iarbă. Mirosul copiilor de pe degetele ei.

Conka n-o scuipase.

Nu traversase drumul şi nici n-o blestemase.

Cel puţin atât.

E aproape destul.

Puţin mai departe, pe marginea drumului, Zoli se opreşte subit şi se apleacă să ia o cană de cositor – plină de alune şi mure şi alături o singură bucăţică de carne, întreagă. Ducând degetele la gură inhalează mirosul copiilor. „Nu voi plânge. Am plâns o singură dată după judecată. N-o voi face din nou."

Zoli se-apleacă şi ridică cana de pe marginea drumului şi sub ea găseşte o monedă tăiată din părul Conkăi.

3

Zilele trec furioase ca niște file goale. Cerul este cel al iernii, cu nori vineții. Viscolul trimite fulgii în rafale pe obrajii ei, unde se topesc. Coboară o pantă abruptă spre un pârâu. Soarele scânteiază pe gheața subțire. Malul acoperit cu iarbă poartă tot felul de modele încrustate, ca de cristal. Se apropie de apă, își încălzește mâna în haine și apoi sparge suprafața. Îndepărtează cioburile de gheață cu un băț, atinge apa rece cu degetele.

Respirând profund, își scufundă fața în apă, atât de rece încât îi înțepenesc oasele feței.

Își scoate șosetele cu grijă. Bășicile și rănile s-au adâncit, niciuna vindecată și bandajele improvizate s-au făcut una cu pielea ei. Zoli își vâră încet picioarele în apa înghețată și încearcă să extragă ultimele bandaje lipite. Pielea se smulge odată cu ele. Apoi, lângă un foc mic, își încălzește degetele, împinge bucățile de piele rupte peste carnea expusă, își curăță rănile.

Pe malul râului vin stoluri de păsărele să se hrănească în anotimpul rece: le urmărește să vadă spre ce copaci se-ndreaptă, cu frunze hrănitoare, cu boboase, apoi se apucă să adune orice ar putea fi de mâncare. Descoperă în mâl o vrabie moartă. Este contrar tuturor obiceiurilor să mănânci păsări sălbatice, dar ce însemnătate mai are acum ceva ce nu mai poate zbura? Înfige pasărea într-o creangă ascuțită și o frige deasupra flăcării, întorcând-o mereu, știind de la prima mușcătură că nu îi va face bine, putredă și inutilă. Totuși, mânată de foame, își înfige dinții-n ea și simte cu limba locul unde odată îi bătuse inima.

Micul cioc galben al păsării îi zace acum în palmă, îl răsucește și-l aruncă în flăcări.

Se ghemuieşte lângă focul aprins cu bricheta. „Trebuie să o folosesc cu grijă, gândeşte ea. În curând se va termina gazul. Focurile mici nu pot fi văzute. Din micile focuri căldura e trasă-n sus, în corp. Micile focuri încalcă interdicţiile."

Simte stomacul cum i se agită gol şi zace în orele târzii, din noapte, fără să-şi găsească liniştea, agitându-se sub pătura lui Swann.

Se ridică ameţită. Soarele, un disc strălucitor printre copaci. O egretă înaltă o urmăreşte dintr-un pin, cu gâtul lung, încovoiat şi cu ochii agitaţi. Creanga îngheţată, în nuanţe albăstrui şi cenuşii, pare făcută pentru ea. Egreta îşi întoarce capul plictisită, îşi ciuguleşte penele, apoi îşi ia zborul leneş spre pădure.

Câteva secunde mai târziu apare pe mal cu un peşte-n cioc. Zoli se apropie agale de foc, ridică încet o creangă arsă, o aruncă. Nu atinge pasărea, dar alunecă pe gheaţă scoţând scântei. Egreta se întoarce s-o privească, dă drumul peştelui, după aceea bate din aripi şi se ridică-n zbor pe deasupra trestiilor. Zoli se repede să prindă peştele; nu-i mai mare de-un lat de palmă.

– Ai fi putut să-mi aduci unul mai mare, zice ea cu glas tare.

Sunetul propriei voci o surprinde, claritatea lui, plutind precis prin aer. Se uită repede în jur, ca şi cum s-ar fi temut că o aude cineva.

– Tu, zice ea, privind încă o dată-n jur. Un peşte mare ar fi fost mai generos din partea ta. Mă auzi?

Vorbeşte singură, în timp ce-şi aprinde un foc mic. Mănâncă repede carnea albă, linge oasele până la ultima firimitură, apoi îşi bagă din nou picioarele în râu. Încă o zi şi vor fi gata. Pot merge şi voi continua să merg: drumuri lungi, mărginite de tufe, piloni. Nimic nu mă va prinde, nici măcar sunetul propriei mele voci.

I s-a părut atât de ciudat cu câteva zile în urmă, lângă barajul rutier, fără motiv îi venise Parisul în minte, dar acum gândul se tot întoarce şi ea cântăreşte greutatea cuvântului pe limbă.

– Paris.

Îl pronunță rostogolit, prelung, un bulevard elegant de sunete.

A doua zi de dimineață, căptușește ghetele lui Swann cu șosete, pune niște mușchi uscat în dreptul fiecărei glezne, se duce pe malul râului, căutând egreta, așteptând-o să apară, mândră, liniștită, să facă iar ceva magnific – să plutească-n jos, pe râu, pe un sloi de gheață sau să izbucnească din coroana unui copac, însă totul e nemișcat.

Găsește o creangă solidă de stejar, cu un capăt rotunjit, și o ridică, o testează pe pământ în chip de baston. Se curbează sub înălțimea ei, însă rezistă, și ea scutură bățul prin aer.

– Mulțumesc, zice ea, pentru nimic, și pornește la drum cu noul ei baston, din gură ieșindu-i rotocoale alburii în aerul dimineții.

Paris. Cât de absurd. Câte granițe de trecut până acolo? Câte turnuri de control? Câtă miliție aliniată de-a lungul sârmei ghimpate? Câte baraje rutiere? Încearcă din nou cuvântul și i se pare că se strecoară în tot ce-i în jurul ei, în timp ce zilele trec, un Paris în ramurile unui copac, un Paris în noroiul din șanțul de pe drum, un Paris într-un câine care fuge de ea, un Paris în culoarea roșie a unui tractor al colectivei, care ară departe pe câmp. Se agață de ridicolul lui, prin simpla repetare. Îi place greutatea cuvântului când îl rostogolește pe buzele ei și descoperă, în timp ce merge mai departe, că-i un sunet care o ajută să nu se mai gândească la nimic altceva, pulsând ritmic prin aer, făcând-o să înainteze, un fel de contrabandă, o repetitivitate atât de lipsită de formă, atât de imposibilă, atât de bizară că se potrivește pașilor săi, și Zoli află cu exactitate când primul cuvânt va fi la unison cu tocul ei izbind pământul, și ultimul cuvânt care va izbi odată cu vârful degetelor, așa că merge acum, sunet și pas la unison.

La o întretăiere de drumuri zărește la mare depărtare un punct care se deplasează spre ea, un vehicul, o motocicletă, luciul ei metalic, și se ascunde de îndată, rezemându-se de malul ud al șanțului de la marginea șoselei.

Motocicleta trece de ea cu un huruit uşor. Este Swann, îl recunoaşte după cât e de slab, cârjele prinse la spate. Se ridică şi-l urmăreşte cu privirea cum ocoleşte gropile de pe drum, trecând prin mici insule de lumină şi umbră, mişcarea ghidonului pentru a evita un iepure. Animalul saltă înapoi, pe câmp, cu urechile ridicate-n sus, ca şi cum l-ar fi amuzat o astfel de întâlnire.

– Nu mă vei găsi, zice ea în spatele siluetei care dispare în depărtare.

Loveşte tare cu băţul de pământ în timp ce sunetul motorului se mai aude huruind la mare distanţă. I se pare că, în acea linişte deplină, dacă n-ar fi fost Swann, mai că ar fi putut dormi fără a se opri din mers.

În piaţa micului sat îşi cumpără o bucată de carne, nişte brânză, o pâine rotundă.

– Tovarăşă, i se adresează bătrânul vânzător de fructe, mai sunt şi alţii ca tine?

O urmăreşte cu privirea pe Zoli când aceasta traversează un câmp, călcând din nou invers pe urmele lăsate ca să fie sigură că nu-i urmărită.

Seara mai târziu, nu departe de sat, se-ntâmplă să dea peste o tabără arsă, nu cu semne tainice, ci cu urme care trădează o plecare precipitată.

Se opreşte brusc. Deci din această cauză le-au cerut ei atunci să plece. Urmele sunt încă pretutindeni – în iarba care reîncepe să crească, brazde, gropi, movilele de pământ deasupra cărora acoperiseră focurile-n grabă. În jurul taberei e vizibil un zigzag de roţi de cauciuc şi, lângă un pâlc de copaci, se află o căruţă arsă, cu roţile lipsă. Axul unei roţi fusese vârât în pământ, în timp ce restul – spiţele şi marginea, arse pe loc. Un cerc de fier, acum deformat. Bucăţi de pânză groasă îngheţate pe resturile de scânduri arse. Osia căruţei înfiptă-n terenul noroios, ca şi cum tocmai s-a înclinat, recunoscându-şi înfrângerea. Zoli atinge lemnul. O bucată cade cu un bubuit înăbuşit. Carcasa neagră a unui radio zace într-un colţ al căruţei. Poate

spune după urmele lăsate în pământ că oamenii încercaseră să împingă căruța în pădure fără ajutorul cailor, dar renunțaseră după numai câțiva pași. Nicio urmă de oase sau arme.

Zoli rupe prelata arsă, o taie folosindu-și briceagul. Nimic altceva ce putea fi salvat. Își atinge sânul stâng, înclină capul, trece mai departe. „Tot ce ne doream, își spune ea. Și uite cu ce ne-am ales."

La mică distanță de tabără, agață bucata de prelată de ramuri și își face un culcuș pentru noapte. La căderea nopții e sigură că aude ceva patrulând în semicerc în jurul taberei. Un lup sau un cerb, sau un elan. Nu pas de om. Oamenii nu dau ocol în acel fel. Se ridică și agită crengile pe jumătate arse din foc, mai aruncă niște frunze. Flăcările se ridică în întunericul ca smoala. Rupe o bucată de material din mâneca uneia din cămășile lui Swann, îi dă foc și se mișcă în cerc în jurul culcușului cu zdreanța care arde.

Rămâne așezată până dimineața, cu genunchii trași spre piept, apoi ațipește până când simte ceva ud pe față și se trezește. Fulgi imenși de zăpadă zboară-n jurul ei. Parcă și vremea vrea să-și bată joc de ea.

Zăpada decorează extravagant ramurile copacilor. Câteva ciori se adună pe crengi, dau din aripi și își iau zborul ca un nor negru pe cer. Poate zări în copacii din apropiere ca o sprânceană albă deasupra căruței arse.

– Noroc, zice ea cu voce tare.

O replică despică aerul tare. Poate că-i vântul printre copaci sau o ramură în cădere, și mai aude un alt sunet, o tuse profundă, bronșitică. Zoli se grăbește să-și adune lucrurile și le aruncă în *zajda*. Frunzele înghețate scârțâie sub pasul ei.

Subit, o voce.

Se întoarce.

Doi bărbați cu haine din stofă de loden merg printre copaci, cu topoarele pe umeri. Se opresc și unul își lasă toporul în jos. Strigă amândoi după ea, în timp ce Zoli încearcă să fugă prin

zăpadă. O ramură o plesneşte peste faţă. Piciorul îi alunecă pe rădăcina ridicată a unui copac. Cade, se loveşte de un trunchi proaspăt tăiat. Se ridică din nou, dar bărbaţii sunt lângă ea, deasupra ei, privind-o de sus. Unul e tânăr, cu faţa netedă. Celălalt are o barbă neîngrijită şi ochelarii sparţi. Cel mai tânăr rânjeşte. Ea se răsuceşte în zăpadă şi-i blesteamă, dar cel mai tânăr continuă să o fixeze amuzat. Cel mai în vârstă o saltă-n sus şi ea îl muşcă de mână. El sare înapoi. Ea ţipă la ei în romani şi tânărul spune:

– Ţi-am zis că-i cineva acolo. Noaptea trecută. Ţi-am zis. Am simţit asta.

Zoli se trage înapoi prin zăpadă, prinde bine băţul, dar tânărul o loveşte peste mână rapid.

– Pariez că ea a fost. Uită-te la ea!

– Ridic-o!

– Fereşte-te de blestem!

– O, fac ceva pe blestemul ei. Ridic-o!

– Pun pariu că-i ea. Uită-te la haina ei.

– Mai taci!

– Voia să ne dea una cu băţul ăla.

– Ridic-o!

Se apleacă amândoi şi o apucă. Zoli îşi înfige picioarele în zăpadă şi se lasă pe spate, dar bărbaţii o strâng tare, fiecare de câte o mână şi îşi dă seama că nu le poate face faţă. O duc o distanţă bună prin pădure, spre un luminiş, unde doi măgari se plimbă răbdători prin faţa unei colibe de lemn.

Deci ăsta era zgomotul de azi-noapte, îşi spune Zoli: numai nişte măgari.

Un nămete se desprinde de pe acoperiş şi cade cu un bufnet jos, pe pământ. Coliba e înconjurată de buşteni curăţaţi de coajă, aşezaţi în stive unul peste altul. Un fierăstrău rezemat de perete. În apropiere o căruţă cu roţi joase. Zăpada poartă multe urme de paşi, e bătătorită: nu doar de cei doi bărbaţi, gândeşte ea.

Scuipă pe jos şi tânărul o vede.

– Încearcă să ne blesteme.

– Nu fi idiot! zice vârstnicul.

În interior, bărbaţii îşi scutură zăpada de pe bocanci şi o împing spre un scaun. Aerul e greu de miros de transpiraţie şi tutun vechi. Pe perete sunt opt priciuri de lemn şi o lampă neaprinsă atârnă de coarnele unui cerb în centrul încăperii. Pe jos e pietriş din râu. Un soi de tabără de muncă, gândeşte ea. Sau de braconaj. Îl urmăreşte pe tânăr cu privirea, în timp ce încuie uşa, trăgând zăvorul.

Îşi bagă mâna-n buzunar, deschide lama briceagului cu mâner din onix şi îl strecoară pe mânecă, vârful lamei ţinut de arătător.

Bărbatul mai în vârstă se îndepărtează de ea şi se apleacă deasupra uşii sobei. O deschide şi zgândăreşte jarul cu un băţ. Focul se înteţeşte şi o bucată de jar încins aterizează pe bocancul lui. Îl aruncă jos, ia o cratiţă şi începe să amestece mâncarea cu acelaşi băţ. O pulpă de miel atârnă deasupra sobei. Taie o fâşie de carne cu lama şi-i dă drumul direct în cratiţă.

– Nu vei avea parte de nimic bun aici, zice bărbatul.

Şi, ca şi cum ar fi vrut o dovadă, tânărul începe să-şi desfacă cureaua. O trage afară din găici şi o flutură prin aer. Pantalonii lui, burduşiţi de noroi, cad la pământ în jurul gleznelor, dar el continuă să stea cu spatele la ea. Indispensabilii sunt de un gri murdar. Zoli îşi lasă şi mai jos să lunece briceagul şi închide ochii. O tuse spartă se aude prin încăpere. Când deschide ochii, vede că bărbatul şi-a tras pe el o altă pereche de pantaloni. Îşi pune cureaua. Are ochii mijiţi. Dă cu piciorul într-un con acoperit de praf, vine spre ea şi se întinde să ia o cană de pe masă.

O prinde între două degete şi o ridică la gură ca să bea. Ea ştie că nu-i nimic în ea.

– Cum te cheamă?

Ea se trage cu scaun cu tot în spate, dar el o împinge încă o dată spre masă. Simte un miros de răşină venind dinspre el.

– Cum te cheamă, ţiganco?

– Lasă-mă să plec.

Tânărul aruncă brusc cana goală jos şi se apleacă spre ea, răsuflarea mirosindu-i, în mod ciudat, a mentă. Deci cunoaşte bine pădurea, gândeşte ea, nu va fi uşor să-l prostesc. Îşi împinge briceagul în sus, pe mânecă, unde îl simte rece pe pielea de pe încheietura ei.

– Conka, zice ea, umplându-se imediat de regret.

– Conka?

– Elena. Eram cu ai mei.

– Acum eşti Elena?

– Când au venit miliţienii.

Tânărul rânjeşte.

– Chiar aşa?

– I-au luat pe toţi cu ei. Ultimii dintre noi am fost duşi în oraş, aşa cum zice noua lege. Au pus câinii pe noi ca să plecăm. Bărbatul meu a fost forţat să care o ladă lăcuită, cu toate lucrurile noastre. Ezită puţin şi încearcă să le citească pe faţă – nimic. O ladă lăcuită, repetă ea. A scăpat-o pe drum. Ploaia curgea cu găleata. Toată lumea aluneca prin noroi. Câinii aveau nişte colţi aşa de ascuţiţi, ar fi trebuit să-i vedeţi. Au sărit pe noi. Au sfâşiat o bucată din piciorul mamei mele. Miliţienii ne-au bătut cu bastoanele. Mai am încă urmele. Au dat drumul la câini. I-au muşcat şi pe copiii mei. Opt copii, am avut unsprezece în total. Tot ce-aveam se afla în lada aceea. Tot aurul, actele, toate erau acolo. Împachetate în împletituri de răchită.

Face din nou o pauză – pe faţa tânărului zvâcneşte uşor un muşchi.

– Acum vin din oraş. Să caut lada. Opt copii. Trei morţi. Unul a călcat pe-un cablu electric lângă lacul înconjurat de chiparoşi. Când a venit dezgheţul, săpau cu lopeţi de metal. Odată aveam unşpe.

– O întreagă echipă, zice tânărul, rânjind din nou.

Ea întoarce privirea spre bărbatul mai în vârstă, care îşi netezeşte sprâncenele cu încheieturile pumnilor.

– Acum avem un acoperiş, zice Zoli. Lumină electrică to timpul, apă curentă. Noile directive au fost bune pentru noi. Vi vremuri bune. Conducătorii au fost buni cu noi. Tot ce vreau să găsesc lada, asta-i tot. N-aţi văzut-o cumva?

Bătrânul se mişcă obosit, pleacă de lângă sobă şi se aşază ducând cu el un bol de kaşa cu mici bucăţi de miel plutind în el

– Minţi, zice el.

– O ladă albastră lăcuită, cu încuietori de argint, zice ea.

– Nici măcar nu minţi prea bine pentru o ţigancă.

Lumina se târăşte în sus şi în jurul ferestrei – fără perdele remarcă ea, se vede că nu-i mâna unei femei în această colibă Simte ascuţişul lamei în palmă.

– Cum te cheamă? o întreabă tânărul din nou.

– Elena.

– Iarăşi o minciună.

Vârstnicul se apleacă spre ea, serios, cu ochii lui cenuşii.

– A trecut ieri pe aici un bărbat cu o motocicletă Jawa în do timpi. Un englez. Te căuta, zicea c-ai fugit. Că te caută peste tot L-am văzut pe drumul de la marginea pădurii. Vrea să te duc la spital. Arată ca şi cum ar trebui să se ducă chiar el la spital conducându-şi motocicleta prin jur, cu piciorul rupt. Neras de mult timp. Zice că numele tău e Zoli.

Îi împinge bolul cu kaşa pe masă, dar ea nu-l atinge.

– Chiar am nevoie să găsesc lada. Erau atâtea lucruri preţi oase în ea.

– Zicea că eşti înaltă şi saşie. Ne-a mai spus că porţi un pal ton negru. Că s-ar putea să ai un ceas de aur. Ridică-ţi mâneca.

– Ce?

– Ridică-ţi naibii mâneca! se stropşeşte tânărul.

Vine spre ea şi-i saltă mâneca hainei, de la încheietură până la cot. Briceagul cade cu zgomot pe podea. Calcă pe el, îl ridică, testează lama pe degetul mare, apoi se-ntoarce spre vârstnic.

– Ţi-am zis. Astă-noapte. A naibii chestie, ţi-am zis!

Vârstnicul se apleacă şi mai mult spre Zoli.

– Îl cunoşti?

– Pe cine?

– Nu ne lua de proşti.

– Nu ştiu nimic în legătură cu vreun ceas, zice Zoli.

– El spunea că-i al lui taică-său. O piesă veche, preţioasă.

– Nu ştiu despre ce vorbeşti.

– Ne-a cerut benzină pentru motocicletă. Nu mi s-a părut că-i un tip prea rău. Vorbea o slovacă caraghioasă. Încerca să-mi spună că a crescut aici, dar ştiu eu mai bine. Atunci e adevărat ce-a spus? Cum de-ai primit un nume de bărbat?

Zoli îl priveşte pe tânăr, în timp ce acesta îşi retează fire de păr de pe braţ cu briceagul, fluierând încântat la constatarea cât de ascuţită era lama. Vârstnicul îşi scoase căciula, cu un gest liniştitor şi care parcă inspira compasiune. Părul lui cărunt, puţin umed îi stătea lipit de scalp. Când se apleacă, ea observă cum i se mişcă muşchii de la baza gâtului.

– Mi-a fost dat de bunicul meu, zice ea în sfârşit. Era numele tatălui meu.

– Atunci eşti cu adevărat ţigancă?

– Şi tu cu adevărat un tăietor de lemne?

Vârstnicul izbucneşte-n râs şi bate darabana cu degetele pe masă.

– Ce să zic? Suntem plătiţi la metrul cub.

Aşadar, îşi zice ea, o tabără de muncă pentru deţinuţi. Rămân aici toată vara şi iarna. Securitate minimă. De dimineaţa până seara sortează copacii, le taie ramurile, îi doboară, îi cântăresc.

Îl vede pe tânăr că se ridică şi se duce la uşă pentru a scoate o mică legătură soioasă din pantalonii atârnaţi acolo. Desface sfoara şi scoate un set de cărţi de joc, pe care le etalează pe masă în faţa lui Zoli.

– Ghiceşte ce ne-aşteaptă.

– Ce?

– Nu fi tâmpit, zice vârstnicul, măturând cărţile de pe masă.

Tânărul le adună de pe podea.

– Haide, ghiceşte-ne în cărţi!

– Nu fac aşa ceva, zice Zoli.

– Ne cam plictisim aici, spune tânărul. Tot ce vreau e să-mi spui ce soartă mă aşteaptă.

– Tacă-ţi gura! zice omul mai în vârstă.

– Numai îi spun cât de singuri suntem aici. Ai ceva împotrivă? Chiar suntem.

– Tomas, ţi-am zis să-ţi ţii gura!

– Femeia asta valorează nişte bani. L-ai auzit. Era dispus să ne plătească. Şi tu ai zis...

– Taci şi las-o în pace!

Zoli îl priveşte pe vârstnic cum se duce la un mic raft cu cărţi, de unde ia un volum legat în piele. Revine la masă şi deschide coperta.

– Poţi să citeşti ce-i aici? o întreabă el.

– Doamne sfinte! exclamă tânărul.

– Poţi să citeşti?

– Da.

– Dă-i drumul, la naiba!

– Aici e locul unde sunteţi acum. Exact aici. E o hartă veche, aşa că arată ca şi cum ar fi Ungaria, dar nu e. Ungaria se află aici, alături. Pe cealaltă parte, pornind de aici, e Austria. Vă vor împuşca înainte să vă vadă. Sunt mii de soldaţi. Pricepi? Mii.

– Da.

– Cea mai bună cale de evadare e peste acest lac. Are numai un metru adâncime, chiar şi în mijloc. Acolo e graniţa, în mijloc. Grănicerii nu folosesc bărci de patrulare. Şi nu vă înecaţi. Ar putea să tragă-n voi, dar nu vă înecaţi.

– Şi asta?

– Aici e vechea graniţă.

El închide cartea şi se apropie şi mai mult de Zoli.

Tânărul se uită când la unul, când la altul, ca şi cum ei ar comunica într-o limbă pe care n-o înţelege.

– Ah, la naiba! exclamă el. O să primim bani în schimbul ei. L-ai auzit pe tip ce-a zis. O răscumpărare.

– Dă-i briceagul înapoi!

– Rahat!

– Dă-i briceagul înapoi, Tomas!

Tânărul răsuflă greu şi-i împinge briceagul cu piciorul pe podea, spre ea. Zoli îl ridică, se dă înapoi spre uşă, trage de clanţă. Încuiată. O panică subită o sufocă, până când vârstnicul trece de ea, trage de zăvor în sus şi uşa se deschide larg. Un suflu rece de vânt.

– Un lucru, zice el. Chiar scrii poezii?

– Cânt.

– O cântăreaţă?

– Da.

– Cam acelaşi lucru, nu?

– Nu, nu cred, zice ea.

Toţi trei păşesc afară, în lumina înţepătoare a dimineţii. Vârstnicul îi întinde mâna.

– Jozef, zice el.

– Marienka Bora Novotna. Face o pauză. Zoli.

– E-un nume caraghios.

– Posibil.

– Pot să te întreb ceva? Mă tot întreb. Cred că ţi-am văzut fotografia cândva. Într-un ziar.

– Poate.

– Vreau numai să te-ntreb...

– Da?

– Cum de-ai ajuns în situaţia asta?

Bărbatul priveşte dincolo de ea, absent, şi ea îşi dă seama că nu e o întrebare la care ar trebui să răspundă, ci mai curând una retorică sau pe care o pune eului său mai vechi, aflat la distanţă, în pădure, şi o va pune din nou mai târziu, când va simţi coada grea a toporului în mână: Cum de-ai ajuns în situaţia asta?

– Sunt lucruri încă şi mai rele, zice Zoli.

– Nu-mi închipui, tu poți?

– Nu.

– Hei, zice tânărul, ce naiba îi vom zice englezului dacă vine înapoi?

– Să-i spuneți ce?

– Da, ce?

– Poate, zice Zoli, îi veți ghici viitorul.

În vârful dealului se uită spre nord și apoi spre sud – Bratislava și blocurile sale dispărute acum de mult, nici măcar un punct la orizont. Îi place că e tăcere deplină de la un capăt la altul al orizontului. Sunt zile când parcurge distanțe lungi și singurul sunet pe care îl discerne e fâșâitul propriilor ei haine.

Ajunsă în dreptul unei ferme izolate, se ghemuiește în spatele hambarului, ascultând. Se duce spre cotețe și desface sârma care leagă poarta. Câteva găini pricăjite o privesc prin găurile dintre scânduri. Când întinde mâna, în interior, una sare din coteț cu un chirăit lung, zburând pe lângă ea. Sigur, e ceva ilegal să crești păsări – pesemne că sunt ale unei familii din apropiere. Întinde mâna din nou, ținând ușa strânsă lângă ea. În agitația stârnită se-ntinde și mai mult și înșfacă una din păsări de-o aripă. O ține strâns în fustă și-i rupe gâtul cu o mișcare simplă. Repetă mișcările. Din cuibare își umple buzunarele cu ouă, pe care le învelește în ștergar.

Deșiră un fir lung din palton, îl leagă în jurul gâtului găinilor și le atârnă la centură, unde le simte cum o lovesc peste șold, în timp ce ea merge mai departe, de parcă ar fi încă vii și ar protesta.

„Foamea m-a făcut să fiu foarte originală, gândește ea ironic: țiganca hoață de găini."

După trei zile își dă seama după marcajele pe drum că traversase deja granița în Ungaria. Se așteptase la obstacole din sârmă ghimpată și turnuri înalte de control, din beton, dar probabil linia de demarcație fusese numai un gard viu sau un teren arat

sau un mic sat, unde se vorbeau ambele limbi. Poate când traversase albia îngustă a râului, din pădure, în timp ce ningea şi copacii o salutau, mişcându-şi crengile. E surprinsă de uşurinţa cu care traversase dintr-un loc în altul, peisajul total străin şi totuşi atât de asemănător. Cealaltă graniţă, dintre est şi vest, ştia că va apare în câteva zile şi e izbită de faptul că frontierele, ca şi ura, sunt exagerate tocmai pentru că, altfel, şi-ar înceta existenţa.

Primul dintre turnurile înalte de control, din lemn se profilează ridicat pe picioroange ca o pasăre înaltă. Zăreşte doi soldaţi în interior, scrutând orizontul. Aici, Ungaria. Acolo, la distanţă, Austria. Se strecoară, încovoiată, aproape lipită de pământ, tot trupul în alertă la orice sunet. În faţa ei perdeaua de ceaţă pluteşte pe deasupra mlaştinilor. Aerul e rece, dar simte cum i se scurge sudoarea printre omoplaţi. A păstrat în legătură numai lucrurile de primă necesitate – un bidon de apă, nişte brânză, o bucată de pâine, prelata, o pătură, hainele cele mai groase, briceagul. Pune o distanţă bună între ea şi turnuri, se cuibăreşte-n iarbă departe de drumul noroit, găseşte un loc uscat pe care să se-ntindă.

Nicio mişcare, îşi spune Zoli, până la căderea nopţii.

Urmăreşte o vreme lumina soarelui care se strecoară printre ramurile împletite de deasupra ei, până când ceaţa arată ca o cortină aprinsă. Cât de ciudat să încerce să doarmă puţin în lumina aceea, dar e important să fie odihnită şi să-i fie cald – nu poate fi vorba de-un foc.

E trezită de ciripitul de după-amiază al păsărilor. Soarele şi-a schimbat poziţia spre sud-vest, înroşindu-se pe margini. Îşi ridică-ncet capul când aude zgomotul unui motor şi vede la distanţă un camion cu prelată înaintând pe lângă marginea pădurii. Vocile tinerilor soldaţi vorbind ruseşte răsună printre copaci. Cât de multe cadavre zac de-a lungul acestor linii imaginare? Cât de mulţi bărbaţi, femei, copii împuşcaţi în timp ce făceau o mică excursie dintr-un loc în altul? Camionul militar trece pe drum şi

se-ndepărtează şi, dintr-odată, ca un semn prevestitor, două lebede albe îşi iau zborul pe deasupra copacilor, sfâşiind aerul cu gâturile întinse, nişte apariţii nu atât graţioase, cât mai degrabă primejduite, cu un gâgâit scos din gâtlej ca o chemare a morţii.

Ceilalţi oameni, după cum ştie ea, au avut motive să traverseze graniţa – pentru pământ, naţie sau năzuinţe –, dar ea n-are niciun motiv, se simte golită de orice dorinţă. Odată, în copilărie, când călătorea cu bunicul ei, a văzut un artist înfometat într-un sat la vest de munţi. Se băgase singur într-o cuşcă şi făcea un spectacol din inaniţia lui. Îl privea, în timp ce coastele ieşeau tot mai mult în evidenţă, mai pronunţate, ca nişte clape. Totul a durat patruzeci şi patru de zile şi arăta mai mult ca un bătrân când l-au scos din cuşcă şi, spre surprinderea ei, i-au dat, în sfârşit, o farfurie cu firimituri de pâine şi o cană de lapte. „La fel şi eu acum, gândeşte ea. M-am dat în spectacol şi îmi primesc firimiturile acum. E încă posibil să mă-ntorc – nu am nimic de dovedit. Şi totuşi, am ajuns atât de departe, nu mai am motive să mă-ntorc, la fel cum n-am nici să avansez."

Zoli se mişcă-ncet pe sub pătură. „Ar trebui să dorm, să-mi recapăt puterile, să mă adun, să am mintea liberă şi clară."

Seara devreme i se pare că întunericul începe să se ridice direct din pământ, înghiţind nuanţele gălbui şi cenuşii ale ţinutului mlăştinos. Se saltă până-n vârful pomilor şi se umereşte să înghită şi ultimele fărâme de lumină. Un moment se gândeşte că întunericul e cu mult mai frumos decât a putut ea să descrie vreodată în cuvinte şi că, de fapt, din acesta izvorăşte lumina. Copacii se profilează mai întunecaţi decât noaptea însăşi.

Îşi strânge toate lucrurile în legătură şi se strecoară printre buşteni. „Asta e. Hai, dă-i drumul." Se bate peste sânul stâng, începe să se mişte cu grijă, încovoiată. Aude sunetul vântului cum vuieşte prin iarbă. Vede o formă la distanţă, un alt turn de control, acesta camuflat cu frunze şi tufe şi, aproape imediat, aude lătratul unor câini la o distanţă necunoscută. Se încordează

ca s-audă în ce direcție se-ndreaptă, dar e greu de spus din cauza vântului.

Corul de lătrături se aude tot mai tare, tot mai aproape. Probabil copoi antrenați. Sunetul unor voci de bărbați. Din turn doi soldați sar jos, de pe ultima treaptă a scării, cu puștile țintite-n sus, spre cer, și se pun pe alergat. „Deci asta e. Ar trebui să stau pe loc și să ridic mâinile-n sus, iar ei să-și cheme câinii înapoi. De ce să încep să bolborosesc? De ce să mă rog?" Dar e ceva în legătură cu entuziasmul lor, o lejeritate a vocilor, care-i dă de gândit. Se cuibărește jos, în iarbă. Farurile unui camion la capătul drumului luminează mlaștina. Un al doilea camion, al treilea. Câinii s-au apropiat. Luminile par că pictează iarba în argintiu, dându-i un aspect spectral.

Tocmai atunci zărește o umbră maronie alergând pe drum. Zece sau doisprezece dintre ei. Cu coarne, maiestuoși. Câinii îi mână din urmă. Un strigăt de izbândă al unui soldat, apoi exclamații de bucurie.

Cerbi. O întreagă turmă.

„Luați-o în stânga, se roagă ea. Duceți-vă în stânga!"

Îi aude pe soldați răcnind prin zarva făcută de câini. Soarta ei, după cum își dă seama, depinde de direcția luată de picioarele cerbilor. „Plecați de lângă mine, plecați!"

Turma depășește liziera pădurii prin spatele ei. Peste umăr îi vede pe soldați fugărindu-i. Răcnetele lor se îndepărtează.

Ea se repede înainte printr-un șanț scund. Apa țâșnește și ea alunecă o clipă prin noroi, înainte de a-și recăpăta echilibrul. Dincolo de șanț, o linie de copaci. O lumină se plimbă peste peisaj. Se ascunde în umbra unui chiparos solitar, alunecă jos în spatele trunchiului, face o pauză să-și tragă răsuflarea și caută terorizată în jur, înainte să se avânte înainte. Ghetele ude plescăie pe pământ. Își croiește drum printr-o barieră de iarbă înaltă. Țepii unui tufiș îi sfâșie mâinile. Aude un alt câine lătrând și apoi un scheunat. Și-au terminat vânătoarea? Au încolțit animalul?

Respiră greu şi neregulat. Simte cum plămânii îi iau foc „Acum trebuie s-ajung la lac. Poate un sfert de kilometru. Până la marginea apei.“

Zoli îşi trage paltonul de pe umeri şi-l lasă să cadă la pământ. Patru reflectoare îşi plimbă conurile de lumină pe deasupra ei. Se lasă să cadă pe pământul moale, cu faţa-n noroi. Luminile explorează ţinutul mlăştinos. La distanţă, ogarii sunt ţinuţi în lesă să nu atace cerbul şi râsetele soldaţilor se aud prin noapte. Cu siguranţă, cerbul are acum burta despicată, cu maţele aburind pe pământ.

Zoli se aventurează din nou înainte, frigul teribil încordându-i pielea, inima, plămânii.

„Numai cel mai mare noroc, îşi spune ea, m-a ajutat până acum.“

SLOVACIA
2003

Sticlele erau goale, scrumierele pline. L-au bătut veseli pe spate, i-au cântat, i-au dat să mănânce ultima din *haluški*. Au privit insistent fotografiile în care apărea copilul lui şi au pozat alături de el, lângă foc, stând drepţi şi nemişcaţi. Au râs la auzul propriilor voci înregistrate pe reportofon – l-a pus la un moment dat şi cu încetinitorul. Au primit toţi banii daţi de el, cu excepţia a cincizeci de coroane ţinute într-un buzunar ascuns. Se jucaseră cu el ca şi cum ar fi fost un ţambal, dar nu era supărat, ajungând să creadă la un moment dat că era şi el puţin ţigan, că, lăsându-se în voia lor, devenise un personaj din una dintre complicatele lor anecdote. Îi spuneau una-alta despre Zoli şi, cu cât mai multe bancnote punea pe masă, cu atât deveneau mai slobozi la gură – „s-a născut chiar aici"; „eu sunt vărul ei"; „n-a fost cântăreaţă"; „a fost zărită luna trecută la Prešivm"; „coviltirul ei a fost vândut unui muzeu din Brno"; „cânta la chitară"; „a predat la universitate"; „a fost ucisă în război de gărzile Hlinka". În final a rămas cu impresia că fusese mai tot timpul şi cu abilitate dus cu preşul.

I-a promis lui Boşor că se va întoarce când acesta va descoperi lucruri noi în legătură cu ea, poate săptămâna viitoare sau următoarea, însă ştia că nu va mai reveni niciodată. Se folosiseră unii de alţii şi erau mulţumiţi cu toţii. Tânăra Anděla a luat ceştile de porţelan de pe masă şi i-a aruncat un zâmbet în timp ce se retrăgea – purta ceasul lui de mână legat sus pe braţ. Aproape de sfârşit l-a urmărit cu privirea pe Boşor care se scobea tacticos între dinţi cu foiţa de la pachetul lui de ţigări.

Şi-a pipăit buzunarele. Totul era intact. Cheile maşinii, reportofonul, portmoneul. Boşor i-a dat mâna, scuturându-o îndelung, apoi l-a prins afectuos de braţ, trăgându-l mai aproape de el. Aproape că li se atingeau obrajii.

Afară, umbre cenuşii se lăsau deasupra aşezării. Copiii au început să chiuie când a deschis uşa barăcii. Robo stătea aşezat pe un bloc de zgură, cioplind într-o bucată de lemn ceva ce începea să semene cu silueta unei femei. Aşchiile zburau în toate părţile şi cădeau la pământ, formând un desen alb la picioarele lui. Robo a tăiat şi ultima bucată de scoarţă şi i-a dat statuia, zicându-i:

– Nene, nu uita, îmi datorezi cincizeci de coroane.

El a zâmbit şi şi-a pus statueta în buzunar.

– Du-mă la maşină!

Ceilalţi copii îl tot trăgeau de mânecile jachetei. S-a aplecat să le ciufulească şi mai mult părul.

Se simţea sfâşiat de dezolare, dar la modul fericit, supravieţuise situaţiei, era în siguranţă, apărat, încă întreg. Urmele de sudoare de pe talie şi de la subsuori se uscaseră. Începuse chiar să-şi pună întrebarea dacă nu cumva maşina era cu botul în direcţia greşită şi că va trebui să dea înapoi toată porţiunea, până la drumul desfundat, sau să execute o întoarcere în trei timpi cu toţi micuţii aceia-n jur.

– Pe-aci, i-a zis Robo, ţin-te după mine!

Se mişca prin noroiul de pe jos şi încerca să reţină nişte puncte de reper, dacă va veni mai târziu, idei la întâmplare, notiţe pentru jurnalul său: hainele copiilor arătau ciudat de curate. Fără apă curentă, fără robinete, fără stâlpi. Furau curent electric. O fată cu opt cerceluşi în urechi. Două inele imense de cauciuc folosite în chip de bijuterii. Nu prea mulţi bărbaţi tineri între douăzeci şi treizeci de ani – posibil la închisoare. Un bărbat cu o jachetă roz lucioasă. Piese de şah înşirate ca nişte clopoţei de vânt. O femeie bătrână, folosind o carcasă veche

de televizor drept scaun. Haine de un alb imaculat fluturând pe sârme, la uscat.

Tocmai depăşea ultima dintre colibe, când Robo i-a dat drumul la braţ şi a dispărut în umbră. S-a simţit imediat abandonat.

Un bărbat cu pieptul gol. Mic de statură. Cu picioarele goale. Cicatricea de la o sticlă spartă pe unul din obraji, aproape un cerc perfect. Tatuajul unei lacrimi pe celălalt, imediat sub ochi. Ţinea motorul unui scuter într-o mână şi pieptul îi era mânjit de urme de ulei.

Jurnalistul s-a întors rapid căutând o scăpare, dar bărbatul tatuat l-a prins de cot, împingându-l spre colibă.

– Vin-aci, vin-aci!

O curioasă notă ascuţită-n voce. Omul tatuat i-a strâns şi mai tare braţul ca în menghină, şi apoi, nu se ştie de unde, a apărut o femeie tânără cu o rochie galbenă care l-a înhăţat de celălalt braţ. A făcut o plecăciune, o pitulice de femeie cu mâinile împreunate ca pentru rugăciune.

– Îmi pare rău, a zis el, trebuie să plec.

A încercat să dea discret înapoi, dar omul tatuat era foarte insistent. A tras în lături pânza de sac de la intrare. Jurnalistul a intrat împleticindu-se şi s-a lovit de prăjina de lemn din mijloc. Coliba a părut că se zguduie.

– Haide, unchiule, şezi!

Prin întuneric au început să mişune nişte umbre. Trei copii stăteau aşezaţi pe pat ca şi cum erau puşi acolo să facă spectacol.

– Chiar trebuie să plec, a zis el.

– N-ai dă ce să-ţi fie frică, unchişorule, vreau numa' să-ţi arăt ceva.

Copiii i-au făcut loc pe patul din scânduri de lemn de pin, legate cu frânghii. La un cap era o pilotă albă, împăturită şi o pernuţă. Când s-a aşezat, frânghiile au început să scârţâie şi scândurile să se mişte. Mâna tatuată a bărbatului îi ţinea umărul ca într-o menghină. Jurnalistul s-a uitat în jur. Nicio fereastră.

Nicio carpetă. Nicio agăţătoare pe perete. Numai un şir de rafturi goale pe peretele din spate.

A încercat să se ridice, şi acolo, atârnată de tavan, era o imensă legătură, un leagăn *zelfya*, din care atârna o mână.

– Haleală, a zis bărbatul tatuat. Avem nevoie de haleală pentru bebeluş.

Şi-a trecut apoi un deget pe marginea unui frigider rusesc şi l-a deschis, să-i arate cât era de gol. I-a zis ceva în romani femeii. Ea s-a strecurat în pat. Avea un zâmbet larg, deşi doi dintre dinţii de jos îi lipseau. S-a apropiat de el, şi-a trecut mâna peste nasturii din faţa rochiei, şi-a pus braţul pe umărul jurnalistului. El s-a tras îndărăt şi a zâmbit din nou, nervos.

Un şobolan se auzea mişunând pe acoperişul de tablă.

Femeia şi-a desfăcut nasturele de sus, şi apoi, cu o mişcare agilă a degetelor, şi-a băgat mâna în interiorul rochiei.

– Potol, a zis ea.

Jurnalistul s-a întors, dar femeia îl strângea de umăr şi, când s-a uitat din nou la ea, a văzut că îşi ţinea un sân în palmă, scos tot afară, cu puţin lapte pe sfârc şi striat de vergeturi. „Of, Isuse, a gândit el, îmi joacă feste. Chiar în faţa copiilor ei. Isuse! Sânul ei. Îmi dă să sug." Ea şi-a prins sfârcul între degete şi a început să tragă, rostind ceva asemănător unei incantaţii cu o voce joasă, disperată. A strâns din nou de sfârc. El s-a ridicat, dar genunchii i s-au înmuiat. O mână l-a împins direct în piept. A căzut înapoi pe pat. Sânul ei era tot afară şi acum îi făcea semn spre rănile de pe el.

Omul tatuat şi-a ridicat mâna spre leagănul din tavan şi i-a spus răstit:

– Avem nevoie de haleală pentru bebeluş. Moare de foame.

Şi apoi a scos din legătură un copilaş scheletic, înfăşurat într-un tricou Harley Davidson. I l-a pus jurnalistului în braţe.

– Copilaşul meu va plânge. E atât de uşor, ca o pană. Nu mai mult decât o pâine rotundă. Un pachet de făină.

– E frumoasă, a zis el şi a încercat să pună fetiţa în poala femeii, dar ea s-a ferit, ridicându-şi picioarele şi rezemându-şi bărbia pe genunchi. A gemut, şi-a închis nasturele rochiei şi şi-a strâns braţele în jurul pântecului.

O muscă s-a aşezat pe buza de sus a copilului.

Jurnalistul luă o mână de pe copil şi se bătu peste buzunare.

– N-am nimic la mine, a zis el. Dacă aş fi avut ceva, v-aş fi dat, jur, aş vrea să fi avut, voi veni înapoi mâine, voi aduce de mâncare, promit.

A alungat musca de pe gura copilului şi l-a văzut pe omul tatuat cum îşi zdrobeşte pumnul în cealaltă palmă, şi acum era sigur că acelea erau tatuaje făcute în închisoare şi mai ştia ce însemna şi lacrima, simţind cum i se răceşte tot trupul de teamă. I s-a strâns stomacul şi s-a bâlbâit:

– Sunt prieten cu Boşor, ştii?

Tatuatul a zâmbit brusc, apoi s-a ridicat în centrul colibei, înconjurat de tot felul de lucruri. S-a întins după copilaş, l-a luat în braţe, l-a sărutat pe frunte – un sărut lent, grijuliu –, apoi i-a dat din nou drumul în *zelfya.* Şi-a întins larg braţele şi i-a spus cu o voce în care parcă zornăiau monede:

– E un bancomat lângă supermarket, amice.

Leagănul improvizat se mişca prin aer, înainte şi-napoi, folosit din timpuri străvechi. Omul tatuat l-a tras pe jurnalist în sus, de pe pat, i-a pus braţul în jurul umerilor, ţinându-l aproape de el. Arăta ca şi cum ar fi fost adversari într-o competiţie atletică, înfăşuraţi acum într-un drapel şi ascultând împreună imnul, cu mii de oameni scandând în jurul lor.

– Haide, amice, ţin-te după mine!

A tras de pânza de sac de la intrare şi jurnalistul şi-a simţit ochii orbiţi de lumină. S-a uitat înapoi la femeie, care netezea absentă pilota. În jurul copilaşului patrula un escadron de muşte. Pânza de sac a căzut la loc.

În aerul proaspăt al taberei omul tatuat a început să râdă. Robo a apărut şi el dintr-un colţ şi a început să meargă în faţa lor.

– Nu uita, nene, i-a șoptit Robo.

Ziaristul a încuviințat din cap. Se simțea acum ca sub o mare presiune. Aceeași presiune îi apăsa tot coșul pieptului. Tâmplele îi pulsau. Omul tatuat stătea aproape de umărul său, foarte atent față de el când traversau podul, cu o grijă exagerată pentru siguranța lui.

– Barosane, să nu pui piciorul aci, e putredă!

Pentru moment s-a simțit de parcă ar mai fi avut încă copilul în brațe, încercând să-l apere, dar piciorul i s-a prins într-o scândură desprinsă și omul tatuat l-a înhățat de rever, ridicându-l în sus și atingându-i ușor burta.

– Barosane, nu te teme, te-apucă mandea.

El și-a ridicat ochii, privind spre satul din depărtare: turnul unei biserici deasupra copacilor și ceasul care bătea cinci fără un sfert după-amiază.

Au mers spre mașină, cu copiii buluciți în jurul lor. Robo își târșâia picioarele în urma lor. Era tăcut, făcuseră o înțelegere. S-a scormonit în buzunarul secret și i-a dat banii lui Robo, cinci zeci de coroane. Robo a chiuit și a luat-o la goană prin mulțime dispărând printre copaci. Omul tatuat s-a oprit să-l urmărească pe Robo cu privirea.

– Robo, a zis el, închizând ochii ca și cum ar fi cântărit ceva extraordinar de greu pe genele lui.

Ziaristul s-a scotocit prin buzunar după chei. Omul tatuat stătea în spatele lui, suflându-i în ceafă. Ușile s-au deschis cu un declic și omul s-a aruncat peste capota din față a mașinii, aterizând pe locul pasagerului cu un plici mic, când pielea lui s-a lovit de materialul sintetic în care era îmbrăcat scaunul.

– Șucară mașină ai, barosane, i-a zis omul tatuat în timp ce bătea din palme.

– E închiriată, a spus ziaristul.

În timp ce demara prin mulțimea de copii, l-a privit pe omul tatuat, care-și lăsase capul pe un umăr ca și cum flirta cu aerul unui tânăr îndrăgostit.

Unde drumul o cotea, lângă frigider, ziaristul a făcut un cerc cu maşina, a claxonat, fluturând mâna pe geam spre copii. L-a încercat o senzaţie de vomă. A ambalat motorul. Copiii îşi fluturau mâinile şi ţipau bucuroşi în timp ce roţile maşinii împroşcau noroi prin aer. Au trecut de tufe. Apoi de femeile care continuau să spele cearceafurile la râu. Omul tatuat a tras scrumiera afară şi a început să răscolească printre mucurile din ea.

– Nu vreau să-ţi ciordesc lovelele, a zis el, netezind un muc mai lung de ţigară, şi ziaristul s-a simţit ca şi cum l-ar fi lovit în piept acel cuvânt, *ciordesc,* rostit în răspăr de bărbatul tatuat ca şi cum n-ar fi însemnat nimic, ca o muscă alungată.

Drumul se lăţea, unduindu-se peste deal. Cauciucurile făceau aderenţă bună cu asfaltul. Încheietura mâinii i se albise pe volan. N-avea idee cum ar fi putut scăpa de omul tatuat, dar apoi – când a zărit oraşul – i-a venit una salvatoare. Se va duce la supermarket şi va cumpăra mâncare pentru copilaş, da, mâncare pentru bebeluş, lapte, cereale, mici borcane cu pireuri şi sticluţe curate, unguente, suzete, o cutie cu scutece de schimb, chiar o păpuşă, dacă aveau acolo, da, o păpuşă, va face ceva bun şi corect. Era simplu, onest, elegant. Poate că-i va mai da şi nişte coroane în plus. Va ieşi din supermarket cu multe sacoşe şi cu conştiinţa curată.

S-a rezemat de spătar şi a tras de volan cu o singură mână, dar când a dat colţul spre un şir de prăvălii scunde, omul tatuat s-a răsucit spre el ca şi cum i-ar fi ghicit intenţia şi i-a spus:

– Ştii, barosane, n-avem voie în supermarket. Pielea i s-a dezlipit de scaunul acoperit cu material sintetic. E interzis, noi nu putem intra.

Roata s-a izbit de bordură.

Omul tatuat a sărit afară din maşină înainte să se oprească. A făcut un nou salt peste capotă şi i-a deschis uşa înainte să scoată cheia din contact.

– Un bancomat, a zis el. Uite-l colo!

Ziaristul a aruncat pe furiş o privire-n jur, după un poliţist sau un funcţionar bancar, sau o altă persoană. Câţiva adolescenţi stăteau posomorâţi pe un zid jos, de cărămidă. Sub picioarele care li se legănau putea citi un graffiti pe jumătate şters: „Ţigani, căraţi-vă acasă!" Omul tatuat îi strângea braţul ca într-o menghină în vreme ce se îndreptau spre automat.

– Stai deoparte, i-a zis jurnalistul şi a înregistrat surprins că omul s-a tras îndărăt.

Câţiva adolescenţi au izbucnit în râs şi unul a fluierat.

– Stai acolo sau nu vezi un ban. M-ai auzit?

– Da, nene.

Adolescenţii au râs din nou.

Şi-a ţinut o mână deasupra, s-o ecraneze pe cealaltă în timp ce apăsa butoanele. Aparatul a început să huruie. În spatele lui, omul tatuat sărea de pe un picior pe altul, muşcându-şi buza de jos. Rotiţele dinţate se mişcau cu zgomot şi două sute de coroane au ieşit afară din aparat în bancnote de câte douăzeci. Le-a smuls de pe role, s-a întors, a făcut patru paşi şi le-a împins în mâna omului tatuat.

– Copilaşului îi e tare foame.

– Nu, a zis el, nu mai am nimic.

Era la şapte paşi de aparat, când a auzit aparatul scuipându-i chitanţa. A îngheţat, apoi s-a întors grăbit şi a înhăţat-o, mototolind-o în pumn.

– Cinci sute, te rog, cinci sute, îi e tare foame.

S-a pipăit pe buzunarul unde avea portmoneul să se asigure că mai era acolo.

– Te rog, barosane, te rog!

A deschis uşa maşinii cu mâinile transpirate şi a înfipt cheile în contact. Simultan a încuiat toate cele patru uşi.

Omul tatuat şi-a presat faţa de parbriz. Avea buzele umede şi roşii.

– Mulţam, a rostit el şi răsuflarea a aburit geamul.

Maşina a zvâcnit înainte şi s-a simţit cuprins de un val de aer rece.

– Fir-ar să fie! a zis jurnalistul, luând direcţia şoselei. Fir-ar al naibii!

Luminile se estompau. Prin oglinda retrovizoare l-a văzut pe omul tatuat mergând cu paşi mari spre supermarket, fudul nevoie mare când uşile automate s-au deschis larg în faţa sa. A intrat în magazin cu un mic joc de picioare şi capul ca o bilă i-a dispărut printre cumpărători.

Maşina a lovit bordura şi dâra umedă lăsată de faţa omului s-a estompat de pe parbriz.

Pe când urma drumul şerpuit spre autostradă, privind în jos, spre aşezare, ziaristul a simţit un amestec de tristeţe, durere şi dorinţă, şi i s-a făcut milă de ei, de mizeria în care trăiau, chiar simţea că în adâncul sufletului ar fi vrut să se lase să alunece în jos, pe mal, spre râul plin de gunoaie, să le dea tot ce avea şi să plece acasă fără niciun ban, dar cu sentimentul că-i un om decent, vindecat, să le redea vechea demnitate, chiar dacă asta ar fi însemnat să renunţe la a sa.

Şi-a continuat drumul, apoi s-a întors încă o dată, a ieşit din automobil şi a rămas mai mult timp pe deal, privind aşezarea. Farfuriile de televiziune prin satelit arătau ca ciupercile albe pe care le vedea când se plimba în Spišské Podhradie.

Ultima rază de lumină făcea cu ochiul de pe acoperişurile de tablă. Câţiva copii mânau o roată de bicicletă prin noroi, ţopăind printre dâre întretăiate de umbre şi lumini, nişte umbre ale umbrelor.

A înregistrat o scurtă relatare pe reportofon şi apoi a ascultat-o: suna goală de conţinut şi stupidă, aşa că a şters-o din memorie.

Un norişor a trecut prin dreptul soarelui. Îşi ridică gulerul să se ferească de vânt şi privi din nou în jos, spre tabără. Bărbatul tatuat revenea acum, traversând podul. Avea în mână o pungă de plastic alungită de ceva greu, sub forma unei sticle, şi

se tot uita înăuntru la ea. Se legăna, traversând scândurile desprinse, punând un picior înaintea celuilalt, concentrat, cu gur vârâtă-n pungă, inspirând şi expirând. În mâna cealaltă avea un bidon de doi litri atârnat de un mâner subţire de sârmă.

Omul tatuat a mai mers puţin pe pod şi a dispărut în labirintul de bordeie.

Vântul sufla rece pe versant. „Diluant", şi-a zis jurnalistu şi apoi a repetat cuvântul ca să-l înregistreze pe reportofon „Diluant de vopsea."

A mers spre automobil, s-a strecurat în scaun, a tras repor tofonul alături de el. Cu o tresărire surdă şi-a dat seama că nu ştia numele omului tatuat, că nu-l întrebase niciodată şi nic nu-i fusese comunicat, nu-l ceruse, tranzacţia fusese anonim omul, femeia, copiii, bebeluşul, tot. Şi-a frecat palmele de vo lan şi s-a uitat în jos la reportofon. Zăcea acolo, cu micile rol mişcându-se în tăcere.

– Niciun nume, a zis el şi l-a oprit, a apăsat pe ambreiaj ş a accelerat.

A aprins farurile în amurg şi şi-a condus maşina departe d aşezare, insectele strivindu-se de parbriz.

Compeggio, Italia de Nord
2001

Am fost izbită dis-de-dimineață, în timp ce aprindeam prima dintre lămpile cu kerosen, cât de ciudat e să mă simt atât de împăcată, când încă nimic nu-i sigur.

Lumina lămpii a umplut camera. Am tras sertarul de sus al vechiului birou, am scuturat stiloul să-l aduc la viață. Cerneala a împroşcat hârtia. M-am dus la fereastră şi m-am uitat afară. Enrico obişnuia să-mi spună că ai nevoie de o mare forță ca să înlături troienele din cap – nu atât de mult poteca acoperită care duce afară din moară, în jos, spre drum, sau pătura de zăpadă care acoperă toată valea, sau munții de zăpadă de lângă drum, sau albeața aşternută peste sat, sau peticele de gheață sus, în Dolomiți – ci neaua care-ți acoperă mintea şi ți-a luat cel mai mult timp să te obişnuieşti cu ea. Mi-am tras o pereche de pantofi vechi în picioare şi m-am dus în sat. Nu era nimic acolo, nicio urmă de pas, cu excepția celui al lui – care era, de fapt, acum al meu – şi m-am aşezat pe treptele de la intrarea în patiserie, întrebându-mă ce doreai să afli de la mine, cum a fost posibil ca drumul să mă ghideze spre un astfel de loc.

Înainte ca în sat să înceapă agitația, m-am întors pe drumul şerpuit către moară, încă în întuneric. Am aruncat nişte lemne în sobă şi am aprins şi celelalte două lămpi cu kerosen. Camera era bine încălzită şi avea culoarea chihlimbarului. Tot ce puteam auzi era vocea tatălui tău, peste tot, în toate, chiar şi în urma umedă lăsată de pantofii lui pe podea.

În viață lucrurile n-au un început real, deşi relatările noastre despre ele lasă impresia aceasta. Până acum, şaptezeci şi

trei de ierni au trecut peste mine. Deseori mă ghemuiam lângă patul tău să-ți șoptesc despre zilele de demult, să-ți povestesc despre fetița care se tot uita înapoi, despre străbunicul tău și ce am pățit pe dealurile de ardezie, cum străbăteam în sus și-n jos ținutul nostru, cum cânțam și ce-am pătimit din cauza acelor cântece. Nu mi-am putut niciodată imagina ce urma să devină creionul strâns între degetele mele. O bună bucată de vreme, în acea viață anterioară, eram sărbătorită. Aceia păreau să fi fost cei mai buni ani, dar n-au durat mult – poate că așa era sortit – și a venit momentul când am fost blestemată. În noua mea viață nu am putut să-ndur amintirea vechilor mele poeme. Cel mai mic gând cu privire la ele îmi trimitea fiori reci pe spinare. Am săpat deja un mic mormânt al lor, în ziua judecății mele, înapoi, la Bratislava, când am fugit din umbra blocurilor, pierzându-mă în întuneric. M-am jurat atunci că nu voi mai scrie niciodată nimic și nici nu voi încerca să-mi amintesc vechile poeme. Sigur, au fost momente când le simțeam rimând în cap, dar majoritatea timpului am reușit să le închid afară, le-am alungat, le-am lăsat în urmă. Dacă au mai revenit cumva, au fost sub formă de cântec.

În toți acești ani n-am îndrăznit niciodată să pun un creion pe hârtie, și totuși, trebuie să admit că, o dată sau de două ori, după ce l-am întâlnit pe taică-tău, m-am simțit adesea ispitită. Îl așteptam să vină de peste munte sau să se ducă spre moară, sau să apară la fereastră și mă gândeam că poate, în tăcere, voi răsuci capacul stiloului, voi rupe o pagină goală din jurnalul lui și voi așterne niște gânduri simple. Deși ideea mă-ngrozea. Îmi reamintea de prea multe lucruri și nu puteam s-o fac. Pare ciudat acum, după toți acești ani, și ție, *čhonorroeja,* ți-ar putea părea de-a dreptul ridicol, dar mă temeam că dac-aș fi încercat să dau vieții mele un sens prin scris, puteam pierde din nou tot ce cucerisem. Erau acești munți, aceste tăceri, tatăl tău și cu tine – acestea nu erau niște lucruri de care să doresc să mă despart. Tatăl tău mi-a adus cărți, dar nu m-a îndemnat niciodată să

scriu. Singura persoană căreia i-a vorbit despre poemele mele a fost Paoli şi mai zicea că pe Paoli nu-l interesa ce-i un poem decât în cazul în care i-ai fi spus că e ceva ce poate fi băut. Acum amândoi s-au dus, Paoli şi iubitul tău tată şi tu eşti în altă parte, departe, şi eu am îmbătrânit şi m-am gârbovit şi chiar, din fericire, am încărunţit, dar după întrebările tale îmi dau seama acum că n-am niciun motiv să mă mai lupt cu acea dorinţă, aşa că stau jos, în faţa mesei de lemn nelăcuit şi încerc din nou să pun creionul pe hârtie.

Patruzeci şi doi de ani!

Când o pasăre trece fulgerător prin dreptul ferestrei mă surprinde aproape la fel de mult ca un cuvânt.

Acum îmi pare rău că am ars lucrurile tatălui tău şi ştiu că ar fi trebuit să le păstrez pentru tine, dar când eşti cuprins de durere faci tot felul de prostii. Mi-a spus odată că dorea ca trupul său să fie adus pe vârful muntelui, de unde putea privi în jos, la ambele ţări, Italia şi Austria, astfel ca să-şi poată aminti de vremea când căra ţigări, piese de tractor, cafea, medicamente dintr-o parte-n alta. Zicea că ar fi fost fericit ca trupul să-i fie lăsat acolo sus, hrană pentru ulii şi vulturi şi orice altă sălbăticiune se întâmpla să treacă prin preajmă – era aproape vrăjit de ideea că putea deveni parte a uliilor despre care spunea că sunt cele mai tiroleze dintre păsări. În final, n-am putut să fac asta, inimioara mea scumpă, gândul să-l las acolo a fost peste puterile mele, aşa că i-am luat toate lucrurile, cu excepţia unei perechi de pantofi făcuţi din pielea vechiului lui geamantan, şi le-am ars nu departe de moară. Am zăcut apoi pe locul rugului, o veche tradiţie de doliu. Ce iubeam cel mai mult erau cămăşile pe care le purta, mai ales cele din lână, ţi-aminteşti de ele? Erau cârpite şi recârpite şi iar cârpite. Învăţase, prima dată când se mutase-n munţi, să-şi ţească rupturile din coate cu ajutorul acelor, folosind fire din coajă de mesteacăn, bine subţiate. Glumea spunând că-i va face plăcere să ştie că-i voi arde cămăşile, dar n-a durat mult pentru mine. M-am întors după câteva zile şi-am

scormonit prin cenușă, căutând nasturii și catarama de metal de la jacheta sa, dar focul mistuise totul.

O veche baladă romani spune că împărțim mici bucăți din inima noastră celor din jur și, cu cât mai mult stăm împreună, cu atât mai puțin ne rămâne nouă, până când nu mai e lăsat nimic și atunci vorbim de călătorie sau moarte și, pentru că toți trecem prin ea, nu-i nimic mai obișnuit decât asta.

La Bratislava mi-am ars poemele. Am coborât scara scârțâietoare, ieșind la lumina zilei cu lucrurile unui alt bărbat asupra mea – ghetele lui, cămășile lui, radioul lui, ceasul lui. Nu puteam vedea nimic în viitor. Aveam douăzeci și nouă de ani. Fusesem izgonită. Viața mea fusese distrusă și totuși nu voiam să mor.

M-am dus la blocuri, să le mai văd o ultimă dată. Opt umbre lungi lăsate de cele opt blocuri, dese și întunecate pe pământ, pe unde se jucau copiii. Coviltirele răsturnate și roțile smulse. Am luat-o la goană și mi-am început teribilul drum, tot mereu spre sud, prin micile sate din Slovacia. Au fost cele mai groaznice zile dintre toate și, deseori, dimineața, când mă trezeam prin păduri, eram surprinsă – nu atât de ideea că dormisem, ci că mai eram încă în viață.

Am luat-o spre apus și am traversat granița în Ungaria, unde singurul gând care mă mai alina era faptul că nu mai puteam fi urmărită de Swann. El nu putea să treacă frontiera. Acea parte a vieții mele rămăsese în urmă și eu am făcut totul s-o dau uitării. A venit zăpada, o ninsoare deasă, bătută de viscol. M-am înfășurat în pături. Sătenii se uitau mirați după mine. Sunt sigură că arătam ca o epavă, toată numai piele și os, și zdrențe. Unii au fost buni și mi-au dat pâine, alții m-au întrebat unde erau taberele noastre. Îmi fixam un punct la distanță, prin ninsoare – un copac, o stâncă, un stâlp – și mergeam în direcția aceea. Într-o fermă părăsită mi-am umplut buzunarele cu făină de oase dintr-un troc și apoi am fiert-o și-am mâncat-o fără să mă gândesc la nimic.

Simţeam cum mi se lipeşte pasta de cerul gurii şi mă gândeam că mănânc furajul animalelor. Mi-am petrecut o noapte într-o grotă mare cu tavanul încreţit de falduri din piatră, atârnate ca nişte perdele. Soldaţii ciopliseră tot felul de lucruri în stâncă, nume şi date, şi mă-ntrebam cum de puteau războaiele să se întindă atât de departe? Într-un colţ am găsit o veche conservă cu carne, am spart capacul cu o piatră şi mi-am băgat degetele în ea. Adevărul e că pe atunci nu mă mai consideram deloc o femeie romani. Ei mă strigau „ţiganco", dar nu mai eram nici măcar asta. Şi nici nu mă consideram o persoană care citise cărţi sau compusese cântece sau scrisese poeme – singurul lucru pe care-l aveam atunci în minte era că sunt o creatură primitivă.

Zile la rând am încercat să fiu cât mai nevăzută, după aceea mi-am croit drum prin apa unui lac şi presupun că acolo – dacă se poate vorbi de-un început – e locul unde mi-am început viaţa în Vest.

Chiar şi în acest moment pot simţi zidul rece al apei cum se ridică până la piept. Toată noaptea am mers prin apa lacului, atât de îngheţată, încât simţeam cum îmi ard picioarele. Pe fundul lacului nu erau niciun fel de pietre şi înaintam cu greu, dar mi-am ţinut braţele ridicate-n sus şi, de data aceea, am fost fericită că eram înaltă. Nişte alge mi s-au înfăşurat în jurul gleznelor şi am încercat să le dau jos, dar m-am dezechilibrat. M-am udat din cap până-n picioare. Nu mă aşteptasem la colacii de sârmă ghimpată puşi de austrieci, astfel că, în momentul în care am ajuns aproape de mal, a trebuit să trec de ei. La început mă gândeam că nu era nimic altceva decât o altă plantă de apă, dar apoi am simţit cum îmi sfâşie pielea. Picioarele îmi erau tăiate şi pline de sânge, dar atunci nu mă gândeam că eram făcută din carne, muşchi şi os, ci că eram plină de forţă şi că voi reuşi să mă caţăr pe mal. Am continuat să merg până la căderea nopţii şi în jur era totul tăcut. Singura lumină era cea a reflectoarelor de-a lungul graniţei.

Eram sigură că la venirea zorilor soldaţii ruşi mă vor descoperi uşor şi vor trage în mine.

Ca o proastă luasem cu mine numai nişte pâine şi se muiase în buzunare risipindu-se în apa lacului. Tot ce rămăsese erau numai nişte coji umede. Lucrurile prosteşti îţi trec prin minte, fata mea, în cele mai teribile momente şi mă gândeam că trebuie să merg mai departe numai pentru un pahar cu lapte, şi perspectiva asta mă făcea să continui să mă mişc, poate pentru că, atunci când eram copil şi călătoream împreună cu *kumpanija,* ni se spunea că laptele ne curăţă pe dinăuntru. Mergeam poticnindu-mă, cu mintea rătăcită. Malul mi se părea că se îndepărtează şi că bat pasul pe loc, că trăiesc ca într-un coşmar, cu fundul nisipos în care mă înfundam pas cu pas, însă în final am reuşit să-mi înfăşor mâinile într-o pătură şi să înaintez. Am trecut de ultimul dintre colacii de sârmă ghimpată şi m-am prăbuşit pe pământ. Reflectoarele măturau permanent malul cu conurile lor de lumină şi copacii se profilau în fundal ca nişte stafii.

M-am lipit cât de jos puteam de pământ şi m-am târât într-o groapă din terenul mlăştinos, nu departe de lac, m-am lăsat pe spate-n mâl şi m-am uitat la carnea sfâşiată de sârma ghimpată. M-am căutat prin buzunare după ultimele firimituri de pâine udă şi-am mâncat, încercând să le simt gustul în gură. Lumina reflectorului a trecut dincolo de mine. În faţa mea se întindea ţinutul mlăştinos şi, bineînţeles, încă şi mai multe turnuri de pază, din lemn, păzite de soldaţi. Voi face ce făcusem şi pe partea cealaltă a graniţei – voi aştepta momentul înserării, apoi mă voi împletici mai departe, până voi da peste cineva cumsecade sau peste vreo fermă.

Pe când eram copil, mi se spusese că moartea este întotdeauna anunţată de ţipătul de bufniţă. Nu m-am agăţat niciodată de vechile superstiţii, *čhonorroeja,* propriul meu bunic mă sfătuia să n-o fac pe drumul spre Prešov, însă cred că ceea ce m-a ţinut în viaţă în acea dimineaţă întunecată, oricât de ciudat ar părea, a fost c-am auzit o cucuvea ţipând lung şi ascuţit şi asta m-a zgâlţâit din moţăială, pentru că doream să aflu sub ce formă mi se va înfăţişa moartea. Părea mai degrabă că mă

salută cu zgomot de insecte şi cântat de păsărele. Ceva s-a năpustit prin iarba din preajmă şi, când am privit în sus, am văzut un fazan zburând jos pe deasupra mea, parcă vrând să mă necăjească. Cât de delicios ar fi fost să-l prind cu mâinile goale, să-i sucesc gâtul şi să-l mănânc, chiar fără să aprind focul. Am căutat în jur, pe pământ, o fărâmă de mâncare, chiar şi o râmă, cea mai murdară dintre vietăţi, dar nu era nimic şi am zăcut acolo, clănţănind din dinţi de frig. Cususem bricheta lui Petr în buzunarul rochiei. Am desfăcut cusătura şi am încercat s-o aprind, ca să-mi încălzesc mâinile. Nicio flamă.

M-am trezit într-o lumină orbitoare. O umbră se lungea deasupra mea şi o faţă albă mă privea de sus. Până în această zi nu ştiu cum mă găsiseră, deşi mi s-a spus că fusesem descoperită pe jumătate moartă în mlaştină şi, într-adevăr, la început, m-au tratat ca pe o moartă.

Asistenta medicală mi-a vârât lumina lanternei în ochi, m-a apucat de bărbie şi mi-a zis în germană:

– Nu te mişca.

Mi-a împins capul înapoi pe pernă şi a ieşit ca un vârtej din cameră strigând:

– M-a muşcat, sălbăticiunea mică.

Într-adevăr, o făcusem şi destul de bine şi aş face-o din nou, fata mea, dacă ar fi nevoie. Eram sigură atunci că mă vor aresta, mă vor maltrata şi mă vor trimite înapoi în Cehoslovacia. Trei asistente au ţinut o consfătuire, le simţeam parfumul puternic. Una m-a apucat de obraji, alta mi-a împins limba-n jos cu un băţ maroniu şi a treia mi-a cercetat gâtul cu ajutorul unei lanterne. Cea grasă nota ceva pe un tabel. Cea mai înaltă a scos o cutiuţă cu ceva din buzunar şi şi-au trecut-o una alteia inhalând vaporii. M-a fascinat întotdeauna faptul că *gadže* nu-şi pot simţi mirosul, mi se pare ciudat că ei nu ştiu cât de neobişnuite sunt săpunurile şi mâncărurile şi mirosurile lor grele, dar unii oameni văd numai paiul din ochii celorlalţi, şi nu bârna din ochii lor.

Îţi ţineau cutiuţa sub nas şi tuşeau, exclamând cât de tare puţeam. Asistentele au dat un telefon şi au cerut ajutor, apoi au zis:

– O ducem jos la duşuri.

Trebuie să mă crezi, a fost momentul când s-a dezlănţuit întregul iad – tot ce auzisem în ultimul deceniu erau discuţii despre sărăcie, greve şi persecuţie, despre oameni obişnuiţi, din vest, bătuţi de poliţie, despre modul în care romii erau hăituiţi, de cât de puţin se schimbaseră lucrurile de la fascism încoace, de modul în care străzile erau baricadate de colaci de sârmă ghimpată şi, în delirul meu, puteam să cred că, în vest, începuseră din nou să recurgă la duşuri. Cine ar putea nega că ce s-a întâmplat odată nu se va întâmpla din nou? Nu-i nimic atât de teribil încât ei să nu încerce să repete. Am ţipat în romani că ei nu mă vor duce la duşurile lor, nu, nu-i voi lăsa s-o facă. Am tras cearşafurile deasupra mea şi mi-am smuls perfuzia din mână. Ele au fluierat să vină paza, dar sărisem deja jos din pat. S-a declanşat o sirenă. Asistenta înaltă, cu părul alb încerca să mă oprească, dar am împins-o în spate, m-am repezit clătinându-mă la uşă şi-am deschis-o, nu ştiu de unde mai aveam putere.

Trei bărbaţi în uniformă au apărut la celălalt capăt al coridorului. Unul lovea cu bastonul în perete. Am dat înapoi, intrând în cameră. Lumina era filtrată printr-o fereastră mică. Afară, prin sticla mată se zărea un petic de verdeaţă. Am deschis-o şi am aterizat în iarbă. Mai multe corturi erau instalate în acel loc. Dincolo de ele, câteva clădiri din lemn şi fumul se ridica din hornurile lor de zinc. Am auzit pe cineva strigând în maghiară şi o altă limbă pe care n-o cunoşteam. Am fugit în jos, pe drumul mocirlos, dincolo de corturi, spre poartă, dar bărbaţii în uniformă stăteau de pază acolo, purtând banderole albe pe braţ. Şi-au ridicat puştile şi m-au somat, zâmbind uşor:

– Stai!

Drumul era barat de o singură barieră de lemn vopsită roşu-alb-roşu. Puteam vedea câmpiile întinse în faţă şi, la distanţă, munţii înalţi, cu norii buluciţi la jumătatea lor, cu vârfurile

acoperite de zăpadă, profilându-se pe cerul albastru – deci aceasta era Austria şi Vestul, ce mod ciudat să le văd, printr-o poartă deschisă, cu asistentele tropăind în urma mea şi o armă îndreptată spre mine.

O femeie înaltă, cu părul încărunţit m-a ajuns din urmă, cu patru soldaţi după ea. Avea un aer birocratic, dar când s-a oprit în faţa mea mi-a spus:

– Aceasta e o tabără pentru refugiaţi, nu te teme. Vocea ei era calmă. Suntem aici să te ajutăm, a adăugat ea. A mai făcut un pas spre mine. Refugiaţi, a repetat ea.

Când am încercat să fug printre soldaţi, unul din ei şi-a proptit puşca în umărul meu. Femeia i-a dat peste mână şi i-a spus:

– Las-o în pace, brută!

S-a aplecat spre mine şi a început să-mi spună în şoaptă că nu voi păţi nimic, să nu mă tem, că ea e doctoriţă şi va avea grijă de mine. Totuşi, nu puteam avea încredere în ea – cine-ar fi avut? M-am îndepărtat de ea şi am început să merg spre bariera roşu cu alb cu capul ridicat, cu spatele drept.

– OK, a zis atunci femeia, puneţi-i cătuşele!

M-au dus astfel într-o clădire cenuşie, unde asistentele m-au dezbrăcat. Câţiva soldaţi stăteau în faţa încăperii unde erau duşurile şi, deşi mulţi îşi întorseseră ochii în altă parte, unul sau doi şi-au făcut apariţia în dreptul micii ferestre să privească-n interior. Stăteam pe un scaun cu spătar tare, sub şuvoiul de apă, în timp ce asistentele mă frecau violent cu săpun tare şi perii cu cozi lungi, maro. Am încercat să-mi ascund goliciunea. Nu mai conteneau să vorbească despre faptul că nu purtam sutien, despre cum miroseam de rău şi că nu exista un miros pe pământ ca cel de ţigan, dar tot nu ziceam nimic. Aproape de sfârşit, unul din soldaţi şi-a scos limba rozalie şi a lins fereastra. M-am ghemuit mai tare şi am închis ochii. Ele mi-au aruncat un prosop, apoi m-au dus într-o altă cameră de spital, unde mi-au ras părul. Când m-am uitat jos, pe podea, am văzut nişte larve albe mişunând printre smocuri. Nu simţeam nimic. Era părul

meu, dar ce conta? N-avea aproape nicio importanţă. Nu era decât un alt ornament. Încă de mică mi-l tăiasem de multe ori, întotdeauna încălcând tradiţia.

M-au împroşcat cu o pudră albă şi ochii au început să mă usture. Nu voiam să ştie ele că vorbeam puţin germană, dar înţelegeam tot ce spuneau şi, crede-mă, nu mă tratau ca pe-o floare răsărită din pământ sub picioarele lor.

Scăpasem de un vechi mod de viaţă şi eram prinsă-n altul nou, dar nu puteam să simt vreo urmă de compasiune pentru propria-mi persoană, mi-o făcusem cu mâna mea.

Am fost condusă înapoi în salon. Doctoriţa şi-a pus stetoscopul pe pieptul meu. Mi-a spus că fusesem încătuşată pentru propria mea siguranţă, că va avea grijă de mine, că sunt protejată conform tratatelor internaţionale, că nu aveam motive de îngrijorare. Avea vocea plină de încredere a unei persoane care nu credea nicio iotă din tot ce spunea. Numele ei era doctoriţa Marcus, din Canada, şi vorbea germana ca şi cum tocmai şi-ar fi băgat un pumn de pietricele-n gură. Mi-a spus că mă ţine o lună sau două în carantină, dar că, după aceea, va trebui să aplic pentru statutul de refugiată şi atunci voi avea aceleaşi drepturi ca toţi ceilalţi. Pe masa ei, doctoriţa Marcus avea unele dintre lucrurile mele, carnetul de partid, briceagul, nişte bancnote de o coroană încreţite de apa din lac şi banul pe care mi-l dăduse Conka, încă învelit în şuviţele ei fine de păr roşu. Am întins mâna după ele, dar ea le-a lăsat să cadă într-un plic mare, de hârtie şi mi-a spus că-mi vor fi returnate când voi începe să mă supun. A învârtit banul între degete, i-a dat drumul în plic şi a lipit clapa. Un fir de păr căzuse pe masa ei.

– Vrei să vorbeşti cu mine? m-a întrebat doctoriţa.

Mă prefăceam că sunt mută. Doctoriţa Marcus s-a adresat cuiva prin intercom şi a cerut să vină cu un translator, o femeie imensă, care m-a mitraliat cu întrebări în cehă şi slovacă, cine eram, cum primisem carnetul de partid, ce mi se-ntâmplase, cum traversasem graniţa, dacă ştiam pe cineva în Austria şi,

desigur, întrebarea lor preferată, dacă eram într-adevăr ţigancă? Arătam astfel, ziceau ele, purtam zdrenţe colorate la fel ca o ţigancă, dar nu păream a fi de etnie romă. Stăteam nemişcată cu mâinile în poală. Translatoarea mi-a spus să dau din cap, cu da sau nu, la întrebările ei:

– Eşti cehă? Eşti slovacă? Eşti ţigancă? Cum de-ai putut trece graniţa din Ungaria? Acel ban e unul neobişnuit, nu? Este ăsta buletinul tău? Eşti o comunistă?

Stăteam în continuare nemişcată. Cea mai bună cale pentru mine era tăcerea. Când au terminat, translatoarea şi-a aruncat mâinile în sus, în aer, dar doctoriţa Marcus s-a înclinat spre mine şi mi-a spus:

– Ştiu că înţelegi ce spunem, vrem numai să te ajutăm, de ce nu ne laşi?

Am ridicat firul de păr al Conkăi de pe masă şi ei m-au plasat în carantină.

Atât de mult timp am petrecut în camera albă, de spital, încât am început să mă gândesc din nou la tot ce se-ntâmplase. Vocea mea e puternică acum, când îmi amintesc toate lucrurile astea, dar atunci eram slăbită şi îngrozită şi mă ghemuiam în orice colţ puteam găsi, real sau nu. Nu doream să mă las invadată de drumurile urmate în copilăria mea, încercam să le alung din minte, deşi cu cât mă străduiam mai tare, cu atât mai insistente deveneau.

Conka şi cu mine obişnuiam să facem candele din cartofi, îi scobeam şi puneam o luminiţă în interior. Iarna, Conka patina cu lumânări aprinse-n mâini, trecând de la un copac la altul, îşi păstra astfel mâinile calde. Avea o pereche de patine făcute de tatăl ei, nişte ghete vechi cu lame de cuţit ataşate de tălpi. Uneori, luminile dispăreau când se întorcea pe patinele ei sau aluneca şi cădea, sau alteori sărea o ploaie de aşchii de gheaţă care stingeau lumânările. Deasupra noastră stelele se legănau. Aceste lucruri şi altele îmi reveneau în minte în timp ce zăceam pe patul

austriac – uneori mă simţeam ca şi cum aş fi fost din nou pe gheaţă. Auzeam cum trosneşte şi vedeam mâini ridicându-se să mă atingă. Puteam auzi călcătura grea a bocancilor prin pădure şi se iveau pe rând, în faţa mea, Swann, apoi Vaşengo şi Stránský, care scotocea printr-un vraf de hârtii şi, în spatele lor, din nou, un şir de funcţionari de stat şi asistente, şi ofiţeri, şi gărzi. Mă răsuceam în pat, dar aceste viziuni se succedau tot mai rapid şi erau tot mai dure, persistente, ca toate lucrurile de care-ţi este imposibil să scapi.

În fiecare zi la prânz, doctoriţa Marcus îşi făcea apariţia la capătul patului meu cu stetoscopul licărind în lumină, un şir de creioane-n buzunar, unul cu drapelul canadian şi, deşi nu semăna deloc ca Swann, nu puteam să nu mă gândesc că arăta ca şi sora lui, cu părul ei deschis la culoare, ochii căprui şi faţa ovală.

– Nu trebuie să suferi, îmi spunea ea, n-are rost, de ce nu-mi povesteşti în ce situaţie te afli şi apoi te voi ajuta, promit!

Era ca un cântec vechi, un vers din copilărie, îl auzisem atât de des, era ca şi cum ea ar fi preluat cuvintele unui funcţionar şi le-ar fi pus în gura unui copil.

– Ştiu că poţi vorbi, îmi repeta ea. Te-au auzit asistentele. Chiar în prima zi ţipai într-o limbă pe care n-au recunoscut-o, sigur romani. Am dreptate, vorbeai ţigăneşte?

M-am întors cu spatele la ea.

– Unii oameni cred că eşti poloneză, mai zicea ea. Apoi s-a aplecat şi mai aproape de mine. Dar eu cred că eşti din spaţiul cosmic.

Asta mă făcea aproape să zâmbesc, dar când doctoriţa Marcus pleca, mă uitam fix în tavan şi, cu cât îl priveam mai mult, cu atât simţeam că mă oprimă mai tare.

Ei nu-mi ştiau nici numele, ca să nu mai vorbesc de angoasele mele.

Mai târziu, în aceeaşi zi, doctoriţa Marcus s-a înapoiat şi mi-a băgat lumina lanternei ei în ochi, apoi a scris ceva pe tabelul ei. Mi-au dat pilule cu nişte apă, tablete albe pe care scria

ceva cu portocaliu. Aveam gândul straniu că înghit cuvinte şi faţa lui Swann se tot strecura în mintea mea. Pe drum, îmi pierdusem un dinte şi pilula portocalie se potrivea perfect în gaură. Le scuipam după ce plecau asistentele, le lăsam să cadă într-o scobitură din piciorul de metal al patului.

Nici măcar acum nu cred că pot găsi cuvinte potrivite ca să descriu sentimentul care m-a cuprins după ce-mi lăsasem toată viaţa în urmă. Eram suspendată în aer ca o cămaşă pe o ramură. De fiecare dată când mă întorceam în pat, mă străfulgerau imagini cu vechiul drum, aleea din spatele fabricii de ciocolată sau drumul spre şcoala de lângă Prešov, sau poteca spre pădurea din spatele viei. Mă întorceam pe cealaltă parte a patului, dar mă năpădeau încă şi mai multe amintiri. Aveam în faţă un pod necunoscut. Nu ştiam cât de lat era. Încercam să-l traversez. Stăteam în întuneric, ridicând mâna spre ceea ce fusese cu o secundă înainte un cer strălucitor. Curele de piele îmi striveau pieptul. Mi-au băgat o bucată de cauciuc între dinţi. Copilul care fusesem se înapoia la mine, zburând deasupra mea, cu ochiul cu strabism privind în jos. După un timp am recunoscut-o pe Conka în acel copil, dar părul îi fusese retezat. Stătea acolo, privind tot felul de lucruri cum dispăreau la orizont. Zgomote ciudate mi-au ajuns la urechi, nimic ce putea semăna cu o melodie. Un şir de copaci dispărea din faţa mea. Un cort zburat de vânt. Asistentele se agitau deasupra mea şi mi-au înfipt un ac în braţ. M-am întors cu spatele la ele şi-am încercat să fac pilulele oranj să sune în piciorul patului. Aş fi putut să le-nghit pe toate odată. Au fost nişte zile groaznice, n-ar fi putut fi mai groaznice de-atât.

În final, doctoriţa mi-a spus că nu-mi va mai da nici pilule, nici injecţii. I-a dat ordin unei asistente să mă sprijine şi m-a lăsat să mă plimb prin salon. M-am ridicat în sus şi m-am clătinat. Mersul ajută să vindeci unele lucruri şi următoarele câteva săptămâni m-au hrănit bine şi mi s-au vindecat toate rănile, părul a început să-mi crească la loc şi picioarele îmi erau bine

îngrijite. Îmi schimbau bandajele de trei ori pe zi, folosind t felul de unguente medicale care miroseau a mentă. M-au lăs să-mi marchez cearşafurile – nu voiam să le împart cu altcinev chiar dacă trebuiau spălate, mi-am făcut clară poziţia agăţân du-mă de ele şi înfăşurându-le în jurul pumnului.

Doctoriţa Marcus le-a spus:

– Lăsaţi-o să le păstreze, sunt numai nişte cearşafuri, n mare lucru, va începe să vorbească curând.

Dar eu mi-am jurat că nu voi vorbi niciodată, îmi voi croi cămăruţă în minte pentru mine, unde să mă zăvorăsc în spat unei uşi şi nu o voi mai deschide din nou, niciodată. Mergea de jur împrejur, ca limbile unui ceas. După o vreme, labele p cioarelor au început să se vindece şi le simţeam cum îşi re pătă forţa. Doctoriţa Marcus a intrat şi mi-a spus:

– O, ce obraji rumeni avem azi!

Mă gândeam c-ar fi trebuit să-i ţin o conferinţă veche de pre marxism şi dialectica istoriei, cum făcea Stránský, şi poa că atunci ea nu m-ar mai fi tratat ca pe un lucru de nimic, u om sfârşit, care se târa prin spitalul ei, deşi adevărul era că n mă mai gândeam la zilele petrecute alături de Stránský ş Swann – nu, mai degrabă imaginile din copilărie mă năpădea atingerea cămăşii bunicului, nouă picături de apă în cenuş cum priveam în urma coviltirului în timp ce acesta se legăn pe drum, şi cred acum că aceste gânduri îmi dădeau târcoal ca să mă protejeze şi să se asigure că rămâneam intactă, de atunci simţeam că aproape mă împingeau într-o prăpastie p care n-o recunoşteam.

Fata mea, poţi muri de nebunie, dar poţi muri şi din cauz tăcerii.

•

Simt un tremur în degete şi mi se ridică părul pe mână de groază când dau glas acestor lucruri. Mă îmbrac pe întuneric în aceste zile, ridic clopotul de sticlă de pe lampa cu kerosen, desfac capacul, crâmpoţesc hârtia, o arunc în interior, aprind un

chibrit, aştept ca flacăra să se înalţe, apoi mă duc cu acelaşi chibrit spre sobă. Am mai trăit o noapte ca să mă pot trezi în această zi. Curând voi auzi lemnul aprins trosnind şi va fi suficientă lumină ca să văd în jur şi camera să prindă viaţă.

Am avut astăzi un gând ciudat în timp ce mergeam pe drumul spre sat. Tocmai trecuse de amiază şi strada arăta ca suspendată în lumina vie, deşi împovărată de ani. Mergeam pe drum, spre vechea prăvălie a lui Paoli. Îmi ţineam privirea-n jos, spre pavaj, zărind picioarele oamenilor care treceau pe lângă mine. Când am intrat, a sunat un clopoţel – este una dintre puţinele prăvălii unde au păstrat vechile obiceiuri. Fiul lui Paoli, Domenico, era în spatele tejghelei, aprinzând lumânări pe care să le pună pe masă.

Şi, în acel moment, mi-a trecut ca un fulger prin faţa ochilor un simplu gând de care nu mai pot să scap. Pentru o sutime de secundă am văzut-o pe Conka. Purta un batic şi părul îi era îndesat sub el. Stătea lângă blocul unde o lăsasem cu mult timp în urmă, în Cehoslovacia. Copiii ei erau mari şi plecaţi de mult. Purta o rochie neagră şi mâinile vârâte adânc în buzunare. Când a intrat în bloc, liftul era stricat, aşa c-a început să urce scările. La început mă gândeam că poate căuta nişte lemne de foc, că se va duce să smulgă scândurile din podeaua apartamentelor, să care lemnul jos şi să-l ardă, ca să poată pregăti un prânz familiei. Dar toate uşile apartamentelor erau încuiate. Se urca tot mai sus, din etaj în etaj. Afară se întuneca. Ajunsă în vârful blocului, a băgat mâna în buzunar şi a scos o candelă din cartof. Din celălalt buzunar a scos o cutie de chibrituri. I-a luat ceva timp s-o aprindă, dar în final fitilul a luat foc. Stătea acolo, pâlpâind pe zidul de deasupra apartamentelor. Ea a privit-o mult timp şi apoi a întins mâna şi a împins-o peste margine şi candela s-a rostogolit în jos, prin aer, încă luminând.

Nu ştiu de ce mi-a trecut aşa ceva prin minte. Domenico m-a apucat de braţ şi mi-a spus să mă aşez pe taburetul din colţul prăvăliei, văzând cât de tare îmi tremurau mâinile. Fratele lui, Luca, cel

mai mic dintre ei, mi-a cărat cumpărăturile acasă și mi-a reaprins lampa cu kerosen. M-a întrebat dacă era totul în regulă și eu am spus că da. M-a întrebat ce faci tu și i-am spus că ești la Paris, că-mi trimiți scrisori, că trăiești într-un apartament, că muncești cu spor și ești sănătoasă și asta îți menține agerimea minții.

– Paris, a rostit el.

Sunt aproape sigură că i-au scânteiat ochii. Nu te-au uitat *čhonorroeja.*

Și-a luat rămas-bun de la mine și, pe când pleca, a văzut paginile de pe masă, dar sunt sigură că nu le-a dat atenție. L-am auzit cum fluiera, coborând în jos pe deal.

După mai multe zile de stat în carantină n-am mai putut suporta și am chemat-o pe doctorița Marcus. Am întrebat-o în germană:

– Sunt deținută?

Ea m-a privit atât de mirată ca și cum tocmai m-aș fi rostogolit de două ori prin aer. Mi-a zis:

– Sigur că nu, nu.

Atunci i-am spus că eram pregătită să plec. Mi-a replicat că nu era chiar atât de simplu și de ce n-am vorbit mai demult, ar fi fost totul mult mai ușor.

– Atunci de ce-mi spui că nu sunt deținută? am întrebat-o din nou.

– Există niște reguli și trebuie să le respectăm pentru binele tuturor, mi-a răspuns ea.

– Nu este acesta Occidentul unde te poți mișca liber?

– Scuză-mă! a rostit ea fără să priceapă.

– Nu-i acesta Occidentul democratic?

– Ce lucru interesant spui! a exclamat ea.

– Atunci spune-mi de ce mă țineți prizonieră.

– Nu există niciun prizonier aici, a replicat ea.

I-am spus că doream să fiu eliberată imediat, că era dreptul meu și atunci a sărit indignată, spunând că va face tot ce va putea

şi că-mi putea promite ca cel puţin să fiu lăsată să ies din spital, dacă îi voi ajuta cu ceva informaţii.

– Ar trebui să fii mulţumită cu ce ai, a adăugat ea.

Ei îţi spun întotdeauna, *čhonorroeja*, să fii mulţumit după ce te-au pus sub lacăt. E posibil chiar să-ţi ceară să-i pupi de bucurie când aruncă cheia.

– Numele meu e Marienka, i-am spus doctoriţei.

Scaunul scârţâia în timp ce-l trăgea mai aproape de mine.

– Marienka, mi-a zis ea, ce nume frumos.

– Chiar aşa? am întrebat-o eu.

S-a înroşit la faţă.

Doctoriţa Marcus şi-a notat în carnetul ei alb toată povestea mea stranie. Germana mea nu era suficient de bună, dar nu doream să folosesc slovaca, aşa c-am continuat în maghiară. Translator era un tânăr pios, de la Budapesta, cu o cruce imensă la gât. Nu i-am spus că mă numeam Zoli de teama a două lucruri, râsetele lor la auzul numelui şi posibilitatea ca acel nume să prindă aripi şi ei să poată descoperi exact cine eram.

Povestea mea era una simplă. Mă născusem în Ungaria. Fusesem abandonată de soţul meu şi doream să mă duc la copiii mei, care trăiau în Franţa. Plecaseră în '56, dar eu n-am putut s-o fac din cauză că mă arestaseră şi fusesem bătută. După ce-am ieşit din închisoare, m-am dus la vechea noastră aşezare, de lângă graniţă. Cei din comunitatea mea nu se sinchisiseră niciodată de graniţe. Odată fusese aici un ţinut imens şi noi continuam să-l privim astfel. Carnetul de partid îl găsisem într-o groapă de gunoi de lângă graniţă. Am văzut că doctoriţa Marcus pălise, cuprinsă de îndoieli, aşa c-am revenit şi i-am spus că-mi băgasem fotografia mea în carnet şi că cineva din familia mea se pricepea de minune să falsifice documente. Doctoriţa Marcus a ridicat din umeri. Mi-a zis:

– Bine, bine, continuă.

Ca să ne mai amuzăm puţin, i-am povestit că luasem un autobuz la Győr, dar că se defectase şi că mi-am continuat drumul

pe bicicletă. Era prima dată când foloseam aşa ceva. Mă clătinam pe drum şi ţăranii râdeau de mine. Am dormit în clădiri abandonate ale unor ferme, am mâncat supă de urzici şi mi-am făcut un borş de vişine. Am aruncat bicicleta când i s-a dezumflat o roată. În acel punct doctoriţa Marcus a început să zâmbească şi, pe măsură ce îmi depănam povestea, arăta tot mai triumfătoare, aşternând totul pe hârtie cât de repede putea. Începusem să-mi placă personajul creat, aşa că i-am spus c-am furat a doua bicicletă, doar că asta avea un coş imens în faţă şi, desigur, am împrumutat şi nişte pui, i-am legat şi pus în el, penele zburând în jur şi că am mâncat din ei până când am făcut pasul spre libertate.

Poţi să-i faci să-nghită orice fel de minciună dacă e suficient de bine tăvălită prin zahăr şi lacrimi. Vor linge lacrimile şi zahărul, făcând din ele o pastă numită simpatie. Încearcă şi tu reţeta, *čhonorroeja,* şi s-ar putea să simţi ca şi cum te-ai fi evaporat.

Nu pot să-mi explic de ce atât de mulţi dintre ei ne-au urât atât de tare de-a lungul atâtor ani şi, chiar dac-aş putea, ar face ca lucrurile să fie prea uşoare pentru ei. Ne-au tăiat limbile, lăsându-ne fără grai, şi apoi tot ei încearcă să stoarcă un răspuns din partea noastră. Nu vor să gândească singuri şi nu-i pot suferi pe cei ce-o fac. Se simt confortabil numai cu biciul deasupra capului, totuşi atât de mulţi dintre noi ne-am trăit viaţa înarmaţi cu nimic altceva decât cu un cântec. Mintea îmi e plină de amintirea celor care au trăit şi murit. Avem şi noi propriii oameni răi şi nebuni, *čhonorroeja,* dar suntem uniţi din cauza urii celor din jurul nostru. Arată-mi o singură bucată de pământ de pe care n-am fost alungaţi sau n-am plecat noi sau un singur loc de unde să nu fim respinşi. Şi, deşi am blestemat atât de mulţi oameni de-ai noştri, iuţeala noastră de mână, limbile slobode, propriile mele prostii fără rost, chiar şi cei mai răi dintre noi nu se pot niciodată compara cu cei mai răi de-ai lor. Ne consideră duşmanii lor, astfel că sunt scutiţi să-şi mai caute potrivnici în rândul lor. Îl lipsesc pe unul de libertate şi o dăruiesc altuia.

Transformă justiţia în răzbunare şi continuă să-i zică justiţie. Se aşteaptă ca noi să le cotrobăim cel puţin prin buzunare. Ne rad în cap şi spun: „Sunteţi nişte hoţi, nişte mincinoşi, nişte împuţiţi, de ce nu puteţi fi ca noi?"

Fata mea, asta simţeam atunci şi m-am jurat să mă port exact ca ei, atât timp cât era nevoie ca să ies din lagăr şi să plec în altă parte.

Am fost transferată din spital în lagăr şi, într-o zi cu soare, am primit şi eu acelaşi statut ca toţi ceilalţi. Doctoriţa Marcus mi-a înşirat o listă lungă de reguli. Mi se va permite să merg în cel mai apropiat oraş două zile pe săptămână, dar nu voi avea voie să cerşesc sau să ghicesc viitorul, sau orice alte lucruri la care ei se aşteptau de la noi, pentru că erau contrare regulilor de la faţa locului. Puteam pleca la opt dimineaţa şi trebuia să mă înapoiez până la căderea serii. Îmi vor da o cartelă pentru alimente şi o puteam păstra în lagăr. Niciun fel de alcool, mi-a mai zis ea, sau relaţii cu bărbaţi şi, dincolo de zidurile lagărului, n-aveam voie să fraternizez cu gărzile.

Înainte de a ieşi din spital, asistentele au pretins că au mai văzut un păduche în părul meu, aşa că m-au ras din nou pe cap. Mi-au zgâriat ţeasta cu lama, atât de tare apăsau.

Îmi arseseră hainele, dar ce mai puteam face, să le jelesc acum?

M-au dus la magazie. Am găsit o eşarfă lungă şi mi-am înfăşurat capul cu ea, mi-au dat o pereche de sandale noi, maro, cu nişte catarame strălucitoare. Am ales nişte rochii portugheze în culori splendide, cu nuanţe de galben şi roşu, dar, când le-am probat şi m-am zărit în oglindă, arătam atât de tare ca pe vremuri, încât m-am răzgândit şi am ales o rochie lungă, gri, donată din Statele Unite. Mi-au înapoi banii, acum fără nicio valoare, şi carnetul de partid, chiar şi briceagul cu mâner de onix. Am ars carnetul pe loc. Am desfăcut plicul, să văd bănuţul dat de Conka în interior. L-am sărutat şi i-am mulţumit iubitei şi pierdutei mele prietene pentru că nu m-a scuipat, lăsându-le totuşi copiilor demnitatea de a o face.

Doctorița Marcus m-a dus într-o încăpere specială, la capătul barăcilor din lemn. Acolo erau numai copii foarte mici și se țineau coadă după mine, râzând și trăgându-mă de mânecă. Unii dintre ei se jucau cu o minge dintr-o bășică de porc și chicotele lor umpleau văzduhul. Femeile ne priveau din bucătăriile lor. Majoritatea erau unguroaice. Am simțit o undă de simpatie pentru ele, știind că se aflau aici de când traversaseră granița în '56, în urmă cu patru ani. Cineva scrijelise pe zid în maghiară: „Ne-am lăsat hainele de ploaie acasă, rugați-vă pentru noi".

Când am dat ultimul colț spre ultima baracă, lângă gardul din sârmă ghimpată, am înghețat. O femeie cu pielea smeadă cu fuste lungi stătea pe trepte, dând să sugă unui prunc. Și-a ridicat mâna la gură, surprinsă, i-a dat sugarul unui copil și a venit spre mine atingându-mi capul.

Nu-ți pot spune, *čhonorroeja,* cât de mult m-a durut inima la vederea și auzul acestei femei și am știu aproape instantaneu că va trebui să fug, nu numai pentru că fusesem blestemată, ci și datorită faptului că ei vor afla cumva cine sunt, o vor simți în mine. Îți spun purul adevăr, un rom știe asta întotdeauna și eu voi aduce rușinea și asupra lor. Ea m-a luat de mână și mi-a băgat o bucată de pâine în ea. Nu pot face asta, mă gândeam, eu sunt o trădătoare. Și totuși, ce trădasem? Ce mai rămăsese din vechea mea persoană ce mai putea fi trădat? Cât de departe mă simțeam de Zoli, care-și petrecuse multe ore în încăperile de la Budermice, cu toate telefoanele sunând la Uniunea Scriitorilor și tiparnița păcănind a lui Stránský și candelabrele strălucitoare de la hotelul Carlton și toate celelalte locuri, unde fusesem pe vecie condamnată și purtasem agățate de gât giuvaerurile grele și scânteietoare ale sorții.

Acum, aici, sora mea, la fel de smeadă ca mine, îmi îndesa pâine-n pumn, bolborosind ceva în dulcea și străvechea noastră limbă.

Se numea Mozol. M-a apucat de cot și m-a tras în interiorul barăcii întunecate – păturile ei, mai multe legături, câteva

covoraşe puse pe jos – şi mi-a arătat un bărbat gras, care dormea cu pălăria pe faţă, pe o canapea veche.

– Acesta e bărbatul meu, Panci, mi-a zis ea, e mai puturos ca un păcat. Sforăie chiar şi când merge, ţi-o spun! Vino, vino, să-ţi arăt totul în jur! Avem o grămadă de camere. Nici un *gadže* nu vrea să stea cu ţigani, aşa că avem toată baraca numai pentru noi, ce zici? Mi-a atins obrazul, apoi m-a pus să mă rotesc, ameţindu-mă cu vocea ei: Doamne sfinte, îţi pup ochii obosiţi!

Cu Mozol, tot ce aveam de făcut era să dau aprobator din cap şi s-o ascult. Începuse cu un cuvânt, două, apoi dezlănţuise un torent de zece mii. Vorba ei rapidă, fără sfârşit îmi umplea auzul, şi o simţeam ca o salvă trasă spre cele mai fragile locuri din mintea mea. M-a plimbat prin baracă, m-a condus prin lagăr, spre un magazin unde puteam să-mi folosesc cartela. Mozol nu se mai oprea din vorbit, nu sunt sigură că făcea vreo pauză ca să respire. Bărbatul ei nici nu putea să deschidă gura. Zicea că ea e *solovitsa,* mica lui privighetoare, dar şi atunci de-abia îl auzea, vocea fiindu-i înecată în şuvoiul ei nestăvilit de cuvinte. Mozol avea şapte copii şi îl aştepta pe-al optulea şi, dacă nu era nimeni prin preajma ei, vorbea cu burta ei bombată.

Orice dramă, *čhonorroeja,* are şi o parte amuzantă.

Acele câteva zile mi-au rupt inima şi nu pot vorbi liniştită despre ele. Începeam o viaţă pe care n-o cunoşteam deloc. Nu mai eram poetă, nici cântăreaţă, nici cititoare de cărţi, nici măcar o călătoare. Mă trezeam în acelaşi loc, în fiecare zi. Puneam să fiarbă un ibric de cafea. Îmi aeriseam aşternuturile, le băteam cu palmele goale. Mâncam cu familia Mozol, toţi în jurul ceaunului cu trei picioare. Le aflasem toată povestea şi secretele. Nu mai dusesem niciodată o astfel de viaţă.

Din nou mi-am schimbat hainele cu rochiile portugheze. M-am zărit, plină de culoare, în ferestrele birourilor. Îmi crescuse părul şi-mi legasem moneda în una dintre şuviţe. Fereastra vorbea pe vechea mea limbă.

S-ar putea să mă întrebi de ce n-am plecat, de ce n-am părăsit lagărul în timpul nopţii, ducându-mă unde-oi vedea cu ochii, de ce-am adus ruşinea asupra familiei Mozol, de ce nu le-am spus niciodată cine eram cu adevărat şi ce mi se-ntâmplase. Gardul din jurul barăcilor era atât de scund încât chiar şi-un copil putea să treacă peste el, dar eram speriată de ce se afla în afara lui. Grozăvia vieţii în lagăr era mai mică decât teama care mă cuprindea la gândul a ce putea fi în afara sa. Şi vreau să-ţi mai spun că, într-o zi, la câteva săptămâni după ce părăsisem spitalul, am fost loviţi de o teribilă plagă, nişte insecte abjecte, cu aripi mici, galbene. M-am trezit într-o dimineaţă şi am descoperit maldăre agăţate de perete. Îşi pierduseră calea şi stătuseră chircite acolo până la moarte, spânzurate de minusculele lor gheare, înţepenite în ultimul lor moment de viaţă. M-am dus să le îndepărtez pe cele moarte, dar imediat ce atingeam una dintre ele, începea să mişte şi trebuia s-o car pe cârpă până la fereastra deschisă şi s-o arunc afară cu un crâmpei de viaţă pâlpâind în ea.

Astfel că, o perioadă, mi-am permis să trăiesc din nou sub acelaşi acoperiş cu membrii propriei mele comunităţi. De parcă o mână invizibilă îmi dăduse ceasul interior numai c-un dinte înapoi.

În lagăr am avut parte de un întreg an ca să pot inspira şi reţine aerul în interior. N-am încercat să evadez.

Eu şi Mozol am început să adunăm flori pe care le vindeam într-o piaţă de lângă Domplatz. Acasă, în baracă, ascundeam banii într-un colţ din spatele sobei. Mozol îşi petrecuse doisprezece ani în lagăre, copiii ei fuseseră născuţi acolo şi ea nu mai visa decât cum să plece, însă avea nevoie să fie acceptată de o ţară, şi cine ar fi sprijinit nişte ţigani când ei nu ne considerau ca pe nişte oameni? Dar, într-o bună dimineaţă, a venit fugind spre mine şi mi-a împins o hârtie în mână cu antet canadian pe ea. Doctoriţa Marcus îi spusese ce scria acolo. Am desfăcut plicul, am aruncat o privire şi apoi i-am spus că sunt fericită pentru ea. Mozol m-a privit plină de răceală.

– Cum de ştii ce scrie acolo? m-a întrebat ea.

Am simţit cum mi se strânge inima.

– Cum de-ai ştiut ce scrie în scrisoare, prietena mea de suflet?

Mi-am lăsat ochii-n jos. Eram pe punctul să-i spun, fata mea, că puteam citi şi scrie, că tot timpul am umplut-o de ruşine, dar m-am stăpânit. Am mers ca pe sârmă atunci, spunându-i că am putut simţi ce scria în document, că era o intuiţie, care mă invada începând cu degetele de la picioare. M-a privit plină de îndoială, dar am luat-o de umeri şi-am rotit-o prin praf şi ea a izbucnit în râs. Primise acceptul să emigreze în Toronto, dar în câteva zile a sosit o altă notă, în care era informată că ea şi Panci vor trebui să achite o parte din cheltuielile de călătorie. Asistentei care i-a citit scrisoarea îi luceau ochii de răutate. Suma era enormă, ar fi putut cumpăra cu ea o bucată de pământ. Mozol nu putea înţelege.

– Sigur că putem merge cu trenul, zicea ea.

– Unde, în Canada? a întrebat-o asistenta printre hohote de râs.

Mozol zăcea în patul ei din împletituri de nuiele, plângând. Încetul cu încetul, s-a prăbuşit, dacă-ţi poţi imagina, în cea mai deplină tăcere. Zicea că Isus vărsase lacrimi pentru toată lumea, dar că *gadže* au pus un acoperiş pe cer şi au adus distrugere, aşa că lacrimile sale nu ne-au mai fost de niciun folos. N-am crezut niciodată cu adevărat în Dumnezeu, în rai sau orice alte lucruri trâmbiţate astfel, dar atunci credeam că trebuie s-o ajut pe ea, asta era tot ce-mi doream. Număra mărgelele rozariului şi eu rosteam vechea noastră rugăciune: „Binecuvântează aceste mici lucruri, acest căpăstru, aceste frâie, ţine roţile ferm pe pământul tău solid".

Spre sfârşitul acelei săptămâni stăteam pe treptele barăcii. Prin faţa mea trecea o furnică cărând în spate o alta. Am pus palma pe pământ, să-l mai răcoresc. Furnica s-a oprit în dreptul mâinii mele şi a căutat o altă cale-n jur, însă în final s-a căţărat pe degetele mele, cărând-o în spinare pe cea moartă. M-am aplecat şi am suflat uşor s-o dau jos de pe degetul meu.

Am rupt cadenţa vechiului nostru trai. De nenumărate ori am dat uitării viaţa mea anterioară, chiar uitasem că eram blestemată sau poate că numai învelisem ascuţişul lamei într-o cârpă, de multe ori aveam impresia că sunt soră cu Mozol. Nu te mai temi, când iei o decizie. Uneori, te hotărăşti în legătură cu ceva fără să ştii de ce. Cunoşteam bine oraşul. Nu-mi plăcea ce aveam de gând să fac, fata mea, dar m-am forţat să nu mă mai gândesc la asta. Am retezat nervul care pulsa la rădăcină şi m-am dus la groapa de gunoi de la marginea oraşului. Pe alocuri ieşea încă fum din zdrenţele arse. Cenuşa şi praful pluteau prin aer. Am salvat uşa unui dulap aruncat, galben, cu vopseaua cojită pe alocuri. Am scos-o din balamale şi i-am evaluat grosimea. Am cioplit un set de frunze de arţar şi un grifon pe fiecare parte a uşii – sigur, ceva ridicol, dar nu-mi păsa.

Dintr-un fost carburator mi-am confecţionat doi cercei mari, rotunzi.

Dimineaţa devreme am găsit o eşarfă spaniolă în magazia de haine a lagărului. Mi-am înfăşurat-o în jurul capului, m-am dus la poartă şi am mers pe malul pârâului din spatele lagărului. Am adunat pietricele din apă, pe cât posibil netede, şlefuite de apă. Pietricelele sunau în buzunarul meu în timp ce-mi croiam drum spre centrul oraşului, cărând totul cu mine. Rafale răcoroase de vânt mă purtau mai departe. Am trecut de piaţa acoperită cu dale de piatră.

Cât de ciudată era lumina, părea că umple şi se revarsă din toate lucrurile, deşi niciunul dintre ele nu arunca vreo umbră. Mă aşteptasem să dau de necaz, dar n-a fost aşa. O femeie singură nu reprezintă un pericol. Am tot rătăcit prin jur până m-am decis să mă opresc pe o alee îngustă, care dădea în lunga stradă Odenburger, nu departe de staţia de cale ferată. M-a atras tăcerea de acolo, deşi trecea o mulţime de lume. Am găsit două blocuri ciobite, din beton şi pe ele am proptit uşa dulapului, am pus o pătură dedesubt şi m-am aşezat alături, ţinând capul plecat. Îmi tot spuneam că sunt o trădătoare, că îmi trădam chiar şi propria persoană.

Nu s-a întâmplat nimic. Dinspre restaurantul din preajmă venea un miros puternic de varză. Puteam auzi zumzetul mulțimii în jurul meu. Angajații restaurantului stăteau adunați în fața ușii, fumând și privindu-i pe trecători. Femei austrice îmbrăcate cu pardesiuri maro, lungi treceau indiferente, cu capetele mândre-n sus, deși puteam sesiza la ele o nervozitate pe care doreau s-o mascheze. Ascultam pocnetul pantofilor cum se opreau cam la șase pași după ce treceau de mine, un moment de ezitare, după care își continuau după aceea drumul. Luasem hotărârea să păstrez tăcerea ca o formă de comunicare, la fel de bună ca și celelalte. Un tânăr s-a aplecat spre mine și mi-a întins palma. I-am pus niște pietricele în ea și i-am cerut să le arunce pe masa improvizată. L-am îndemnat să fie calm, n-avea nimic de ce să se teamă.

– Ia-mă de mână, i-am zis, dar să nu te uiți în ochii mei.

Mâinile lui erau netede, fără zbârcituri, brațele subțiri și umerii înguști. Totuși, avea o figură generoasă și pe nasul lat urme roșii, specifice unui om care poartă ochelari, așa că i-am spus că sunt convinsă că lăsase ceva în urma lui, poate ceva legat de o distanță. A scuturat din cap în semn că nu era așa. Ei bine, atunci i-am spus că poate era ceva legat de vedere. A rămas cu gura căscată.

– Da, s-a bâlbâit el și a scos ochelarii din buzunar, punându-i pe nas.

Deja îi căpătasem încrederea. Nu era nimic misterios în asta. Am atins pietricelele una după alta și am rostit niște aiureli deasupra lor.

Mă vedeam cum eram acum, în comparație cu ce fusesem înainte, și totuși, nu mă deranja nimic. Mă simțeam în largul meu cu escrocheria asta, așa c-am început să-l întreb:

– Inima sau averea?

O întrebare care nu însemna nimic, doar că dădea greutate spuselor mele.

– Inima, a răspuns imediat tânărul.

I-am făcut semnul crucii în palmă. A aruncat din nou pietricelele, la îndemnul meu. Avusese parte de nişte încercări grele, mi-a spus el. Da. Şi acum căuta un altfel de loc. Da. Asta însemna o călătorie cu avionul sau o mutare, am replicat eu. Ochii i s-au luminat şi s-a înclinat mai aproape de mine. Un oraş mare sau unul mai mic, i-am spus, nu prea departe. Da, da, Graz, a replicat el. Au fost nişte lucruri rele la Graz, i-am spus, şi depinsese acolo de altcineva. Da, a declarat el, şi ochii i s-au holbat şi mai tare. Mi-a spus că avusese un prieten, pe nume Tomas, care murise după război, pusese piciorul pe şina tramvaiului şi i se prinsese acolo. Pierise într-un accident oribil, tramvaiul trecând peste el fără să se poată opri. Am închis ochii, apoi i-am cerut să mai arunce pietricelele încă o dată.

– Lumea a fost groaznic de mâhnită de moartea lui Tomas, i-am spus, încruntându-mi sprâncenele. Ceva legat de trenuri.

– Da, da, mi-a zis el, a fost un tramvai.

– Tomas suferea, i-am zis eu, de ceva căpătat în timpul războiului, legat de un lucru groaznic de atunci, ceva în legătură cu uniforma sa.

– Da, ai dreptate, a şoptit tânărul. Atunci când a vrut să dezerteze.

– A vrut să fugă din armată, am repetat şi s-a temut de ce s-ar fi putut întâmpla, de dizgraţie.

– Da, a zis tânărul, unchiul lui, Felix.

L-am privit drept în ochi şi i-am spus că mai erau şi alte secrete şi, în acel punct, m-am încruntat din nou. I-am atins mâinile reci şi am rostit după o lungă tăcere numele unchiului Felix.

– Dar cum de ştii? m-a întrebat băiatul, cum e posibil să ştii acel nume?

Doream să-i spun că unele lucruri erau mai importante decât adevărul, dar n-am făcut-o.

După patru decenii trecute de atunci ai putea crede că nu eram speriată, dar pot să-ţi spun acum că sângele îmi alerga de trei ori mai repede prin vine pentru că mă aşteptam să-şi facă

apariția niște polițiști de după colț sau niște spirite moarte din familie, care să se aplece din cadrul vreunei uși să vadă ce pățisem, cum trădasem tot ce cunoscusem vreodată. N-aveam o denumire pentru ceea ce devenisem, n-avea nicio legătură cu durerea sau plăcerea.

Totuși, cu cât vorbeam mai puțin, cu atât tânărul vorbea mai mult și nici nu era conștient de tot ce-mi spunea. Nu-și aduc aminte ce spun, *čhonorroeja,* dar așteaptă cuvinte pline de înțeles. El însuși îmi furniza răspunsurile și eu nu făceam decât să le repet, fără ca el să se prindă de șmecherie. Aș fi putut îmbrăca morții în piei de urs, să-i învăț cum să danseze și el ar fi fost convins că se aflau acolo ca să-l consoleze. Avea vocea joasă și egală. I-am spus c-ar trebui să țină o bucățică de pâine în buzunar, care să-l apere împotriva ghinionului și că, în lumea spiritelor, totul era bine pentru dragul său prieten Tomas. I-am vorbit despre bine și țel și viziune.

– Ține lucrurile aproape de inima ta, i-am spus, și ele vor fi sursa ta de putere.

Băiatul s-a ridicat, a băgat mâna adânc în buzunar și a scos-o plină de monede pe care le-a pus pe ușa de lemn a dulapului.

– Nu-ți dai seama ce a însemnat asta pentru mine, mi-a zis el.

Am băgat banii în buzunar și m-am dus repede la groapa de gunoi. Am găsit un scaun vechi și l-am așezat pe alee și, până la prânz, am avut deja patru clienți care mi-au plătit sume din ce în ce mai mari, simțindu-se surghiuniți de soarta lor crudă.

Sunt momente când trebuie să admit că uneori îmi venea să pufnesc în râs în fața prostiei lor. Odată a apărut un polițist cu bastonul bălăngănindu-se pe șold. Cu aerul lui agresiv, putea să fie un membru al gărzilor Hlinka, dar am aruncat pietricelele-zaruri la cererea sa și i-am îndrugat tot felul de prostii despre viața lui bună și el mi-a promis că mă va lăsa în pace atât timp cât nu fac prea multă gălăgie. I-am spus c-ar trebui să poarte ciorapi în culori diferite, ca să-i poarte noroc, și a doua zi, când a trecut pe lângă mine, și-a ridicat cracii pantalonului,

unul după altul, ca să-mi arate ciorapii, unul maro şi altul albastru, şi şi-a văzut de drumul său.

Au trecut mai multe săptămâni şi eu mă pierdusem în tot felul de poveşti înşiruite pentru ei. Vestea despre talentul meu prinsese aripi. Mai ales mulţi tineri veneau să mă vadă. Simţeam că ceva parcă se muiase în interiorul lor şi că n-aveau speranţe, dar când îmi vorbeau de asta, reuşeau să uite. I-am umplut de tot felul de promisiuni, că se vor vindeca şi că vor veni şi zile mai bune. Am făcut o cruce din ceară amestecată cu cărbune şi mi-am prins-o în păr. Am cusut doi nasturi galbeni şi i-am legat de-un băţ. Le numeam micile mele schelete pe care le ţineam aproape. Astfel de amulete ridicole nu făceau decât să dea şi mai multă greutate vorbelor mele. Mă plăteau foarte bine pentru aceste prostii şi stăteau la coadă, aşteptându-i pe cei din faţa mea să se ridice, ca în locul lor să se instaleze alţi idioţi în căutarea norocului, zornăind pietricelele pe uşa dulapului meu. Nu simţeam nicio milă faţă de ei, nu le băgam mâna-n buzunar.

Când i-am dat toţi acei bani, Mozol a izbucnit într-un plâns de nu se mai oprea.

În toamna lui 1961, Mozol a plecat cu familia ei înghesuită într-un camion cu prelată. Cele câteva lucruri pe care le aveau erau puse claie grămadă şi copiii tronau deasupra lor. Bărbatul ei le ţinea să nu cadă cu braţele întinse, deşi arăta ca şi cum ar fi dormit. Ea îmi zâmbea, ţinându-şi mâinile încleştate, şi mă privea drept în ochi. Mulţi ani mi-am amintit de privirea ei, cât de aproape fusesem să-i mărturisesc întreg adevărul. În timp ce-şi strângea lucrurile, o oprisem de mai multe ori spunându-i:

– Mozol, am ceva să-ţi mărturisesc.

Dar ea îmi răspundea:

– Sunt prea ocupată, îmi spui mai târziu.

Sunt aproape sigură că-şi dăduse seama. Am sărutat-o pe frunte când a plecat, apoi i-am presat palma deasupra sânului meu stâng, pe inimă.

Pentru noi nu există ceva ca un simplu rămas-bun, *čhonorroeja. Ačh Devlesa, Dža Devlesa.* Unul stă. Altul pleacă. Rămâi cu Dumnezeu, du-te cu Dumnezeu!

Mă uitam la munţii albi, acoperiţi cu nea cum se profilau pe cerul albastru, şi nu mi-e ruşine să-ţi spun că vederea lor mă îngrozea.

– Vei urma tu, Marienka, mi-a zis doctoriţa Marcus.

Şi s-a îndreptat spre clinica ei, ţinând mâinile la spate.

Cât de pierdută m-am simţit atunci, fata mea, cât de singură! Numai oamenii cu multe dorinţe pot fi fraieriţi, şi eu n-aveam nici măcar una. Prietena mea plecase. A doua zi de dimineaţă mi-am pus aceleaşi haine pe care le purtasem timp de mai multe luni, mi-am luat măsuţa improvizată şi eram gata să mă duc din nou în oraş. Dar mi-am zărit imaginea reflectată într-o fereastră şi vreau să ţi-o spun pe-a dreaptă, fata mea, am fost conştientă că-mi pierdusem şi ultima fărâmă de demnitate pe care mă străduisem să o am vreodată. Nu încerc să fac ceva complicat din asta, toate acele lucruri avuseseră un scop, iar acum scopul dispăruse. M-am văzut aşa cum eram, n-aveam nimic de care să mă reazem, nici cu umărul drept, nici cu cel stâng. Cea mai mare povară în viaţă este ce ştiu ceilalţi despre noi. Dar poate că există o povară cu mult mai grea decât asta. Se întâmplă când nu ştiu nimic despre noi, doar ce cred ei despre noi, când, în tăcere, ne forţează să fim ceea ce se aşteaptă ei de la noi. Chiar şi mai rău este atunci când devenim asta, şi eu, *čhonorroeja,* devenisem aşa ceva.

Am trecut de catedrală şi am intrat pe strada Franz-Liszt. Niciun sunet nu venea dinspre ferestrele boltite. Mi-am aranjat lucrurile-n jur. Oamenii s-au strâns şi le-am prezis numai lucruri de rău augur, pe care le-au acceptat în tăcere, cu feţe împietrite ca nişte măşti. A doua zi, am trecut de bariera în alb şi roşu ca şi cum n-ar fi fost nimic neobişnuit, dar în loc să mă duc direct la groapa de gunoi, am luat-o spre munţi.

Noaptea trecută m-am trezit gândind că Enrico era aic
M-am ridicat şi am aprins lampa, dar am găsit numai aceste p
gini. Pe fereastră puteam vedea în jos spre vale. Ce-i cu răcea
asta care pare că accentuează tot ce-i în jur? Enrico obişnuia s
spună că zilele când n-ai nimic de făcut sunt cele mai plăcute

Fata mea, îţi aminteşti de tatăl tău, cum venea acasă după
incursiune prin zonele stâncoase din zona de nord a munţilo
când se alesese cu o tăietură după ce căzuse de pe o stânc
Căra atunci medicamente de uz veterinar – steroizi, hormo
injecţii – să le vândă pe partea cealaltă. Le împachetase strâ
într-un imens rucsac, îşi umpluse chiar şi buzunarele şi şosete
şi se îndreptase, mergând greu, spre Maria Luggua. Tocm
atunci începuse un viscol, o perdea de nea care se deschidea
se-nchidea în jurul său. Traversa o creastă pe unde nici capre
nu îndrăzneau să se aventureze. A păşit în gol, şi căderea i-a fo
frânată numai de nişte ţancuri de stâncă. A aterizat pe-un n
mete şi, când s-a uitat în jos, a văzut că piciorul îi fusese vătăm
în cădere. S-a gândit să folosească injecţiile pentru animale, d
nu ştia care i-ar fi putut fi de folos împotriva durerii. A trebuit s
sape în zăpadă, să poată ieşi afară, cu ajutorul unei lopeţi mic
legată de o parte a rucsacului. Sângele îi umplea bocancul. Pu
tea să-şi dea seama pe unde merge pipăind copacii – cu cât ajun
gea mai jos pe pantă, cu atât erau mai puţine cioturi. Când
ajuns acasă, a lăsat rucsacul să cadă şi mi-a spus numai:

– Zoli, pune ceainicul, am îngheţat!

Şi-a scos bocancul, l-a pus lângă sobă şi mi-a zis că a fost o seară groaznică pentru plimbare. Fusese plecat trei zile.

Parcă-l am acum în faţa mea, cu nasul lui fin, gura generoasă, liniile săpate adânc în obraji, ochii pe jumătate închişi, pentru a-i feri de luciul zăpezii.

Când au apărut noile legi în domeniul comercial, n-a mai fost deloc nevoie de medicamente, ţigări, cafea sau seminţe care să fie aduse peste munte, şi el refuzase mereu să care dinamită pentru cei din Tirol, care aruncau podurile în aer şi făceau

ravagii. A pus stop negoţului la fel cum îl începuse. Rareori se mai ducea pe munte, cu excepţia unor zile festive, câştigându-şi în schimb cele necesare traiului la moară şi, în momentul în care şi treaba de la moară a încetat, aşa cum se termină totul, a cumpărat-o şi s-a mutat cu noi aici, lăsând roata să meargă. Îşi câştiga existenţa ca om bun la toate, repara tot ce era de reparat prin vale. De două sau trei ori pe zi, se aşeza în pragul uşii şi cerceta crestele munţilor, să vadă cum va fi vremea. S-ar fi putut duce acolo legat la ochi, fără să greşească drumul.

Pur şi simplu l-am iubit pe tatăl tău; numai pe voi doi, pe tine şi pe el, nu v-am trădat niciodată.

Primul camion care s-a oprit să mă ia era al unui fermier, vânzător de fructe. Purta un costum negru. Avea obrajii roşii şi proaspăt raşi şi ochii injectaţi. Ştia că fugeam de ceva, dar la început n-a zis nimic. Mă ţineam ţeapănă în scaun, în timp ce el schimba vitezele şi motorul începea să huruie. Fermierul m-a întrebat unde mă duceam, şi când nu i-am răspuns, a ridicat din umeri şi mi-a zis că el se ducea la piaţă în câteva oraşe presărate pe acel drum şi, atât timp cât nu-i dădeam bătăi de cap, puteam să-l însoţesc. Din nou am mimat că sunt mută şi fermierul a oftat din rărunchi, ca şi cum ar fi fost cel mai vechi şiretlic, un lucru adevărat şi mai ales unul pe care nu îl reuşeam deloc, la fel ca uitatul peste umăr.

– Ţi-e teamă de ceva? m-a întrebat el.

Tufişurile, copacii şi morile de vânt treceau în fugă pe lângă noi şi mi-am dat seama cât de ciudat era că ajunsesem atât de departe, lucrurile arătând diferit şi din cauza vitezei. Nu doream să-mi aduc aminte cum bătusem drumurile ameţită după sentinţa dată. Păstram acea parte a minţii voit goală, nu puteam să mă confrunt cu ea, cum traversasem graniţa, mai întâi în Slovacia şi apoi în Ungaria, pentru ca să ajung în Austria. Şi nici nu mă gândeam unde aş fi vrut să ajung. Parisul mi se părea un loc tot atât de bun sau de ridicol ca oricare altul.

După un timp a început să plouă. Ştergătoarele erau stricat şi fermierul le legase cu o sfoară de care trăgea din cabina ca mionului. Mi-a arătat cum se face cu mişcări exagerate şi p spune că această mică treabă m-a făcut fericită. Trăgeam d sfoară ca ştergătoarele să se plimbe de la un capăt la celălalt a parbrizului. Fermierul mi-a făcut complimente, dar am văzut c deschisese fereastra din partea lui şi că trăgea aprig din ţigar „Deci are impresia că put“, mă gândeam eu. Aş fi vrut să râ Am lăsat şi eu fereastra-n jos, simţind vântul rece cum îmi su în faţă. Am mers spre vest, prin câmpia de la poalele munţilo Drumul era lung şi drept, aliniat cu copaci zvelţi. Munţii se pr filau albi şi imenşi în depărtare. Mi se părea ciudat că, cu cât n apropiam mai mult de ei, cu atât păreau că se mută mai depart Fermierul manevra volanul cu o mână şi mă privea scrutăto din când în când.

– Ştii că ruşii au mai lansat un satelit? m-a întrebat el.

N-aveam nici cea mai mică idee despre ce vorbea şi nic motivul pentru care o făcea.

– Îi poţi zări noaptea ca nişte stele mici mişcându-se p cer, a continuat el.

Am făcut o serie complicată de mişcări cu mâna, terminând prin a-mi înfige unghiile unei mâini în palma cealaltă, ca şi cum aş fi scrâşnit din dinţii care, odinioară, cu mult timp în urmă, erau la locul lor. Fermierul şi-a scuturat capul şi a oftat din nou. A schimbat viteza şi a aprins o altă ţigară. Din nări îi ieşeau două şuvoaie de fum de un albastru pal. Apoi s-a aplecat spre mine şi mi-a întins ţigara. Am scuturat din cap, în timp ce parcă o altă voce îmi şoptea: „Ia-o, Zoli, ia-o ca să-ţi dai drumul la gură!“ El a ridicat din nou din umeri. Îşi ţinea ţigara lângă fereastră şi mă uitam la vârful ei tot mai roşu şi mai scurt. Printre degete îi zburau scântei. Mirosul de tutun mă ameţea. Aceea a fost una din primele mele lecţii despre Vest – nu eşti rugat de două ori. Întotdeauna trebuie să spui da. Spune da chiar

înainte ca ei să sugereze că ai putea spune nu, spune da chiar înainte ca ei să-ți ceară să spui da.

Drumul fugea pe sub noi. Pentru prima dată am început să mă gândesc că eram cu adevărat într-o țară diferită. M-am întors să văd cum o familie aduna mure pe marginea drumului până când membrii săi arătau numai ca niște puncte mici, pierdute-n depărtare. Silozuri înalte lăsau locul unor turle înalte de biserici și, în apropiere de marginea unui oraș mai mare, fermierul a tras pe dreapta.

– Am ajuns, mi-a spus. S-a dat jos, a deschis o trapă și mi-a dat niște mere. Mi-ar fi plăcut să duc o viață de nomad, mi-a zis el.

Am dat aprobator din cap.

– Ferește-te de Kieberer, mi-a mai zis el, și vei fi în regulă.

Din cine știe ce motiv am uitat că mă prefăcusem mută și l-am întrebat:

– Ce-i aia un Kieberer?

Nici n-a clipit din ochi și mi-a răspuns:

– Jandarm.

– O, mulțumesc, i-am zis.

A râs tare, în hohote, și apoi mi-a zis:

– Eram convins.

Am simțit cum înghețe și am tras de mânerul ușii, dar el și-a dat din nou capul pe spate, prăpădindu-se de râs.

Se ținea cu camionul după mine în timp ce-mi continuam drumul pe jos, pe marginea drumului. Mașinile treceau vuind pe lângă noi și lumea claxona. Pe o parte era un câmp înverzit, pe cealaltă niște ziduri de piatră. Când am grăbit pasul, fermierul a accelerat și el. Își răsucea țigara cu ambele mâini și mișca volanul cu genunchii, dar în final a oprit camionul, a lins foaia cu limba s-o lipească, a lăsat geamul în jos și mi-a dat cele două țigări rulate. Le-am luat fără să protestez.

– Îmi plac poveștile despre evadați, mi-a zis el.

A schimbat vitezele și a dispărut într-un nor de praf. Mă uitam după el și mă gândeam: „Ei bine, sunt aici, în Austria, cu

două ţigări în mână şi un bărbat care mi-a spus adio dintr-
camion cu fructe şi, dacă aş fi dat de patru ori cu bobii ca să a
unde voi ajunge, după atâţia ani, sunt sigură că nu aş fi prin
răspunsul corect".

În seara aceea am găsit o grădină frumoasă, plină de veg
taţie, în care puteam să-mi fac un culcuş peste noapte. Vântul
înteţise zăngănind obloanele casei. Peste puţin timp a încep
să plouă şi m-am ghemuit lângă perete. Când m-am trezit, a
descoperit că-mi petrecusem noaptea sub un monument de r
boi. Stanislaus obişnuia să spună că războaiele erau purtate m
ales pentru cioplitorii în piatră, şi m-am gândit cât era de adev
rat, având în vedere că în orice sătuc din Europa poţi vedea
statuie a lui Cristos sau un soldat făurit în piatră. Dar dintre c
de pe câmpul de luptă, *čhonorroeja,* cine ar vrea să ajungă m
nument? Ce soldat prins în vârtejul luptei s-ar gândi că
ajunge într-o zi pe mâna unui pietrar?

Mi-am blestemat din nou vechile poeme şi m-am dus în pi
ţa oraşului – nici măcar nu ştiam în ce oraş mă aflam – şi m-a
apucat să ghicesc viitorul pentru o sumă infimă, care totuşi mi
ajuns să-mi iau un bilet de tren. Un tren ce strălucea în soare
apropia pe şine. Prin minte îmi treceau tot felul de întrebă
Unde mă voi duce? Cum pot să trec graniţa fără paşaport? Ci
m-ar putea accepta? Am încercat să alung aceste gânduri. V
cumpăra un bilet spre vest, asta era tot. Îmi croiam drum spr
ghişeul de bilete când au apărut doi jandarmi. Unul mi-a ridic
bărbia cu capătul rece al bastonului. S-a întors să-i şoptească
ceva camaradului său. Aveam ideea fixă că mă vor transform
în propria mea statuie, aşa că, atunci când au întors din nou ca
pul spre mine, ţiganca de faţă o ştersese din nou.

În Austria nu treci peste munţi, ci urmezi văile şi râurile
E ca şi cum ai fi ţinut la piept, nu întotdeauna cu bunătate, deşi
unul care îţi este îngăduit să-ţi continui drumul.

Râul meu era Mürz, cu ape clare şi bulbuci. Am mers aşa
mai multe zile, ţinându-mă aproape de mal. În locurile inundate

erau câteva mici colibe, unde puteam să mă întind şi să dorm câteva ore, uneori pe baloturi de fân. Urmăream cu privirea ulii cum se rotesc tot mai jos, în căutarea prăzii prin iarba culcată. Mi-am făcut un acoperământ deasupra capului cu ajutorul unor beţe şi al unui sac vechi ca să mă feresc de ploaie şi de soare. Când am fost forţată să părăsesc malul râului şi să urmez linia drumului, am dat de nişte şoferi buni la suflet care m-au dus cu maşinile lor o bună bucată de drum. Ştiam că merg spre vest datorită răsăritului şi apusului de soare. Cârduri de gâşte sălbatice zburau pe deasupra capului meu şi mă consideram şi eu una dintre ele, rămasă mult în spatele formaţiei. În locurile unde şoseaua se lărgea, având mai multe benzi decât văzusem vreodată înainte, pe cât posibil încercam să merg pe lângă râu sau pe drumurile laterale. Din bisericile cu turle înalte, ascuţite, se auzeau voci. Râsete şi arome plăcute în preajma restaurantelor. În satele mai mici unii dintre austrieci mă batjocoreau – ţiganco, hoaţo, faraoancă neagră –, deşi tot atâţia la număr îşi ridicau pălăria să mă salute sau trimiteau copiii după mine să-mi dea brânză, pâine, câte o prăjitură. Un băiat m-a urcat pe scuterul lui cu promisiunea că mă va duce până la tunelul de cale ferată, dar n-a făcut-o, pur şi simplu s-a plimbat cu scuterul în sus şi-n jos prin faţa amicilor săi, care făceau glume răutăcioase pe seama mea. Am pretins că arunc un blestem asupra lui şi s-a oprit – uneori sunt atât de temători, chiar şi din pricina propriilor lor născociri.

Odată am trecut pe lângă o casă care ardea în noapte, cu familia încă afară. M-am întors şi le-am dat din puţina mâncare pe care o aveam, ceva pâine, câteva bucăţele de carne de pui. N-au aruncat mâncarea, aşa cum m-aş fi aşteptat, au înghiţit-o, s-au rugat şi mi-au mulţumit. M-a izbit ideea că lumea poate fi atât de diversă, în bine, cât şi în rău.

Căpătasem încrederea unei femei oarbe – aş fi putut merge pe drum cu ochii închişi. Mergeam prin iarba de la marginea unui drum foarte aglomerat spre Kapfenberg, Brock, Leoben,

când munţii au început să se ridice în faţa mea, mai înalţi dec şi cele mai avântate creste din ţara mea. M-am oprit la o ră cruce de drumuri, unul ducând spre sud, altul spre nord şi l-a urmat, ca de atâtea ori, pe cel greşit. Am mers spre nord, ţinân malul unui râu diferit, mărginit de creste abrupte cu copaci p stâncile de deasupra mea şi blocuri de rocă ţinute în loc de pla imense ca să nu se rostogolească. Maşinile treceau vuind p lângă mine şi atunci am văzut semnul de tunel, un semn ro mărginit cu alb. Nimic nu mă-ngrozea mai tare – chiar şi atun când eram copil refuzam să intru într-o zonă atât de întuneca M-am întors, încercând să găsesc un drum lăturalnic, dar n exista nicium ocoliş. La staţia de benzină am întrebat un om vârstă şi acesta mi-a spus că erau nişte drumuri care trece peste munte, dar că sigur voi pieri. Cea mai sigură cale era s trec prin tunel cu *Lastwagenfahrer*, şoferii de tir.

În faţa staţiei erau aliniate mai multe tiruri şi din ele se au zeau tot atâtea limbi, sunau aspru şi variat. Nu eram sigură da se vor purta cum se cuvine cu o femeie romă, singură, dar ad vărul e că-mi era o teamă atât de mare de tuneluri c-aş fi făc orice numai să nu fiu nevoită să le străbat pe jos. Timp de do zile am tot revenit la acea staţie înainte de a cumpăra, spre ruş nea mea, o sticlă, ca să-mi dea curaj. Pe sticlă era o etichetă c fotografia unei viţe verzi şi băutura avea gust de sirop de tus dar am putut astfel să apelez la şoferi de fiecare dată. Mă căţă ram în cabină, îmi aduceam genunchii la piept şi ţineam privi rea drept înainte. Sigur că au fost mai multe tuneluri. Adese erau unele în construcţie şi trebuia să aşteptăm mai multe or dar şoferii, până la ultimul, s-au purtat bine cu mine. Mi-au da ţigări şi uneori împărţeau cu mine ultimele lor fărâme de mân care. Mi-au arătat fotografii cu copiii lor şi unul chiar mi-a da o mică statuetă a Sfântului Ilie. Spre ruşinea mea, am vândut-o mai târziu pentru că aveam nevoie de bani de mâncare. Când se termina tunelul, coboram din tir ca să-mi limpezesc capul şi-mi luam rămas-bun de la acei oameni care, de cele mai multe ori,

îmi spuneau că puteam merge mai departe cu ei, dacă doream. Dar spiritul meu coborâse în picioare, *čhonorroeja,* și mă simțeam mai sigură cu ele pe pământ, mânată de dorința să le folosesc din nou. Parcă era un blestem.

Îmi țineam capul în jos și, majoritatea timpului, urmam văile și dormeam în adăposturi abandonate. Alteori, treceam un șuvoi de apă pe trunchiul doborât al unui copac ca să-mi găsesc adăpost într-o pădure mai puțin deasă. Când mă apropiam de tuneluri, îmi cumpăram o sticlă și mă-ndreptam spre unul dintre tirurile parcate.

Mi se părea că există două lumi diferite, cea a copacilor și cea a motoarelor: una se înfățișa clar în fața mea, cealaltă era încețoșată.

Uneori, când ajungeam într-un sat, la marginea sa se aflau adesea câteva persoane din propria comunitate. Pentru siguranța mea – nu doream să vorbesc cu ei, de teamă să nu-i întinez – îi alungam ușor pe copii cu niște blesteme. Totuși, îmi amintesc de o așezare de la marginea unui orășel pe câmpurile de la poalele Alpilor centrali. Printre copacii mici puteam să văd câțiva băieți. Nu doream să fiu zărită de adulți, dar o femeie a apărut în fața mea cărând apă de la fântână și m-a salutat mai întâi în germană, apoi în romani. Dialectul vorbit de ea nu mi se părea cunoscut, însă ea era atât de încântată, încât a dat drumul la căldare, m-a binecuvântat de trei ori și m-a luat cu ea în tabăra lor. N-am putut să scap, mă prinsese zdravăn de mână. Copiii dansau în jurul meu, trăgându-mă de haine. Am presărat niște nisip pe o bucată de tablă și am folosit un fierăstrău ca să fac firicelele să tresalte. Au început să chicotească și se tăvăleau de bucurie. Femeile mi-au făcut clătite din cartofi și mi-au umplut o cană cu suc de fructe, și trebuie să-ți spun că niciodată n-am fost întâmpinată cu atâta generozitate.

Au adus și cinci fete, să danseze pentru noi. Purtau rochii verzi identice și cingători albe-n talie. Ascultând acea muzică, mă simțeam fericită, dar poți să-ți imaginezi ce teamă teribilă

am simţit, fata mea, când mi-au spus că sunt trei femei rome din Cehoslovacia, de lângă Trnava, stăteau împreună cu ei de mai mulţi ani. Se vor întoarce seara de la muncă; lucrau într-o fabrică de automobile. Am încercat să plec, dar n-am putut, forţa prieteniei lor era prea mare. Mi-au dat şi nişte haine vechi şi mi le-au spălat pe ale mele. Îmi era teamă de seara ce urma şi, desigur, când au apărut şi bărbaţii, primul cuvânt care le-a ieşit din gurile lor întunecate a fost Zoli.

Nimeni nu mai folosise acel nume atât de mult timp, încât am simţit de parcă m-ar fi săgetat.

Totuşi, n-au fugit de mine, nici nu m-au scuipat sau blestemat. În schimb, mi-au spus pe nume. Făceau parte din clanul celor stabiliţi în apropiere de fabrica de ciocolată. Plecaseră la scurt timp după război. Mă văzuseră cântând de câteva ori, dar nu ştiau nimic despre perioada când fusesem poetă. Curând am înţeles că nu ştiau nimic despre judecată şi nici ce se-ntâmplase în ultimii câţiva ani cu cei din comunitatea noastră, relocările, legile şi incendiile. Aceşti bărbaţi fuseseră întorşi de la graniţă de mai multe ori până acum. Încă ştiau locuri prin care Dunărea putea fi traversată, îmi spuneau că poate vor reveni în Slovacia şi că era singurul loc unde le-ar fi plăcut să trăiască. Întotdeauna iubeşti ce-ai lăsat în urmă – şi mă temeam că le-aş fi frânt inima dacă le-aş fi spus tot adevărul despre ce au îndurat oamenii noştri, deşi ştiam că, mai devreme sau mai târziu, în cursul serii, îmi vor pune nişte întrebări, stăruind pentru a primi răspunsuri.

Mintea poate face orice vrea ea. Tot timpul cât blocasem cântecele, simţisem nevoia să le împing undeva profund, în interiorul meu. Şansa de-a uita e o cale de supravieţuire. Totuşi, în acel moment, ştiam că, dacă doream să supravieţuiesc, trebuia să cânt din nou. Oamenii s-au adunat în jurul meu, au aprins o lanternă, sticlele treceau din mână-n mână. Ştiam că nu voi cânta niciodată vreunul dintre cântecele ale căror versuri fuseseră aşternute pe hârtie – era pactul făcut cu mine însămi –, dar puteam cânta unele balade mai vechi, cele pe care le ştiam de

copil. Am respirat profund. Primele note au fost groaznice şi i-am văzut pe oameni că se foiesc. Apoi m-am relaxat şi am simţit cum muzica începe să curgă din mine. *Când tai pâinea neagră nu te uita supărat la mine, nu mă privi supărat pentru că n-o voi mânca. Bătrânul cal stă în picioare, deşi nu doarme, ne veghează mereu, cu un ochi treaz, un ochi treaz, un ochi treaz. Dacă ai bani, poţi gândi ce-ţi place.* Nu cred că vei avea dubii când îţi voi spune că în ochii celor prezenţi apăruseră lacrimi şi m-au îmbrăţişat strâns, ţinându-mă aproape de inimile lor ca şi cum le-aş fi fost propria soră. Mă gândeam că-i întinez şi ei nu ştiau asta, că aduc fără ştire ruşinea asupra lor.

Am simţit un junghi în inimă şi totuşi, ce puteam să fac? De câte mici trădări voi mai avea parte? Cine va da glas întregului adevăr, atât de complex? Regulile, iar nu oglinzile ne fură sufletul.

Au dansat în acea seară, focurile aprinse reflectându-se în firele strălucitoare ţesute în hainele lor negre. Dimineaţa, când am plecat, am mai cântat câteva balade pe drum. M-au surprins cât de frumoase erau şi m-au ajutat să-mi port paşii înainte. O dată sau de două ori mi-au venit în minte câteva dintre propriile mele versuri, cele aşternute-n scris, dar m-am forţat să le alung, nu doream să mai ştiu nimic despre ele.

Drumul o cotea spre vest. O maşină plină cu o familie întreagă a oprit să mă ia şi bărbatul mi-a făcut semn să mă urc în spate, lângă copii. Aceştia au lăsat fereastra-n jos şi am simţit vântul cald cum îmi mângâie faţa. Pe geamul din spate erau urme lăsate de nasul unui câine, dar niciun animal nu se afla în maşină. N-am întrebat, deşi puteam vedea urme de lacrimi pe feţele copiilor şi mă gândeam că îşi pierduseră câinele favorit. Mi-am amintit de Roşcata. Ca să-i mai înveselesc am început să fredonez cântecul despre calul bătrân. Bărbatul şi-a întors capul şi mi-a zâmbit uşor, deşi mama continua să se uite ţintă la drum. M-am sprijinit de spătar şi am continuat să fredonez şi el mi-a spus că-i plăcea melodia şi, cu surprindere, m-am trezit

cântând. Vocea mea părea că se ridică în sus, pe aripile vântului, şi pluteşte peste sutele de drumuri pe care le făcusem.

Când omul m-a lăsat în faţa unei cafenele, copiii au început să plângă, iar mama lor mi-a dat nişte bani. Tatăl şi-a prins pălăria între degete şi a scos-o, salutându-mă, şi mi-a spus că avea o slăbiciune pentru viaţa în aer liber. Avea faţa foarte bronzată şi-mi zâmbea.

– Cânţi foarte bine, mi-a zis el.

Nu mai auzisem astfel de cuvinte de mult timp şi le-am strigat, să se audă peste tot, în timp ce ieşeam din oraş, îndreptându-mă spre zona rurală. Mai târziu m-am aşezat, mi-am aprins un foc şi am privit păianjenii de apă cum se deplasau pe oglinda lacului. Alergau pe suprafaţă cu măiestrie, fără să provoace cercuri sau vălurele, ca şi cum ar fi făcut parte din apa însăşi. După mai multe zile şi tot atâtea oraşe am dat de ultimul meu şofer de camion.

A tras vehiculul la marginea drumului, lângă un refugiu unde se jucau nişte băieţi, şi mi-a zis că un mic sărut n-ar rămâne neapreciat. I-am spus că-i voi ghici viitorul, dar a replicat că îl ştia deja, era clar ca lumina zilei, era chiar acolo, în faţa ochilor săi. Avea faţa mânjită cu unsoare şi plină de sudoare. Când am pus mâna pe mânerul uşii, mi-a apucat-o pe cealaltă şi mi-a zis din nou că un mic semn de mulţumire n-ar rămâne neapreciat. Am smucit uşa, dar m-a prins ferm de ceafă şi m-a împins în jos, în scaun, cu degetele înfipte tare-n gâtul meu. M-am rugat să-mi pot aduna întreaga forţă şi i-am tras un pumn direct în ochi. I l-am învineţit, dar n-a făcut altceva decât să izbucnească în râs. Apoi, a scrâşnit din dinţi şi şi-a ciocnit fruntea de a mea. Totul s-a întunecat în jur. Aveam impresia că sunt mama Conkăi, când îi fuseseră smulse unghiile. Mi-a rupt toţi nasturii de la rochia pe care o purtam şi mâinile lui au ajuns la cea de-a doua, sfâşiind-o şi pe asta. Povestea pe care ţi-o istorisesc nu-i una lungă. Îi priveam mâinile. O clipă a părut să se-mbuneze, şoptindu-mi:

– Vino, femeie, numai un mic sărut!

Atunci mi-am dat seama, în timp ce-mi mângâia umărul şi obrazul de pe partea lui, că briceagul furat mă va salva.

Lama i-a pătruns în ochi atât de uşor de parcă o înfipsesem în unt.

Am sărit din camion, aruncându-mi toate lucrurile jos, iar el se împleticea prin jur, urlând.

– Târfa asta mi-a scos ochiul, chiar mi-a scos al naibii de ochi!

Într-adevăr aveam briceagul în mână şi din ochiul lui ţâşnea sânge. Câţiva băieţi s-au adunat în jurul lui şi-au început să strige, gesticulând foarte animat, arătând spre mine. Am fugit pe un drum îngust, căutând un loc să mă ascund. Am trecut pe lângă un adăpost din lemn şi-am tras de una dintre scândurile lui putrede, strecurându-mă în interior. Pe pământ au căzut nişte aşchii de lemn când am împins scândura la loc, ştiam că lăsasem o urmă, dar nu mai aveam timp. Pe drum se auzeau picioare alergând. În adăpost erau nişte maldăre de ardezie spartă, câteva maşini agricole şi un automobil albastru. Am încercat uşile, însă erau încuiate. M-am lăsat în jos, la spatele automobilului şi am tras de ivărul argintiu. Portbagajul s-a deschis. Mi-am aruncat bocceaua în interior, apoi privind terorizată-n jur, m-am vârât şi eu. Aproape imediat s-a auzit cum era smulsă o scândură. Băieţii strigau şi loveau totul prin jur. I-am auzit cum trag de mânere şi eram sigură că-mi sosise sfârşitul.

Acum, când mă gândesc, a fost o mare prostie, dar când au ieşit din magazie – unul din ei zbierând că mă văzuse alergând peste câmp –, am izbucnit în plâns, *čhonorroeja.* Aşa vor sta mereu lucrurile pentru mine? Am băgat o bucată de pătură în încuietoare ca să nu rămân încuiată acolo şi m-am ghemuit în întuneric.

Dimineaţa m-am trezit când capacul portbagajului se mişca în jos şi-n sus.

Fapta mea gravă nu m-a dus la închisoare, aşa cum te-ai fi aşteptat. Bărbatul care mă găsise în maşina lui purta un guler elegant şi un ac de cravată. S-a uitat fix la mine şi a trântit capacul. În timp ce conducea maşina îl puteam auzi cum mormăie şi sunetul mărgelelor unui rozariu. Eram sigură că mă vă duce direct la tribunal, la poliţie sau în alt lagăr, dar, când s-a deschis din nou capacul, peste o oră şi ceva, un tânăr purtând un costum negru şi guler alb s-a ivit în faţa mea. Clipeam des din cauza luminii şi strângeam la piept hainele sfâşiate.

– Îţi stau la dispoziţie, mi-a spus bărbatul cu acul de cravată.

Eram îngrozită, dar tânărul preot m-a condus pe o potecă pietruită, spre o casă. Auzisem multe despre preoţi şi ştiam cât de uşor se comportă ca nişte simpli funcţionari, dar ceva la părintele Renk m-a făcut să nu fug. M-a aşezat la o masă mică în bucătăria casei sale. Era un bărbat tânăr, cu părul negru presărat cu alb, ca un bursuc. Mi-a spus că avusese de-a face cu mulţi ţigani la viaţa sa, unii buni, alţii răi, dar nu el era cel care trebuia să-i judece. Aş fi putut totuşi să-i spun cum de nimerisem în portbagajul unei maşini? Tocmai începeam să-i înşir o poveste, când m-a oprit subit:

– Spune adevărul, femeie!

I-am spus toată istoria şi el mi-a zis că, într-adevăr, probabil că eram căutată de poliţie, dar că nu trebuie să mă tem, ajunsesem la o distanţă apreciabilă de acel loc. Mai adăpostise refugiaţi dintre cei care ajunseseră în lagărul din apropiere, Peggetz.

– Dacă vrei, găseşti acolo un pat, mi-a spus el.

Mi-a făcut semn spre mansarda casei, unde puteam să dorm. În schimb, trebuia să curăţ podeaua bisericii, să ţin lucrurile în ordine în sacristie şi să particip la serviciul divin – sarcini simple, zilnice, care mie mi se păreau mai dificile decât ar fi trebuit. În final, am rămas acolo trei luni şi-mi amintesc până azi cât de neobişnuite au fost acele zile, locul plin de lucruri şi de farfurii şi de ceară de mobilă. Deşi eram obişnuită cu lumea din afară,

modul cum funcţiona un aspirator mă punea la grea încercare şi nu mai folosisem niciodată înainte înălbitor. I-am găurit toate cămăşile tânărului preot. Am uitat un fier de călcat pe masă şi a făcut ditamai gaura în ea, dar părintele Renk se amuza de toate astea. Stătea pe scaun în bucătărie şi mă privea chicotind, şi odată chiar a luat aspiratorul, plimbându-l de-a lungul coridorului. Dimineţile erau lungi şi reci în timp ce-i ascultam predicile despre pace – stătea la altar şi le spunea enorişilor că trebuie să trăiască împreună în bună înţelegere, toţi până la unul, că era ceva simplu pentru oricine, indiferent cum arăta, alb, negru, austriac, italian, ţigan, n-avea importanţă.

Cât de puţine lucruri ştie, mă gândeam eu, dar n-am scos niciun cuvânt, mi-am văzut de curăţenie şi-mi ţineam permanent capul plecat.

Într-o seară m-a văzut cum stăteam aşezată, nu îngenuncheată, în faţa altarului. El stătea în faţa mea, vizavi de strană şi m-a întrebat ce doream.

– Să trec peste munte, i-am spus.

Mi-a răspuns că era un ţel bun, dar numai Dumnezeu ştia unde mă vor purta paşii. I-am răspuns că nu prea puteam spune că aş fi prietenă cu Dumnezeu, deşi uneori aveam senzaţia că sunt mai degrabă pe placul diavolului, o noţiune care l-a făcut să se întoarcă spre fereastră, zâmbind.

În următoarele câteva zile părintele Renk a dat mai multe telefoane, până când, într-o dimineaţă, mi-a spus:

– Împachetează-ţi lucrurile, Marienka, şi vino cu mine!

– Ce să-mpachetez? l-am întrebat.

El a zâmbit şi mi-a pus ceva bani în mână, apoi m-a dus cu maşina prin frumoasa zonă rurală, dincolo de satele pe unde oamenii fluturau din mâini, în semn de salut spre maşina parohului. Pe o parte a unui pod scria: „Un Tirol". Ne-am căţărat pe el, urmând nişte meandre ale drumului care păreau că nu se mai termină niciodată, tot felul de cotituri periculoase, aşa că mă simţeam ca şi cum m-aş fi întors să mă reîntâlnesc. La fiecare

metru parcurs apărea ceva nou care-ţi tăia respiraţia – munţii semeţi şi cenuşii, o turmă de oi ocupând tot drumul, umbra subită a unui uliu pe iarba de la marginea drumului.

Ne-am oprit într-un sat mic, Maria Lugua, unde părintele Renk a făcut cele douăsprezece opriri pe drumul crucii, m-a binecuvântat şi apoi m-a lăsat în cafeneaua satului împreună cu un bărbat ciudat, cu aspect dur şi care nici măcar nu mi-a aruncat o privire peste marginea ceştii.

– Peste munte? a întrebat el în germană, deşi puteam ghici imediat că nu era limba lui maternă.

Am dat aprobator din cap.

– Există două lucruri în această parte a lumii, mi-a spus el, Dumnezeu şi banii. Ai noroc c-ai dat de primul.

Nu mai condusese niciodată pe nimeni înainte şi nu-i plăcea ideea, o va face numai dacă voi putea căra un sac în spate. Nu ştiam nimic despre contrabandă sau vămi, dar i-am spus că puteam căra o greutate egală cu a mea şi chiar mai mult, numai ca să pot ajunge la Paris. A râs pe înfundate şi a repetat:

– Paris?

– Desigur, i-am spus.

– Paris? a întrebat el din nou. Nu se mai putea opri din râs şi găseam că-i detestabil cu haina lui scurtă de piele, cu părul creţ şi faţa ridată.

– Nu-i ăsta drumul, mi-a zis el, doar dacă vrei să te caţeri pe munţi un an sau doi.

A desenat o hartă pe dosul mâinii şi mi-a arătat unde era Parisul, apoi Italia şi apoi Roma.

– Nu sunt o proastă, i-am zis eu.

Şi-a sorbit cafeaua mică şi neagră şi mi-a spus:

– Nici eu.

Şi-a strivit mucul de ţigară sub talpă, s-a ridicat şi a ieşit fără să se uite înapoi. Pe stradă, s-a întors spre mine şi mi-a zis că aveam noroc că mă susţinea preotul.

– Te duc de cealaltă parte a muntelui şi asta-i tot. M-ai înţeles? m-a întrebat el.

În noaptea în care m-a trecut peste graniţă, ducea cu el trei saci cu seringi. În final, nu m-a lăsat să car nimic. Am mers în tăcere de-a lungul văii, lumina lunii aruncând reflexe albăstrui în pietrele de râu. Înaintam cu greu prin iarba înaltă, până mai sus de talia mea, a unei păşuni. Mă instruise că erau două tipuri dc poliţişti pe fiecare parte a graniţei şi că erau înşiraţi pe creste la intervale variate. Italienii, mi-a spus el, îl urau cel mai tare.

– Ştii c-ai putea fi arestată? m-a întrebat.

I-am răspuns că nu era o perspectivă nouă pentru mine, ştiam diferenţa dintre o uşă şi o cheie. Ne-am oprit la marginea unei păduri.

– Eşti pipărată rău, ştiai? m-a întrebat el.

Şi-a scuturat capul şi a oftat, apoi a înnodat o frânghie în jurul taliei mele, al cărei capăt l-a legat de centura lui. Mi-a zis că-i pare rău că trebuie să mă trateze ca pe-un măgar, dar că, în întuneric, mă puteam rătăci. Frânghia era cât o lungime de braţ, dacă o întindeam, îi puteam atinge umărul. A fost surprins când a descoperit că puteam ţine pasul cu el şi numai o dată sau de două ori am simţit frânghia strângându-mi talia. La jumătatea drumului s-a întors spre mine, a ridicat din sprâncene şi mi-a zâmbit.

Puteam vedea pieptul cum îi pulsează, dar nu prea îmi era gândul la el atunci, nu încă, *čhonorroeja,* nu-mi stătea inima-n loc de dragul lui.

Luna dispăruse şi se făcuse şi mai întuneric, iar pe cer era un păienjeniş de stele. Am stat departe de orice poteci sau drumuri forestiere, care urcau în sus pe panta muntelui, în schimb ne adăposteam pe sub copaci, simţind fiecare pas greu pe terenul stâncos. El arăta mulţumit de tăcerea aşternută între noi şi numai o singură dată în timpul ascensiunii s-a întors rapid din cauza unui zgomot. Mi-a pus mâna pe cap şi m-a împins în jos. Departe, printre copaci, străluceau luminile a două lanterne, care măturau o muchie abruptă. Mi-a trecut prin minte că trebuia să ne căţărăm

pe ea, dar am cotit, mergând în linişte prin pădure, departe acel loc. Căţăratul devenea tot mai abrupt până în locul în ca au dispărut copacii. O stâncă netedă se ridica în faţa noastră.

– Ai grijă cum calci pe pietre, mi-a zis el, sunt alunecoa

Ne-am continuat drumul, căţărându-ne sus pe munte, imediat ce-am trecut de vârf, s-a întors şi mi-a zis că de-abia acum urma partea cea mai grea, carabinierii care-i purtau pi şi nu-şi doreau nimic mai mult decât să-l prindă.

La coborâre a desfăcut frânghia dintre noi şi şi-a reaşezat umeri sacii cu seringi. Apa clipocea tot mai zgomotos, cu coboram mai mult, urmându-şi cursul printre bolovanii m cenuşii. Începuse să cadă ploaia şi am alunecat în noroi. El ridicat. Mi-a zis că bănuise că, mai devreme sau mai târz îmi voi pierde echilibrul.

– Nu ţi-e teamă de poliţişti? m-a întrebat el.

Îmi alcătuisem o frază-n minte, menită să aibă un mare i pact asupra sa, ceva ce-i făcea multă plăcere lui Stanislaus mult timp în urmă şi doream să-i las o amintire plăcută aces bărbat ciudat, Enrico, aşa că i-am spus în germană:

– Aş linge cu plăcere fundul unei pisici, prieten al ini mele, dacă mi-ar alunga gustul de poliţist din gură.

A făcut un pas înapoi şi-a izbucnit în râs.

Am petrecut noaptea într-o colibă ridicată de el. Făcu nişte încuietori din bucăţi de cauciucuri şi scândurile erau păt de catran. Ferestrele erau mici. O singură piesă de mobilă ară nelalocul ei – un birou acoperit cu hârtii, unele dintre ele stropi de apă. Mi-a dat pături şi o carafă cu apă rece, de munte, a aşez nişte provizii pe masă şi mi-a spus că sunt bine-venită să iau d toate, carne afumată, legume uscate, chibrituri, lapte condens chiar şi o lanternă. A ieşit din colibă, încă pe întuneric, să-şi te mine ce treburi avea în satul Sappada. A trântit cu zgomot uş în urma lui.

Eu traversasem cea de a patra graniţă şi acum mă afla în Italia.

Vederea patului m-a umplut de bucurie şi m-am aruncat pe el de-a curmezişul. Afară râul bolborosea, rostogolindu-se rapid la vale. Am adormit imediat. Ştiam că venise şi el înăuntru pentru că am zărit urme de bocanci uzi pe podea. Pesemne că mai trecuseră câteva ore, pentru că lumina era intensă şi galbenă când l-am auzit cum respiră greu, în somn, trântit pe un scaun alături. Mormăi nişte cuvinte în italiană în direcţia mea şi apoi a ieşit din nou, închizând uşa încet.

Îţi spun toate astea, *čhonorroeja,* pentru că nu mai simţeam în mine impulsul de a merge mai departe. E un vechi proverb romani, care spune că râul nu-i acolo unde începe sau se sfârşeşte, dar mi se părea că ajunsesem pe o culme, scăpasem de ideea cu Parisul, chiar şi felul în care mergeam se schimbase. Am adunat păturile, am împachetat alimentele pe care mi le lăsase, am sărutat masa drept mulţumire, am ieşit din colibă. Am urmat un drum prin vale timp de cinci zile. Nu mă puteam opri să nu mă gândesc la Enrico, cum nu-mi pusese nicio întrebare, şi totuşi, n-o făcuse nu pentru că n-ar fi fost curios, sau pentru că nu-i plăcea de mine. Cu cât mă îndepărtam de el, cu atât mai mult îmi venea în minte. Mi-a spus o dată, după mulţi ani, atât de târziu, că motivul pentru care viaţa ni se pare atât de ciudată este că n-avem idee peste ce vom da la viitoarea cotitură, un lucru pe care mulţi dintre noi ne-am obişnuit să-l uităm.

Într-o zi cu ploaie, în munţi, am auzit zgomotul roţilor unui vehicul. A frânat jeepul lui jerpelit în spatele meu, m-a strigat şi m-a întrebat dacă nu sunt obosită şi eu am spus DA şi atunci el mi-a zis că mă invită să mă urc în jeep, unde să mă adăpostesc. I-am zis că nu prea arăta a adăpost fiindcă n-avea acoperiş. A ridicat din umeri şi mi-a zis:

– Întotdeauna poţi pretinde.

Am privit munţii, m-am dus spre maşină şi m-am căţărat în locul de lângă al lui.

– E uscat aici, ce zici? m-a întrebat el.

Ne-am întors pe drum, cu ploaia izbindu-ne lateral. M-a cuibărit în dreptul radiatorului. Drumul se deschidea în fa noastră şi presupun că acesta este momentul în care pun pun poveştii tuturor călătoriilor mele.

Ne-am dus la cafeneaua lui Paoli, care s-a uitat la noi pes tejghea, a scuturat din cap, a rânjit şi ne-a zis să stăm jos.

L-am întrebat pe Enrico de ce nu m-a întrebat niciod ceva legat de faptul că sunt ţigancă şi el mi-a replicat – de ce nu l-am întrebat pe el nimic despre faptul că nu e ţigan.

A fost poate cel mai frumos răspuns pe care l-am au vreodată.

Am făcut cunoştinţă unul cu altul treptat, când teroriza când plină de încântare, ne-am despărţit, am dat înapoi. Une mă uitam pe furiş la el în lumina slabă şi mi se părea că-i m apropiat de umbre decât de mine. Ne-am cuprins într-o îmb ţişare stângace şi am rămas aşa mult timp, fără să ne mişcă dar distanţa dintre noi s-a micşorat treptat, a dispărut şi dori ne-a rămas vie mereu. Mi se părea că, după ce fusesem rău î cercată, aveam şi eu parte de puţină fericire în final. O perioa lungă de timp găseam cu greu ceva de spus, aşa că ne-am ob nuit să fim împreună fără să vorbim prea mult. Ne era suficie ce simţeam în inimă. Noaptea dormeam cu capul pe pieptul l acoperindu-l cu părul meu şi-l urmăream cum se mişcă-n s şi-n jos odată cu respiraţia. Dimineţile se ducea la sobă şi-i d dea viaţă. Pe locul de pe obraz, unde mă mângâia, lăsa o pată d funingine. Noaptea îi povesteam despre Petr, despre zilele pe trecute cu Swann şi cu Stránský, despre ce se întâmplase într noi – stătea pur şi simplu şi mă asculta până când lumina din fe reastră vestea sosirea zorilor.

Când pleca, uneori mai multe zile, îl aşteptam fără să po dormi. Nu eram ocolită de disperare şi existau momente când mă întrebam cum, din întreaga lume, puteam supravieţui într-un astfel de loc, zile când eram sigură că voi pleca prin munţi, voi

dispărea, voi continua să merg, nu spre un loc anume sau cu un scop. Însă, când se înapoia, îmi aducea din nou lumină-n suflet şi mi se părea că fericirea sosise nechemată, din nou. Îmi e greu să-mi amintesc ce însemna odată toată această aşteptare.

După anii petrecuţi în coviltire, mi se părea ciudat să mă uit afară şi să nu văd niciun cal.

Enrico nu era un bărbat simplu sau comod. Nu-i plăcea locul de unde venise şi l-a tăinuit mult timp. Nu realizasem până atunci că averea putea să-ţi facă rău, dar Enrico se confruntase cu asta. În final, am aflat că provenea dintr-o familie de judecători şi avocaţi faimoşi, beneficiind de mari averi, chiar şi de simpatie. El încercase să lase totul în urma sa, frumoasele case din Verona cu grădini şi curţi amenajate, cu statui albe, dar presupun că, deşi încerci să te desparţi de trecut, acesta va continua să te hăituiască. De fapt, Enrico nu aparţinea decât munţilor săi. Plecase de mic de acasă, avusese o mulţime de slujbe în hoteluri, teleferice, restaurante, dar ce-şi dorea cu adevărat era să fie singur pe creste, aşa că-şi ridicase o cabană pe partea de frontieră din ţara sa, adăpostită de o creastă şi copaci care rămâneau scunzi din cauza iernilor aspre. A construit-o cu banii obţinuţi din diferite treburi mai ciudate. Avea puţini vizitatori şi era cunoscut de unii ca Der Welsche, străinul, deşi el spunea că era asemenea oricărui cetăţean de acolo.

Enrico ştia că va rămâne pe munte în ziua când s-a dus cu valiza lui veche, din piele la un cizmar local şi i-a cerut să-i facă o pereche de pantofi din ea.

Trăia într-un loc greu accesibil celorlalţi oameni şi începuse să-i placă ceea ce Paoli numea scumpa lui lenevie. Lumea îl plăcea pe tatăl tău – le aducea medicamente de peste munte, era tăcut şi se ţinea departe de cei ce-şi propuneau să arunce podurile în aer în numele Tirolului. Se ţinea departe şi de familia sa, nu le cerea nimic alor săi şi prefera să stea flămând când norocul nu-i surâdea. Nu se fălea cu sacrificiile sale, nu era un sfânt, departe de asta. După mai mulţi ani spunea cât de prost fusese

să le nege existența, dificultățile întâmpinate de mine l-au forțat să ia legătura cu familia.

Mă aflam de trei luni în cabana lui în momentul în care carabinierii și-au făcut apariția pe drum. Uniforme curate, centuri albe, epoleți. Apropierea lor anunța necazuri.

– Să nu sufli niciun cuvânt, mi-a șoptit Enrico.

Carabinierii au pătruns în cabană, m-au încătușat, m-au pus să stau în picioare în dreptul ușii, și l-au bătut rău pe tatăl tău chiar în fața ochilor mei. După aceea el a luat primul tren, ducându-se înapoi la Verona, îmbrăcat în hainele sale vechi și înfășurat în bandaje albe și, deși nu mi-a spus niciodată ce trebuise să facă în schimb – era prima dată când i-a cerut tatălui său să-i facă o favoare –, s-a înapoiat cu un document care m-a scos din ghearele carabinierilor. Peste câteva zile a sosit o mașină cu un funcționar judiciar. Acesta mi-a înmânat un pașaport albastru, spunând că mi-l aduce împreună cu complimente din partea guvernului italian. A plecat fără să mai spună altceva. L-am întrebat pe Enrico ce trebuise să facă pentru asta, dar el a ridicat din umeri, a zis că mai nimic, că reușise să rezolve ușor o situație teribilă pentru mine. Eram conștientă că pierduse o parte din viața dusă până atunci de el – carabinierii nu știuseră niciodată înainte din ce familie făcea parte. Știrea i-a uluit pe tirolezi, unii dintre ei acum plini de îndoieli în legătură cu el, dar Enrico susținea că nu-și făcea griji, eu aveam acum un pașaport, și asta era suficient în ceea ce-l privea – un om va trăda întotdeauna ceva, dacă credea cu adevărat în altceva.

Și-a pus șireturile la bocanci și a continuat contrabanda, aducând diverse produse din partea cealaltă a muntelui. Știa că, dacă îl vor prinde, își va petrece mult timp în închisoare – pentru că n-ar fi cerut o a doua favoare. Asta s-a întâmplat cumva într-o primăvară și apoi a dispărut pentru trei luni. Îmi venea să mă urc pe pereții cabanei, *čhonorroeja*. Zăceam cu ochii deschiși, ascultând cum crești tu în trupul meu.

Și așa s-a întâmplat.

Într-o după-amiază Enrico a scos un costum elegant din cufărul de lemn, unul albastru cu dunguliţe fine. L-a ridicat să-l studieze la lumină şi mi-a zis:

– Urăsc al naibii lucrul ăsta! L-a rulat şi l-a împachetat în hârtie maro. Mergem la Verona, mi-a zis el.

Îmi cumpărase o rochie frumoasă, deşi cu două numere mai mică, care-mi scotea în evidenţă noua mea siluetă voluminoasă. E greu să uiţi cele mai vechi obiceiuri, legile de sânge, de teritoriu, de tăcere, dar el dorea să se ţină departe de ele. Şi-a pus o mână pe stomac şi a început să rânjească ca un nebun. Paoli, care a ţinut-o într-un fluierat tot drumul, ne-a dus cu maşina până la Bolzano. În tren Enrico îşi frământa nervos mâinile şi, subit, a încercat să-mi explice lucruri legate de familia sa, de istoria ei, dar i-am spus să tacă. Chiar acolo, în compartiment, şi-a pus costumul şi se vedea diferenţa dintre bronzul pronunţat al obrazului şi partea de jos, albă, a gâtului. Stăteam acolo, privind cum câmpiile trec în zbor pe lângă noi. O dată sau de două ori s-a ridicat şi a râs tare.

– Uite-mă aici! zicea el. Uite că sunt aici, merg acasă!

Peste câteva ore mergeam împreună, pe jos, pe o alee lată. Casa din Verona îmi amintea de Budermice, cu lumina ei pură, parcă scăldată de apă.

Cu ocazia căsătoriei fratelui lui Enrico, întreaga sa familie se afla acolo, unii afară, pe pajişte, alţii bând ceva pe verandă, femeile discutând ce să pregătească pentru cină. Când l-a zărit, tatăl său a zâmbit şi a spart un pahar de bucurie. Fraţii lui l-au aclamat. Mama lui, bunica ta, era o femeie rafinată – deşi nu atât de rafinată, *čhonorroeja,* încât să nu-mi spună asta. Iar eu îmi ţineam sus capul smead şi călcam apăsat, n-aveam de gând să mă furişez prin colţuri.

A fost un adevărat ospăţ, cu farfurii uriaşe din argint, pahare pline cu cel mai bun vin, tăvi cu cele mai proaspete măsline, cea mai bună carne, cele mai colorate şi exotice fructe. Mă gândeam că totul era ca o explozie de lumină şi că mă voi bucura de toate

pentru că cine știe cât ar fi putut dura. Enrico se ținea aproape de mine. Le spunea:

– Ea e Zoli.

Nimic mai mult. Eram bucuroasă – pe buzele lui numele meu era suficient. A curs încă și mai mult vin. Un cântăreț de operă s-a ridicat, interpretând o arie. L-am aplaudat și tatăl lui Enrico mi-a făcut cu ochiul peste masă. M-a apucat de braț după aceea și ne-am plimbat prin jur, spunându-mi că nu-și cunoscuse niciodată bine fiul, dar că nu-și închipuise niciodată că-l va vedea cu un astfel de costum, era bucuros de asta, simțea o schimbare în el.

– Ai o influență bună asupra lui, mi-a mai zis el, zâmbindu-mi larg.

Mama lui Enrico ne fixa de dincolo de pajiște. Am îndrăznit să-i zâmbesc și ea a întors capul. Eu și Enrico am primit niște camere în aripi opuse ale casei, dar, târziu în noapte, a venit în camera mea, beat și fredonând, și s-a prăbușit mort de somn la unul din capetele patului. S-a trezit dimineața cu limba uscată și capul bubuind și mi-a zis că vom fi împreună până la moarte, așa că de ce să mai așteptăm – era modul lui de a-mi spune că voia să se însoare cu mine.

În trenul în mișcare, pe drumul de întoarcere, m-a strâns la pieptul său, asta a fost singura formalitate pe care și-o dorea.

Numai cu câțiva ani în urmă, în 1989 – anii îmi par acum atât de nesemnificativi – a căzut Zidul lor, deși poate că nu a fost niciodată atât un zid, cât mai mult o idee îndepărtată de simplitatea propriu-zisă a construcției.

Împreună cu Enrico, am străbătut drumul dintre moară și prăvălia lui Paoli și am urmărit imaginile transmise din Berlin – cât de ciudat mi se părea să-i văd pe acei tineri folosind ciocane ca să spargă cărămizile, exact în momentul când Paoli își blestema aparatul de făcut cafea, care oricum nu funcționase

niciodată prea bine. Scenele din Berlin mă duceau cu gândul la bunicul meu şi la aversiunea lui teribilă faţă de ciment. Paoli şi-a ţinut deschisă prăvălia până târziu în noapte, şi tatăl tău m-a condus acasă înconjurându-mi umerii cu braţul.

– Te vei înapoia vreodată? m-a întrebat el.

Desigur, răspunsul meu era un alt fel de a spune da. Au fost multe nopţi când mă visam în spaţiile larg deschise din timpul vechii mele vieţi şi împreună cu oamenii care acum erau doar nişte umbre. Mă întreba asta în fiecare an, aşa că, patru ani mai târziu, tatăl tău a împrumutat suficienţi bani de la fratele său, din Verona, ca eu să întreprind acea călătorie. Îţi aduci aminte de acel moment – te lăsasem să stai cu familia Paoli, în timp ce noi am luat trenul spre Bolzano. Am trecut cu bine două frontiere şi ne-am oprit la Viena, mama ta, în vârstă, cu broboada pe cap, tatăl tău, într-un costum vechi, tocit. Străzile arătau atât de curate încât eram surprinsă când vedeam câte un mic gunoi, un muc de ţigară, un dop de sticlă. Ne-am cumpărat bilete pentru Bratislava, dar am rămas peste noapte într-un hotel, odinioară elegant, pe o străduţă de lângă staţia de cale ferată Kolschitzky, unde felinarele stradale păreau că fac reverenţe. Pe masa de toaletă era o oglindă peste care am aruncat cuvertura patului să nu ne vedem reflectaţi în ea. Stăteam complet nemişcaţi. Tatăl tău îmi cumpărase mai multe şiraguri de mărgele colorate pe care mi le înfăşurasem în jurul taliei în chip de centură, mă simţeam astfel mai aproape de vechea mea existenţă. Când puneam mâna pe ele, auzeam boabele de sticlă ciocnindu-se încet şi simţeam că-ngheţ. Un hotel vechi cât pentru două vieţi. Cablurile liftului scoteau un geamăt şi se mai auzea şi clopoţelul de la recepţia de la intrare. În colţurile de sus ale încăperii fuseseră făcute reparaţii. Turnaseră ipsos de mărimea unui lat de palmă, prin care răzbăteau petele de umezeală. Încercam să alcătuiesc o hartă din acele pete care să-mi amintească de vechea mea viaţă. Nu eram sigură dacă voi putea face vreodată o călătorie înapoi, în locul unde crescusem pe când eram copil.

Enrico n-a scos niciun cuvânt când ne-am dat jos din tren ziua următoare şi eu am scuturat din cap, zicând:

– Îmi pare rău!

Şi-a întors pălăria pe dos, făcându-i o gaură mică, şi mi-am dat seama că se gândea la banii pe care-i luase cu împrumut. Ne-am plimbat prin oraşul Viena ca două note scoase de-un pian vechi, şi seara, mai târziu, am luat un autobuz spre zonele rurale din Braunsberg. Am urcat pe dealul care veghea asupra Dunării, şi la distanţă am putut vedea blocurile din Bratislava profilându-se cenuşii pe cer. Vechea mea ţară arăta ca şi cum ar fi fost construită din cuburi de-un copil. Fluviul se învârtejea departe de ele. Vântul sufla tare. Enrico m-a strâns de mână fără să mă întrebe ce gândeam şi eu mi-am întors capul, neştiind ce răspuns aş fi putut da. Mi se părea că vieţile noastre, deşi în mare parte în urma noastră, erau totuşi încă largi din pricina îndoielilor. Blocurile îndepărtate apăreau şi dispăreau printre umbrele lăsate de nori. M-am agăţat de braţul lui Enrico şi mi-am pus capul pe umărul lui. El mi-a şoptit numele şi asta a fost tot.

Nu puteam să mă întorc acolo, nu atunci, nu mă puteam hotărî să traversez fluviul, era mult prea greu pentru mine, şi el m-a condus în jos, pe dealul povârnit, cu braţul înconjurându-mi ferm umerii. Mă gândeam la noi doi, ca parte a acelei tăceri.

A doua zi dimineaţă stăteam în picioare în staţia de tren. Eram tentată să fac călătoria în timp ce studiam literele cum se schimbau pe panoul cu mersul trenurilor, dar, în schimb, am luat trenul spre ce era acum acasă pentru mine. Tatăl tău şi-a lăsat capul pe umărul meu şi-a adormit, suna ca un cal bătrân, fornăitor. Mai apoi a găsit o cuşetă în tren şi m-a aşezat pe pat, apoi s-a căţărat şi el alături de mine. Toată călătoria înapoi, spre Italia, m-am întrebat ce ratasem sau poate că era mai bine că ratasem. Mă temeam de fosta mea ţară, că va arăta la fel cum o ştiam, şi în acelaşi timp îmi era teamă c-ar fi putut să fie teribil de schimbată. Cum pot explica faptul că există momente când ne agăţăm chiar şi de lucruri ce ne inspiră teroare? Deşi, dacă e să spun

adevărul, aş fi dorit să revăd lacul şi drumul spre Prešov, dumbrăvile întunecate, unde cântam la harpă, şi drumeagul pe care dansasem când se măritase Conka – acele zile străluceau în mintea mea ca o monedă de aur.

Sunt momente când simt lipsa zilelor pline de agitaţie, iar faptul că am îmbătrânit nu mă apără de acea tristeţe. Odinioară, mă făcusem vinovată pentru că eram convinsă că numai lucruri bune se puteau întâmpla; mai târziu, mă făcusem vinovată că gândeam că ele nu se vor mai întâmpla niciodată. Acum aştept şi nu mai fac judecăţi de valoare. Mă întrebi ce iubesc? Iubesc să-mi aduc aminte de Paoli, ori de câte ori aud cum sună clopoţelul la uşă când intru într-o prăvălie. Iubesc cafeaua neagră preparată de fiica lui Paoli, Renata, care stă la tejghea cu cerceii ei lungi şi unghiile vopsite. Iubesc să-l văd pe acordeonistul Franz în colţul cafenelei, acoperindu-şi gura cu mâna, să nu i se vadă dinţii stricaţi. Iubesc să aud bărbaţii cum discută înflăcăraţi despre cât de importante sunt nişte lucruri care nu-i pasionează cu adevărat. Copiii care continuă să vâre cărţi de joc între spiţele roţilor. Şuieratul schiurilor. Turiştii care coboară din maşini şi-şi feresc ochii cu mâna şi se urcă îndărăt, orbiţi. Mănuşile albastre de lână ale copiilor. Râsetele lor în timp ce se fugăresc pe stradă. Iubesc faptul că, în livezi, copacii îşi trag seva pentru fructe din noroi. Iubesc să mă plimb agale toamna prin pădure. Cerbii care trec printre copaci şi-şi lasă capul în jos să bea apă, negrul din mijlocul ochilor lor. Iubesc să ascult vântul cum bate în rafale dinspre creste. Tinerii purtând cămăşi vechi, deschise la gât, de la staţia de benzină. Focurile care ard în sobele de acasă. Mânerele lustruite de alamă de la uşa de intrare. Vechea biserică, unde bârnele acoperişului zac liniştite printre mormane de dărâmături, şi chiar şi biserica nouă, deşi nu clopotul ei mecanic. Iubesc pupitrul, capacul care se rulează-n sus, unde hârtiile sunt neschimbate. Iubesc să-mi amintesc când aveai doar un anişor şi făceai primii tăi paşi şi ai căzut pe poponeţ şi-ai

plâns, surprinsă de cât de tare era podeaua de lemn. Prime bufnituri când alergai ca un băieţel. Ziua când ai venit cu lemn de foc şi ai rămas în picioare în cadrul uşii, aproape mai înalt decât mine, şi mi-ai spus că vei pleca curând, iar eu te-am într bat unde, şi tu mi-ai replicat: „Exact acolo!“ Iubesc cum toat aceste întrebări se ivesc ca un stol şi se rotesc tot mereu în jur meu. Iubesc iernile trăite şi chiar şi vremea mai rea care a trec peste noi toţi şi momentele de tăcere din acele zile, când Enric nu era acasă, când aşteptam să aud cum se răsuceşte clanţa intră el, scuturându-şi zăpada, ploaia sau polenul de pe ghete

Fata mea, e bine să fii pregătit pentru surprize. Acesta e u loc unde putem fi loviţi oricând de viscol – chiar şi vara am v zut fulgii cum cad, urmaţi de tunete şi fulgere. E ciudat când m gândesc cât de departe am ajuns în viaţa mea, descoperind atâ frumuseţe care nu încetează să mă uimească.

Enrico mi-a povestit cândva despre vremea când era un b ieţel, nu mai mare de cinci ani, cu *calzoncini* bleumarin şi şose lungi, albe, până la genunchi. Alerga prin curtea casei sale d Verona, cu frumoasa ei grădină plină de ferigi imense şi cu zid rile şi fântânile albe şi ghivece uriaşe cu plante de care se îng jea grădinarul angajat de mama lui. În colţul cel mai îndepărt al grădinii se afla o statuie mare din bronz, înfăţişând trei cim panzei: unul cu labele peste ochi, al doilea astupându-şi ur chile şi altul acoperindu-şi botul. Sub ei ţâşnea un mic izvo vărsându-se într-un iaz în care apa bolborosea mereu. Enric obişnuia să stea acolo zile întregi.

Uneori şi eu mă văd aşa cum eram copil şi cât de iubit eram şi cât de multă dragoste simţeam şi eu la rândul meu, fiin sigură în inima mea de copil că nu se va sfârşi niciodată, da n-am ştiut ce să fac cu toată acea dragoste şi am renunţat la ea Mi-am pus mâna peste gură, peste urechi, peste ochi, dar mi-am revenit şi încă pot spune că sunt smeadă, chiar dacă m-aş rostogoli prin făină albă.

Am fost întotdeauna alături de-ai mei, deşi ei n-au fost cu mine.

Tatăl tău nu m-a întrebat niciodată despre trecutul meu, astfel că i-am istorisit totul din proprie iniţiativă, ştiind că el şi cu tine eraţi singurii cărora puteam să le încredinţez acele versuri sumbre.

După oasele sfărâmate de ei,
putem spune cum va fi vremea;
Mărturii din timpul stăpânirii Hlinka din anii '42 şi '43

Peste ce pietre ascuţite săltau roţile noastre,
Ce fel de ceruri înalte s-au prăbuşit pe pământ.
Într-o dimineaţă aurie râul şi-a întors apele
Când două uniforme au apărut în spatele nostru.
Ne întrebam pe care din drumuri am fi putut scăpa –
Ei ni l-au arătat pe cel mai îngust.

Nu te duce să cauţi pâine, tatăl meu negru,
Nu vei găsi pâine sub firâmituri de pâine.

Primăvara a pierit până în cel mai îndepărtat colţ
Şi cântecul nostru şi-a luat zborul spre munţi
Unde poate fi auzit sunând peste creste
Apoi şi-a tras pe cap o pălărie smulsă de două ori
Am numit acest cântec al tăcerii
Dar ne-a răspuns cu ecoul său.

În unele zile mergeam privind spre cer
Însă, Doamne, era un drum atât de lung în sus.

Pământ al pădurilor întunecate, am crescut departe de tine,
Am descoperit Soarele printre ramurile tale,

Un adăpost cald între rădăcinile tale,
O cămaşă, o pălărie, o curea în tot muşchiul tău.

Acum plouă şi tot plouă atât de tare
Cine ar putea face să se usuce pământul negru?

A trecut ora rătăcirilor noastre
Şi a trecut şi a venit şi a trecut din nou.

Ei ne-au mânat căruţele pe gheaţă
Şi-au încercuit lacul alb cu focuri,
Aşa că atunci când gheaţa a început să crape
Chiuituri s-au auzit dinspre Hlinka.
Ne-am mânat cei mai buni cai în faţă
Dar au lunecat, însângeraţi, spre mal.

Pământul meu, noi suntem copiii tăi,
Sprijină gheaţa, păstrează-o neatinsă!

Femeile au venit la ferestre
Să vadă ce se întâmplă pe drumul din faţa lor.
Au aruncat afară tăciunii focului
Să se poată ridica odată cu vântul.
Cele mai negre păsări ale iernii
Le-au spus celorlalte să nu vină în urma lor.

Zăpada cădea din abundenţă şi albă
Îngropând roţile noastre până la jumătate.

Cât de moale era drumul sub picior,
Ramurile cenuşii şi goale.
Lumina strecurată prin altă lumină în vârful copacilor
Avertiza altă lumină să nu revină.
Am fost orice pentru pădure
Numai duşmani şi pericol nu.

De căt de multe ori s-au aplecat copacii
În timpul marşului nostru lung şi sumbru.

Ei au încărcat trenurile pe calea ferată
Până când s-au terminat toate primăverile.
Am auzit cum gemeau copiii ţigani
prea înfometaţi ca să doarmă şi să viseze.
Chiar şi acei care rămâneau în viaţă
Îşi găseau mormânt în fiecare supravieţuire.

Prin toate câmpurile şi pădurile albe
Vechile necazuri chemau altele noi.

La poarta cu doi pari din lemn
În care nu putea fi cioplit nimic,
Nici măcar o lingură, o lună, niciun cer ţigănesc
Nicio rândunică sau o cucuvea sau o altă pasăre.
Am trecut prin ea înşiruiţi
Cu feţele întoarse-n sus spre cer.

Cine putea spune cât e ceasul uitându-se la stele
Dacă acoperişul se afla la o cătime de ochii lor?

Degetele negre ale unui copil urmărind o molie
Care cobora spre flacăra unei lumânări.
Iarna se închidea deasupra lor
Îngheţată şi grăbită şi albastră.
Visam un loc mai bun
Chiar deasupra acoperişului din coroane de pini.

Şi totuşi, o umbră cât de mică
Nu era nimic altceva decât tot o altă umbră.

Căram cu noi şuvoaiele de apă ale altor şuvoaie prin anotimpuri
Ce jale şi vaiet teribil puteam auzi

În toate locurile izolate, dezolante
Auschwitz, Majdanek, Theresienstadt, Łódź.
O Doamne, cine le-a dat astfel de locuri
La marginea pădurilor întunecate?

Am fost mânaţi printre porţile lor
Şi ne-au scos prin coşurile lor.

Blândă mamă, să nu te împrieteneşti
Cu şarpele pe care chiar şi şerpii îl urăsc.
Întrebi de ce acest cântec nu-ţi vorbeşte
Despre vise şi porţi deschise?
Vino să vezi roţile căzute
La pământ şi îngropate în cel mai întunecat glod.

Priveşte la casele noastre prăbuşite
Şi la toţi evreii şi ţiganii distruşi!

Dar nu lăsa în urmă morţii
Cu ei am împărţit foamea.
Nu-i lăsa pe şerpi să scape
după răul ce ni l-au menit.
Ţurţuri culeşi iarna de pe sârmă
Nu ne vor îngheţa limbile cu greutatea lor.

Frate, încă stăm de veghe,
La cotitura celui mai îndepărtat drum.
Clopotul care bătea
Nu este clopotul pe care l-ai auzit înainte.
Îl vom trage la pământ
Şi-i vom folosi arama veche,
Ne va aduce înapoi
pe drumul lung cu cinci răscruci.

Vă vorbesc din pământul acoperit cu muşchi –
Lăsaţi să vă sune glasul ca o vioară!

Cântecul peregrinărilor noastre sună în toţi copacii
Şi e auzit şi de ultimele stele din zori.
Reverberează în cotul râului
Se întoarce şi revine din nou spre noi.
În curând nu vei mai vedea nimic în horn
Decât tăcere şi lumina slabă a apusului.

Cerul este roşu şi dimineaţa la fel –
Totul e roşu la orizont, tovarăşe!

Bătrână mamă romă, să nu-ţi ascunzi cerceii,
Monedele, fiii, visele tale,
Nici măcar în dinţii tăi de aur
Şi spune-i asta fratelui negru ca iadul:
Când începe să culeagă
Nu va mai lua cu el pe niciunul dintre noi.

Cine a zis că vocea ta va suna ciudat
Celor care s-au ridicat din tine?

Soarele şi luna şi lumina stinsă a stelelor
Căruţa şi puiul, viezurele şi cuţitul,
Toate necazurile au fost auzite
De cei care au suferit alături de noi.
Tu cel ce te simţeai seara trist
Vei fi acum fericit în zori.

După oasele sfărâmate de ei
Putem spune cum va fi vremea.

Când murim şi ajungem stropi de ploaie
Vom mai sta puţin pe-aici

Înainte să cădem pe pământ.
Vom sta în umbra unui stejar acoperit de muşchi.
Pe unde ne plimbam
Şi plângeam şi mergeam şi rătăceam.

Zoli Novotna
Bratislava, septembrie 195[illegible]

PARIS
2003

Coboară din tren în lumina de chihlimbar a după-amiezii, ferindu-şi ochii cu mâinile. Fiica ei apare din umbră, înaltă, cu părul scurt, zveltă. Se sărută de patru ori şi Francesca îi spune:

– Eşti frumoasă, mami! Se apleacă să ridice valijoara de la picioarele lui Zoli. Asta e tot ce-ai adus cu tine?

Merg braţ la braţ, trec pe sub acoperişul boltit al gării din Lyon, dincolo de un stand de ziare, pe lângă un grup de fete şi ies afară, în lumina soarelui. La colţ, aud claxonul puternic al unui automobil. Peste drum, un tânăr purtând o jachetă scurtă de piele, deschisă în faţă coboară din maşină. Are părul tuns foarte scurt, cămaşa vanitos descheiată la gât. Se repede spre Zoli şi o înţeapă cu barba pe obraji când o sărută de bun venit.

– Henri, se recomandă el şi Zoli se sprijină o secundă de-un stâlp, cu respiraţia tăiată, la auzul numelui atât de asemănător cu cel al soţului ei.

Francesca face un salt prin faţa automobilului şi o ajută pe Zoli să se urce în faţă.

– Vorbeşte italiana? o întreabă Zoli şoptit.

Înainte ca fiica ei să-i răspundă, Henri se lansează într-o avalanşă de cuvinte, cât de mare plăcere îi face s-o cunoască, cât de tânără arată, cât de minunat se simte că are două femei atât de frumoase alături de el în maşină, două, poţi să-ţi imaginezi, două!

– Vorbeşte italiana, constată Zoli, chicotind uşor şi închide portiera maşinii.

Francesca râde şi sare pe bancheta din spate, se apleacă şi, sprijinindu-şi coatele pe tetieră, îi masează gâtul lui Zoli. „Nu am mai fost atinsă cu atâta drag de multă vreme“, gândeşte ea.

Maşina saltă-n faţă şi intră în trafic, coteşte, ocolind o gaură în asfalt. Zoli se sprijină cu mâinile de bord să-şi facă curaj. Străzile încep să se bifurce, să se lărgească şi maşinile devin mai rare. Pe fereastră priveşte cum zboară luminile pe lângă ea şi panourile cu reclame. „Am venit la Paris de atâtea ori, gândeşte ea, dar niciodată ca acum.“ Henri accelerează să treacă la lumina galbenă a unui semafor şi înaintează în viteză pe un bulevard lung, umbrit de copaci tunşi.

– O să te plimbăm prin jur mai târziu, mama, îi zice Francesca, dar mai întâi să mergem acasă. Am pregătit o masă bună de prânz, stai să vezi câte brânzeturi!

E un lucru pe care fata ei se pare că-l născocise special pentru ea, că ea ar fi fost o mare iubitoare de brânză, şi ar fi îndemnat-o să-i răspundă: „Lui taică-tău îi plăceau, nu mie“. Zoli pune mâna pe braţul lui Henri, îl întreabă dacă-i plac brânzeturile şi, din cine ştie ce motiv, lui i se pare ceva nostim şi surâde, apoi trage cu sârg de volan ca să cotească din scurt spre o altă stradă.

Încetinesc, trec de nişte chioşcuri şi prăvălii cu inscripţii în limbi ciudate. Mai multe arăboaice cu capetele acoperite ies dintr-o prăvălie; numai ochii li se văd. Mai sus, pe stradă, un bărbat negru împinge un cărucior plin de haine. Zoli se întoarce să-l privească.

– Atâţia oameni! exclamă ea. Nu m-am aşteptat niciodată să arate aşa.

Fiica ei îşi desface centura ca să se apropie mai mult de ea şi-i şopteşte:

– Sunt atât de fericită că eşti aici, mami, aproape nu-mi vine să cred!

Henri frânează şi maşina se zdruncină.

– Pune-ţi centura, Francesca! îi cere el.

Se aşterne tăcerea şi Zoli o aude pe fiica ei cum se lasă greu pe bancheta din spate, scoţând un oftat exagerat.

– Îmi pare rău, Franca, zice el, dar eu sunt la volan.

Ce straniu i se pare să audă porecla dată fiicei sale ieşind din gura acestui tânăr. Cât de extraordinar, de fapt, să fie aici, în această maşină mică, pe aceste străzi zgomotoase, într-o după-amiază însorită de joi, când în vale oamenii cosesc iarba pe pantele joase.

Mai străbat câteva străzi laterale, şerpuitoare şi opresc la marginea trotuarului sub un şir de copaci scunzi, în faţa unei clădiri din dale deschise la culoare, presărate cu blocuri de marmură roşie, cu aspect antichizant. Coboară din maşină şi intră în curtea din faţă. Henri împinge cu umărul uşa imensă cu fier forjat. Aceasta scârţâie în timp ce se deschide, dând la iveală gresia de pe jos, alb cu negru. Se îndreaptă spre un lift vechi, dar Zoli o ia pe scări, explicând că tunelurile şi lifturile nu sunt pentru ea, că suferă de claustrofobie. Totuşi, Henri o apucă de cot şi o direcţionează spre grilajul liftului, din fier forjat, cu un model complex.

– Scările sunt atât de abrupte, zice el.

Zoli se întoarce să apuce mâna întinsă a fiicei sale. Acum se teme mai mult că n-o să-l mai placă pe Henri, care pare prea fericit şi tipul de om care-şi impune părerile lui despre fericire altora. Pe faţa lui trece o undă de supărare, în timp ce se îndreaptă singur spre lift.

Mama şi fiica rămân fără cuvinte una în faţa alteia. Francesca aruncă bagajul pe jos şi-i prinde faţa lui Zoli între palme, se apleacă şi-i sărută pleoapele.

– Nu pot să-mi cred ochilor! exclamă Francesca.

– Vei fi fericită să scapi de mine după o zi, două.

– Sigur că da!

Râd şi urcă scările, oprindu-se pe fiecare palier pentru ca Zoli să-şi tragă sufletul. O macină gândul că şi-au deranjat locuinţa ca să-i instaleze ei un pat, poate şi o veioză şi că şi-au strâns lucrurile, mişcându-le din locurile lor obişnuite, poate că au pus şi nişte fotografii special pentru ocazie.

La etajul patru Francesca se grăbeşte înaintea ei, deschide uşa, aruncă cheile pe o măsuţă joasă acoperită cu sticlă.

– Vino înăuntru, mama, vino!

Zoli se opreşte un moment în prag, îşi scoate pantofii şi intră. Este plăcut surprinsă de apartament, cu pereţii înalţi, cu nişe, podeaua din scânduri de stejar, gravurile în lemn de pe hol. Camera de zi e luminoasă şi deschisă, cu ferestre înalte şi o piesă de artă pe care o recunoaşte imediat ca fiind romani, în culori vibrante, contrastante, cu forme ciudate, înfăţişând un fel de aşezare. O fotografie a lui Enrico aşezată pe un raft vechi din lemn. O duzină de alte fotografii alături de ea. Zoli îşi trece degetele peste raftul lăcuit, apoi se întoarce şi examinează restul încăperii.

În centrul măsuţei de cafea, acoperit cu sticlă, zace prospectul unei conferinţe în franceză, cuvinte ciudate laolaltă. Broşura arată profesionist şi elegant, nu s-ar fi aşteptat deloc la aşa ceva. Ştia c-ar fi trebuit să-i acorde atenţie, s-o comenteze, să-i facă complimente, dar Zoli nu vrea nimic altceva decât s-o prindă-n ambuscadă cu tăcerea ei.

Un şir de cărţi se află sub masă şi ea ridică una cu fotografii din India şi, cu o mişcare abilă, o pune peste prospect, numai o margine a acestuia ieşind în afară, ca şi cum l-ar fi acoperit întâmplător. Fiica ei se apleacă spre ea, oferindu-i un pahar cu apă, şi devine uşor tensionată la vederea prospectului acoperit.

– Pesemne că eşti obosită, mama!

Zoli scutură din cap în semn că nu, ziua e frumoasă şi deschisă larg în faţa sa. Îşi lasă degetele mângâietoare pe mâneca bluzei Francescăi.

– Unde-i toată brânza pe care mi-ai promis-o?

În timpul mesei de prânz se poartă o discuţie lejeră, despre călătoria cu trenul, vreme, cafeneaua lui Paoli, dar, pe măsură ce înaintează spre după-amiază, pare că o greutate se lasă deasupra lor. Fiica ei o conduce în dormitor, unde pe patul dublu au fost schimbate cearşafurile şi o cămaşă de noapte este aşternută

deasupra, încă având pe ea eticheta cu prețul. Francesca taie eticheta de la spatele cămășii de noapte, îi șoptește că prietenul ei va sta în altă parte câteva zile, iar ea va dormi pe canapea și că nu vrea s-audă niciun fel de proteste. Trage cuvertura și bate perna, apoi o așază pe maică-sa pe pat.

Zoli se simte un pic ca o pietricică neatinsă multă vreme, care trece acum din mână-n mână.

– Somn ușor, mami! Și nu-ți voi spune nimic despre purici.

– Nici nu i-aș simți, *čhonorroeja.*

Se trezește-n întuneric puțin dezorientată. Din bucătărie se aude o vrajbă pe șoptite, vocile joase și tensionate. Stă și ascultă, sperând că se vor liniști, dar Henri înjură și se aude o ușă trântită, ceștile zăngănind scurt în dulapul de bucătărie. Zoli examinează încăperea plină cu lucrurile altora, cosmetice pe masa de toaletă, fotografii înrămate, un șir de cămăși bărbătești în șifonier. Revede cele trei camere ale propriei ei locuințe de la moară, cum scârțâie cele patru uși, perdelele jucând în inelele lor, lumina scăzută care se strecoară din sobă, cum se bâțâie lumina lanternei. În mod ciudat, faptul că a luat un tren până aici și a sosit atât de repede într-un loc străin îi dă oarecum sentimentul unei călătorii eșuate. Zace pe spate în pat. Camera e surprinzător de tăcută – nu se aude traficul, nici copii jucându-se afară sau radiourile vecinilor.

– Te-ai trezit? o întreabă Francesca. Se machiase ușor și arăta superb în timp ce înainta plină de grație prin încăpere. Ești gata să luăm masa de seară, mama? Am făcut rezervare la un mic restaurant.

– Of! exclamă Zoli.

– Henri s-a dus să ia mașina. Ce zici de el, mami, îți place?

Zoli se-ntreabă o clipă cum ar putea să-i placă cineva atât de repede, de abrupt, dar răspunde:

– Da, îmi place foarte mult.

– Îmi pare bine, zice Francesca chicotind. Presupun că ceilalți dinainte ți se păreau mai răi.

Se îmbrăţişează din nou. Zoli îşi alungă orice alte gânduri şi îşi trage cămaşa de noapte peste cap. Face eforturi să nu se clatine. Francesca se întoarce cu spatele şi aprinde o veioză pe noptieră, în timp ce Zoli îşi pune rochia pe ea. Ce prostie că nu-şi adusese mai multe haine, dar dorise să lase impresia că se va afla acolo numai pentru câteva zile, nu mai mult, că nu va lua parte la conferinţă, că numai va sta, va privi şi va asculta, posibil nici atât.

Fiică-sa îi aranjează rochia pe umeri.

– Te simţi bine, mami?

– N-aş şti că mă simt aşa dacă nu m-ar durea trupul, zice Zoli şi un zâmbet i se aşterne pe faţă.

Pe uşă zăreşte o serie de trei încuietori aurii pe care nu le remarcase anterior. Trei! Plus un lanţ atârnat alături. Zoli îşi dă subit seama că ea n-a trăit niciodată într-un loc cu încuietori la uşă.

– Ar trebui să luăm liftul.

– Nu, *čhonorroeja,* coborâm scările.

Afară, în întuneric, se aude motorul unei maşini. Henri le face semn cu mâna, însoţindu-l cu un fel de zâmbet care pare deja că exprimă opinii şi face confidenţe. O să-şi dea din greu osteneala să-l placă, îşi spune ea în gând. Oricum, are un nume frumos – atât de asemănător cu al lui Enrico, deşi sunetul nu e la fel de rotund sau de plin – şi se poate spune că e chipeş cu măsură. Se aşază pe scaunul din faţă şi-l bate uşor pe mână.

– Îi dăm drumul, zice Henri abrupt şi o iau din loc prin ploaia măruntă.

Când ajung în centrul Parisului, ploaia încetează şi străzile strălucesc, ude şi negre sub luminile aprinse. Statui şi case elegante, cu fiecare unghi bine planificat, fiecare pom bine gândit. Pe Sena trec ambarcaţiuni, lăsând dâre de spumă înapoia lor. Zoli deschide fereastra ca să audă susurul apei, dar nu se aude decât zgomotul traficului.

La restaurant, în spatele barului sunt oglinzi gravate. Lemn şi sticlă groasă. Chelneri cu şorţuri lungi, albe. Primeşte un meniu şi îi vine ideea cât de absurd e, un meniu în franceză, dar fiică-sa îi spune:

– Te ajut, mami!

Atâtea lucruri din care să aleagă şi nimic simplu printre ele. Stă pe scaun uşor ameţită, ascultând-o pe fiică-sa şi pe Henri cum discută despre slujbele lor, activităţi sociale pentru imigranţi şi cum întotdeauna poţi auzi o poveste care-ţi frânge inima, cât de greu e s-o crezi aici, într-o societate civilizată, să crezi că astfel de lucruri se petrec în viaţa de zi cu zi.

Zoli descoperă că atenţia i se dispersează, că urmăreşte mişcarea chelnerilor pe fundal, paşii lor complicaţi. Se joacă neatent cu furculiţa, trasând cercuri în jurul piciorului paharului de vin, dar îşi revine când Francesca îi atinge mâna.

– Mami, mă auzi?

Zoli ştie că e o poveste despre un algerian şi un spital şi flori lângă patul cuiva, dar nu poate prinde firul poveştii şi trebuie să facă eforturi să se pună la curent. Presupune că bărbatul îşi trimite singur flori şi i se pare că nu-i ceva trist, ci mai degrabă un triumf, să-ţi trimiţi flori la propriul pat de suferinţă, dar nu spune asta, e impresionată de faptul că fiica ei are o lacrimă în colţul ochiului pe care şi-o şterge cu mâna.

Un chelner soseşte cu trei farfurii pline. Încep să mănânce şi Henri arată ca şi cum ar domina-o pe Francesca, ca şi cum ar sta la volanul mesei, pe locul din faţă, cu pedala apăsată în podea. Vorbeşte ca o moară stricată, cu o voce stridentă, despre starea de plâns a femeilor musulmane şi cum nimeni nu le ia în serios, cum vieţile lor sunt definite de îngustimea minţii altora, cum au fost otrăvite de stereotipuri, că e timpul ca oamenii să-şi deschidă mintea şi să le asculte. Zoli gândeşte că e tipul de om care ştie dintotdeauna aceste lucruri şi că merită, în opinia sa, să le ştie.

Soseşte desertul şi gustul cafelei o umple de tristeţe.

Se trezeşte pe bancheta din spate a maşinii, surprinsă pe moment când Henri îi arată Arcul de Triumf.

– Da, da, zice ea, e frumos, deşi maşina e prinsă în trafic şi ea poate cu greu să-l vadă. Trec de un turn şi îşi continuă drumul de-a lungul cheiului. Henri apasă pe buton şi dă drumul la

radio, fredonând o melodie. Curând intră pe o autostradă şi lui Zoli i se pare că, o secundă mai târziu, e condusă din nou spre lift. Intră un moment în panică şi întinde mâna spre butoane, dar fata ei o prinde de braţ şi-i mângâie mâna.

– E-n regulă, mami, ajungem ca fulgerul!

I se pare un cuvânt ciudat şi simte cum un fulger îi trece prin cap, ca şi cum ar fi fost invitat acolo. Îşi dă seama că fiica ei o sprijină când intră în apartament.

Zoli cade pe pat, surâzând.

– Cred c-am băut prea mult vin.

Dimineaţa se trezeşte devreme şi îngenunchează lângă canapea, trecându-şi degetele ca un pieptene prin părul fiicei sale, la fel cum făcea când Francesca era mică. Fata ei se mişcă, zâmbeşte. Zoli o sărută pe obraz, se ridică şi caută prin bucătărie cele necesare micului dejun, găseşte un card cu magnet pe uşa frigiderului. Trece magnetul peste păr, când deodată descoperă că Francesca e chiar în spatele ei, ţinând un telefon la ureche.

– Ce faci, mami?

– O, nimic, Franca! zice ea şi numele-i sună atât de asemănător cu cel al Conkăi, încât uneori simte cum i se cască un hău în piept.

– Ce faci cu magnetul?

– O, nu ştiu! răspunde Zoli. Realmente fără motiv.

Fiica ei începe să vorbească repede în telefon, ca un foc ce arde vâlvătăi. Se pare că e o problemă cu locurile la conferinţă şi că s-au făcut prea multe rezervări pentru unele dintre săli. Francesca închide telefonul şi suspină. În bucătărie deschide o cutie cu boabe de cafea, le macină, umple o cafetieră cu apă. Atâtea aparate albe, gândeşte Zoli. Poate simţi o tensiune uşoară între ea şi fiica ei, nu asta îşi doreşte, nu se va lăsa atrasă în aşa ceva, conferinţă sau nu, şi o întreabă pe Francesca cum a dormit. Primeşte răspunsul:

– O, bine!

Zoli repetă întrebarea în romani. Este prima dată când folosesc această limbă, pare că are un efect deosebit asupra atmosferei şi Francesca se apleacă spre ea să-i spună:

– Mami, chiar aş vrea să iei cuvântul, realmente aş vrea asta.

– Despre ce-aş putea vorbi?

– Ai putea citi un poem. Timpurile s-au schimbat.

– Nu pentru mine, *čhonorroeja.*

– Ar face bine atâtor oameni.

– Spuneau acelaşi lucru cu cincizeci de ani în urmă.

– Uneori e nevoie de cincizeci de ani. Vor fi oameni de peste tot din Europa, chiar şi nişte americani.

– Şi de ce mi-ar păsa de americani?

– Vreau să-ţi spun că e cea mai mare conferinţă din ultimii ani.

– Chestia asta chiar face cafea bună?

– Mama, te rog!

– Nu pot s-o fac, iubirea mea!

– Am băgat atâţia bani în ea. E un mare eveniment, oameni din toată lumea, un adevărat mozaic. Vin toţi aici.

– În final, nu va conta.

– O, să nu crezi asta! reacţionează fata ei. N-ai crezut niciodată aşa ceva, haide, mami!

– Ai spus cuiva despre poeme?

– Nu.

– Promiţi?

– Mami, promit! Te rog!

– Nu pot s-o fac, zice Zoli. Îmi pare rău, chiar nu pot.

Îşi pune mâinile pe masă, emfatic, un argument în plus şi amândouă rămân tăcute, aşezate la mica masă rotundă, de bucătărie, cu suprafaţa cioplită. Ar putea pune pariu că fiica ei dăduse o grămadă de bani pe acea masă, frumos lucrată, deşi de fabrică. Poate e o modă. Lucrurile revin din nou şi din nou. O amintire începe s-o sâcâie. Enrico obişnuia să-şi pună palmele pe masa din bucătărie, cu degetele răşchirate, şi să înfigă

un cuţit printre ele, repetând mereu asta până când lemnul din capul mesei ajunsese numai găuri.

– Ştii, cafeaua asta e groaznică, Franca, tatăl tău s-ar întoarce în mormânt.

Mama şi fiica se privesc una pe alta şi zâmbesc larg gândindu-se la el.

– Ştii, indiferent ce se întâmplă, eu am fost exclusă pentru totdeauna din comunitate.

– Dar ai spus-o chiar tu, mami. Totul s-a terminat, e de domeniul trecutului.

– Da, acele timpuri au trecut, dar eu încă fac parte din ele.

– Te iubesc aşa de tare, mami, totuşi mă exasperezi!

Francesca o spune cu un zâmbet, dar Zoli întoarce capul şi se uită afară pe fereastra de la bucătărie. Cam la un metru distanţă este zidul unei clădiri învecinate.

– Hai, zice Zoli, haide să facem o mică plimbare! Mi-ar plăcea să le văd pe doamnele acelea de ieri, de lângă piaţă, poate vom cumpăra nişte baticuri.

– Baticuri?

– Şi apoi îmi poţi arăta unde lucrezi.

– Mami!

– Asta aş vrea să văd, *čhonorroeja.* Mi-ar place să mă plimb puţin. Am nevoie să merg pe jos.

În momentul în care ajung în curtea din faţă a clădirii, Zoli gâfâie deja. Câteva mierle zboară prin copaci şi se ciondănesc deasupra lor, în timp ce ele înaintează pe pavajul crăpat, fiica ei fiind foarte ocupată cu telefonul mobil. E vorba, după cum îşi dă seama Zoli, de anulări şi înregistrări, de mese şi de o duzină de alte lucruri importante. Subit, Zoli îşi dă seama că n-a avut niciodată în viaţa ei un telefon şi e uimită când o vede pe Francesca că-l închide cu zgomot pe al său numai ca să-l deschidă din nou, îl ţine aşa în faţa lor, apasă pe-un buton şi-i arată fotografia.

– Mai bătrână decât o stâncă, zice Zoli.

– Deşi mai drăguţă.

– Acest tânăr din viaţa ta...

– Henri.

– Să pregătesc florile de tei?

– Sigur că nu, mami! Uneori, totul devine atât de obositor. Ei vor numai ca tu să fii ţiganca lor. În timpul micului dejun s-ar fi aşteptat, nu ştiu...

– Să pocnesc din degete?

– Am trecut prin atâţia ca el, poate că mi-ar trebui un contabil.

Stau puţin la soare, fericite, în tăcere şi merg înapoi la braţ până la maşina Francescăi, ca un gândac purpuriu, strălucitor. Zoli se aşază pe scaunul din faţă, surprinsă, dar fericită, în dezordinea din interior. Pe jos zac pahare de carton, tot felul de hârtii, articole de îmbrăcăminte şi o scrumieră plină de mucuri. Simte un fior, e ca o promisiune complicată privind o viaţă extrem de diferită. Pe podea, sub picioare, zăreşte una din broşurile colorate despre conferinţă. O studiază în timp ce maşina face un salt înainte, încercând din greu să descifreze ce e scris acolo. În final, fiica sa îi spune, în timp ce schimbă vitezele:

– „De la roată la parlament: amintiri şi viziuni romani".

– Un titlu potrivit, zice Zoli.

– Da, unul bun, ce părere ai?

– Bun. Îmi place.

Şi chiar îi place, se gândeşte ea, are forţă, putere, decenţă, respect, toate lucrurile pe care şi le-a dorit pentru fiica ei. Roata de pe broşură era distorsionată astfel ca să lase loc unui drapel romani, unei fotografii cu un parlament gol şi alta cu o tânără fată dansând. Marginea coperţii este estompată, distorsionată, dar culorile sunt vii. Se apleacă, o ridică, ştie că fiica ei e bucuroasă. O deschide şi vede o serie de nume, ore, săli, un program de dineuri şi recepţii. Îi trece prin minte că ea nu se va duce la niciuna dintre ele.

Sunt şi fotografii ale vorbitorilor în acea broşură – una cu o cehoaică cu pomeţi înalţi şi ochi negri, care îi atrage momentan atenţia lui Zoli, o profesoară din Cehia, o femeie de etnie

romă, dar nu se lasă atrasă, închide broşura, se agaţă de mâner când trec peste o denivelare a drumului şi spune:

– Nu pot să aştept.

– Dacă vorbeşti, aş putea aranja ceva în seara în care este gala sau în ultima seară.

– Nu sunt făcută pentru gale, Franca.

– Odinioară erai.

– Am fost odată, da, odată.

Automobilul străbate suburbiile Parisului şi, la distanţă, poate zări câteva blocuri mici. Îşi aminteşte de momentul când stătuse pe deal, alături de Enrico, privind peisajul Bratislavei. Poate încă simţi cât de dragă îi era atingerea lui, îi poate inhala mirosul şi vedea – nu ştie de ce – manşetele pantalonilor lui fluturate de vânt.

– Aici lucrezi?

– Avem o clinică aici.

– Aceşti oameni sunt săraci, zice Zoli.

– Construim un centru. Avem cinci avocaţi. O linie permanentă de telefon pentru problemele imigranţilor. Primim multe telefoane de la musulmani. Nord-africani. Şi arabi.

– Şi de-ai noştri?

– Am un proiect pus în aplicare în şcolile din Saint Denis, altul în Montreuil. Nişte cursuri de artă pentru fetele de etnie romă. Vei vedea nişte tablouri mai târziu, vreau să ţi le arăt.

Parchează automobilul în umbra blocurilor. Doi băieţi aleargă în spatele unui cauciuc, rostogolindu-l pe pavaj. Jocurile vechi nu se schimbă niciodată, gândeşte Zoli. Câţiva bărbaţi stau îngânduraţi, sprijiniţi de grilajul de metal al unei prăvălii părăsite, cu pereţii plini de graffiti. În dreptul uşii o pisică în alertă, arcuindu-se în sus. Un băiat mai mare se apleacă, îi trage un şut pisicii, care zboară în aer, dar aceasta reuşeşte să aterizeze fără să păţească ceva şi o ia la goană. Băiatul îşi ridică gulerul jachetei îndesându-şi capul în haină.

– Clei, zice Francesca.

– Ce?

– Inhalează clei.

Zoli îl priveşte pe tânăr cum respiră cu nasul băgat într-o pungă, care pulsează ca o ciudată inimă gri.

Îi revine în minte un gând: Parisul cu bulevardul său larg şi elegant de sunete.

Merg braţ la braţ şi Francesca îi spune ceva despre rata şomajului, dar Zoli aproape că n-o aude, urmărind în schimb câteva umbre care apar şi dispar din balcoanele apartamentelor. Îşi netezeşte partea din faţă a rochiei în timp ce traversează o fâşie de iarbă arsă, îndreptându-se spre uşa unei clădiri mai joase, de birouri, proptită cu nişte blocuri de zgură. Uşa e blocată cu o bară de metal. Francesca scoate o cheie şi se chinuieşte s-o descuie, reuşeşte şi uşa se dă în lături când apasă bara de metal. În interior sunt înşiruite mici cubicule în care lucrează un număr de oameni, în majoritatea lor tinere femei. Ele îşi ridică pe rând capul şi le zâmbesc. Fiica ei îi spune paznicului de la celălalt capăt să plece şi să încuie uşa exterioară.

– Dar cum ieşim de aici? o întreabă Zoli.

– Mai e o uşă. El o păzeşte pe aceea şi noi am încuiat-o pe cea din faţă.

– O, da!

Păcănitul degetelor pe tastatură încetează şi ea vede mai multe persoane ridicându-se de la pupitrele lor, capetele ivindu-se deasupra despărţiturilor din plută.

– Salut la toată lumea! strigă fiica ei. Aceasta este mama mea, Zoli.

Şi, înainte de a putea să-şi tragă măcar răsuflarea, vreo şase persoane se strâng în jurul ei. Se-ntreabă ce-ar trebui să facă, dacă ar trebui să-şi ţină poala rochiei cu mâna sau dacă ar trebui să-i sărute, cum o fac francezii, dar ei îi întind mâna şi i-o strâng pe-a ei şi toţi îi spun cât de mare plăcere le face s-o întâlnească în sfârşit. Formularea îi sună ca lama unui briceag înfipt între omoplaţii ei, cuvântul seamănă cu cel din italiană şi nu prea ştie

în ce limbă să le răspundă. Ei se înghesuie în jur și își simt inima bătând să-i sară din piept. O caută cu privirea pe fata ei însă n-o poate vedea din cauza fețelor din jur. Prea multe fețe, Dumnezeu știe cât de multe, și cuvântul „pilotă" îi trece prin minte, nu știe de ce, simte genunchii cum o lasă, e pe un drum dă un colț, dar își revine, scutură din cap și deodată fata ei acolo, o sprijină și-i spune:

– Mami, să-ți aduc niște apă, ești palidă!

O conduce spre un scaun cu rotile, maro, de birou. Se las greu pe el.

– Sunt bine, numai că am făcut o călătorie lungă.

Se întreabă, în timp ce bea apă din pahar, în ce limbă le-spus asta și ce a vrut să spună, dacă a vrut să spună ceva.

– Aici e biroul meu, zice Francesca arătând spre un cubicu

Zoli ridică ochii și vede fotografii în care apar ea și Enric stând în picioare în vale, într-o după-amiază de vară. Întinde mân să-i atingă fața bronzată de soare. Mai este și una cu Francesca o fetiță de opt ani, cu părul legat cu un batic, stând în fața mori a cărei roată se vede ușor estompată. „Așa am trăit noi cu adevă rat?" se-ntreabă ea. Ar dori să pună întrebarea cu glas tare, da nimic nu iese afară, se retrage din nou în sinea ei, se ciupește d încheietură și observă cât de drăguț arată biroul, deși în mod cla e o structură temporară, totul înghesuit, cu pete de umezeală.

– Ce ziceai de pilotă, mama?

– Nu sunt sigură.

– Ești palidă, zice Francesca din nou.

– Doar pentru că e puțin cam cald aici.

Fiica ei apasă butonul unui mic ventilator alb și-l direcțio nează spre fața lui Zoli.

– Am fost mereu puțin palidă, zice Zoli și ar vrea să pară c o glumă, dar nu-i o glumă, nimeni n-o ia ca atare, nici chiar pro pria-i fiică.

Întinde mâna și închide ventilatorul și poate simți răsufla rea caldă a Francescăi pe obrajii ei.

– Mami, poate c-ar trebui să te duc acasă.

– Nu, nu, sunt bine.

– Am numai câteva telefoane de dat.

– Dă-i bătaie, *čhonorroeja!*

– Nu te deranjează? Numai câteva telefoane, asta-i tot. Mai am ceva de făcut şi după aceea plecăm.

– Baticuri, zice Zoli fără niciun motiv de care să-şi poată da seama.

Când ies pe uşa din spate, prin dreptul ei trece un grup de puşti, mişcându-se în paşi de dans cu un radio uriaş pe umeri. Poartă şepci de baseball întoarse cu cozorocul la spate şi pantaloni imenşi, căzuţi peste pantofii în culori intense. Ritmul muzicii, deşi dată prea tare şi discordant, nu-i e total străin şi Zoli are impresia că l-a mai auzit cândva, dar poate toate cântecele ajung în final să sune la fel, şi ea îşi doreşte pe moment să poată merge alături de băieţi, peste mormanul de gunoi, spre şantierul aglomerat care se vede în depărtare, numai ca să aibă timp să-şi aducă aminte exact unde mai auzise melodia.

– Plimbă-mă puţin prin jur, Franca! îi cere ea.

– Dar eşti obosită.

– Te rog, vreau să ne plimbăm cu maşina.

– Tu eşti şefa, zice fata ei, şi Zoli ştie că dorise să spună ceva plăcut pentru ea, deşi îi suna cam straniu şi aspru.

Ocolesc prin spate clădirea improvizată şi fiica ei se opreşte brusc.

– Of, a naibii treabă, zice ea, aplecându-se peste capota maşinii şi trăgând în jos ştergătoarele. Mi-au şterpelit cauciucul, zice ea. Îl folosesc la praştii. E a patra oară anul ăsta. A naibii chestie!

O pietricică aterizează pe spatele maşinii şi se rostogoleşte pe asfalt.

– Mami, urcă!

– De ce?

– Urcă! Te rog!

Zoli se aşază pe scaunul din faţă. Fiică-sa se apleacă din nou, cu sânii rezemaţi de parbriz şi Zoli o poate auzi cum vorbeşte agitată în telefon. În câteva clipe paznicul iese afară cu aparatul de emisie-recepţie deschis, în mână. Francesca îi arată grupul de copii care o zbughesc în toate părţile. Paznicul i se adresează lui Zoli prin fereastra deschisă.

– Îmi pare rău, *madame,* îi spune el, cu un accent african puternic şi se îndreaptă, arătând puţin ostenit, spre şantierul unde se ridică construcţiile.

– Poţi să crezi aşa ceva? o întreabă Francesca. O să te scot de-aici!

– Vreau să văd.

– Ce e mare lucru de văzut, mama? Nu e ca în vale. Uneori, nici jandarmii nu vin până aici. Acum sunt câteva grupuri de cetăţeni vigilenţi, care păstrează ordinea. Mami, nu crezi – n-ar fi trebuit să te aduc aici, îmi pare rău!

– Şi unde sunt ai noştri?

– Ai noştri?

– Da, ai noştri.

– În blocul opt. Mai sunt câţiva şi aproape de autostradă. Şi-au ridicat mici adăposturi de unii singuri. Vin şi se duc.

– Blocul opt, atunci!

– Nu-i o idee bună, mami!

– Te rog!

Francesca schimbă vitezele şi trece de prăvălii cu obloane trase. Opreşte maşina în dreptul unor borne galbene. Îi face semn spre clădirile cu şase etaje mărginite de un spaţiu cenuşiu, unde lenjeria atârnă la uscat în balcoane şi ferestrele sparte sunt cârpăcite cu bucăţi late de bandă adezivă gri.

Zoli urmăreşte cu privirea o fetiţă scundă alergând printre blocuri, cu o floare din hârtie roşie prinsă la capătul unui umeraş. Fetiţa îşi croieşte drum prin peisajul trist dincolo de o camionetă incendiată şi începe să urce nişte scări de metal. Roteşte umeraşul pe deasupra capului. Floarea e luată de curent şi ea sare şi o prinde la jumătatea scărilor.

– Câţi trăiesc aici, Franca?

– Cam două sute.

Pe unul dintre balcoane apare silueta unei femei enorme. Se apleacă peste bară – grăsimea îi tremură pe braţe – şi începe să ţipe la fetiţă. Copilul fuge să se ascundă sub scară, face o pauză, îşi mişcă braţul şi floarea de hârtie zboară, din nou, prin aer şi apoi e înghiţită în întuneric. Zoli are senzaţia că a mai văzut-o cândva într-un alt loc, altădată, şi că, dacă va sta suficient acolo, o va recunoaşte.

Fetiţa apare săltând pe balconul de sus, când deodată e trasă dincolo de uşă.

– Îmi pare rău, mami!

– E în regulă, dragă!

– Încercăm să-i ajutăm cât putem.

– Haide, calule, balegă-te, zice Zoli şi motorul prinde putere şi maşina o ia din loc.

Pe autostradă Zoli zăreşte tabăra lângă o porţiune de drum în construcţie. Uşile rulotelor sunt deschise şi în apropiere se află patru dube defecte, cu capotele deschise. Trei bărbaţi cu pieptul gol se apleacă deasupra unuia din motoare. Un adolescent trage după el un băţ prin noroi, lăsând în urmă o dâră cenuşie. Câţiva bărbaţi mai vârstnici stau aşezaţi pe scaune ca nişte figuri cioplite-n piatră. Unul dintre ei se şterge la gură cu poala cămăşii. Fumul se înalţă din focurile răzleţe. Pe un cablu telefonic sunt agăţaţi mai mulţi pantofi. Nişte cauciucuri zac aruncate în jurul unei roabe cu roţile-n sus.

Trec prin dreptul taberei în tăcere.

Zoli vede ca prin ceaţă maşinile, barierele, tufele joase, benzile albe ale autostrăzii, toate-i fug prin faţa ochilor.

– Cine sunt toţi aceşti oameni din seara asta?

– Mama?

– La conferinţă, cine sunt?

– Reprezentanţi ai mediului academic, răspunde Francesca. Experţi în probleme sociale. Acum sunt mulţi scriitori

care folosesc romani, mama. Câțiva poeți. Unul vine tocmai din Croația. Au apărut niște oameni străluciți în aceste zile, mama. Cel croat e poet. Mai e unul de la Universitatea din...

– Ce frumos!

– Mama, ești bine?

– Ai văzut roaba aceea?

– Mami?

– Cineva ar trebui s-o întoarcă la loc.

– Vom ajunge repede acasă, nu-ți fie teamă!

În apartament ațipește repede, cu perna adunată la piept. Se trezește după-amiaza, în camera tăcută. Se duce în baia de alături și bea însetată apă rece de la robinet. Se îmbracă și zace pe pat cu mâinile încrucișate deasupra stomacului. Ar putea sta astfel mai multă vreme, gândește ea, deși ar dori să vadă ceva, poate un scaun sau lumina soarelui.

Imediat după prânz Henri intră, trecând prin ușă ca un uragan. Se oprește dintr-odată când o vede ca și cum ar fi uitat că e și ea pe-aici. E îmbrăcat cu niște pantaloni albi, perfect călcați și o cămașă bleu. Ține un telefon la ureche, zâmbește larg, îi trimite un sărut prin aer. Zoli n-are habar cum să interpreteze gestul. Dă aprobator din cap spre el. „Asta e camera lui, gândește ea, astea sunt cămășile lui, șifonierul lui, fotografiile înrămate, iar în una apar și eu."

În baie, își stropește fața cu apă și se aranjază înainte să intre în camera de zi. E bucuroasă să-i audă vocea Francescăi din bucătărie, discutând despre niște probleme legate de catering. Se pare că Henri caută o trupă de interpreți care s-au îmbătat pe undeva și ar fi trebuit să cânte la deschiderea conferinței, în seara asta.

– Scoțieni, strigă el în telefon, sunt scoțieni, nu irlandezi!

Din capătul celălalt al camerei Francesca îi face cu ochiul și un cerc cu mâna prin aer, ca spre a grăbi conversația la telefon. În fundal este televizorul deschis, deși fără sunet. Zoli stă așezată în fața măsuței și deschide un album cu fotografii din India.

Morții pe malul Gangelui. O mulțime în fața unui templu. Dă pagina în timp ce Henri începe să pocnească frenetic din degete, mai întâi spre Francesca, apoi spre Zoli.

– Doamne sfinte, Doamne. O, Dumnezeule! geme el în timp ce închide telefonul cu un pocnet și dă televizorul mai tare.

Pe ecran apare chiar el, încordat și nervos. Camera trece de la el spre un grup de tinere în costume tradiționale, care dansează. Pe ecran apare titlul conferinței, apoi din nou fetele dansând.

Francesca se așază pe canapea alături de Zoli și, când se termină reportajul, îi ia mâna mamei ei în a sa și o ține strâns.

– Ei bine, am dat-o în bară? întreabă Henri, trecându-și degetele prin păr.

– Ai fost perfect, zice Francesca, dar ai fi arătat și mai bine fără cămașa de forță.

– Hm?

– Glumeam.

Mama și fiica se reazemă una de alta cu mâinile împreunate. Prin perdele se strecoară razele de lumină, care par să se aștearnă la picioarele lor.

– Ei bine, ai fi putut să fii și tu un pic mai degajat, zice Francesca și își lasă capul pe umărul lui Zoli.

Ambele izbucnesc în râs, la unison, de parcă ar fi fost o singură persoană.

– Ei, cred că m-am descurcat destul de bine.

Henri se răsucește pe călcâie și se îndreaptă cu pași apăsați spre bucătărie.

Cele două femei se ridică, cu frunțile atingându-li-se. Lui Zoli i se pare că e un moment perfect, spontan și firesc. Ar dori să-l înghețe pentru totdeauna și să-l ia cu ea, în timp ce fiica ei ar continua să stea pe canapea, încă râzând, să-și culeagă pantofii din dreptul ușii, să coboare scările, să străbată străzile pașnice și să lase Parisul în urmă, înghețat în acest moment unic de frumusețe extraordinară parcă plutind prin oraș spre singurul lucru în mișcare din lume, trenul, care o duce acasă.

Zoli face duş aşezată pe marginea căzii, cu faţa sub apa care cade ca o ploaie prin sită. Apa îi udă părul. Aude agitaţie prin dormitor, picioare care se mişcă repede, uşa trântindu-se cu zgomot. Vocea lui Henri e stresată, îşi caută butonii şi ea o aude pe Francesca cum insistă ca el să se mişte mai repede şi să plece. Apoi fata ei nu mai spune nimic, doar oftează lung.

Zoli îşi închide ochii şi lasă apa să i se scurgă peste trup.

Uşa din faţă se trânteşte şi aude un ciocănit uşor în uşa băii.

– Mami, terenul e liber!

Se îmbracă amândouă în baie. Zoli îşi ţine spatele întors, deşi o zăreşte pe fata ei în colţul unei oglinzi, pielea netedă pe talie, piciorul lung şi smead. Francesca îşi trage pe ea o rochie albastră şi îşi pune o pereche de pantofi cu toc înalt.

Zoli se apleacă spre şifonier şi-şi închide ochii când se zăreşte în oglindă.

– Poate c-ar trebui să trec peste asta, *čhonorroeja,* mă simt puţin obosită.

– Nu poţi face aşa ceva, mami, este seara de deschidere.

– Mă simt un pic ameţită.

– Nu ai de ce să te temi, îţi promit!

– Aş putea sta aici. Îl voi vedea pe Henri la televizor.

– Şi să mori de plictiseală? Haide, mami!

Fata ei scotoceşte printr-un sertar, se duce în spatele lui Zoli şi îi prinde un colier lung în jurul gâtului.

– E o veche bijuterie persană, zice ea. Am găsit-o în piaţa din Saint Queen. N-a fost scumpă. Vreau să ţi-o dau ţie.

Mâna Francescăi îi atinge uşor gâtul, care îi pulsează.

– Îţi mulţumesc! îi spune Zoli.

În drum spre acel loc – printr-un labirint de autostrăzi şi pasaje rutiere –, fiica ei bate darabana pe volan, spunându-i cât de greu îi fusese să găsească un hotel pentru conferinţă.

– A trebuit să renunţăm la cuvântul „romani" şi să-l schimbăm în „european", numai ca să ne lase să intrăm. Râde şi şterge o dâră de pe parbriz cu capătul eşarfei ei. Amintiri şi imaginaţie

europene! Îţi poţi închipui aşa ceva! A trebuit să reintroducem cuvântul, desigur, în broşură, iar hotelul a încercat să bată în retragere. „Nu putem avea ţigani aici", au zis ei. A trebuit să-i ameninţ că-i voi urmări în justiţie şi atunci au ridicat preţurile, am fost pe punctul să anulăm. Poţi crede aşa ceva?

Maşina trage în faţa hotelului cu palmieri, cu multă sticlă, cu o strălucire ieftină.

– Şi mai doreau să ştie dacă unii vor veni în căruţe!

Îşi desface centura de siguranţă înainte ca motorul să se oprească, râde tare şi loveşte volanul, şi din greşeală claxonul, aşa că pare că automobilul este foarte supărat de ceva, odată ajuns acolo. Trage în lături centura.

Zoli aude cântec de păsărele şi îi ia puţin timp să-şi dea seama că e transmis de fapt prin difuzoare. Deşi lumea se schimbă mult, în acelaşi timp rămâne aceeaşi. Trece de uşa batantă, mergând atât de încet, încât aceasta, acţionată electronic, aproape că-i loveşte călcâiul. Înaintează cu grijă şi uşa se ţine după ea şi are senzaţia că parcă e prinsă într-o roată de moară.

– Urăsc uşile astea, zice Francesca, în timp ce o conduce pe Zoli de-a lungul coridorului, presărat cu o serie de mici indicatoare, spre locul unde se află o versiune gigantică a broşurii, lângă uşa mare din panel maro a sălii de conferinţă.

Zoli recunoaşte nişte figuri de la locul de muncă al Francescăi, toată lumea zâmbindu-i larg, şi chiar şi câteva persoane din propria etnie – un rom recunoaşte întotdeauna un altul –, îi poate deosebi în vârtejul de feţe, de ochi, de priviri rapide, de îmbrăţişări. Limba mea, gândeşte ea. O poate auzi pe alocuri, ca pe o pasăre zburând prin încăpere dintr-un colţ în altul. Parcă păşeşte pe o pernă de aer. Se clatină. Cineva îi pune un pahar cu apă în mână.

Zoli soarbe apa şi simte un gol interior. De ce atâta agitaţie? De ce atâtea probleme? De ce nu se duce înapoi, în vale, să privească soarele cum dispare dincolo de cadrul ferestrei?

În celălalt capăt al holului îl vede pe Henri cum scutură energic mâna unui bărbat înalt, cu o pălărie albă, cu panglică.

– Acela e poetul, îi şopteşte Francesca. Şi dincolo de el e unul dinte marii noştri donatori, o să-ţi fac cunoştinţă mai târziu. Şi fata aceea e de la *Paris Match,* o reporteriţă, nu-i aşa că arată extraordinar?

Toate feţele par că se topesc unele în altele. Zoli şi-ar dori să fie furioasă, dar nu simte nimic. Doreşte să întindă mâna să se prindă indiferent de ce e prin preajmă, un gard, o tufă de trandafiri, un par de lemn, braţul fetei sale, orice.

– Mami?

– Da, da, sunt bine.

Se aude un clopoţel şi Francesca o conduce de-a lungul unui coridor spre sala de bal, unde au fost aranjate mese rotunde cu farfurii, tacâmuri strălucitoare şi şervete împăturite.

Prin sală se aud râsete, dar treptat se aşterne liniştea la sunetul unui cuţit ciocnit de un pahar. Un vorbitor se ridică şi se urcă pe podium, un bărbat înalt, un suedez, şi cuvântarea lui e tradusă în franceză. Zoli se simte pierdută, dar fericită când fiica ei se apleacă din când în când spre ea, redându-i în şoaptă ce spune el – că înţelege propria noastră experienţă, amintirile care ţâşnesc cu forţă, că înţelege tăcerea comunităţii rome, fără acces la problemele publice, absenţa instinctului de autoconservare, amintirile din inima tuturor lucrurilor. I se par nişte cuvinte atât de umflate pentru nişte vremuri atât de meschine, şi Zoli rămâne imperturbabilă în timp ce ropote de aplauze se aud prin sală.

O priveşte pe fata ei cum se duce pe scenă, şerpuind în frumoasa ei rochie albastră, să pronunţe un mic cuvânt de bun venit în romani şi în franceză şi să prezinte agenda celor trei zile de conferinţă: Holocaustul; Asimilarea; Pauperizarea lexicală; Valorile culturale din baladele scoţiene; Percepţia poliţiei privind comunitatea romă din Belgia; Stratificarea economică; Probleme legate de memoria comunităţii rome. Cât de mândră este, mai spune ea, să vadă atâţia oameni de ştiinţă care dau, în sfârşit, dovadă de un asemenea interes. Nu vom mai fi nevoiţi să mai stăm pe margini! Un ropot de aplauze şi urale răsună din

jurul meselor şi ea vorbeşte despre nume şi sponsori şi donatori şi, deşi Zoli o rugase să nu-i menţioneze numele, Francesca o face oricum. Pare că sala se cufundă într-o tăcere plină de respect şi aerul e tras în afară ca să umple tot spaţiul. Urmează un ropot scurt de aplauze, scurt, slavă Domnului, şi niciun reflector nu se îndreaptă spre ea. Henri îi apucă mâna şi i-o strânge şi, realmente, tot ce-şi doreşte ea acum e să fie înapoi în apartament, să stea lungită pe pat, cu mâinile strânse deasupra abdomenului, dar totul înseamnă atât de mult pentru Francesca, încât trebuie să rămână, să stea alături de fiica ei, şi oricum, ce mai contează? E un lucru atât de mic pe care-l poate face pentru ea. Ruşinea îi invadează inima. „Ar trebui să mă ridic şi s-o aplaud. Ar trebui să-i scandez numele. Tot ce-am făcut eu nu e nimic faţă de toate astea. Sunt meschină, proastă, egoistă."

Zoli îşi prinde poala rochiei şi se ridică, aplaudând, în timp ce fiica ei coboară scările pe tocurile ei înalte, zâmbind triumfător. Se îmbrăţişează. „Asta e tot ce am, gândeşte Zoli. Este carnea şi sângele meu."

Pe scenă muzicienii scoţieni încep să înveselească atmosfera şi ritmurile lor umplu sala – mandolină, chitară, vioară. Peste tot se aud râsete şi lumea se mişcă de colo-colo, estompându-se în fundal. Chelneri. Personalul hotelului. Bărbaţi înalţi cu petice de piele pe coatele hainelor.

Zoli se sprijină de spătarul scaunului, îşi duce mâna la gât şi e surprinsă de senzaţia pe care i-o dă atingerea noului colier pe piele. Aproape că nu-şi aduce aminte când l-a pus. Cât de mult a trecut, se-ntreabă ea, de când n-a mai purtat aşa ceva? Închide ochii ca să şi-l amintească pe Enrico. El merge cu paşi mari în sus, pe deal, spre moară. Îşi aruncă haina pe unul din umeri chiar înainte să intre. Îşi scutură bocancii de noroi şi trage uşa.

Haide, vioaro, cântă, o îndeamnă ea în gând.

Ritmul muzicii se înteţeşte. Sub masă îşi leapădă unul din pantofi. Simte aerul rece pe degete. Îl aruncă şi pe-al doilea şi se întinde fericită, când simte o bătaie uşoară pe umăr. O voce

în spatele ei. Pronunţându-i numele. Se răsuceşte-n scaun şi încearcă să-şi bage picioarele, din nou, în pantofi. Din nou, aude numele ei. Se ridică. El, vizitatorul, e un bărbat gras, cu părul creţ, cam de patruzeci şi ceva de ani – transmite imaginea unui om deschis şi sincer, cu faţa lăţită de un zâmbet generos.

Îi întinde mâna moale şi grăsuţă.

– Dávid Smolenak, îi spune el. Din Prešov.

Zoli simte că se înăbuşe.

– Sunteţi acea persoană, nu? Zoli Novotna?

Ea se uită fix la şirul de pixuri din buzunarul hainei.

– Sunteţi Zoli Novotná?

Este prima dată când aude vorbindu-i-se în slovacă după atâţia ani. Îi sună atât de străină acum, nelalocul ei, ceva silit. A fost dusă în altă parte, gândeşte ea, trupul îi joacă feste, mintea la fel.

– Mă scuzaţi, îi spune el. Nu sunteţi acea persoană?

Ea scrutează sala şi vede şiruri de feţe la tot atâtea mese animate datorită muzicii. Se bâlbâie, scutură capul, apoi dă aprobator din el; da şi nu.

– Aţi publicat o carte? În anii '50?

– Sunt aici cu fiica mea, zice ea, ca şi cum asta ar fi fost tot ce conta în viaţa ei.

– Mi-a făcut plăcere, zice el.

Ea se-ntreabă ce plăcere i-ar fi putut face şi simte o undă fierbinte în inima ei.

– Prešov? întreabă ea, în timp ce se prinde de marginea mesei.

– Aţi avea un minut la dispoziţie? o întreabă el. Mi-ar face plăcere să vorbim. V-am citit cartea. Am găsit-o într-un anticariat din Bratislava. Este uimitor. Am fost într-o aşezare, Hermanovce, cu locuri de acest fel. Ai ce vedea acolo.

– Da, zice ea.

El îşi ridică pumnul, tuşeşte în el şi-i spune:

– V-am găsit cu greu.

– Pe mine?

– Am ajuns la dumneavoastră, când am citit nişte articole despre alţi scriitori, Tatarka, Bondy, Stránský, ştiţi...!

– Da, da, zice ea, simţindu-se ca şi cum toate ferestrele ar fi fost închise deodată.

– Nu ştiam că veţi fi aici, zice el aproape bâlbâindu-se. Credeam... Râde, un fel de râs menit să mai umple timpul. Dacă n-ar fi fost Štěpán, n-aş fi ştiut nimic.

Îşi aprinde o ţigară şi ridică palma s-o ferească de fumul albăstrui, care se încolăceşte-n sus. Zoli urmăreşte traiectoria lină a ţigării spre buzele lui şi mişcarea mâinilor prin aer, degetele agere. Pare că acele cuvinte îi ies toate de-a valma din gură – despre Slovacia, despre viaţa grea a comunităţii rome, ce înseamnă acum pentru integrarea europeană şi, deodată, pomeneşte de Bratislava, îi vorbeşte despre un bloc numit Pentagon, cu graffiti pe casa scării, dealeri pe sub scări. „Ce fel de dealeri?" se-ntreabă ea. Bărbatul vorbeşte despre o expoziţie, despre poemele lui Stránský, reînviate acum. Un cuvânt straniu, gândeşte ea, lui Stránský nu i-ar fi plăcut, nu, gândul că el ar fi putut bântui, reînviat, prin grădinile din Budermice. Ziaristul îi atinge cotul şi ea vrea să-i spună: „Nu, te rog, lasă-mă în pace. Lasă-mă să-mi trăiesc viaţa, sunt într-o grădină, mă plimb. Nu mă aflu unde crezi tu, am plecat de acolo". Dar el îi vorbeşte acum despre un poem, unul dintre cântecele ei vechi, ceva despre trunchiul unui tei. Îl căutase pe Stránský, îi mai spune el, şi descoperise *Credo,* apoi o ediţie ieftină de balade, erau ciudate aceste poeme, rare, frumoase, între nişte coperţi vechi, pline de praf şi, când întrebase de carte, îi spuseseră că putea fi cumpărată de la anticariat, că era un mic cult legat de ea, că e în continuare considerată o mare voce, o nouă voce a unor timpuri vechi şi el o căutase mult, din curiozitate, şi după aceea pronunţă din nou acel nume, Štěpán, cât de mult îl ajutase când dăduse de el în final. Îşi stinge ţigara într-o farfurioară de pe masă. Fumul se ridică drept în sus şi ea îl urmăreşte cum pluteşte, unduindu-se prin aer. Štěpán, zice din nou jurnalistul, şi după aceea

menționează ceva despre o fotografie luată de pe pianul din hotelul Carlton, cât de frumoasă era, în timp ce ea nu-şi dorea nimic altceva decât să se aplece şi să toarne apă peste mucul de țigară, să-l stingă odată, dar, cu cât mai mult îl studiază, cu atât fumul continuă să se încolăcească deasupra lor.

– Swann? zice ea.

– Da.

– Stephen Swann?

– Da, desigur, răspunde el.

Zoli trage scaunul mai aproape, se lasă să cadă în el. Întinde mâna după un pahar cu apă, îl ridică spre buze. Nu ştie al cui e, dar ia o înghițitură zdravănă din el. E tabu să bei din paharul altcuiva, însă simte apa rece cum îi face bine imediat când i se scurge pe gât.

La capătul celălalt al sălii o fată palidă înaintează prin lumină.

– La recepție, zice jurnalistul, sau i se pare că zice, dar îi aude vocea departe de ea, dincolo de ea.

Aerul îi presează timpanele, cuvintele nu mai au niciun sens, sunt numai nişte obiecte disparate. Jurnalistul se apleacă spre ea, durduliu, cu ochii sinceri, respirația mirosindu-i greu de la fumul de țigară.

– L-am văzut azi.

Se apleacă spre Zoli, sprijinindu-se cu brațul de spătarul scaunului, şi ea îi simte greutatea celeilalte mâini apăsându-i încheietura.

– Doamna Novotna? zice el.

Ea se ridică în picioare şi acolo, de-a curmezişul sălii, îl vede pe Stephen Swann, cu o tristețe profundă întipărită pe față în timp ce se uită țintă la ea.

Zoli crede un moment că i se pare, că mintea i-a luat-o razna, că are impresia că-l vede, dar că e altcineva, poate faptul că omul i-a pronunțat numele a făcut-o să aibă vedenii, amețeala pe care o simte o păcălește, poate că timpul doar s-a deplasat, s-a fracturat şi a aterizat acolo numai cioburi. Acel bărbat – este el

Swann? – o priveşte ţintă, ţine o mână în jos pe lângă corp şi un baston de lemn în cealaltă. Poartă un costum gri, elegant. Părul lui, sau ce-a mai rămas din el, este alb. Pe creştet îi străluceşte o chelie. Cearcăne grele în jurul ochilor. Are faţa trasă, fruntea încruntată. Nu se mişcă. Zoli se uită în jur, căutând o scăpare. Respiraţia îi şuieră, de parcă e pe punctul să se înece. Se uită frenetic în jur după fiica ei, ţinându-se de spătarul scaunului. „Pleacă, gândeşte ea. Te rog să pleci! Dispari!“ Muzica de pe scenă e tare, puternică şi nişte note ale viorii o fac să se înfioare.

– Vă rog să mă scuzaţi, îi spune ea jurnalistului.

– Mă întrebam dac-aş putea vorbi...

– Trebuie să plec.

– Poate mai târziu?

– Da, da, mai târziu.

Bărbatul din cealaltă parte a sălii – este Swann, e sigură de asta – începe să se mişte în direcţia ei, ţeapăn, mergând aplecat deasupra bastonului. Trupul i se mişcă în ritm cu stofa costumului, care se încreţeşte şi descreţeşte, ca un animal cenuşiu, ciudat.

– Trebuie să ne întâlnim toţi trei, zice jurnalistul.

– Desigur, da.

– Aici?

Ea se ridică deodată drept în faţa ziaristului, îi priveşte sever faţa rotundă şi-i spune pe un ton aspru:

– Vă rog să mă scuzaţi!

Cu coada ochiului îl urmăreşte pe Swann, gâtul lui ca al unui sac încreţit dispărând în faldurile jachetei. Gândeşte un moment că arată ca o perdea în timp ce se dezintegrează agăţată pe bara ei.

– Nu veni aici, şopteşte ea.

Împinge scaunul cu spătar înalt din calea ei. Acum e la trei mese distanţă.

– Nu! Apucă poalele rochiei şi le crâmpoţeşte-n mână. Dispari! şopteşte ea. Pleacă!

Acum se află la două mese distanţă şi pe urmă se opreşte în faţa ei şi îşi spune numele încet, pe un ton plăcut, Štěpán, ca şi

cum ar fi fost slovac, însă se corectează repede singur, poate amintindu-şi ceva ce se petrecuse atât de demult, încât putea fi gravat pe-un mormânt. Stephen.

– Ştiu cine eşti, îi spune ea.

– Zoli, putem să stăm jos?

Ea nu îşi doreşte în acel moment nimic altceva decât să stea pe fotoliul ei de răchită, din care să vadă apusul de soare în vale, un loc unde să îmbătrânească şi să moară, asta-i tot ce-şi doreşte, ar vrea să fie în vale, aşezată pe acel fotoliu din răchită, da, să moară în umbra lui Enrico.

– Nu, zice ea.

Swann încearcă să schiţeze un zâmbet, dar nu-i iese.

– Nu-ţi pot spune cât de mult... eu... eu, zice el, ca şi cum ar fi încercat să-şi reamintească cuvântul în slovacă pe care oricum nu-l ştiuse niciodată. Atât de fericit. Cuvintele lui nu-şi găsesc o reflectare pe faţa lui. Scoate un pix din buzunar şi-l studiază, învârtindu-l nervos între degete, mâinile lui palide tremurând. Am crezut c-ai păţit ceva, am crezut că poate erai, toţi aceşti ani... E atât de bine să-ţi văd faţa, Zoli, atât de bine! Pot sta jos, te rog, pot sta jos? Cum de-ai...?

– Nu!

– Vreau să-ţi spun ceva. Te rog!

– Ştiu ce vrei să-mi spui.

– Ceva ce-aş fi vrut să-ţi spun de demult. Am crezut că erai...

– Ştiu ce-ai crezut.

El tuşeşte dregându-şi vocea, să-i spună din nou ceva, o informaţie, poate un cuvânt bun, dar i se pune un nod în gât şi nu-şi mai poate reţine tremurul. Îşi lasă capul în jos cu ochii umbriţi.

Ea trece pe lângă el şi nu ştie de ce şi de unde, dar în mână are o linguriţă de metal. Se gândeşte să o pună pe masa de alături, dar n-o face, o bagă în buzunar şi e sigură că toţi chelnerii sunt cu ochii pe ea, sau jurnalistul, sau gardienii, şi că toţi au văzut-o, a furat o linguriţă, că vor veni spre ea, o vor acuza, o vor apuca de braţe, îi vor cere să-şi ceară scuze. „Vino cu noi,

dă-ne linguriţa, hoaţo, mincinoase, ţiganco!" Poate auzi pocnetul bastonului lui Swann în spatele ei. În faţa ei o mulţime de oameni – tânărul poet croat înconjurat de femei, colegii de birou ai fiicei ei. Swann merge târşâit în spatele ei, sunetul bastonului marcând timpul care trece.

Şi-ar dori ca oamenii să se despartă ca apa, în faţa ei, dar nu poate trece, trebuie să-i bată pe umăr. Ei se întorc şi-i zâmbesc şi vocile lor îi sună lui Zoli de parcă ar auzi pe cineva vorbindu-i din trunchiul unui copac. Trece de ei, cu toţi nervii încordaţi la maximum.

Din alt colţ al sălii Francesca o urmăreşte cu privirea, cu faţa puţin încruntată, confuză, dar Zoli scutură din cap spre ea, îi face semn cu mâna, ca şi cum totul era în regulă. „Nu te îngrijora, *čhonorroeja,* voi fi bine." Împinge şi ultimul scaun din calea ei. Afară pe uşă, pe coridor, din ce în ce mai repede, dă colţul.

„A chelit, gândeşte ea. Bătrân şi chel şi îmbrăcat cu un costum cu un număr mai mare. Pete pe mâini din cauza ficatului. Încheieturi albe. Un baston cu vârf argintiu."

Se grăbeşte spre intrare, trece de recepţie, iese afară prin uşile batante, unde un portar se apropie de ea.

– Un taxi, te rog! îi spune ea mai întâi în slovacă, apoi în italiană şi simte ca şi cum ar vrea să-şi smulgă limba, să scape de toate constrângerile astea.

Portarul îi zâmbeşte şi ridică mâna, mănuşa lui atât de albă, în contrast cu uniforma roşie.

Zoli e pe cale să se urce-n taxi, când îşi dă seama că n-are niciun ban la ea şi se gândeşte cât e de absurd ar fi să se suie într-o maşină, într-o ţară pe care n-o cunoaşte, să se ducă spre un apartament a cărui adresă îi e străină, cu niciun ban asupra ei pentru a-şi achita călătoria.

– Te rog, aşteaptă! îi cere ea şoferului.

Se vede în oglinda din hotel, o imagine care o ia prin surprindere, o femeie cu părul alb, rochia viu colorată, spatele încovoiat. Să faci atâta drum ca să te vezi astfel! Se întoarce,

împingând uşile batante. Departe, pe coridor, îl zăreşte pe Swann – arată ca şi cum şi-ar fi petrecut întreaga viaţă luând numai direcţii greşite –, şi preţ de câteva clipe îşi aminteşte de el ca de acel bărbat călare pe motocicletă, cu un iepure care-i sare-n cale, trăgând de ghidon să-l evite, cu cârjele albe şi negre legate la spate, îndepărtându-se de ea, pe câmp.

Se grăbeşte-n jos, pe coridor, căutând să se ascundă în bucătărie, spre uimirea unui tânăr care taie morcovi felii. Cineva strigă la ea. Şterge cu şoldul marginea unei mese de metal. Se grăbeşte afară din bucătărie, ţinându-se după o tânără chelneriţă care poartă o tavă mare, argintie, ajunge din nou în hol, unde se opreşte o clipă, respiră adânc şi o caută pe Francesca prin marea de feţe, cu problemele lor, bucuriile lor, muzica lor.

– Mami?

Zoli îşi face loc de-a curmezişul sălii şi o prinde pe fiică-sa de cot.

– Am nevoie de nişte bani. Bani franţuzeşti.

– Sigur, mami! De ce?

– Trebuie să iau un taxi. Trebuie să mă duc acasă. Acasă la tine. Haide, mai repede!

– Ce s-a întâmplat?

– Nimic, scumpa mea!

– Cine era acel bărbat cu care vorbeai?

– Acela era Swann, răspunde ea. E surprinsă de ce a spus. Ar fi vrut să-i fi răspuns: Nimeni. Să scuture din cap şi să ridice din umeri. Să-l alunge, să pretindă că-i indiferentă. Să stea acolo, nemişcată ca într-un tablou, plină de forţă. Dar n-o face şi în schimb repetă: Acela era Stephen Swann. Mai este un jurnalist cu el.

– O, Dumnezeule mare!

– Îmi trebuie doar nişte bani pentru un taxi.

– Şi ce i-ai spus?

– Ce i-am spus? Nu ştiu ce i-am spus, Franca. Trebuie să plec!

– Ce face el aici?

– Nu ştiu. Ştii tu?

– Cum aş putea să ştiu, mami?

– Spune-mi!

– Nu, protestează fata ei. N-am ştiut.

– Te rog, dă-mi banii! Îmi pare rău, n-am vrut să fie aşa! Te implor, ochişorii mei dulci, Franca!

Vede o lumină cum brăzdează valea, o pasăre printre copaci, un drum care se întinde alb în faţa ochilor ei, după aceea o cuprinde ameţeala. Francesca o prinde de cot şi cu cealaltă mână îi înconjoară talia. Tapetul de pe pereţii hotelului pare că fuge prin faţa ei. O lumină sclipeşte pe geam. Urme de degete pe colţurile de jos ale ferestrelor. Swann stă rezemat de perete, între două gravuri ieftine, respirând greu. Jurnalistul stă alături de el, cu capul plecat, mâzgălind ceva într-un carnet legat cu o spirală. Swann îşi ridică ochii în timp ce ele trec prin faţa sa. Îi pronunţă numele şi îşi ridică mâna din nou.

– Nu te întoarce! zice Zoli. Te rog, nu te întoarce!

Se-ndreaptă spre uşile batante şi, de afară, se aude cântecul de păsări prin difuzor. Francesca îi vâră în mână banii.

– Îţi jur, mami, n-am avut nici cea mai mică idee! Jur pe viaţa mea!

– Condu-mă până la taxi!

– Merg cu tine.

– Nu! Vreau să fiu singură!

Prinde din zbor o undă de parfum dinspre fiica ei şi se lasă pe bancheta din spate a taxiului.

– Cheile! ţipă Francesca şi Zoli lasă geamul în jos şi prinde în palmă inelul greu, cu chei.

O vede pe Francesca cum îi spune ceva şoferului şi taxiul demarează.

– Te iubesc, mama!

Şi în spate, în zona unde e recepţia hotelului, mergând târşit, încercând să-şi croiască drum prin mulţime, e Swann, slab mort,

tremurând. Arată ca un om nehotărât, care nu-şi poate permite să plece, dar nici nu vrea să rămână.

Zoli se lasă pe spătarul cald, tapiţat al banchetei şi priveşte frumuseţea alarmantă a cerului, în vreme ce taxiul se-ndepărtează de hotel.

Ia liftul fără să se mai gândească, îşi reazemă capul de panelul rece de lemn şi îşi aminteşte zgomotul făcut de bastonul lui, lumina care îi strălucea pe zona fără păr, conturul sprâncenelor sale.

Mult timp uită să apese pe buton.

Se aud cablurile cum huruie şi îşi ridică ochii. Liftul se deschide la un alt etaj. Intră o femeie tânără însoţită de-un câine în timp ce ea iese afară. Urcă pe jos ultimul etaj. Răsuceşte cheia-n uşă. Merge greu pe culoarul lung, slab luminat. Îşi lasă să-i cadă rochia pe jos şi linguriţa de metal se rostogoleşte afară din buzunar. Lasă lenjeria să alunece în spatele ei. Stă goală în faţa unei oglinzi lungi şi îşi studiază trupul – un lucru fără însemnătate, cu pielea întunecată şi plin de încreţituri. Întinde mâna şi îşi desface părul, îl lasă să cadă. Toate vechile coduri încălcate. Se duce în camera de zi şi ridică fotografia lui Enrico de pe raftul de lângă fereastră, o scoate din ramă, revine în pat, ridică încet cuvertura, se ghemuieşte sub cearşafuri cu fotografia lui lipită imediat sub sânul stâng.

Doreşte o clipă să fi aşteptat să audă ce lucruri ar fi avut Swann să-i spună, dar ce i-ar fi putut zice pe înţelesul ei? Zoli închide ochii, recunoscătoare întunericului. Prin faţa ochilor ei plutesc tot felul de modele, ca de cristal, apoi fulgi de zăpadă aşternuţi leneş pe pământ. Nu există zile mai pline decât cele la care vrem să revenim.

Se trezeşte auzind voci de oameni în apartament. Clinchet de sticle şi un bubuit surd al unui instrument, în cutia lui, când e rezemat de un perete. Se saltă-n sus şi simte fotografia lipită de pieptul ei.

– Mami!

E surprinsă să o vadă pe Francesca la capul patului, ghemuită, cu genunchii aduşi spre piept. Camera i se pare familiară acum, aproape de parcă ar respira.

– Mă vei omorî, inimioara mea!

– Îmi pare rău, mama!

– De cât timp eşti aici?

– De ceva timp. Dormeai atât de bine.

– Cine-i în apartament? Cine e afară?

– Nu ştiu, idiotul ăla a adus tot felul de oameni aici.

– Cine? întreabă Zoli.

– Henri.

– Te-ntreb cine-i cu el?

– O, nu ştiu, un grup de beţivi. S-au închis barurile. Îmi pare rău. Îi dau afară!

– Nu, lasă-i în pace! zice Zoli.

Trage cearşaful în sus şi se ridică pe marginea patului, punând picioarele pe podea.

– Poţi să-mi dai cămaşa de noapte?

Se ridică-n sus, cu spatele spre fata ei şi îşi trage cămaşa de noapte peste cap, o simte aspră pe piele.

– Dormeai cu tati?

– Da, ţi se pare prostesc?

– Numai puţin.

Din camera de zi se aude un sâsâit, un îndemn la tăcere, pe urmă capacul unei sticle cum se rostogoleşte pe podeaua tare de lemn şi o serie de râsete înăbuşite.

– Mama, eşti bine? Pot să-ţi aduc ceva? Lapte cald sau altceva?

– Ai vorbit cu el? Cu Swann?

– Da.

– Şi ţi-a zis că-i pare rău, nu-i aşa?

– Da.

– Ţi-a zis de ce îi pare rău?

– De toate, mami.

– A fost mereu un idiot, zice Zoli.

Notele joase ale unei mandoline rezonează în apartament, urmate de un râset aspru şi de ciupitul unei corzi de chitară.

– Vino lângă mine!

Fiica ei se saltă din locul în care stătea ghemuită, se întinde alături de ea şi ia o şuviţă din părul lui Zoli, vârând-o în gură. În atâtea feluri copilul lui taică-său! Stau întinse una lângă alta, în intimitate şi-ntuneric.

– Îmi pare rău, mami!

– Nu-i nimic de ce să-ţi pară rău!

– N-am avut idee.

– Şi ce-a mai zis?

– Locuieşte acum în Manchester. A plecat în '68, când cu primăvara de la Praga. Mi-a spus că a crezut că erai moartă. Erau multe cadavre de-a lungul graniţei. A fost sigur că păţiseşi ceva. Sau că trăiai undeva, într-o colibă din Slovacia. Zice că te-a căutat. Te-a căutat peste tot.

– Şi ce face aici?

– Vrea să fie la curent cu ce s-a mai întâmplat. Să ţină legătura. Că e un hobby al lui. Încă foloseşte cuvântul ţigan. Merge la o mulţime de conferinţe şi alte lucruri de felul ăsta. Un festival la Santa Maria. Peste tot. Zice că are un magazin de vinuri.

– Un magazin de vinuri?

– În Manchester.

– Nimeni nu mai trăieşte în locul unde s-a născut.

– Şi ce-i cu asta?

– Numai ceva ce mi-a spus el cândva.

– Spunea că are inima frântă, mama. Asta mi-a spus. Că de atunci îşi simte inima frântă.

– Trăieşte singur?

– Nu ştiu.

– Swann, zice Zoli cu un râs trist, slab. Swann. Un capitalist.

Încearcă să şi-l imagineze acolo, între şirurile de rafturi din lemn, învăţând să pună preţurile. Clopoţelul de la uşă sună şi el

se duce să-şi întâmpine clienţii înclinând uşor din cap. După aceea, cum stă plecat, răscolind prin rafturile magazinului de la colţ să-şi cumpere o jumătate de litru de lapte şi o chiflă, se duce acasă, o casă joasă, una dintr-un şir de case joase. Se aşază pe un scaun moale, galben şi se uită pe fereastră, aşteptând să dispară lumina, ca să-şi ia cina, să se ducă la culcare şi să citească nişte cărţi, care să-i schimbe convingerile.

– Vrea să te vadă, mami! Zicea că ideile lui sunt de împrumut, dar poemele tale, adevărate.

– Încă şi mai mult din rahatul lui de cal.

– Zice că are nişte poeme ale lui Stránský.

– Ţi-a spus ceva despre Conka?

– N-a mai ţinut legătura cu nimeni de-acolo. Au fost forţaţi să se mute la bloc, asta-i tot ce ştie.

Trupul Francescăi e întins alături, ca o prelungire a corpului ei, ca şi cum în îmbrăţişarea lor ar fi devenit una extensia celeilalte.

– Şi celălalt bărbat, jurnalistul?

– Îi place să vorbească mult. Asta mi-a zis el. A găsit o veche carte de a ta şi s-a pus pe cercetare. Iniţial, era curios, îi plăceau poeziile. Ar vrea să discute cu tine. Mâine.

– Poţi vorbi tu cu el pentru mine, Franca. Spune-i ceva!

– Ce să-i spun?

– Spune-i c-am plecat undeva.

– Te duci acasă, nu-i aşa?

– Sigur că da.

– Şi ce să-i mai spun?

– Spune-i că nu ajungi niciodată să faci nimic.

– Ce?

– Spune-i că nimic nu poate fi înţeles pe deplin, că asta aş vrea să-i spun.

Acum pacea se lasă între ele, o linişte plutind pe deasupra patului. Fiica ei se saltă într-un cot, o mică zonă rotunjită de umbră, unde şoldul i se iveşte de sub cearşaf.

– Ştii ce-ar fi vrut să afle? Swann. În final?

– Spune-mi! zice Zoli.

– Era puţin stânjenit. Se tot uita în podea. Mi-a zis că dorea să ştie un singur lucru.

– Da...?

– Ei bine, dorea să ştie ce s-a întâmplat cu ceasul tatălui său?

– Asta a fost întrebarea lui?

– Da.

Zoli urmăreşte o mică linie luminoasă cum se mişcă în sus şi-n jos pe perete. Cineva trece pe culoar afară şi o serie de sâsâituri se aud din nou, din camera de zi. Închide ochii şi se lasă în voia unei imagini, cu Swann într-un punct mic, fix, pe limba unui ceasornic, ca şi ar putea reedita totul şi şi-ar găsi astfel vindecarea. Un singur ceas de aur. Se-ntreabă dacă ar trebui să simtă milă sau furie, sau chiar să fie amuzată, dar îi dă ghes o veche slăbiciune faţă de Swann, nu pentru cum era atunci sau pentru ce devenise, dar pentru tot ce pierduse el, înflăcărarea faţă de toate lucrurile în care crezuse odată, poziţia lui radicală şi hotărâtă. Cum trebuie să fi fost pentru el să treacă graniţa şi să se mute înapoi în Anglia? Cum trebuie să fi fost pentru el să revină fără nimic şi să se înapoieze cu încă mai puţin decât şi-ar fi imaginat vreodată că luase cu el? Swann, se gândea ea, nu învăţase niciodată cum era să te simţi pierdut. Nu ştia însemnătatea reîntoarcerii şi a schimbării. Îşi dorea acum să-l fi sărutat să-i fi luat faţa trasă în mâini, să-i fi atins cu buzele fruntea palidă, ca să-l descătuşeze, să-l lase să meargă mai departe.

Zoli îşi lasă capul pe pieptul fiicei sale, simţindu-i respiraţia cum reverberează prin tot trupul.

– Ştii ce-aş vrea să fac? o întreabă ea. Îl voi vedea mâine. Pe urmă aş vrea să mă urc în tren şi să mă întorc în vale. Aş vrea foarte mult să mă trezesc în linişte şi-n întuneric. Asta e tot ce-mi doresc.

– Îi vei spune lui Swann unde locuieşti?

– Sigur că nu. N-aş suporta gândul că el ar putea veni acolo.

Şi atunci Zoli e sigură că, da, va lua un taxi spre gară. În drum se va opri la hotel, va trece pe sub cântecul de păsări, va cere camera lui Swann, va aştepta în picioare la recepţie, îl va vedea cum şchiopătează spre ea, îi va lua faţa în palme, numai o clipă, şi-l va săruta, da, pe frunte, îl va săruta, îl va lăsa cu mâhnirea lui şi va pleca, va lua trenul singură, acasă, spre vale.

– Sunt fericită acolo, zice Zoli.

O notă se aude reverberând prin apartament, ceva dur, discordant, care se mişcă prin aer, urmată de o a doua, de parcă vrea s-o testeze pe prima, până când intră în coliziune cu ea, ridicându-se şi căzând, sorbind aerul una alteia.

– Ce mai idiot! exclamă Francesca. O să-i spun să înceteze!

Se încordează, dând să se ridice, dar Zoli o bate pe mână.

– Aşteaptă o clipă! zice ea.

Muzica se aude tot mai tare şi o atrage spre ea, cu ritmul ei tot mai rapid, din ce în ce mai tulburătoare.

– Hai să ne-mbrăcăm! o îndeamnă Zoli.

– Mami?

– Să ne-mbrăcăm!

Acum, odată cu muzica, se aud hohote de râs şi mirosul de fum de ţigară se infiltrează în cameră. Femeile se dau jos din pat. Hainele lor zac aruncate în întuneric. Se precipită un moment: o cămaşă de noapte, o rochie albastră, un pantof cu toc înalt. Braţul Francescăi rămâne prins în mâneca întoarsă pe dos şi Zoli o ajută să-l scoată. O mângâie pe fata ei pe faţă. Stau împreună în cadrul uşii de la dormitor.

– Dar eşti în cămaşă de noapte! exclamă Francesca.

– Nu contează!

Merg pe podeaua de lemn a coridorului şi o tăcere profundă se lasă în încăpere când mama şi fata îşi fac apariţia. Henri se ridică în picioare, cu ochii holbaţi şi o ţigară subţire în gură.

– O! exclamă el, clătinându-se pe picioare.

În încăpere dau cu ochii de interpreţii scoţieni.

Unul dintre ei, înalt şi frumos, cu părul creţ se ridică în picioare şi le face o plecăciune adâncă. Îşi stinge mucul de ţigară cu marijuana într-un ghiveci de flori.

Francesca chicoteşte şi se uită la mama ei. Cât e de strașnic, câtă bucurie că-i totul încă brut, nefinisat, chiar şi în noaptea asta.

Zoli dă aprobator din cap şi le spune simplu:

– Fumaţi liniştiţi!

Scoţianul priveşte-n jur puţin uimit şi îşi scoate ţigara din ghiveci. O îndreaptă, o reaprinde şi râde.

– Ce-i cu muzica? întreabă Zoli.

Obişnuia odinioară să facă zahărul să cânte pe metal, îşi aminteşte ea, când aduna copiii în spatele coviltirului său – punea o pânză de metal pe-o capră de lemn, presăra zahăr pe ea uneori sare sau, dacă n-avea, seminţe. Zgândărea pânza cu arcuşul viorii până când metalul începea să zbârnâie. Zahărul sărea şi se deplasa în acord cu vibraţiile, descriind valuri, grămăjoare, boabe solitare, ca nişte acrobaţi mici şi albi. După aceea, copiii cereau voie să-l lingă de pe pânză. Iubea acele modele întâmplătoare, muzica lor ciudată, felul în care copiii prindeau boabele de zahăr şi le puneau la loc. Nu se gândise niciodată la acestea ca la ceva nou sau ciudat, deşi auzise că alţii le denumeau *chladnis*, hărţi cântătoare – zahărul grămădindu-se în locurile de unde sunetul de-abia se auzea – şi ea credea, chiar şi atunci, că privind pânza de metal putea descoperi zugrăvită acolo o întreagă istorie a populaţiei din care făcea parte.

– Daţi-i bătaie! îi îndeamnă ea. Cântaţi!

Interpretul cu părul creţ ciupeşte o notă din mandolină, o notă falsă, prea înaltă, deşi o şterge cu următoarea, iar chitaristul i se alătură, mai lent la început, şi toată lumea se lasă prinsă de val, aşa cum vântul mătură iarba. Camera pare că se deschide, o fereastră, apoi alta şi în final dispar şi zidurile. Scoţianul înalt scoate o notă ascuţită şi-i face semn lui Zoli. Ea zâmbeşte, îşi ridică fruntea şi începe.

Începe.

Mulţumiri/Nota autorului

Vocile noastre cresc din ale celorlalţi. Sunt foarte dator unui număr de oameni care m-au ajutat în timpul cercetărilor, cizelării şi schimbării radicale a structurii acestui roman în ultimii patru ani. Nu pot pretinde că am vreo legătură de familie cu cultura romani – e, presupun, privilegiul romancierului să joace rolul nebunului, avântându-se în locuri unde alţii n-ar îndrăzni să calce. Am scotocit peste tot şi sunt dator atâtor surse, încât ar fi imposibil să le înşir aici pe toate. Poveştile noastre au la bază mărturii numeroase.

M-au inspirat următorii artişti şi scriitori: Ilona Lacková, cu cartea autobiografică *A false Dawn: My Life as a Gipsy Woman in Slovakia* (University of Hertfordshire Press); Milena Hübschmannová; Bronisława Wajs (Papusza) şi Jerzy Ficowksi. Mi-au fost, de asemenea, de mare ajutor lucrările lui Ian Hancock de la Centrul de Arhive Romani al Universităţii din Texas. Limba şi ortografia romani se află acum în proces de standardizare. Aşa cum scrie Hancock, cuvântul „ţigan" este respins de unii membri ai comunităţii rome şi tolerat de alţii. Persistenţa cu care este folosit cuvântul „ţigan" constă în faptul că nu există niciun alt cuvânt echivalent în romani universal acceptat. Timpul şi educaţia contribuie la schimbarea acestui lucru. Am folosit anumite construcţii şi elemente de pronunţie determinate de geografia, istoria şi afiliaţiile politice din perioadele în care are loc acţiunea romanului. Opţiunile şi greşelile îmi revin numai mie.

Povestea despre Zoli mi-a fost propusă după ce-am citit u studiu extraordinar *Bury Me Standing: The Gypsies and The Journey*, de Isabel Fonseca. M-am inspirat în linii mari pen personajul Zoli din viața poetei poloneze Papusza, care a tr între 1910 și 1987. Poemele lui Zoli din acest roman sunt o ginale, deși inspirate în ceea ce privește forma de Papusza și altții. În pofida unor declarații contrarii (inclusiv unele afirma atribuite personajelor din acest roman), au existat mulți po de etnie romă în Europa, de-a lungul anilor – opera lor a fo scrisă cu grijă și dragoste, chiar dacă permanent ignorată.

Aș vrea să-i mulțumesc mai ales lui Laco Oravec și Mar Fotta, precum și celorlalți de la Fundația Milan Šimečka, d Bratislava, care în decurs de două luni m-au ajutat să mă fa liarizez cu viața romilor contemporani. Mi-ar fi fost imposi să scriu romanul fără ajutorul lor. Nu-mi pot imagina ghizi m buni și nici gazde mai bune decât locuitorii așezărilor pe c le-am vizitat în estul și vestul Slovaciei. Adresez cele mai p funde mulțumiri următorilor, fiecare cu meritele sale: Richa Jurst, Robert Renk, Valerie Besl, Michal Hvorecký, Ja Belišova, Anna Jurová, Daniela Hivešovâ-Šilanová, Zuzân Bošelová, Mark Slouka, Zdenek Slouka, Thomas Ueberh Dirk Van Gunsteren, Thomas Bohm, Manfred Heid, T Kraushaar, Françoise Triffaux, Brigitte Semler, Martin Ko Barbara Stelzl-Marx și alți oameni din taberele de romi și a zările pe care le-am vizitat.

La New York, doresc să adresez sincere mulțumiri Lorcan Otway pentru sfaturile și bursa acordate. Mulțum Colegiului Hunter și programului de burse Herzog. O pl ciune adâncă lui Emily Stone, asistenta mea. Mulțumiri Roz Bernstein, Frank McCourt, Terry Cooper, Gerard Don Chris Barrett Kelly, Jeff Talargio, Tom Kelly, Jim Harri Aleksandar Hemon (pentru muzică!), Bill Cobert și tuturor lor de la American Irish Historical Society. Cartea este dedic întregului personal al Bibliotecii publice din New York și d

Centrul Cullman, cu mulţumiri speciale pentru Marzena Ermler şi Wojciech Siemaszkiewicz şi, desigur, lui Jean Strouse, Pamela Leo, Adriana Nova şi Amy Aazarito.

Printre numeroşii autori, ale căror scrieri mi-au fost de foarte mare ajutor, aş menţiona pe Will Guy, Eva Davidová, Emilia Horváthová, Michael Stewart, Alaina Lemon, David Crowe, Donald Kenrick, Tera Fabianová, Cecilia Woloch, Jan Yoors, Margriet de Moor, Louise Doughty, Václav Havel şi Walter Starkie, ca să numesc numai câţiva.

În sfârşit, adresez mulţumiri lui Allison Hawke, Kirsty Dunseath, Daniel Menaker şi Sarah Chalfant.

Colum McCann s-a născut la Dublin, în 1965. Opera sa a fost răsplătită cu numeroase premii internaționale, inclusiv Premiul Rooney, Premiul Literar acordat de Fondul Irlandei 2002, al Fundației memoriale Prințesa Grace de Monaco, Premiul Pushcart și Scriitorul anului în 2003, acordat de revista Esquire. În 2005 a fost nominalizat la Oscar la categoria „Cel mai bun film scurt". A fost acceptat în Salonul Celebrităților (Hennessy Hall of Fame) din Dublin. Opera sa a fost publicată în 26 de limbi. A călătorit mult și locuiește la New York împreună cu soția și copiii.

Viața lui Zoli Novotna începe undeva, pe drumurile lăturalnice, înverzite, ale Slovaciei când, împreună cu bunicul său, ajunge pe malul unui lac liniștit, unde ceilalți membri ai familiei fuseseră înecați de gărzile fasciste. Zoli și bunicul ei fug de acolo și se alătură unui alt grup de cântăreți itineranți. Astfel începe această poveste epică despre cântec, intimitate și trădare. Bazat în mare pe viața poetei de origine rromă Papusza, *Zoli* este o poveste de dragoste, o poveste a pierderilor suferite și o parabolă a Europei moderne.

„Dacă prima chemare a unui scriitor este să-și imagineze ce înseamnă să trăiești viața altcuiva, atunci se poate spune că McCann este un adevărat gigant – fără teamă, cu o inimă imensă, prin toți porii un poet."
Peter Carey

editura rao

ISBN 978-606-609-430-6

